

ГОРГОНИ

Списание за митология, история,
литература и изкуство

Книжка 3

София, 2019

Предна корица: керамична фигурка на бога-сокол (герак) Хор, украсена с двоен ромб и свастика. Гълъбник, България, ранен неолит (края на VII – нач. на VI хил. пр.Хр. РИМ – гр. Перник. Фото издателите.

Задна корица – горе: Четиньова могила над с. Старосел (на втори план в средата), във върха на която е скрита гробницата-мавзолей на тракийската владетелска династия (края на V – средата на IV в. пр.Хр.). В по-близкото възвишение, зад зъбера на свещената скала (на първи план вдясно), е позициониран празен гроб-кенотаф – символично и вероятно временно седалище на тленните тела. Фото издателите.

Задна корица – долу: Могилата, натрупана върху гробницата-мавзолей на тракийския цар, е оградена от мощен укрепващ зид (крепида). Фото издателите.

Издават
Валентин Йорданов и Валентина Маринова
e-mail: valia157@abv.bg;
или: d.r.valentin.yordanov@gmail.com
Електронно издание: www.gorgoni.info

Предпечатна подготовка: Кремена Коева

Издателски комплекс на Университета за национално и световно стопанство.
София 1700, ЖК „Студентски град“, бул. „Осми декември“.

ISSN 2367-7848

Тоз, който сметка не си дава
за миналите триста века,
той в тъмнината си остава,
живее ден за ден, човека.

Йохан Волфганг фон Гьоте

СЪДЪРЖАНИЕ

РАЗДЕЛ „МИТОЛОГИЯ“

Валентин Йорданов. Потомците на боговете Посейдон, Зевс и Хадес в Тракия	9
Валентин Йорданов. Произход на етнонима българи и на хоронима България	33
Валентин Йорданов. Розетата от Плиска, България – модел на Слънчевата система. Символика и значение в контекста на трако-скитската могила, българския курган, будистката ступа, египетската пирамида и месопотамския зикурат	48
Емил Захариев. Разсипаната история на Болг-ария. Религия и реч, време и народ	77

РАЗДЕЛ „ИСТОРИЯ“

Александър Мошев. Един надпис от малоазийска Мизия във връзка с езика на племето мизи	93
Валентин Йорданов. Сакралните знаци и имена на българските канове от династията Дуло	102
Валентин Йорданов. Траки, котраги и българи	127
Владимир Христов. За куманите (половци или кипчаци) и все още битуващата теза, че те са тюрки	154
Мато Марчинко. Пътят на хърватите от Индия до Адриатика	162

РАЗДЕЛ „НУМИЗМАТИКА“

Ставри Топалов. Принос към проучване на цивилизацията от земите в източната част на Балканския полуостров през VII-V хилядолетие пр. н. е.169

Николай Теодосиев. Най-големите колективни монетни находки в България. Част I.181

РАЗДЕЛ „ИСТОРИЯ И ОБРАЗОВАНИЕ“

Магдалена Денчева. Образът на кан Тервел и на българските владетели в учебниците по "История и цивилизация" за VI-и клас233

РАЗДЕЛ „ЛИТЕРАТУРА И ИЗКУСТВО“

Валентина Маринова. Невена (Разказ)247

РАЗДЕЛ „МИТОЛОГИЯ“

ПОТОМЦИТЕ НА БОГОВЕТЕ ПОСЕЙДОН, ЗЕВС И ХАДЕС В ТРАКИЯ

Автор: Валентин Йорданов

През V век пр.Хр. Херодот в своята многопластова „История“ разказва наученото от него за народите в древния свят: египтяни, етиопци, юдеи, вавилонци, перси, мидийци, финикийци, троянци, фриги, хети, скити, траки, македони, елини и др.

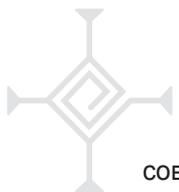
Той отделя специално внимание на сакралната традиция, грижливо изпълнявана и пазена хилядолетия наред от жреците на посочените народи. За траките пише следното:

„... От боговете [траките – б.В.Й.] почитат единствено Арес, Дионис и Артемидата, но царете им, отделно от останалите граждани, почитат най-вече Хермес, единствено в него се къпнат и твърдят, че самите те са негови потомци.“
/Херодот. История. Кн. IV-IX. Превод от старогр. П. Димитров. С., Изд. НИ, 1990; кн. V, 3, 7, 8/.

Херодот вероятно е получил исторически данни за траките в един от полисите на брега на Бяло море, от потомци на тракийски царски род, извеждащи родословието си от бог Хермес. Синове на Хермес, които обитавали Беломорска Тракия, Тесалия и Македония (защото той имал и други деца), са били Абдер, Миртил, Силен и Еврит. Знаят се и синовете на Силен: Астрей, Леней, Марон и Фол.

Свитата сатири, които придружавали Дионис по време на неговия поход в Етиопия, Индия и Скития, за който пишат Диодор и Ариан **/Диодор Сицилийски.** Историческа библиотека, I, 17-20; **Ариан [Луций Ариан].** Описание Индии [Indike]. Дополнение к „Поход Александра Великого“ [Anabasis Aleksandru]. Перевод С.П.Кондратьев. – В: Вестник древней истории, № 2, 1940, с. 230-263/, са споменати поименно в съчинението на Нонн Панополитански (IV – нач. на V в.) „Деянията на Дионис“ /X, 400,401,427; XI, 121; XII, 98,191; XIV, 100-114; XVIII, 315-318; XIX, 200; XXX, 135; XXXVI, 291/: Астрей, Ламис, Леней, Ленобий, Лик, Марон, Напей, Орест, Ойстър, Пемений, Петрей, Пилай, Проном, Скиртос, Терей, Тереспонд, Тиас, Флегрей, Хемон, Хюбсикер. Половината от тях са синове на Борей, Хермес и Силен (Астрей, Леней, Марон) – обитатели на *Тракия*.

Навярно източникът на Херодот за произхода на тракийските царе е жрец или цар на някой от полисите Абдера, Мароней или Енос – основани от Херме-

сови потомци. Оттук и Херодотовото твърдение за тракийските царе, че носят кръвта на бог Хермес.

1. БОЖЕСТВЕНИТЕ ПРЕДЦИ

По моите генеалогични проучвания тракийската жреческо-царска каста произлиза не само от Хермес, а и от няколко негови братя – синове на Зевс (родени от различни богини): Аполон, Хефест, Якхос, Дионис. Освен божествената кръв на техните майки Латона, Хера, Мая, Персефона, Йо, в жилите на тракийската аристокрация течаха и кръвта на Зевсовите дъщери, богините на съдбата – трите мойри Клото, Лахезис и Атропа, – както и на Посейдон и Хадес, братя на Зевс. Така че, поради кръстосаните бракове между братя, сестри и братовчеди, почти целият клан на Зевс – царят на боговете, – могат да се смятат за праотци на тракийските царе.

Обаче, важно е да се знае кой ръководел парада: кой е бил най-почитаният в мистериите на култа, както от аристокрацията, така и от простолюдието!

Това, разбира се, бил най-малкият Зевсов син Дионис/Бакхус (сн. 1), който наследил властта над света, по волята на самия божествен отец Зевс. Полубратята (по баща) на Дионис – Аполон, Хефест, Хермес и Якхос – никога не са му оспорили това право, дори са му помогнали да отстрани силните претенденти за престола Хадес и Арес.

Снимка 1. Мраморна статуя на малкия Дионис/Бакхус/Дажбог, държащ рога на изобилието. Намерена в храма на Изида в античния Дион, ном Македония, Гърция. II в. сл.Хр. АМ – гр. Дион. Фото автора.

След царуването на Дионис/Хор, което продължило 300 години /според царския списък на египетския жрец Мането: Maneto`s old Chronicle. The Reign of the Gods (Problems with extant fragments). – <http://www.atlantisquest.com/Manetho.html/>, основните центрове на цивилизацията били наследени от неговите потомци: от дъщеря му Либия – внукът му Бел станал цар на Вавилон, а внукът му Агенор – цар на Финикия. Синове на Бел: Египет, цар на Египет; Данай, цар на Либия; Кефей, цар на Абисиния. Синове на Агенор: Тасос, цар на о. Тасос; Кадъм, цар на Тива в Беотия; Киликс, цар на Киликия; Феникс, цар на Финикия (след Агенор); Европа, царица на о. Крит.

Втората Хорова дъщеря Лизианаса / Су Анас / Аби Байгул заминала да цивилизова Далечния Изток и създала държава на езерото Байкал и р. Амур. Синът ѝ Иджик основал империята Хон („Синовете на слънцето“) /Бахши Иман. Джагфар Тарихи /Историята на Джагфар/. Свитък от български летописи. 1680 година. Под ред. на проф. А. Пантев. С., 2005, с. 14, 41, 286, 287/. Той се явява родоначалник, от който произлизат управляващите династии в Азия: на българските канове, японските императори, китайските императори, монголските владетели, индийските махараджи. /Димитър Съслов. Пътят на България. С., ИК “Кибера”, 2004, с. 34-37. Първо издание 1936 г.; Петър Добрев. Името български: ключ към древната българска история. С., ТАНГРА ТанНакРа, 2002, с.76-78; Същият. Сага за древните български. Прародина и странствания. С., ИК “Кама”, 2005, с. 59-67/.

В Стария свят северните земи, тогава по-неблагоприятни за живот, били владяни от потомците на другите божествени кланове, които кланът на Кронос изместил от топлия и плодороден Златен полумесец: например титанът Понт, синът му Нерей, както и Океанидите Дорида, Евринома и Ахелой, заселили крайбрежията на Пропонтида и Евксински Понт (Черно море); Борей (внук на титаните Понт, Крий и Хиперион) и синът му Хемос владеели цялата планинска зона на Балкана и Средна гора; титанът Тартар и синовете му – историческата област Тартария в днешна Трансилвания; а Кроносовият брат-близък Хелиос /Велес (скотовъдеца) и потомците му организирали цивилизацията на Волга и Урал, наричана по-късно Скития Магна.

Връщам се назад, за да изясня как Дионис/Бакхус/Хор е възстановил контрола си върху своята родина Тракия. Когато царственият божи син Дионис/Хор пораснал и възмъжал, поискал от чичо си Хадес/Сет да се оттегли и да освободи узурпирания от него престол на Зевс/Озирис. След отказа на Сет, Хор го победил в една ожесточена война, проведена в Египет, вследствие на която Хор получил прозвищата Херу (Херус) и Херак, т.е. „Героят“, защото само с 200 войни, благодарение на технологията на желязото, предоставена от дядо му Кронос/Ра, той погубил огромната армия на Сет (около една мириада = 10000 войни). Херодот /История. Кн. I-III. Превод от старогр. П. Димитров. С., Изд. НИ, 1986; кн. II, 44, 45/ и Диодор /Историческа библиотека. Перевод, статия, коментари и указател О. П. Цибенко. На сайте Античная литература: <http://ancientrome.ru/antlitrl/diodoros/index.htm>; I, 24/ отбелязват, че първият Херакъл е бог, живял преди „повече от десет хиляди години“, а вторият е смъртен,

син на Амфитрион и Алкмена, с истинско име Алкид, който живял преди Троянската война.

Впрочем в старобългарския език *герак* означава „сокол“ – птицата на Хор (сн. 2, 3), която в следващите епохи била опитомявана и ползвана за царски лов. Очевидно след тези паметни в древността битки, соколовото превъплъщение на бога *Херу*, *Херак*, придобило нов смисъл – могъщ воин, *Херос*, *Херой*, *Херакъл*. Така богът-слънце станал *Непобедимото слънце* – *Sol Invictus* (сн. 4 а-б).

Снимка 2. Гранитна статуя на Хор, като сокол, пред храма на Хор и Сет в Ком Омбо, Египет. II в. пр.Хр.

Снимка 3. Керамична фигура на бога-птица (Хор като сокол), украсена с двоен ромб и свастика. Гълъбник, България, ранен неолит (края на VII – нач. на VI хил. пр.Хр. РИМ – гр. Перник. Фото автора.

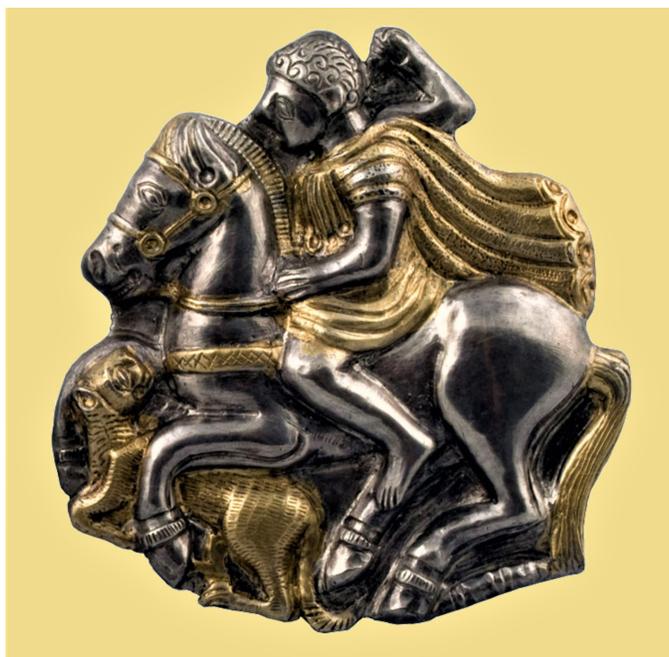
Херосът – богът-конник (сн. 5, 6) – бил най-почитаното от траките божество. Същото важи и за българите в Азия: те считали за свой баща бога-воин *Хорс/Хурса* или Сиявуш, сияйният конник /**Борислав Иванов**. Сиявуш – бог сияен конник. С., 2013, с. 7-53/. Индийците го тачели под името Сива/Шива или Суря (сн. 7), а славяните – като Святovit или Свентовит („Витяз на светлината“) /Иордан. О происхождении и деяниях гетов. Getica. М., 2001. – Ел. публ.: <http://www.krotov.info/acts/06/iordan/iordan01.html/>.

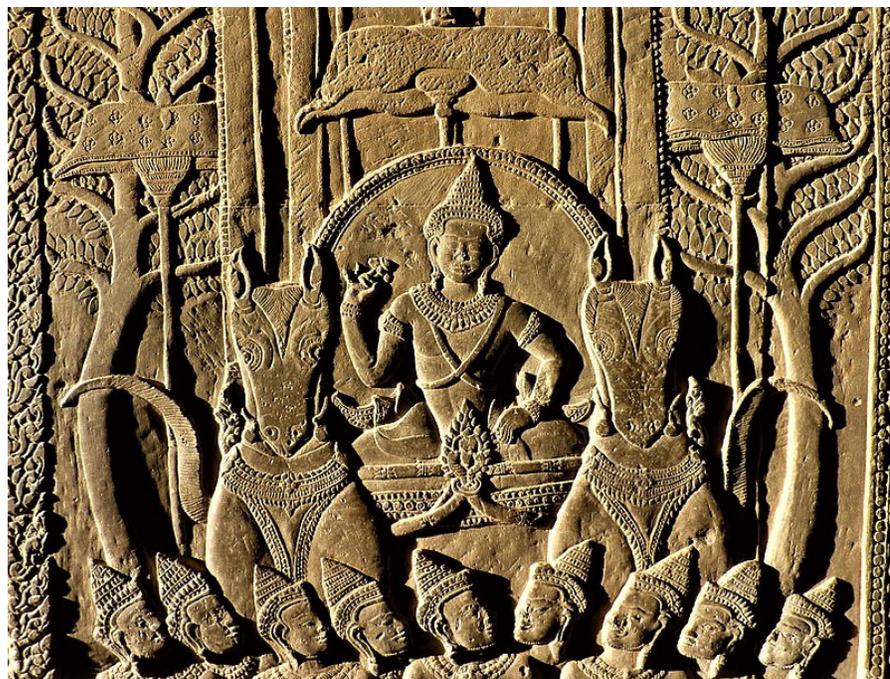
Снимка 4 а-б. Антониан на император Проб. Лице: Марк Аврелий Проб (276-282 г.). Надпис IMP C M AVR PROBVS P P AVG. Опako: Митрас, сол инвиктус, т.е. „Митрас, непобедимото слънце“, удържа две бойни колесници с по два коня. Надпис SOL INVICTO. Монетарница Сирмиум, Панония.

Снимка 5. Сребърна плочка с позлата от Летница – част от конска амуниция. IV в. пр.Хр. НАИМ – гр. София. Сцената изобразява Тракийския конник в галоп, държащ златна фиала и преследван от вълк.

Снимка 6. Тракийският херос прегазва враг, преобразен като лъв. Елемент от Луковитското съкровище. IV в. пр.Хр. ИМ – гр. Ловеч.

Снимка 7. Анкор Ват. Релеф, посветен на бог Шива в конска колесница, приветван от своя народ. Любопитни са коничните шапки на бога-пастир и неговото паство.

Снимка 8. Т. нар. стела на Метерних, изпълнена с магически текстове за здраве. Египет, IV в. пр.Хр.

И така, по времето когато Дионис/Хор, „справедливият отмъстител“ – „нетх атеф“ (стела на Метерних, **сн. 8**), победил злия Сет и си възвърнал бащината власт над света, Тракия била владяна от Ликург,

Детайл: на увеличения релеф се вижда Хор с плетка отядно и шапка-маска на Птах, стъпил върху крокодил (Сет), държащ лъв, козел, змии и скорпиони. Това е демонстрация за надмощие и контрол над злите божества. Край Хор, стъпили върху змии, са неговите роднини и съюзници: майка му Изида (Хатор), дядо му Ра като сокол и брат му Тот като ибис.

издънка на расата на исполините. Когато божият син пристигнал от Египет в Тракия, водейки своята свита от сатири и вакханки, Ликург имал неблагоприятното да изпрати тайно в Родопите преследвачи на Дионисовите „кърмачки“ (т.е. вакханки), като няколко от тях дори били убити. Дионис не могъл да понесе това светотатство, извършено в свещената планина Ниса – родното му място, където вече действало неговото прочуто прорицалище, ръководено от полусестрите му (по баща) – трите богини на съдбата (мойрите). Дионисовите бойни съратници, неуязвими поради железните си брони, заловили исполина Ликург и го разпънали между четири коня: може би това е първата ритуална екзекуция чрез конска сила (конят бил главният зооморфен образ на божия син). Тогава Дионис поверил пастирството над траките на верния си приятел Харопс, когото за целта посветил в тайните на собствените си мистерии, ръкополагайки го за върховен жрец-цар на Тракия./**Диодор**. Ист. библиотека, III, 65, 4/.

След време Харопс предал това богато наследство (Дионисовия закон и философска доктрина) на внука си Орфей, тъй като, по стечение на обстоятелствата (бягството на дъщерите на Данай в Елада, преследването им от синовете на Египет и смъртта на последните), Харопсовият син Еагър бил избран да заеме овакантия египетски престол. Херодот пише **История**, кн. II, 79, 81/: „Лин на египетски се казва Манерос. Египтяни ми казаха, че бил единствен син на първия цар на Египет...“

Египтяните не знаели, че освен Лин, Еагър имал още един син – Орфей. Макар да не произхождал от бога, но бидейки негов жрец, Еагър станал първият човешки цар на Египет, поради прекратяване божествения род на Египет, внук на Дионис/Хор.

Орфей царувал в Тракия продължително, проявявайки се като благ пастир и оставяйки голямо писмено наследство. Но той допуснал грешка, предавайки на финикиеца Кадъм, цар на гр. Тива в Беотия, Елада, тайните Дионисови мистерии. Това ужасно според култовите норми деяние предизвикало вакханките, при завръщането на Орфей в Родопите, да го разкъсат и разчленят, предизвиквайки не само физическата, но и душевната му смърт. Властта над Тракия поел Тегирий, за когото данните са много оскъдни, но който вероятно е божествен потомък от жреческото съсловие на бесите. В този исторически момент малкият тракийски принц Евмолп, син на Музей, е отглеждан в царския дом на Етиопия от царица Бентесикуме (дъщеря на Нанар син/Посейдон) и Ендий (син на Зевс/Озирис и Персефона/Нефтида). Ендий бил известен в Тракия и Елада като Яхос, а в Египет като Анубис.

Евмолп пораснал и възмъжал заедно с принцеса Дайра – дъщерята на Яхос/Ендий/Анубис и Бентесикуме. Имайки одобрението на роднините си, младите благородни чеда се събрали в брачен съюз и тръгнали да търсят своето бъдеще на север към Тракия, но съдбата ги спряла насред път – в Елада. На мястото, където се родил първият им син Елевсин, те основали града Елевзина. А след време, когато пораснал и вторият им син Исмар, Евмолп, който тъжал за родна Тракия, успял да склучи с престарелия тракийски цар Тегирий династичен брак между своя син Исмар и дъщерята на Тегирий. /**Аполлодор**. Мифологическая библиотека. Перевод, заключительная статья, примечания, указатель В.Г.Боруховича. Ленинград, Наука, 1972. Електронна публикация: <http://ancientrome.ru/antlittr/apollodor/apo1101.htm> /.

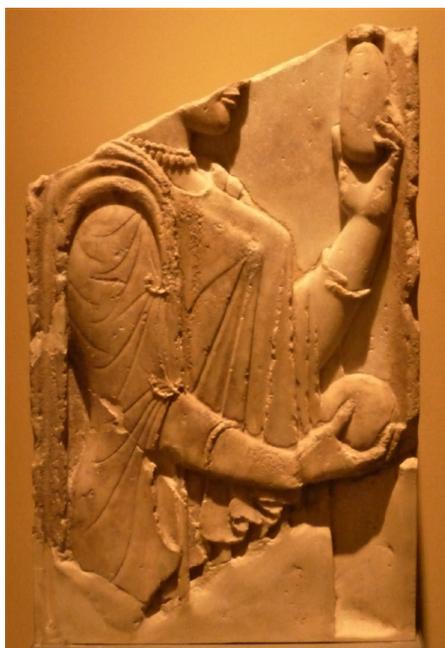
По този начин управлението на Тракия се върнало към потомците на Хефест, Борей и Понт. Евмолп ремонтирал мегалитния замък на баща си Музей в гр. Пулпудева – на Музеевия хълм, наричан днес Небет тепе (**сн. 9**), а синът му Исмар построил своя също така мегалитна крепост в планината над гр. Мароня, Беломорска Тракия. Тези две места, наред с много други, били обособени като свещени зони, влизайки в географския кръг от светилища на траките, в които господствали *два култа: на Дионис/Бакхус и на Кабирите*, тъй като Музей се явявал един от синовете на Хефест и Кабири. Музей и братята му наследили от баща си Хефест тайнствата на метала: рударство, извличане, топене и леене на метала, ковачество.

Първоначално, в епохата на боговете, ковашкият занаят бил сакрален, предавал се по наследство в *кабириони* – ковачници-храмове (артефакт с изображение на *кабрион* вж. в списание „Горгони“, кн. 2, 2018, с. 297 – снимка 13), в които огънят, водата и въздухът били осигурявани и ползвани посредством специални ритуали. В онова време леярът и ковачът били считани за божествени демиурзи, защото претворявали материята (рудата и метала) в различни предметни форми – инструменти, пособия, съдове, сечива, оръжия, бижута, – необходими за пребиваване в материалната среда.

Снимка 9. Извисяващото се над гр. Пловдив било на Музеевия хълм (Небет тепе) с останки от мегалитни стени, без спойка, както и по-късни стени, иззидани с хоросан и дребни каменни блокчета. Градежите от различните епохи са добре отличими. Фото автора.

Първият Евмолпов син Елевсин останал да царува в града си Елевзина, където родът му, под името Евмолпиди, ръководел учредените от майка му Дайра мистерии на *Деметра* (сн. 10), *Персефона* (сн. 11) и *Якхос*: божествата-покровители на природата и земеделието. По същество *култът към живата зелена природа и земеделието*, упражняван от потомците на Персефона, Якхос и Дайра от една страна и тези на Евмолп и Елевсин от друга, представлява *третият мощен тракийски култ*, зародил се в дълбоката древност.

Снимка 10. Мраморна глава на Деметра от храма ѝ в античния град Дион. IV в. пр.Хр. АМ – гр. Дион.
Снимка 11. Част от барелеф на Кора (Персефона), подготвяща за печене хляб от омесено тесто. Романска епоха. АМ – гр. Дион. Фото автора.

Отначало Евмолпидите изпълнявали ритуалите за плодородие в рамките на клана си, но, поради големия авторитет на царския им род, всички граждани започнали да участват в *Елевзинските мистерии* и те станали общонародни.

През IX хил. пр.Хр. боговете, нуждаейки се от работна ръка, създали и „отгледали“ съществото *клонинг* или *човек* (т.е. *човек*) в историческата област Джазира, намираща се в зоната на изворите на реките Тигър и Ефрат, Южна Анатолия. Там е намерен и първоначалният ареал на *еднозърнестия лимец*. В продължение на около две хиляди години човешката популация бързо нараснала. В средата на VII хил. пр.Хр., застудяване и последвало засушаване предизвикало нейната миграция на север, към Тракия. /В. Йорданов. Заселването на Тракия през VII хил. пр.Хр. – списание „Горгони“, кн. 2, 2017-2018, с. 115-168/.

В *Тракия* анатолските преселници заварили друг етнически субстрат – част от потомците на своите създатели (Кронос и синовете му Посейдон, Зевс и Хадес), а именно споменатите: Дионис (Бакхус), Хермес, Хефест, Нерей, Борей, както и на синовете им Силен, Музей, Евмолп, Ахелой, Хемос, Лин, Орфей и др. От тяхното божествено потомство се била формирала

авторитетна жреческа каста, която образувала две сплотени родопски племена *беси* (*песи* = „пастири“) и *сатри* (*сатири*). **/пак там/**.

Етническото сливане между жреческото съсловие (*бесите* и *сатрите*) и паството им – пришълците от *Анатолия* човеци: земеделците *имен* и скотовъдците *синд* – било въпрос на време. Всъщност *бесите* и *сатрите* са местните древни божествени и цивилизовани европейци, които променили (обогатили) генома на пришълците-хора, а не някакви хипотетични *ловци-събирачи* – диви наследници на *Homo neandertalensis*. Теорията за последните е изведена от авторите S. Hansen (2004), M. Budja (2005), M. Seferiades (2007), B. Cunliffe (2008). **/Харалд Хаарман**. Загадката на Дунавската цивилизация. Откриването на най-древната високоразвита цивилизация в Европа. Превод от немски Иван Златев. С., ИК „Борина“, 2015, с. 23-26, 34, 35/.

Възродителната сила на *Дионисовите*, *Кабировите* и *Елевзинските мистерии*, явяващи се последна, преди появата на християнството, фаза на *Слънчевия култ*, цивилизовала и обединявала обитателите на *Балканите*. Благодарение на това идейно „оръжие“ – консервираните по удивителен начин древни традиции, стопанство, религия, фолклор, култура и език, – траките съумяли да се справят с деградивните външни влияния. **/В. Йорданов**. Към дискусията относно бохаирския език и писмо. – списание „Горгони“, кн. 2, 2017-2018, с. 270-308/.

Толкова за дълбоката древност, която съвременните историци наричат праистория, чиито удобно безименни древни творци са превърнати в „култура Караново“, „култура Ракитово“, „Старчевско-Кришка“, „Кремиковци“, „Харманджия“ и пр.

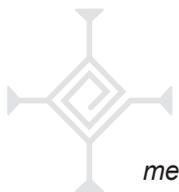
2. АНТИЧНОСТ

Данни за родовата аристокрация на *Тракия* в периода I-III в. могат да се добият от названията на секторите в античния театър на град Пулпудева/Филипополис/Тримонциум, които археолозите откриха изписани върху самата *ina cavea* на амфитеатъра. От десетте сектора, предназначени за десетте фили на античния град, пет носят божествени имена: Дионисеиди, Кендрисеиди (т.е. Аполониди), Хераклеиди, Евмолпиди и Орфеиди.

В театъра няма отредено място за клана (филата) на бог Хермес. Разбира се, колони с бюстове и атрибути на Херакъл и Хермес са украсявали градския стадион, на който са се провеждали традиционните спортни игри **/Н. Шаранков**. Бележки и допълнения към няколко надписа от Филипопол. – **Годишник** на Археологическия музей – Пловдив. Т.IX/2. Пловдив, 2004, с. 158; **Н. Шаранков, С. Чернева-Тилкиян**. Животът на античния Филипопол. – **пак там**, с. 77-80; **М. Мартинова-Кютова**. Култът към Дионис във Филипопол. – **Годишник** на Регионалния археологически музей – Пловдив. Т.XI. Пловдив, 2009, с. 169-171/.

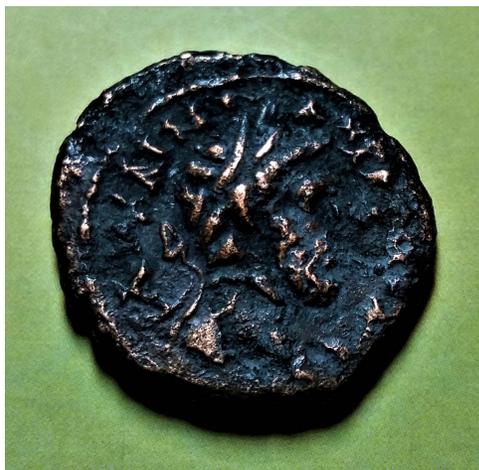
Присъствието на статуи на Хермес в стадиона се дължи на това, че той е създател на древната палестра (спортно училище) и е смятан за покровител на спорта и спортните състезания.

Трябва да отбележа, че трите главни хълма на *Тримонциум* са били посветени съответно: *Таксим тепе* – на Дионис; *Джендем тепе* – на Аполон; *Небет*

теле (или *Музеев хълм*) – на Музей и сина му Евмолп. В антично време там са функционирали храмове на посочените божества.

На реверса на една от монетите на император Антоний Пий (138-161 г.), сечена в монетарницата на Филипопол, е изобразен бог Дионис, държащ тирс и рог на изобилието, като богът е ограден с надпис *ΦΙΛΙΠΠΟ ΠΟΛΕΙΤΟΝ* (сн. 12 а-б).

Снимка 12 а-б. Фолис на Антонинус Пиус (138-161 г.), монетарница Филипопол. Лице: глава на императора надясно. Опако: бог Дионис/Бакхус, държащ, с благоволение към императора, венец, тирс и рог на изобилието. Надпис *ΦΙΛΙΠΠΟ ΠΟΛΕΙΤΟΝ*.

Големите тракийски градове Пулпудева, наричан също Филипопол (дн. Пловдив) и Бесапара (дн. руини край гр. Пазарджик) са влизали в равнинната територия на *жреческото племе беси*, които иначе обитавали предимно планинският ландшафт на Родопите, Рила и Пирин.

3. НУМИЗМАТИКА. БОЖЕСТВЕНИ ОБРАЗИ ВЪРХУ АНТИЧНИТЕ МОНЕТИ

Ценна информация за божествените предци на тракийските царе може да се добие и от нумизматичния материал. Още в началото на монетосеченето било възприето на монетите да се изобразява богът-родоначалник на племето или на полиса. Например върху монетите на гр. Енос: лице – глава на Хермес, опако – козел (ипостаза на Дионис), фигурка на бог Пан и кадуцей; гр. Мароней: лице – кон и орел (зооморфни образи на Дионис), опако – лоза или грозд и пчела (растителни образи на Дионис); гр. Абдера: лице – грифон, опако – делфин или друго животно.

Характерен иконографски сюжет върху някои племенни монети на Тракия е Силен или *Силен отвлеча менада*. Може би това не е портретно изображение на Силен, сина на Хермес, а на племенния цар, играещ ролята на Силен в *Дионисовите мистерии*. Чрез тези сцени се подчертава изявата на царя като главен жрец в ритуала. На опаката страна е представен *квадрат, символизиращ вселената* (сн. 13). При други племенни емисии в квадрата е вписан трискел

(трираменна свастика) от три конски, кози, или човешки крака, символизиращ бога-слънце Дионис. (сн. 14, 15).

Снимка 13. Сребърен статер на тракийското племе Орески. Анепиграфно монетосечене от периода 490-480 г. пр.Хр. Лице: силен отвлеча менада. Опако: Вдлъбнат четирисекторен квадрат.

Снимка 14. Додекадрахма = тетрастатер на тракийското племе дерони. Анепиграфно монетосечене от началото на V в. пр.Хр. Лице: Хермес с шапка петасос на двуколка, теглена от вол надясно, а над вола – шлем. Опако: трискел (тройна свастика) от три съединени човешки крака, във вдлъбнат квадрат. Обнародвана под № 14v2 от Йоаннис Своронос (1863-1922 г.) в: *Ιστορία των νομισματων ητοι εγχειριδιον ελληνικης νομισματικης*. Ιωαννου Ν. Σβορωνου. Τομος πρwtος: Ευρωπη. Εν Αθηναις, 1898. Вж. и списание „Горгони“, кн. 2, 2018, с. 59.

Снимка 15. Додекадрахма = тетрастатер на тракийското племе дерони. Анепиграфно монетосечене от началото на V в. пр.Хр. Лице: Хермес на двуколка, теглена от бик, наляво. Опако: Трискел (тройна свастика) от три съединени крака с конски копита. Обнародвана от Йоанис Своронос: Svoronos_04.

Много скоро тракийските владетели заменят образа на бога със своя собствен, изхождайки от идеята, че те са синове (потомци) на бога-отец и богинята-майка /**Ставри Топалов**. Нови приноси към проучване монетосеченето и историята на ранното одриско царство в земите на древна Тракия. С., Изд. «Наско – 1701», 2004, с. 192-196/. На опаката страна е изсечен *запазеният знак на царския род*: сакрален съд *кантарос/котиле* (сн. 16, 17), формена разновидност на кратер, символизиращ жизнедаващата и питателна утроба на богинята-майка (нещо като рог на изобилието), на която нейният син – царят – се явява върховен жрец и медиатор;

Снимка 16. Трихемиобол на Котис I (383-359 г. пр.Хр.), син на Севт II. Лице: глава на Дионис-Сабазий (или на Котис) наляво. Опако: кантарос, над който пише КО.

Снимка 17. Монета на Кетрипор (356-347 г. пр.Хр.), син на Берисад. Лице: глава на Дионис (или Кетрипор) надясно. Опако: кантарос, отгоре и отдясно на който има надпис КЕТΡΙΠΟΡΙΟΣ; допълнителни символи – месец и роза. Обнародвана от: **В. Добруски**. Исторически поглед върху нумизматиката на тракийските царе. Сборник народни умотворения. Св. XIV, 1897, с. 599, кат. № III-10; **Ст. Топалов**, цит. съч., с. 249, кат. № 108.

*двойна брадва (лабрис; **сн. 18, 19**), символизираща първородните синове-близнаци на Уран и Гея, родоначалници и покровители на царя и на неговото племе;*

Снимка 18. Монета на Меток I (407-389 BC), син на Ситалк. Лице: кон (ипостаза на бога-закрилник на царя), изправен наляво. Опако: лабрис, около който е изписано царското име ΜΗΤΟΚΟ.

Снимка 19. Монета на Аматок (Меток II) (359-351), син на Меток I. Лице: родовият атрибут лабрис, около който пише АМАТОКО. Опако: квадрат с вписана в него лоза с пет грозда, символизираща родоначалника Бакхус, а околвърст надпис ЕΠΙΚΛΕΑΔΝΡΟΣ (вероятно име на магистрата на града, в който е отсечена тази царска емисия).

или жезъл кадуцей (сн. 20); или пък грозд (лоза с гроздове), фалически растителен образ на Дионис/Бакхус, славянския Дажбог, оплождащ цялата жива природа (сн. 21).

Снимка 20. Автономно монетосечене на племето серди. Лице: бюст на Атина (?) надясно. Опако: кадуцей, около който е записан в родителен падеж етнонимът СЕРΑΔΩΝ („[Монета] на сердите“).

Снимка 21. Монета на Сараток, парадна на одрисите (405-387 г. пр.Хр.). Лице: Десен профил на царя, отлично портретно изображение. Опако: лозова клонка, от която виси фалически грозд; надпис ΣΑ. На други емисии царското име е изписано изцяло: ΣΑΡΑΤΟΚΟ.

Някои одриски царе ползват *кон, орел, конник* (симбиоза кон-човек) – войнско-героичния образ на Хероса, т.е. на племенния родоначалник Дионис/Бакхус (сн. 22, 23 а-б, 24, 25).

Снимка 22. Октодрахма на тракийското племе бисалти (480 г. пр.Хр.). Лице: царят, носещ две копия води свещен кон през разхвърляни на земята копия, с цел предназначение преди битка. Опако: вдлъбнат четирисекторен квадрат. Обнародвана от Йоанис Своронос през 1898 г. /Svoronos_16.1/.

Снимка 23 а-б. Драхма на Спарадок (448-440 г. пр.Хр.), син на Терес I. Лице: кон в ход наляво, около него надпис ΣΠΑΡΑΔΟΚΟ. Опако: орел държи змия; това е една от типологичните сцени в тракийската нумизматика и торевтика, представяща борбата между добрия и злия бог (Дионис побеждава Хадес = Хор побеждава Сет).

Снимка 24. Монета на Ситалк (440-424 г. пр.Хр.), син на Терес I. Лице: кон в ход наляво, а около него надпис ΣΙΤΑΛΚΟ. Опако: орел с разперени криле, фронтално, държи в клюна си змия.

Снимка 25. Дидрахма на Севт I (424-407 г. пр.Хр.), син на Спарадок. Лице: Севт гол на кон в галоп надясно. Опако: надпис ΣΕΥΘΑ ΚΟΜΜΑ. Обнародвана от Н. Мушмов под № 5689 в изданието: **Никола Мушмов.** Античните монети на Балканския полуостров и монетите на българските царе. С., Изд. Гр.Ив.Гавазов, 1912.

След Христа, когато царските династии вече окончателно изгубват родословната нишка, свързваща ги с божествените им предци, образът на божеството върху монетите става повече закрилник на царя, отколкото негов отец. Тази идея се универсализира след приемането на християнството за държавна религия от Константин Велики през 313 г.

На един златен медальон на Константин Велики от ранния му езически период, императорът е представен заедно с Митрас, непобедимият слънчев тракийски бог-конник. Медальонът е отсечен, когато Константин е цезар на провинциите *Британия, Галия и Рейнски лимес* (306-310 г.), или, най-вероятно, когато е провъзгласен за август на Запада (310-313 г.). Надпис: INVICTUS CONSTANTINUS MAX AVG, т.е. „Инвиктус [Mitrás sol invictus: Митра Непобедимото Слънце и] Константинус Макс[имус] Авг[уст]“. Изобразени са богът на слънцето Митрас (Дионис/Хор), носещ слънчева корона и урея на челото си, и на преден план – август Константин с диадема, държащ копие в дясната си ръка и щит с Медуза Горгона в лявата (**сн. 26**).

Снимка 26. Медальонът на Константин от езическия му период, заедно с покровителя Митрас.

През християнския период на управлението си, Константин поставя на знамето и монетите си Христовия знак – хризмата, – посредством който жъне победа след победа.

Сетнешните царе и императори обичат да изобразяват коронасването им от Исус; обаче в някои случаи това е виден и победоносен светец. Например Св. Димитър Солунски, чудният защитник на гр. *Солун*, е бил много тачен от българския цар Иван Асен II (1218-1241 г.) (сн. 27).

Снимка 27. Златна перпера (хиперперон) на цар Иван-Асен II (1218-1241 г.). Надпис: IW АСЕНЬ ЦРЬ... [БЛЪГАРWM И ГРЪКОМЪ]. Светецът благославя короната и меча на царя.

4. ЦАРСКИТЕ ИМЕНА

Тракийските царе афиширали божествения си произход не само посредством специалните хералдични знаци върху своето монетосечене. Самото *царско име* разкривало кой е богът-отец и защитник, на който царят-жрец служи и пред който се явява застъпник за благо на своето племе. В онези времена всяко колективно действие – оран, сеитба, жътва, рудодобив, металообработка, война, избор на цар и пр. – започвало само ако жреците са провели успешно строго определен молитвен ритуал. /справка **Тит Ливий**. Историята на Рим от основаването на града. Кн. I., 7: 1-15; 11: 1, 2; 18: 1-10 и др. Прев. от лат. Вл. Атанасов. С., 2004, с. 29-35; 44, 45; 62-65/.

Царските имена били съставяни от жреците с оглед на *божествена семантика*, стига да успеем да разчетем техния смисъл чрез свещения език. Например името *Терес*, изписвано чрез ита η (Τηρης), очевидно идва от *тирс* – пастирския жезъл на Дионис, – който тракийският цар носел при изпълнение на пастирските си задължения. Следователно *Терес* означава, в преносно значение: „Пастирят [на племето]“.

„Богopodobният Рез“ /**Омир**. Илиада. Прев. от старогр. Ал.Милев и Бл.Димитрова. Второ издание. С., Изд. „Народна култура“, 1971, песен X, стих 435-441/ е управлявал *Тракия* в края на XIII и началото на XII в. пр.Хр., и е участвал в Троянската война (1193-1183 г. пр.Хр). Името *Рез* е анаграма на *сер*, видно от топонима *Серес* – Сер-Рес, т.е. „Пастирът Рез“. Този град се намира в зоната,

където било седалището и светилището на цар *Рез*. Освен „пастир“, думата *сер* има второ значение – „сив“, – но то се дължи на обстоятелството, че жреците-пастири обличали сиви наметала, бидейки посредници между земния свят, символизиран с черно, и небесния свят, символизиран с бяло. Оттук разбираме, че *Рез* е бил цар-пастир (върховен жрец) на траките в своето време.

Името *Севт* (Σευθης) е свързано с медиаторската задача на царя-жрец да посредничи между бога и хората. Както вече споменахме, *сивият цвят* е символизиран като преходен между белия (цвета на отвъдното и душите) и черния (цвета на земното и хората). Дори едно от имената на Дионис е било *Сива* (*Шива*) или *Сиявуш*, а жриците на Зевс и Дионис били наричани *сивили/сибили*, които ползвали свещени *сибилински книги*. Отбелязвам и старата българска дума *севда* – „любов“, както и съвременните *свят, свет, светлина, светилище, светец, святост, свитък*.

Възможна е и друга етимология на името *Севт*, която проличава от начина на записване на това име върху златния пръстен-печат на одрския цар *Севт I* (424-407 г. пр.Хр.), намерен от археолога Георги Китов в Далакова могила (сн. 28). Николай Шаранков даде добър превод на надписа върху пръстена – ΣΗΥΣΑ ΤΗΡΗΤΟΣ: „[Печат] на Севт, [син] на Терес“, като двете имена – първото лично, а второто патроним – са в родителен падеж. Всъщност Севт е син на Спарадок (448-444 г. пр.Хр.) и внук на Терес (521-448 г. пр.Хр.). Шаранков счита, че различното изписване на името ΣΗΥΣΗΣ (Севсес) – ΣΕΥΘΗΣ (Севтес), идва от колебанието между Σ (сигма) и Θ (тета), дължащо се на особеностите в транскрипцията между тракийската и гръцката фонетика.

Според нас обаче, Севт е поръчал своя царски пръстен-печат с името ΣΗΥΣΗΣ (Зеусес = Зевсес), подчертавайки своя произход от бог Зевс (ΖΕΥΣ), а не защото се е съобразявал с гръцката фонетика.

Снимка 28. Пръстенът-печат в негатив на Севт I (424-407), син на Спарадок.

Котис (Κοτις) е теофорно име от това на тракийската богиня *Котис/Котито*, идентична с египетската богиня *Бастет* („Котката“) и свещеното животно – пазител на дома. В Тракия тя е имала и друго име – *Веря*, *Вер-Рея*, т.е. „Драконницата *Рея*“. Бастет е дошла с огромна свита от Египет, за да бъде погребана в Странджа планина, в Тракия – родината на нейните предци *Уран* и *Гея*.

Берисад: Бери-Сад, Вере-Сад, т.е. „Свещеното място/плът [земният наместник] на Дракона“. Свещеният дракон, Крилатата змия, или Пернатата змия, почитан в Европа, Африка, Азия и Америка (Кецалкоатл), бил едно от превъплъщенията на дядото на Дионис/Хор – Кронос/Ра.

За името *Хебризелм* има две възможности. Хебри-зелмис може да значи „Потомък на Хебри“ или „Потомък на Хебро[с]“. В първия случай е възможно да става дума за египетското слънчево божество *Кхепри*, преобразяващо се в *свещен скарабей* – бръмбар, който търкаля по пясъка своето торно топче. Древните са считали скарабея за земен аналог на небесния бог Ра, който всеки божи ден претърколява слънцето по небосклона – от източния до западния хоризонт на планетата Земя.

Във втория случай става дума за реката *Хеброс* (*Марица* = „Майчица“), посветена на богиня Кабири (оттам *Кабирос* – *Кеброс* – *Хеброс*), съпруга на бога-ковач Хефест и майка на Кабирите. От безименните Кабири е известен антропонима само на Музей, свързан с топонима Музеев хълм (днес Небет тепе в Пловдив). Освен като ковач, Музей се проявил и като вещ прорицател, чийто записани пророчества били търсени дори след смъртта му /*Херодот*. История, кн. VII, 6/.

Музей и Хиона (дъщеря на Борей) родили *Евмолп* („Хубаво пеещия“). По негово време градът бил наричан *Евмолпия* или *Евмолпиада* („Град на Евмолп“), защото той е управлявал траките. Логично е Хебризелм да си избере такова царско име, явявайки се правнук на Терес I (бидейки син на Севт I и внук на Спарадок), тъй като тракийската династия е считала че има и действително е притежавала кръвта на Зевс – царя на боговете и хората, както се уверихме, разглеждайки генеалогията на Музей и Евмолп. Повтарям, че Музей е син на Хефест и внук на Зевс (вж. горния абзац).

Ще посочим и други примери за обожествявани реки в Тракия: *Арда*, Ра-Да – „Светът на Ра“; *Тунджа*, Тун-Джа – „Тун [Тан/Атон] и Джа [Гея]“; *Стримон* (Струма) – посветен на речния бог Стримон (сн. 29); *Нестос* (дн. Места), с древно име *Нехта* или *Нехтеница* – на Нехтида или Нефтида /вж. сп. „Горгони“, кн. 2, с. 44-51/; *Искър* – на Изида и сина ѝ Кхар, т.е. Хор. Чудно е, че преобладават имена, които познаваме от египетската митология. Но ако погледнем на север, към Мизия и Дакия, там хидронимите не са по-различни, например *Огоста* – Ог-Ос, т.е. „Бикът Осирис [друго име Зевс-Амон]“; *Осъм* – „Осирис“; *Вит* – „Витяз“, т.е. „Конникът“ или „Херосът“; *Янтра* (Етрус/Ятрус) – Ян-Та-Ра, т.е. „Атон-Ра [Тан-Ра/Тангра] и Янкул [Зевс]“; *Дуна/Туна/Дунай* (името на бога-отец Тун/Атун/Атум), или *Дануб/Данубий* (другото му име Дан/Тан или Тангра); пак той е въплътен в *Данапър* (Днепър), *Танаис* (Дон) и пр.

Снимка 29. Бронзова монета от типа „тризъбец на речния бог Стримон“, отсечена след 188 г. пр.Хр. в монетарницата на гр. Амфиополис, в управлението на Филип V (221-179 г. пр.Хр.). ИМ – гр. Гоце Делчев. Фото автора.

Кетрипор също е сакрално име – Кет-Ри-Пор, Кот-Ре-Пор, – което означава „Порта [към небето] на Ре и Кот [ис]“. Котис или Котито, по-известна с името Рея (Вер-Рея), е съпругата на Кронос/Ре.

Спарадок: Сп-Ар-Док, С[а]п-[Х]ар-Док, т.е. „Царят-пастир Хар [Хор]“. ФормаД та док е прототип на средновековната титла докс – „цар“.

Спартак е твърде интересно име, което разкрива: Сп-Ар-Так, С[а]п-[Х]ар-Так, т.е. „Хар [Хор], конникът-пастир“. Изглежда царят на племето меди се е виждал като проекция/дубъл на *Тракийския конник* или *Херос* – бог Дионис/Хор.

Ще кажа нещо и по повод надписите от типа ΝΟΜΙΣΜΑ ΕΔΟΝΕΟΝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΙΤΑ на владетеля на тракийското племе *едони* Гита (кр. на VI – нач. на V в. пр.Хр.) върху сребърните октодрахми/тристатери на племето едони (сн. 30), в който тракийският цар ползва титлата *базилеос*. Терминът не е гръцки: съставен е на основата на елинистическото име на Дионис/Хор – *Сабазий*, – ползван в Тракия, Анатолия, Левант, Египет и Елада, т.е. в целия цивилизован свят.

Снимка 30. Октодрахма = тристатер на базилевса на едоните Гита, края на VI - нач. на V в. пр.Хр. Вж. списание „Горгони“, кн. 2, 2018, с. 39.

Името *Сабазий* или *Сабас* е взето, подобно на много други сакрални термини, от богатото писмено наследство на архемистите Музей, Евмоп, Тамирис (внук на Аполон), Орфей и Лин. Елините са черпили с пълни шепи от техните книги, но във вековете преди Христа са ги изгорили. Данни за тяхното творчество има у Хезиод, Еврипид, Страбон, а също в надписа върху т.нар. „Пароски мрамор“. Атинският тиран Пизистрат (561-527 г. пр.Хр.) наредил на орфическия поет, теолог и хресмолог Ономакрит (~550~480 г. пр.Хр.) да препише и му

достави, заедно с „Илиада“ на Омир, книгата с оракули (записани гадания) на прорицателя Музей, прочута в тогавашния свят с точността на съдържащите се в нея предсказания. /**Херодот**. История, кн. VII, 6/.

Лексемата *саббас*, *Саб-Бас*, е симетрична, като втората съставлява я морфема *бас* е конструирана чрез метатеза на първата морфема *саб*. Смисълът на *саб* или *сап* е отново жезъл, с алюзия към магичния *тирс* на Дионис (магичен, защото: *диря*, *търся*, *треса*, *треперя*, *атропос* – „нетелесен“). От кореновата основа *саб/сап* произлизат трако-българските думи *сап*, *сопа*, *шопи*, *соба*, *сабя*, *сова*; а от кореновата основа *бас/пас* – *база* (основа), *бастун*, *пастир*, *пастор*, *базил*, *базилеус*, *василевс*; антропонимът *Васил*, празникът *Банго-Васил*, или *Васильовден* (1 януари). Подчертавам: макар посочените думи да са употребявани на Балканите в древността, те присъстват, очевидно изначално, в протобългарския и старобългарския език.

5. ПРАЗНИЧНО-ОБРЕДНА СИСТЕМА

Немаловажен аргумент за доминацията на Божия син в тракийската културна и култова среда са съдържащието и хронологичният строеж на фолклорната традиция. Тя е изцяло проникната от *древния езически култ към слънцето: мистериите на племенния отец на траките и българите* Дионис, наричан още Бакхус. Достатъчно е да проследим *основните, най-почитани празници*:

- в края на януари – Кукерски фестивал или Песпонеделник – предвещава свършването на зимата и началото на пролетта, казано другояче – превръщането на студения зимен бог-слънце Колад в топлия бог-слънце Ярило/Дажбог;
- 2 февруари – Петльовден – петелът е един от птичите образи на бога-слънце Дионис/Бакхус/Хор/Суря/Дажбог (други негови птичи образи са соколът и орелът); от 2 февруари той започва да кукурига по-силно, за да „повика“ топлото слънце;
- 14 февруари – Трифон Зарезан (бог Бакхус) – ритуално зарязване на лозите;
- 1 март – Баба Марта – празник на Богинята-майка в унисон с Бога-слънце, събуждане, съживяване и вегетация на земната и растителната природа;
- 6 май – Тракийският конник Хероса или Българският сияен конник Хурса, променен от църквата в празник на християнския светец Св. Георги Победоносец – ден на войската; впрочем имената Георги/Герги и Херакъл имат еднаква коренова основа **гер/хер**;
- 24 юни – денят на Еньо/Яньо/Янкул/Янус/Йенишер (Юпитер) – слънчевият пик на лечебните растения и начало на жътвата;
- 8 ноември – събор на архистратега архангел Михаил, отваряне на небесните порти и слизване на безплътните сили от света на душите в нашия свят (настъпване на зимата);
- от 21 декември Игнажден до 25 декември Колада – празничният комплекс на рождеството на зимното слънце Колад/Митрас в дните на астрономическия феномен зимно слънцестоене;
- 1 януари, начало на Новата година – Сурваки/Сурва (Суря или Сива), Базил/Васил (Сабазий), Васильовден, Свети Василий и пр.

В българската празнично-обредна система бог Хермес е застъпен само с един специален ден: 6 декември – ден на търговците, bankerите, пътниците и моряците, променен от църквата в ден на Св. Николай Чудотворец, епископ Мирликийски. Известно е, че по античните тържища, както и на кръстопътищата, е имало колони с бюст на Хермес (херми) – покровителя на парите, търговията и пътниците. Не би могло да бъде иначе, защото Хермес, по думите на Климент Александрийски и други антични автори, е изобретил числата и действията с тях (науката математика), както и парите.

Тук е редно да припомним коя е неговата майка – Мая Атлантида, дъщерята на титана Атлант. Цивилизацията Атлантида, създадена от титана Океан и разширена от неговия внук Атлант, се е развила като първа в света морско-търговска сила.

6. МИГРАЦИЯТА ОТ ЮЖНА АНАТОЛИЯ КЪМ МЕСОПОТАМИЯ

Онази част от човешката популация – земеделците *имен* и скотовъдците *синд*, – която през VII хил. пр.Хр. не е потеглила на север към Тракия, се спуснала на юго-изток, към средното и долното течение на Тигър и Ефрат, където изградила друга цивилизация. Вероятно за нея се отнася библейският мит за Вавилонската кула и разделянето на езиците. /**Битие**, 11: 1-9; по изданието **Библия** или книгите на Свещеното писание на Стария и Новия завет. Проект "Живо слово". С., 2001. 1529 с. + 19 с. прил. карти/. Тук са се развили, главно след въздействието на няколко последователни племенни миграции/нашествия от Азия (през историческата област Ариана), държавно-културните образувания: Шумер, Акад, Асурия, Вавилон, Персия.

Божествено-човешките лидери на *именците* и *синдите* трябвало да приемат в състава на жреческото съсловие – *магите-халдеи* – част от върхушката на нашествениците. Това гарантирало съхраняване на древната традиция на култа, съпътствана от знанието, книжнината и всичко останало.

Сведенията за единните произход (кръвно родство), култ и традиция на тракийските и вавилонските жреци – на *бесите* и *халдеите* – правят резонни изследванията в тази посока /**Ц. Цанов**. Българите. Романтична история. С., Изд. „Българска книжница“, 2007, с. 43-45/, въпреки географската отдалеченост на двете цивилизации и трудното намиране и набавяне на изворов материал.

Етническите асимилации в южната зона на тогавашния цивилизован свят довели до изгубване на езика и писмото, които човекът наследил от древните си създатели. *Египетската жреческа каста* удържала най-дълго напора на различни завоеватели, обаче и тя накрая изгубила хилядолетната битка: във вековете от персийската инвазия в VI в. пр.Хр. до арабското нашествие през VII в. сл.Хр.

На север, в Европа, този процес протекъл по-благоприятно за *траките*, които въпреки местната етно-езикова диференциация, успели да съхранят божественото културно наследство в средата на формиращите се народности от индоевропейското езиково семейство.

ПРОИЗХОД НА ЕТНОНИМА БЪЛГАРИ И НА ХОРОНИМА БЪЛГАРИЯ

Автор: Валентин Йорданов

Българското народностно име е устояло непроменено в продължение на три хиляди години, а може би и много повече, въпреки катаклизмите в историята на цивилизацията.

Разглеждайки опитите от началото на ХХ в. до днес за разтълкуване на значението му, изследователят Александър Мошев констатира, че неговата забележителна устойчивост се дължи на произход от сакрален термин – „името на бога Болг/Бълг/Бал(г), плюс наставката „ар“, означаваща общностна принадлежност“, или че е „самоназвание с вероятно сакрално значение – „хора на бога“. /**Мошев, Александър**. Болгар. Тайните на нашия произход. С., Изд. «Атеа Букс», 2015, с. 40-46/.

Разкриването на присъствието в *българския етноним* на божествения антропоним *Бал*, т.е. *Баал/Ваал* – името на бог *Зевс* в Леванта, – за което писа преди време Киряк Цонев /**К. Цонев и М. Цонева**. Баал-гури. С., 2005/, е добра крачка в преодоляването тайната на *нашия етноним*, по-точно *епоним*.

Той е съставен, както ще се уверим, от общо *три божествени имена*, плюс едно обобщаващо – за бог.

Да видим тази мистерия!

1. ТОТЕМЪТ ГЕРАК (СОКОЛ), ЕГИПЕТСКИЯТ БОГ ХЕРУ (ПЪРВИЯТ ХЕРАКЪЛ) И ХЕРОСЪТ НА ТРАКИТЕ

“През 363 година [от управлението на Сет – б. В.Й.] Негово величество Ра, свещеният, Соколът на хоризонта, безсмъртният, който живее вечно, беше в земята Кен [Ген, или “Земята на Произхода”, т.е. Египет – б. В.Й.]. Придружаваха го неговите войни, защото враговете се бяха съюзили срещу своя господар... Хор, Крилатият оценител [съдия – б. В.Й.], дойде при кораба на Ра и рече на своя предтеча: “О, Соколе на хоризонта, видях враговете да заговорничат срещу теб, за да вземат за себе си сияйната корона...”

Тогава Ра, свещеният, Соколът на хоризонта, каза на Хор, Крилатия оценител: “Благородни потомъко на Ра, заченат от мен; върви бързо, повали врага, когото си видял.” /по **Зекария Сичин**. Войните на боговете и хората. Прев. Крум Бъчваров. С., ИК “Бард”, 2003, с. 156/.

Това е началото на дългия надпис, гравирани върху каменните стени на храма на бог Хор (Дионис), построен от неговия полубрат Тот (Хермес) в южноегипетския град Едфу. Този надпис разказва за времето, когато бог Хор се превърнал в *Нетх-атеф* – “Отмъстител на баща си” (прозвище, записано върху *Стелата на Метерних – пак там*, с. 48) и предявил пред убиеца Сет претенции за трона на своя баща Озирис (Зевс).

В надписа йероглифът на Хор, поставен в картуш, представлява хищна птица, *сокол* или *орел*. Но от приведения цитат се вижда, че Ра – дядото на Хор – е титулован като “Соколът на хоризонта”. Всъщност кой се е превръщал в *сокол* – Ра или Хор? Или пък и двамата?

И защо точно *сокол* или *орел*? Разбира се, защото реещата се високо в небето хищна птица била отъждествявана с астралния образ на Ра – слънцето, – което всеки ден неизменно пресича небесния купол – от източния хоризонт до западния. Освен това, трябва да се има предвид, че името Ра е било носено последователно, като маркер за върховна власт, и от двамата първородни братя-близнаци – първоначално от Ра (с други имена Хелиос, Шу, Мардук) и сетне от Геб/Кеб (с други имена Кронос, Енлил), преименуван на Ра, когато се възцарил над боговете. Първият близък възприел за свой главен зооморфен образ *кондора* (*грифона = крилатия дракон*), а вторият – *сокола*.

През онази древна епоха не е имало практика някой бог да ползва знак-монограм или зооморфно превъплъщение на друг бог, защото това би довело до объркване на двете идентичности. Ако знакът на даден бог е бил много авторитетен (ценен), подчертавайки например произход от Майката или Отеца, той би могъл да бъде взет от друг бог само след трансформиране на вида или положението на знака. Такъв е случаят с *тризъбеца* на *Посейдон/Посиди* (прототип на буквата *пси Ψ*), който брат му *Зевс/Азар* присвоил при възцаряването си, обръщайки тройното острие надолу (прототип на първата буква на глаголицата аз **п**).

И все пак понякога се наблюдава наследяване на зооморфен образ, както е в случая с птичия образ на Ра – *сокол* (*герак*). Този образ бил заслужен от Хор след невероятно смелата му и трудна победа над злия Сет. Хор бил възвеличен тогава с името *Херу*, произлизащо от архаичното название *герак* (т.е. *сокол*), затова, че атакувал от небето с летящо средство – „крилото на Хор“ – войните на Сет, предизвиквайки голям страх сред тях и предпоставяйки по този начин своята решителна победа. От името *Херу* възникнали на свой ред думите *херой*, *херос*, а от *герак* – името *Геракъл/Херакъл*, носено най-напред от победоносния бог Хор.

За това пише Херодот (~485~420 г. пр.Хр.), а именно, че са съществували двама Херакловци: единият – древен бог, а другият – известният герой от архаичната епоха (XIII в. пр.Хр.). Поради това в древния свят правилно били построени светилища и на двамата – на безсмъртния бог и на смъртния герой. Но египетските жреци познавали само първия, а за втория не били чували нищо. /**Херодот**. История, II, 43, 44, 144, 145/.

Диодор Сицилийски (~90-35 г. пр.Хр.) разказва в същия дух:

“... [Египтяните – б. В.Й.] твърдят също така, че [Херакъл – б. В.Й.] е син на Зевс, но за майка му казват, че не знаят коя е. **Що се отнася до роде-**

ния повече от десет хиляди години по-късно от Алкмена мъж, наречен при раждането си Алкей, а по-късно прекръстен на Херакъл [к. В.Й.], това прекръстване е станало не защото получил слава благодарение на Хера, ами понеже настоявал на същите неща, както и древният Херакъл, и така получил както неговата слава, така и неговото име." /Историческа библиотека, I, 24/.

Един от артефактите, свидетелстващи, че античният герой Херакъл се явява героичен ремиксен типаж на бог Хор, е правоъгълна сребърна плочка със сакралното изображение на *Сабазий* – тракийска персонификация на Дионис/Хор, като мускулест брадат мъж, обгърнат (закрилян) от пълзящи по него змии и подпрян с десницата си на голям боздуган (сн. 1). Плочката е намерена в скалното светилище Белинташ в Родопите, южно от гр. Асеновград. Съхранява се в Националния археологически музей с Институт при БАН – София. /вж. също **Никола Боев**. Блясъкът на Белинташ. Пловдив, 2003/.

Снимка 1. Сребърна плочка с изображение на Сабазий като Херакъл, намерена на скалното плато Белинташ в Източните Родопи, България. На съхранение в НАИМ-БАН – София.

В старобългарския език съществува думата *герак*, която означава „сокол“ – една от свещените и царски птици на Ра-Хор (сн. 2). Идентична е думата в древния пеласгийски език, преминала по-късно в елинския: *γερακι* (*гераки*) – „сокол“. Нейни производни са: *γερμα* (*герма*) със значенията „наклоняване“, „навеждане“, „залез слънце“; *γερασο* (*герасο*) – „остарявам“; *γεραιος* (*герайос*) – „стар“, „почтен“, „уважаван“; *γεραματα* (*герамата*) – „старини“; *γερωντας* (*геронтас*) – „старей“; *γερουσια* (*герузия*) – „съвет на старейшините“; *γερος* (*герос*) – „здрав“, „силен“.

Снимка 2. Бронзова статуя на Хор в човешко тяло и глава (маска) на сокол. Богът стои в молитвена поза с протегнати напред ръце. Произход Египет, XI в. пр.Хр. Експонат в Лувъра, Париж, Франция. Фото автора.

Така че египетските Херу (Хор) и Сет са били богове-антиподи в царства-антиподи: Горен и Долен Египет. Във войната помежду им Хор победил Сет и станал *Херу*, *Херос*, *Херой*, *Херакъл*. Херодот директно заявява, че в Египет антропонимът *Херакъл* – „първият Херакъл“ – е бил прозвище на бог Хор. Да си спомним и за *Тракийския херос* – символния образ на бог Дионис, син на Зевс.

Във Финикия „Мелкарт, същия Херакъл“ се явява син на Зевс Демарунт, „царя на боговете“, който пък е син на Дагон (синтезният бог Кронос-Зевс) /**Санхуниатон**. История на Финикия, I, 16, 19, 27, 31. – В: **Санхуниатон Беритски**, [преведен на гръцки от] **Филон Библиски**. Финикийская история. Перевод Б.А.Тураева по изданию: *Fragmenta Historicorum Graecorum* К.Мюллера. Библиотека Якова Кротова, в: <http://krotov.info/acts/04/onomastik/biblsk.html/>.

Но и в плочките от гр. Пилос, Пелопонес, в контекст с Арес и Хермес се споменава бог *Трисхерос* – „Тройният Херос“, непознат в Класическа Гърция /История на религиите. Т.И. Авторски колектив: **Франсис Виан, Жан Варен, Жак Дюшен-Гилемин, Франс Винке, Ян де Врис, Франсоаз льо Ру, Реймън Блок**. Т. II. С., Изд. Gallimard

& Прозорец, 1996, с. 32/. Очевидно зад прозвището *Трисхерос* се крие Херу (Хорос), ненадминат войн и герой/херой (херос) на своето време, и също така полубрат на Арес и Хермес.

Другата хищна птица, ползвана като ипостаза от господаря на небето отецът Зевс-синът Хор, бил *орелът* (сн. 3, 4), което се потвърждава, освен от ползва-

нето му в древността като царски символ, но и от самото видово наименование: Ор-Ел, [X]ор-Ел, т.е. "Бог Хор".

Снимка 3. Мраморен барелеф с изображение на Зевс като царствен орел в храма на Зевс Хипсistos в античния Дион. Романска епоха. АМ – гр. Дион, ном Македония, Гърция. Фото автора.

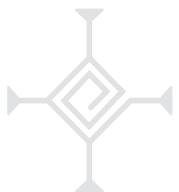
Снимка 4. Крилатото слънце Хор на гранитен саркофаг, произхождащ от Египет. Музей за история на изкуството, Виена, Австрия. Фото автора.

Хор като орел, разперил криле, но с човешка глава, на която е поставен слънчевия диск. В десния си крак царската птица (богът) държи сватбения венец и фалоса/лотос на баща си Зевс-Амон (Озирис) – доказателствата за неговия произход.

И така, йероглифът на Хор с вид на *сокол/орел* е имал два фонетични варианта – *баг Хор* и *шири Хор*, като и двата се четат "Божият син Хор". *Шури (siri)* несъмнено идва от *Osiri (Озирус)* – едно от имената на Зевс-Амон, отца на Дионис/Хор. Именната форма Хор-Осири или Хор-Шири е значела "Хор, синът на Сири/Шири".

Отклоняваме се за миг към производния от *шири* късен термин *шериаг*. Разчетен чрез древноегипетски език той означава "Светът [понятиятната система; доктрината] на божия син Хор", а на арабски в него било вложено понятието "Свещен писан закон". По-горе видяхме, че "Хор, Крилатият оценител" олицетворявал истинната власт, която имала капацитета да раздава справедливо правосъдие. Ще приведем и кратък откъс от една офитска молитва, цитирана в "Книга на Тот":

"Хорус, Хорус, Божествений дух,
който законите иска да държи..."

В случая повече ни интересува фонетичният израз *баг* на йероглифа, изобразяващ *сокол/орел*, отнасящ се за Хор, видно от царските картуши на египетските фараони. Защото именно изразът *баг Хор* е в основата на етнонима *българи*.

Главният бог на *траките* Дионис (Хор) е генетичен родоначалник (заедно с братята си Аполон, Хермес и Якхос) на жреческото племе *беси*, което обслужвало неговото прочуто прорицалище в Родопите. От *бесите* са произлезли тракийските царе-жреци. Същевременно Хор (Дионис) се явявал дядо и на Иджик/Джам, родоначалника на *българските боили* в Азия – съсловието, от което произхождат българските канове.

2. МОРФОЛОГИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕТНОНИМ И ДЪРЖАВНО НАЗВАНИЕ. ВАРИАНТИ НА ДЪРЖАВНОТО НАЗВАНИЕ С ИЗПОЛЗВАНЕ НА ТОТЕМНИТЕ ИМЕНА БУРИ И БАРЪС

Да видим сега как от божественото име *баг Хор* се е образувал етнонимът *българи*.

При вглеждане веднага бие на очи звуковата идентичност между *баг* и *Бакх*, едно от определителните имена на Дионис, в ролята му на бог на виното. *Баг* означавало “Божият син”, а митологичното име *Бакх* било синоним на епитетите “безгрижен”, “буен”, “волен”, “свободен” (“*liber*”), “играец”, “весел” и т.н.

Първичната етимология на именната форма *Бакх/Вах* се долавя в думата *вакханка* – Вах-Ха-Ан, Ваг-Ка-Ан, т.е. “Родилката [вагината, утробата] на сина на небето”. Тук “родилката” е Йо/Изида, а “синът на небето” – Дионис/Хор.

Изида е имала и друго име, синонимно на *вакханка* и то било *Сотис* (Сот-Ис, т.е. “Исис, утробата”), защото *сот* също е значело “утроба”. Не случайно. В дните около 19 юли, първият ден на *Сотическата година* в Египет, звездната и небесна майка *Сотис* (т.е. *Сириус*) раждала по мистичен начин на утринния хоризонт небесния син-слънце Хор.

След време родопските жрици на Дионис приели епитета *ваг* на Йо/Изида за свое нарицателно име – *вакханки*. Когато разигравали в мистериите сцената с раждането на Дионис, те разгърждали ризите си и носели бебешки кошници, т.е. превръщали се в родилки и кърмачки на божия син.

Между другото в морфемния състав на названието *вакханка* се забелязва лексемата *кхан* (*кан*, *ка-ан* – “Синът на небето”) – титлата на господаря на българо-хунските държавни обединения в Азия, както и титлата на тракийския архемист Орфей – *канос*. *Канос* не значи само “певец”: чрез музиката си Орфей се превръщал в мост между земята и небето, боговете и хората, обединявал естеството на целия космос.

Да отбележим още, че името *Бакх* или *Бакхус* вероятно е кратка форма на египетското име *Баг Хорус*, слято *Багхорус*, от което за по-лесна употреба в говоримия език е отпаднала сричката (името) *Ор*. И в този аспект *Бакх/Вах* – Ваг-Х[ор], означава същото: “Хор [произлязъл] от Ваг [Йо/Изида, утробата]”.

И така, изяснихме, че *баг* и *шири*, означаващи “божият син”, са именни епитети единствено и само на Хор и касаят произхода му от Йо/Изида и Зевс-

Амон, а специално изразът *баг Хор* съобщава факта, че Хор е син на Изидата (утробата *ваг/баг*).

Да продължим нататък. За да образува етнонима *балхар (българи)*, неговият древен съставител (бог или жрец) е вклинил звука "л" в епитета *баг* (първата дума на словосъчетанието *баг Хор*). Защо? Някой може да реши, че е търсено постигане на благозвучие, но това "л" едва ли е случайно, като знаем, че в древните названия на народи и държави всеки звук е бил внимателно прецизиран.

Ако епитетът *баг* изявява произход от Изидата (*ваг* – "утробата"), без съмнение инициалът "л" дава още информация за произход. Получената лексема *балг* вече е комбинация от *бал* и *баг*: бащата *Баал/Ваал* (левантийското име на Зевс) и майката *Баг/Ваг* (Изидата). Така името *Балхар* придобива троичност: майка (*Баг*), отец (*Баал*) и син (*Хар*). Синът се разчита в съставната морфема *Хар = Хор*.

Антропонимната форма *Хар* е ползвана например в египетските имена *Харпократ* и *Харзомтус*, като последното е налично в древните надписи на Дендера /преведено от д-р В. Вайткус – В: Петер Краса и Хабек Райнхард. Светлината на фараоните. Висока технология и електрически ток в древния Египет. Превод от немски Ани Здравкова. С., Изд. "Литера прима", 2005, с. 156/. Подземната част на храма на Хатор (Изидата) в Дендера е датирана към VIII хил. пр.Хр. Индийският аналог на името *Хар* е *Харе Кришна*.

Любопитен е етнонимът на обитателите на държавата Митани – *хурити* или *харити*, – често споменавани в египетските и шумерските царски документи. В „Стария завет“ са сочени като *хорейци /Зекария Сичин*. Дванадесетата планета. Прев. Крум Бъчваров. С., ИК "Бард", 2002, с. 75, 76/. Тази група *хари* или *ари* (*арийци*) господствала над обширната зона между Шумер и Акад в Месопотамия, над Хетското царство в Анатолия, както и над цивилизацията Харапа (~3000-1600 г.) в Индия.

Освен това *Ал* пък е името, под което е бил познат и почитан в Леванта и Анатолия тракийският Кронос, шумерският Енлил, или египетският Геб/Кеб (Ра) – дядото на Дионис/Хор. На практика дядото Ра влязъл в ролята на баща на Хор още от раждането му, защото Хор се родил сирак поради убийството на баща му Зевс-Амон. Впрочем името *Ал* е включено в левантско-анатолийското име на Зевс – *Ваал/Баал* – Ба-Ал, т.е. "Сърцето-душа на Ал", внушаващо, че той – Зевс/Азар – е бил любимецът на Кронос/Ра.

Така че и името *Ал* на дядото Кронос/Ра е почетено в българския етноним. На всичко отгоре *ал/алп* е бил въобще терминът за "бог", ползван от жреците на българите в Азия. А от термина *баг* е дошла думата "бог" в старобългарския и славянските езици.

И така, да обобщим кои са божествените имена, съставлящи българския етноним:

1. ***Баг/Бакх (Бакхус: със значение „Утробния“ или „[Родения от] Утробата [Изидата]“)* – име на божия син Дионис/Хор, синтезирано от определителното име на божията майка Изидата в Тракия – *Ваг/Вакх* или *Вакханка* (със значение „Утробата“);**

2. *Баал/Ваал* – име на божия отец Зевс/Озирис в Леванта;
3. *Ал* (като морфема от *Баал*: *Ба-Ал*) – име на Кронос/Ра в Леванта и Анатолия;
4. *Алл* (произведен от *Ал*) – общовалидният термин за „бог“ в Азия;
5. *Хар* (*Хор*) – името на божия син в Египет и Индия.

Разбира се, етнонимът *балхар*, *балхари* (*българи*) е в основата на названието на една от древните български държави в Средна Азия – *Балхара/Balkhara*, известна още като *Бактрия* (Бак-Тр = Бак-Тера, т.е. „Земя на Бакх“). Сродно звучи съвременният етноним *българи* на руски език: *балгары* или *балхары*.

Столицата на *Балхара* носела името *Балкх/Balkh*. Великият град *Балкх* бил основан незнайно кога от легендарния цар Лорасп, управлявал цели 365 години. В персийските текстове Лорасп се явява син на царувалия 300 години Бурзен/Бурзан, от династията *Кеаниди*. /**Петър Добрев**. Ключ към древната българска история. С., 2002, с. 76/.

Една от персийските легенди, предадена от арабския географ Мутахара ибн ал-Мақдиси (X в.) в обемистия му труд „Книга за сътворението и историята“ (*Le livre de la creation et de l'histoire*. Paris, 1899), разказва: „След Кай-Каус царувал Кай-Хусрау, син на бог Сиявуш, наричан още Зиевус. Той управлявал 60 години. После се възцарил Кай-Лорасп, той царувал 120 години и създал Балх, хубавия град... Аз съм чувал високоучени мъже да твърдят, че египетските фараони водят своя корен от Балх...“ /**пак там**, с. 77/.

Характерната антропонимна представка „кай“ идва от *Гая* (*Гея*) и е породила думите *гайда*, *гайтан*. *Гайдос* означава „козел“, а *гайда/гая* – „коза“, защото *Гая/Гея* се явявала първата свещена коза – майка и кърмачка на титаните. „Кай“ подчертава божествения произход на горепосочените царе от представителите на *Светото семейство*, които ползвали *козя ипостаза*. Да си припомним мита за козата Амалтея – кърмачката на Зевс, зад която се крие Рея, майката на Зевс и първородна дъщеря на Гея и Уран.

Фонемата *кай* се съдържа в императорските титли *саесар* („цезар“, Рим), *каисар* („кесар“, Византия). Любопитна е късната германска титла *кайзер*, аналогична на император.

Несъмнено *Кеанидите* са *Геяниди* – титани и богове, потомци на Гея, – представители на основната божествена династия. Това проличава и от дългите периоди на властването им. *Бурзан* пък очевидно е *Бурджан* – родоначалникът на българския царски род *Дуло*, син на Иджик, внук на Посейдон и правнук на Дионис/Хор. В текста на ал Мақдиси се потвърждава предложената от нас генеалогия; арабският летописец казва, че след Кай-Каус (т.е. Хадес), царувал Кай-Хусрау (*Хурса/Хорс/Дионис*), син на бог Сиявуш/Зиевус (т.е. Зевс). После се възцарил Кай-Лорасп, както видяхме в горния абзац – правнук пето поколение на Кай-Хусрау (*Дионис/Хор*). При Мақдиси годините на управление на тези божествени потомци са неправилно занижени от арабските преписвачи на древния текст.

В друга легенда се казва: “Кай-Лорасп построил Балх – красивия, а цар Хушенг построил Суза – столицата на Елам” /пак там, с. 78/. Изглежда градовете Балх и Суза са връстници. Според предпазливи оценки град Суза (Шуш) е възникнал в равнината Хузестан (сега в Югозападен Иран) около 4 200 г. пр.Хр.

Стъпвайки на всичките тези данни можем да заключим, че Балхара е дъщерна държава на империята Хон на Иджик и първородния му син Бурджан, създадена от внука/сина им Лорасп. От което следва, че Балх е бил построен не през II хилядолетие пр.Хр., както счита консервативната наука (без да са проведени разкопки), нито през V хилядолетие (вж. горния абзац), а много по-рано – през VII хилядолетие.

Според нас гр. Балх е съществувал от VII хилядолетие пр.Хр. до XIII в. сл.Хр., когато бил разрушен от монголите. Южно от него се издигала неговата свещена планина Елбурз – Ел-Бур, т.е. “Богът-Вълк [Хор]” (сн. 5 и 6); или Ел-Барс, т.е. “Богът-Тигър [пак Хор]” (сн. 7 и 8), – наименование, което българите пренесли сетне на Кавказ, с първенец връх Елбрус, при преселението си там по Христово време, и най-сетне в държавата си Велика България, с център р. Бури чая, наричана от гърците Бористенес = Буристан, т.е. „Станът [държавата] на Бури“.

Снимка 5. Стенопис от Дендера, Египет. VIII хил. пр.Хр. Отляво – колона от три изображения на бог Хор, клекнал, с маска на вълк. Отдясно – колона от три изображения на бог Хор, клекнал, с маска на сокол. В средата на изобразителното поле, в лодката на Ра, седи на трон Хор, увенчан с двойната корона и държащ пастирския жезъл хиг (гиг/гега); пред него на трон седи майка му Изида, а зад него тъща му Нефтида, като двете благославят царя на света; зад Изида стои съпругата му Мемфида, дъщеря на Нефтида. Кормчия на лодката е Аполон, а на носа ѝ седи Тот в метаморфоза на павиан. Над Хор е изобразено неговото „крило“, съоръжено с две гръмотевични оръжия и управлявано от Скарабея – ипостаз на дядо му Ра.

Снимка 6. Сребърен наносник от конска амуниция, намерен в Свещари, България. V в. пр.Хр. Изобразен е Хор като воин – в броня с висока яка и шлем. На бронята, върху гърдите, е изкован тотемът-закрилник на войните – свирепият вълк Бури с криле.

Снимка 7. Златен пандатив, украсен околвърст с перли (символизиращи слънцето): в средата стои гордо царственият барс – богът-родоначалник на българите. Артефакт, намерен в двореца на втората столица Велики Преслав. IX в. Вероятно е бил личен владетелски знак на канас/князь Борис (Баръс) преди приемането на християнството през 864 г. Археологически музей на гр. Преслав. Вж. също История на България. Т. II. С., Изд. На БАН, 1981, с. 265.

Снимка 8. Златен пръстен-печат (61 гр.; негатив) на българския цар Калоян (1196/7-1207 г.), намерен през 1972 г. в гроба му в черквата „Св. 40 мъченици“. РИМ – Велико Търново. В централния кръг е изобразено хералдичното животно барс, в ход надясно, а в полето около него пише на старобългарска кирилица: „+Калоянов пръстенъ“.

Обръщаме внимание на специфичното звукосъчетание “гх” или “кх” във формите *балехари*, *булехар*, *Balkh*, *Balkhara* и др., което е употребявано също така в сакралните практики на жреците в Египет, напр. в термина *ангхк* – “живият дъх на бог”; както и от мъдрите *наги* в Камбоджа, напр. в топонима на свещения им град *Ангхкор-Ват*.

Днес в Афганистан и съседните държави все още има оцелели топоними, възникнали от древния български етноним: река *Balkhab*, Афганистан; езеро *Balkhash* и град *Balkhash*, Казахстан; град *Vuxoro* (древната *Bukhara*), Узбекистан; град *Баку* в Азербайджан; град *Vuxar*, Индия; град *Balkanabat*, Туркмения /*Atlas of the world*. London, Times Books, 2005, p. 76-78/.

На северния склон на Кавказ, в Чеченската република на Руската федерация се намира *Балановския могилник*, датиран към II хилядолетие пр.Хр. Според дагестанските хроники там се е издигал град *Булкар Балк* /**К. Цонев, М. Цонева**. Баал-гури. С., 2005, с. 71/, т.е. “Българският Балк” – топоним, директно указващ, че *Балк* е бил град на *българите*, а сега там съществува селцето *Балхар*. Впрочем и в *Дунавска България* най-големият планински хребет Хемус (дн. Стара планина) е носел в миналото и носи досега народното название *Балкан*, от което води етимологията си хоронимът *Балкански полуостров*.

В просторната равнина между Кавказ, Южен Урал, Каспийско и Азовско море са разположени областите Сарматия и *Барсилия*, обитавани във вековете преди и след Христа от трите основни български племена хуногундури, утигури, кутригури (котраги). Хоронимът *Барсилия*, записан погрешно от гръцките

хроникьори като *Верзилия* (вж. напр. Теофан и Никифор – VIII в.), безспорно произхожда от тотемното име *Барс* на българския родоначалник.

3. КАК СА НИ НАРИЧАЛИ ДРУГИТЕ НАРОДИ?

Коректно е да приведем варианти на *българския етноним*, както е бил употребяван от съседните племена. Например в санскритските епоси на Индия. В "Махабхарата" *българите* и тяхната държава са наричани *Балхара*, *Балхика*. Но най-старият източник, в който фигурира името *Балх* е "Атхарваведа". Написването на индийските "Веди" се отнася към VIII-VII в. пр.Хр., според някои изследователи към XII-X в. пр.Хр. От тази отправна точка излиза, че *Балх* е бил в зенита на славата си още през II хилядолетие пр.Хр., а по някои мнения и през III хилядолетие, или даже по-рано, което несъмнено ще се докаже ако бъде направено археологическо проучване.

В арменската география "Ашхарацуйц" (т.е. "Описание на страните") на Анаений Ширакаци (~610~685 г.), основана на ръкопис от V век на Мойсей Хоренски, който на свой ред ползвал съчинение на сирийския историк Мар Абас Котина за събития от 127 до 114 г. пр.Хр., българите носели имената *булгар* и *булх*. В източноперсийската книжнина етнонимът е *булгар*, *булхор* и *булх*, а в един от афганистанските преписи на поемата "Шах-наме" от персийския поет Абу Ал-Касим Фирдоуси (935-1020 г.) е използвана формата *булхар*. /Петър Добрев. Ключ към древната българска история. С., 2002, с. 29-34 ; същият. Сага за древните българи. С., 2005, с. 59-67/. В китайските хроники името е *бо-ло*, *бу-ле*, *бу-лер*, *бу-джун* /Димитър Съсьлов. Пътят на България. С., ИК "Кибеа", 2004 (Първо издание 1936), с. 34-38/.

И отново в "Ашхарацуйц" е записано:

"18... На север от него ["морето Понтос", т.е. Черно море – б. В.Й.] са **народите на турките и булгарите**, наречени по имената на реките [по-скоро е обратното – б. В.Й.]: **Купи-булгар**, **Дучи-булкар**, **Олхонтор-блкар**, **пришълци**, **Чдар-болкар**. Сега са чужди на Птолемеос тези имена [тези етноними са непознати на Птолемея – б. В.Й.]...

34. В страната Азия е Скития, която започва от река Атл [Итиль, т.е. Волга – б. В.Й.] и се простира на югоизток до планината Йемавон [Имеон – б. В.Й.]..., която е по-висока и по-дълга от останалите и прилича на пергел, подобен на арменската буква "люн", имаща сгъвка от изток на юг. Единият ѝ ръкав върви 1280 мили на запад, другият ръкав – 1550 мили на север, а третият върви към Непознатата земя [в посока североизток – б. В.Й.]... А от петнадесетте народа [в източния дял на Скития – б. В.Й.] единият се нарича масагети..., и **народът булх** [к. В.Й.], и друг народ – търговците хорозмийци [в град Хорезъм и негова та област – б. В.Й.]... /Анания Ширакаци. Ашхарацуйц. Разширена редакция (Венеция, 1881 г.). Подбор и превод от староарменски: **д-р Петър Голийски**, Катедра "Класически Изток" на СУ "Кл. Охридски". – В: <http://bg.wikipedia.org/wiki/>.

От курсивираните етноними, касаещи от една страна народа северно от Черно море, а от друга – народа в страната *Балхара*, край планината *Имеон*,

става пределно ясно, че това са формации на един и същ етнос – *българския*, разделил се временно по волята на историческата му съдба.

А ето и някои твърде показателни оценки за *Балхара* като цивилизационен център в Средна Азия. След нейното завладяване от Александър Македонски, запозналите се с нея гръцки автори ѝ дали красивото име “Страната на хилядата градове”, а по-късно географът Страбон я определил с израза “перлата на Ариана”. Според нас гръците са взели това название от местните жители, защото според българския летописен свод “Джагфар тарихи” страната носела името “Мен-Кишлак” (“Менски [именски] селища”), но и “Хилядата селища” /**Бахши Иман**. Джагфар Тарихи /Историята на Джагфар/. Свитък от булгарски летописи. 1680 година. Под ред. на проф. А. Пантев. С., 2005, с. 46/.

Вероятно експанзията на Александър е изтласкала на запад част от племената на българите, които се установили на територията между реките *Бури чая* /*Бористенес* (дн. Днепър) и Итиль (дн. Волга). Макар че миграции в тази посока е имало както преди, така и след Александър.

Нова земя – нови градове; а името на държавата, свързано с цивилизаторската роля на българския народ, било съхранено: „Страната/царството на градовете“. Този български хороним е отразен в скандинавските саги от IX-XII в. под формата „Gardar“, а от XII-XIV в. под формата „Gardaríke“. /вж. напр. **Снуре Стюрлюсон**. Сага за ингилингите. – В: Саги за кралете на Севера. С., 2003, с. 25/.

В арменските източници столицата “царственият Балх” е назована “майката на всички градове”, защото в древни времена от нея произлезли царския род *Бхарата* на Индия, *Аршакидите* в Партия и Армения, *Сиявушидите* в Хорезъм. Според арабите династията в *Балх* била свързана с египетските фараони. Ибн-Надим, творил през IX век, твърди, че *Балх* е бил сред седемте най-големи градове в света. Персите наричали *Балх Зариаспа* – “Златоконният град”, заради легендарната порода *балхски коне* със златиста козина. /**П. Добрев**. Сага за древните българи, с. 59-65/, вероятно потомствени на първите расови коне, селектирани от бог Посейдон. Освен това персите винаги добавяли към името *Балх* епитета *шахастан* – “царственият град” /**Същият**. Ключ към древната българска история, с. 89, 90/. За нас по-точен превод на *шахастан* би бил “страна [място] на шахове”; по смисъл – “родилня [люпилня] на шахове”.

Гръцките и елинизирани автори прекръстили *Балхара* на *Бактрия*, а столицата ѝ *Балх* – на *Бактра*. Ние вече изтъкнахме топо-етнонимите, използвани в по-старите индийски и персийски извори. По този повод дългогодишният изследовател на “Махабхарата”, индийският професор К. Мушра е отбелязъл:

“Основната и първоначална земя на народа, наречен с името “балхики”, е несъмнено областта на Балх и не може да има никакво сериозно съмнение, че зад това древно име – балхики – се крият древните бактрийци, обитавали земите край развалините на Балх в днешен Северен Афганистан.” /**пак там**, с. 72/.

Дублетното название на Индия – *Бхарат* – произлиза от санскритския антропоним на древноиндийския царски род *Бхарата*, произлизащ от клона на българската династия *Дуло* в *Балхара*. Сюжетът на “Махабхарата” представя

всъщност родовата история на *Бхарата* /В. Ганчева. Езикът Хинди – познат и непознат. – В: сп. **Светилник**, кн. 9, 2007/. Впрочем изразът Мах-Бхарата означава "Великите Бхарата [*бахарята*, т.е. *българите*]".

Преклонението в "Махабхарата" („Маха-Бхарата“, т.е. „Великите Бхарата“) към владетелите на *Балкх* достига своята кулминация в хвалебствения стих: "Пред тебе стои царят на Балкх – първият от всички земни царе." Такава не-обикновена почит може да бъде изпитвана само към господаря на древна и могъща държава, пред който се прекланят всички останали народи /П. Добрев. Ключ към древната българска история, с. 90, 91/. Бихме допълнили – пред пряк потомък на богове.

В летописа "Раджа Тарангини" на кашмирския книжовник Калхана царят на *Балхара* носи не обичайната санскритска титла "раджа", а "юва раджа" – "велик цар" /пак там, с. 91/, според нас "върховен раджа". Припомнете си титлата на върховния български владетел – "кана ювиги", явно "юва" произлиза от и съответства на "ювиги". И като стана дума за *раджа*, нека разтълкуваме и тази дума: Ра-Джа, т.е. "Ра, [роден от] Гея".

4. ДАННИ ОТ АНТИЧНАТА КАРТОГРАФИЯ

Названията на *България* са съхранени в "Карта по обща история" на Мишел Пико от 1763 г. (сн. 9), показваща разположението на древни народи и държави в Азия. Подробностите и точните названия, с които се отличава тази карта, предполагат, че авторът ѝ е имал на разположение съчиненията и географско-историческите карти на източно-персийски и арабски автори от IV-X в., базирани, разбира се, на още по-стари източници.

на нейното име от антропонима на българския родоначалник *Бакх = Хар*. Във френския език *le bouc* (нем. – *bock*, англ. – *buck*) означава „козел“ – една от ипостазите на *Бакхус*. На картата тази държава е ситуирана южно от планината *Tien-chan* (*Тян-шан*), в *Таримската котловина*. На север от *Малка България* и от *Тян-шан* е ситуиран народът *Grands Yueshi ou Getes* (*Големи юеши* или *гети*), а на изток – друг клон от този народ, записан като *Yue-shi ou Getes* (*юеши* или *гети*). Очевидно става дума за известното от китайските текстове могъщо хуно-българско племе *юеджи*, название, зад което, както виждаме от картата, се крият добре известните *гети*. Впрочем някои антични писатели, например Темистий (317-387 г.), Клавдиан (~370~404 г.) и др., твърдят, че хуни са наричани мигриралите в Азия *масаети*.

Наличието на две държави *България* има своето обяснение. *Българите* и *гетите* в станове им край *Ташкент* са формирали войнското съсловие, чийто командири били излъчвани от жреците в планината *Имеон*. *Малка България* в плодородната в древността Таримска котловина е помествала земеделско-пастирското съсловие, което отговаряло за прехраната на целия народ.

Такова било географското ситуиране на *средните* и *западните* *българи* през II и I хилядолетия пр.Хр. В тази епоха източното крило на империята Хон все още е пребивавало в днешните Монголия и Северен Китай. В по-древно време – през V, IV и III хилядолетия, държавата Хон пак е имала три опорни центъра: източен, среден и западен, ала тогава средният бил най-развит; не бивал разцвет преживяла Таримската котловина, която днес за съжаление е пустинна област.

Предполагаме, че пред несъстоялата се все още там археология ще се явят безброй изненади. Засага ще коментираме само една находка от тази цивилизация. И то по кадри от филм на Би Би Си. Става дума за погребение на семейство с едно дете в пустинята Таклимакан. Сухият климат е способствал да се съхранят частично телата и облеклото, което се оказва типична българска национална носия. Запазило се е парче от килим, мотивите върху което не се отличават от традиционните ни чипровски и котленски килими. На кадрите отчетливо се вижда и каменен релеф, на който е изобразен българският народен танц „ръченица“. Датировката, направена по органичните материали, е началото на IV хилядолетие пр.Хр.

Етнонимът *българи*, в разнообразните му варианти, е бил популярен още в IV век пр.Хр., а вероятно и много по-рано, видно от индийските и персийските извори, възхваляващи богатата цивилизация *Балхара* и нейния мъдър и красив народ, от който произлезли царете на държавите на цяла Средна Азия и Индия. До такъв извод е стигнал дългогодишният изследовател на „Махабхарата“, гореспоменатият индийски професор К. Мушра. /по **П. Добрев**. Сага за древните българи, с. 65-74/.

РОЗЕТАТА ОТ ПЛИСКА, БЪЛГАРИЯ – МОДЕЛ НА СЛЪНЧЕВАТА СИСТЕМА. СИМВОЛИКА И ЗНАЧЕНИЕ В КОНТЕКСТА НА ТРАКО-СКИТСКАТА МОГИЛА, БЪЛГАРСКИЯ КУРГАН, БУДИСТКАТА СТУПА, ЕГИПЕТСКАТА ПИРАМИДА И МЕСОПОТАМСКИЯ ЗИКУРАТ

Автор: Валентин Йорданов

Розетата е намерена при редовни археологически разкопки през 1961 г. в дворцовия квартал на средновековната българска столица *Плиска* от екип на професор Станчо Ваклинов. Датирана е към VII век. /**Ваклинов, Ст.** Формиране на старобългарската култура VI-XI век. С., Изд. „Наука и изкуство“, 1977, с. 154/.

Това е сакрален предмет от бронз с кръгъл център, от който излизат радиално седем лъча, с общ диаметър 38 мм. На всеки лъч са щамповани чрез удар по две руни, като външната руна се явява монограм на божество-планета: Слънце, Луна, Марс, Меркурий, Юпитер, Венера и Сатурн. Земята липсва, навярно защото е съвместена с Луната. Върху лицето на централния кръг има ухо за окачване (при гадаене), а на опаката му страна не много сръчно е гравирани руническият знак IYI на върховния бог Тангра (**сн. 1, 2**).

Снимка 1. Розетата от Плиска: лице. Артефактът се съхранява в постоянната експозиция на НАИМ-БАН – гр. София. Фотограф Красимир Георгиев. Изказваме благодарност на специалистите в НАИМ-БАН за предоставените снимки.

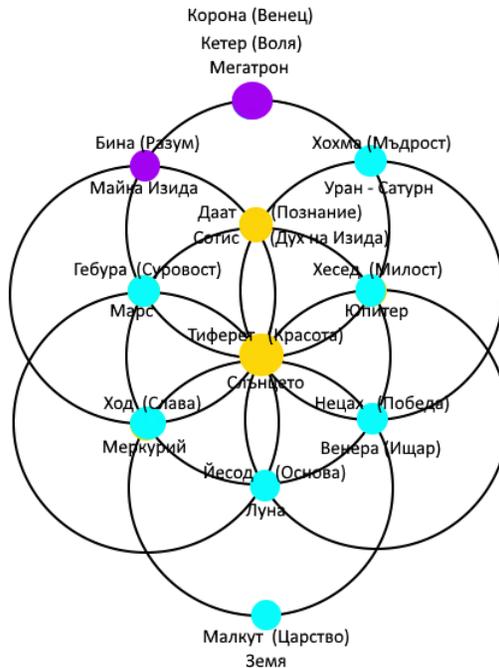
Снимка 2. Розетата от Плиска: опакo. В средата е издълбана тройната руна (триглиф) на бог Тангра/Троян.

Качествено отпечатаните върху лицето на *розетата* руни са художествено стилизирани: нанесени са посредством щамповане със закалени железни матрици, които може би са били част от пълен азбучен комплект. Предварително изработените матрици със стандартизирани руни вероятно са били ползвани за запис и на други надписи с официален или религиозен характер, но, доколкото ми е известно, досега не е открит надпис с такъв тип руни.

В породилата се дискусия относно функцията на този интересен артефакт натежава хипотезата на професор Веселин Бешевлиев, че седемте лъча и знаците върху тях се отнасят до седем божества, съответстващите им планети от *Слънчевата система* и седмичните дни. /**Бешевлиев, В.** Прабългарски епиграфски паметници. С., 1981, с. 23/.

Според нас *розетата*, като прорицателско пособие на *българските колобри*, е идентична по съдържание с *Дървото на живота*, по-скоро с раннокабалистичния му модел, познат като *Седемте палата*. /вж. **Гарет Найт.** Практическо ръководство по кабалистичен символизъм. Т. I. С., Изд. „Аратрон“, 1995, с. 178, 182/.

В космогоничен план *Седемте палата*, т.е. седемте мундиални (планетни) чакри на *Дървото на живота*, а по-късно *Десетте сефири* представляват един завоалиран образ на *Слънчевата система*. В средата стои *Тифарет* (Слънцето), най-близо до него са подредени *Ход* (Меркурий), *Нецах* (Венера), *Гвура* (Марс) и *Хесед* (Юпитер), а в следващ орбитален кръг – *Малкут* (Земята) и *Йесод* (Луната), *Хохма* и *Бина* (двете под знака на Сатурн). *Кетер* и *Даат* отразяват духовната страна на Вселенското Творение, като последната има за звезден аналог звездата *Сотис/Сириус* – астрално превъплъщение на богиня Изида. (сн. 3)

Снимка 3. Графична схема на Десетте сефири (сфери), в това число – Седемте палата (сферите, оградени в кръг), представлящи божествата от Пантеона, техните планетни ипостаси в Слънчевата система и функциите им според Кабала.

В светло-синьо са изобразени планетите Уран-Сатурн, Юпитер, Марс, Меркурий, Венера, Луна и Земя; в жълто – звездите Сотис (Сириус) и Слънцето; във виолетово – духовните еманации на Великата небесна майка/крава (кхатор/кетер) Земун и на Небесната майка/крава (кхатор) Изиди. Названието „Кабала“ е дошло от името на едно от зооморфните превъплъщения на Изиди – кобилата, майката на божия син Дионис/Хор във вида му на конче/жребец. Видовото животинско име кабалос („кон“) / кабала („кобила“) се е съхранило в елинския и латинския езици.

При пресичането на кръговете в средата на фигурата се образува шестлистна розета, наричана в Азия „цветето на живота“, или „белегът на Тангра“. Знакът на Тангра, разкриващ се тук, ни подсказва, че висшият бог е синкретирал в себе древното понятие за небесните богове от Светото семейство, египетският аналог на което е Великата Хелиополска Енеада.

Бидейки култов планетарен модел на *Слънчевата система*, *Десетте сефири* съответстват на *жизнените центрове (дискове или чакри) на човешкото тяло*, произвеждащи негова обвивка от съответния брой енергийни пластове или етерни тела, вследствие на това, че то се явява еволюционен енергийно-материален продукт на тази система. Освен това същият планетарен модел е послужил като първооснова при създаването на *Звездната октава* (вж. по-долу), комплектована от излъчваните от планетите звукови вълни или музикални тонове.

Също така трябва да отбележим принципното сходство между *Хелиополската* и *Кабалистичната догматични системи* (вж. **Гарет Нйт**, пос.съч., с. 69), доста консервативни и устойчиви във времето, когато засягат въпроса за сътворението на света и праотците на човечеството.

Казаното дотук за *древната космогония* е било съблюдувано при изграждането и ползването на *големи и прочути земни сакрални съоръжения*. Ето защо по този въпрос се налага да направим проучване съгласно достоверните египетски, месопотамски и други писмени извори, ползвайки също така достиженията на археологията.

Един от начините за молитва към бога е като поставим пред гърди насочени нагоре двете си ръце, с допрени пръсти и раздалечени длани – образуващи пирамидална форма. Чрез така нагласената форма на ръцете тялото на молящия се дава път/канал на душата за връзка с нейния създател – *Светия дух*. Ето как за вярващия индивид „портата на Ра“ се оказва на върха на неговите пръсти.

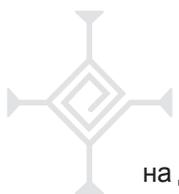
Оказва се, че *коничните могили* на траките и скитите, *курганите* на българите, *будистките ступи* (*ступа* – в Индия и Непал, *дагоба* – в Шри Ланка, *чеди* или *пранн* – в Тайланд, *чортен* – в Тибет и Непал, *суварга* – в Монголия, *субурган* – в някои републики на Русия, *бао та* – в Китай, *пагода* – във Виетнам), *пирамидите* на египтяните, *зикуратите* на шумерите и вавилонците, са служели като порти между нашия и отвъдния свят, през които душите преминавали, за да претърпят цикъла на своето *прераждане* (*реинкарнация*).

Изброените земни съоръжения били изкуствено създавани като *свещени утробы* на богинята-майка Гея, земята, в които трябвало да се приютяват след смъртта мумифицираните тела на боговете, а в следващата епоха – на царете. На четиридесетия ден техните невидими етерни тела *ка* се “раждали” от върховете на тези съоръжения и, политайки към небето, се превръщали в ху, или саху – безсмъртната съставка на душата, искрицата от *Светия дух*, с цел да стигнат в *Дуат* – “Оня свят”, светът на душите. Ето защо посочените съоръжения имали формата на чаша (кратер, граал, *caris*), или купа, обърната надолу, към снагата на майката-земя. По този начин погребаното в тях физическо тяло *хат* (“дом”) на душата на починалия бог/цар/жрец оставало при глината, от която е възникнало. Обратно, върхът на съоръженията, съответстващ на дъното на чашата и на раждащата част на утробата (вулвата), е насочен нагоре към небето, за да улесни освободилата се от тленното тяло *хат* душа-дух ху да се устреми свободно към света на душите, изпълнявайки волята и всемирния план на *Твореца* (*Светия дух*).

По данни на археологическата статистика ареалът на надгробните могили се простира в *Европа, Мала Азия и Азия*, като най-голяма концентрация се наблюдава в *България (Мизия и Тракия), Румъния (Дакия), Молдова, Украйна и Южна Русия*.

Но да продължим своето изследване на нелесната тема за пътя на душите.

“Според арабски описания всяка от седемте стаи в египетските пирамиди, тези велики космически символи, носи името на планета... Душата трябва да премине през седемте стаи, символизиращи планетите, преди да излезе през символичния връх.” /**Блаватска, Елена**. Разбулената Изиди. Ключ към тайните

на древната и съвременната наука и теология. Т.І. Наука. Книга втора. Нов превод на Л.Чолаков. С., 2005, с. 11/.

Тялото и *ка* – етерният двойник-душа, който можел при нужда да се възплътява във физическия двойник *ба* (сърцето-душа с вид на зелен сокол; **сн. 4**), – чакат в саркофаг, положен във вътрешната камера на излъчването, която е “като вулва” /по **Сичин, Зекария**. Войните на боговете и хората. Прев. Крум Бъчваров. С., ИК “Бард”, 2003, с. 147, 148/.

Снимка 4. Ефирната невидима душа *ка* на Ани, материализирала се в *ба* на Ани – зелен сокол с неговата глава и лице, лети над мумифицирано му тяло в неговата гробница. Илюстрация към йероглифния текст на “Книга на мъртвите”, версия “Папирус на Ани”, XVIII в. пр.Хр., съхраняван в Британския музей – Лондон.

В “Пирамидните текстове”, на погребания в пирамидата фараон се казва:

“Ти [има се предвид астралния двойник на фараона, неговото *ка* – б. В.Й.] чакаш пред вратата, която спира хората [каменната стена – б. В.Й.], докато онзи, който отговаря за това, дойде при теб. Той те хваща за ръка и те отвежда на небето при твоя баща.”

С помощта на небесния придружител Ра, *ка* на фараона, трансформирало се вече в ху на фараона, излита към небето. Жреците напяват:

“Царят се отправя към небето!
Царят се отправя към небето!
По вятъра, по вятъра.
Нищо не го спира.
Никой не го спира.
Царят е сам, син на боговете.”

Хлябът му ще се издигне нависоко при Ра,
жертвоприношението му ще се издигне на небето."

Предстояло му дълго пътуване през просторното *Тръстиково езеро* – алегория на *Небесните води*, качен на ладията на божествен лодкар. Оказва се, че лодкаря е отново Ра; в елинския мит лодкаря е Харон – Ха-Ра-Он, или "Великият Ра, Слънцето":

"Портата на небето се отвори пред теб,
портата на прохладното място се отвори пред теб.
Ти ще завариш Ра да те чака.
Той ще те хване за ръка,
той ще те заведе при **двойното светилище на небето** [к. В.Й.]..."

Крайната цел бил *Дуат* – "двойното светилище на небето", света на душите, в мистичните "селения на изгряващите звезди". /**Сичин, Зекария**. Стълба към небето. Прев. Крум Бъчваров. С., ИК "Бард", 2003, с. 52-55/.

Придружаван от "великия зелен божествен сокол" Ра, фараонът влиза в "небесния Двоен дворец", чиито земни проекции са *лабиринтите* в Египет и на остров Крит – дворците на двойната брадва *лабрис*. Вътре в небесния дворец той намира *полето на живота* – родното място на Ра, и търси *дървото на живота*, което трябвало да се намира насред *мястото на жертвоприношението*. Тогава Ра му казва:

"Щастлив живот ти се дава,
вечността е твоя." /**пак там**, с. 82/.

В красиво илюстрирания *папирус на Ани* (Инах/Енох) входът на *Аменти* е очертан с две колони *там* (или *джед*), увенчани вместо капител с по 4 напречно поставени плочи. /**Чърчуърд, Джеймс**. Свещените символи на изгубения континент Му. Прев. от англ. Т.Иванова. С., ИК "Шамбала", 2008, с. 140, 141; Първо издание: Ню Йорк, 1933/. Тази специална колона се явява прототип на египетски йероглиф и на финикийски знак, наречен *самекх* 𐤌. По-древна обаче е тракийската идеограма *стълб/опора* на света 𐌌, изразяваща идеята за *небесната стълба*: съоръжението, което свързва *земния Аменти* с *небесния Аменти*. Същност двете колони *там* и мястото около тях образуват *тамту* – предверието на обширната зона *Аменти*, – а същинската *стълба към небето*, осигуряваща изхода/входа за душите, е *могилата, пирамидата* (гладка или стъпаловидна) или *зикуратът*.

И така, в *Аменти* ху най-после се явява пред *висшата същност*, която е тайнствена, защото текстът не говори за нея открито, както за "небесния Двоен дворец" и някои от неговите забележителности. Тази *висша същност* се подразбира от посветените, както се казва, между редовете. Защо ли? Защото тя касае самия *Творец* – *Светия дух*, – който съществува, но без да е проявен, и чието име е непроизносимо.

Все пак ние можем да добием частична представа за *Него/Нея* от мистериите космогонии на офитите, халдейците, брахмите или гностиците. В техните диаграми за *Сътворението* е нарисувано онова, което се самопоражда в лоното на *Аменти*, *Адити*, *Битуса* или *Дълбината*. И каква изненада! Пак *пира-*

Снимка 5. Златен пирамидион върху обелиск на Рамзес II, намерен в Луксор. Подарен през 1833 г. от Египет на Франция и монтиран на площад Конкорд в Париж. Фото авторите.

мидион, изглеждащ като дом, в който е затворена *София/Ейн-Соф* – не проявеният, непознаваем и непроизносим *Свети дух!* /Блаватска, Елена. Разбулената Изида. Ключ към тайните на древната и съвременната наука и теология. Т. II. Теология. Книга първа. Нов превод на Л. Чолаков. С., 2005, с. 310-323/.

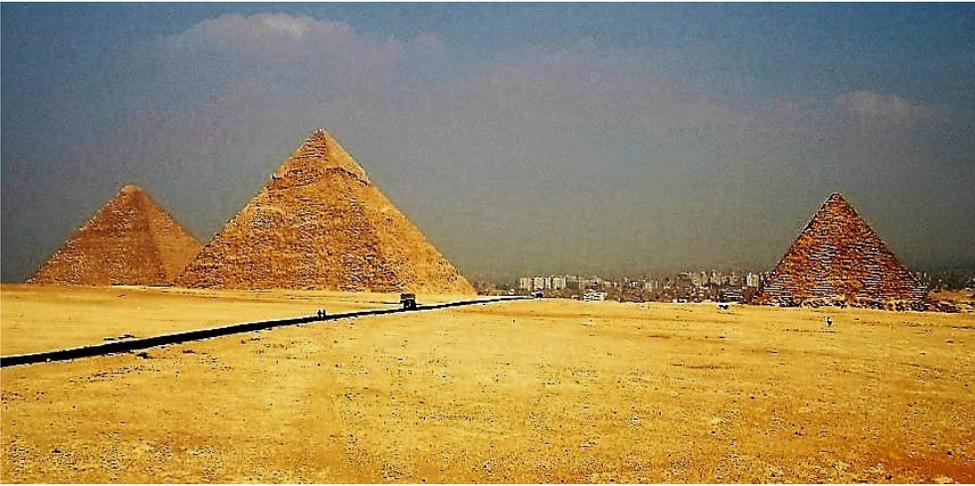
Но нали *пирамидионът* увенчава върха на пирамидата (сн. 5), от която ка на починалия фараон излита към небето? Именно! Защото земната пирамида е копие на звездната пирамида, криеща се между тройната звезда *Сириус А, В и С* (вж. по-долу). Земните *пирамиди*, както и стотиците хиляди конусообразни *могили* – царски некрополи по света, са *свещените утробы*, които, след смъртта на физическите тела *хат*, “раждат” двойниците им *ка/ху* и ги насочват към небето, където ги очаква звездната пирамида.

Звездният пирамидален дом на *Светия дух* е великата изначална *утроба*, която постоянно “ражда” пречистени души *ху/саху* и ги насочва обратно към земята, за да се възплътят в новородени биологични тела *хат*. Между двата типа *пирамиди* – небесната на *Сириус* и тези на *Земята* – са се извършвали тогава,

а може би продължават и сега, *циркулирането* и *кръговратът на душите* в името на живота.

Пазителите на *небесната порта*, духовете на Сокар/Ра/Мардук, Кронос/Геб/Ел, Зевс/Озирис, Дионис/Хор, може би все още продължават да слизат на земята, ако понякога възникне сериозен проблем около енергийния проход, свързващ *Дуат* и *Ат*. Прочутата българска пророчица Ванга е казвала, че вижда като светулки „малките сили”, т.е. душите на роднините на дошлите при нея хора с молба за помощ. Но понякога в дома ѝ се явявали „големите сили” – могъщи духове, енергийното въздействие на които понасяла трудно, дори болезнено.

Свещената утроба (чаша/конус) на Богинята-майка, поставена с върха нан горе – пирамида (сн. 6), зикурат, могила (сн. 7), – била считана за дом, убежище, храм на душите преди отпътуването им към *Дуат*.

Снимка 6. Трите най-древни пирамиди на платото Гиза, Северен Египет.

Снимка 7. Четињова могила над с. Старосел (на втори план в средата), във върха на която е скрита празната гробница-мавзолей на тракийски цар. В по-близкото възвишение, зад зъбера на священата скала (на първи план вдясно), е позициониран гробът на тленното тяло, погребано там след 40-тия ден. Фото автора.

Има обаче идентично по форма съоръжение, но обърнато с върха надолу. Това съоръжение е ползвано за изява на духа приживе, преди физическата смърт на тялото, когато то е здраво, активно и изпълнено с био-енергия. Иде реч за *амфитеатъра* (сн. 8, 9), мястото за волна творческа изява на божествения дух, възплътен в тялото. Ам-Фи-Теа-Та-Ра, Ма-Фа-Дея-Та-Ра, т.е. “Богинята-майка и Тан-Ра [Тангра или Атон-Ра]”, – и в този термин неизменно е съчетана священата двоица (или троица) на *утробата* и *фалоса*, на *Майката* и *Отеца-Син*, в тяхното двуединство или триединство.

Снимка 8. Амфитеатърът в древния град Милет. Фото автора.

Снимка 9. Амфитеатърът в Милет: поглед отгоре. Тук добре се вижда земната утроба-конус (полу-конус), обърнат с върха надолу.

Когато хорът и актьорите разиграват на *арената* – в *лоното на конуса* – мистериения спектакъл с деянията на слънчевите богове, освободената духовна енергия не отлита към небето, нито потъва в земята. Тя се приема от зрителите, седнали по скамейките на коничната фуния на *амфитеатъра*. Колективната душевна сила, изразена чрез древното синкретично театрално изкуство, остава при живите хора, раздвижва и обогатява тяхното съзнание, укрепва тяхната психика, сплотява общността им.

В хода на казаното дотук разбираме, че *тялото-утроба* на земната богиня-майка Гея, както и на следващите богини-майки, е било виждано като прототип на езическото *светилище*, *капище*, *оброчище*, а впоследствие по неговата символна форма са моделирани езическият и християнският *храм*. *Овалът* (яйцето), *окръжността*, *ъгълът* и *триъгълникът* били знаковите символи за *утроба*, но двойният триъгълник образува *ромб*, а двойният правоъгълен триъгълник – *квадрат*. *Свещеният кръг*, *ромб*, *квадрат* или *меандър* (лабиринт) украсяват култовата керамика на неолита, но също така чак до наше време чрез мотива на *елбетицата* (сн. 10, 11, 12) – традиционните килими и носии, като в центъра на тези фигури неизменно е отбелязана *точката* (Слънцето) – знакът на първородния син Ра, породен в *утробата-храм*. Както отбелязахме по-горе, именно тези геометрични форми, но не в плоското им измерение, а като обемни фигури – *квадратен тетраедър* (пирамида), *двоен квадратен тетраедър* (двойна пирамида), *куб*, *конус* (могила), *двоен конус* (двойна могила), *сфера*, *полусфера* (купол), са се превърнали в основни елементи на архитектурния канон на храмовото строителство.

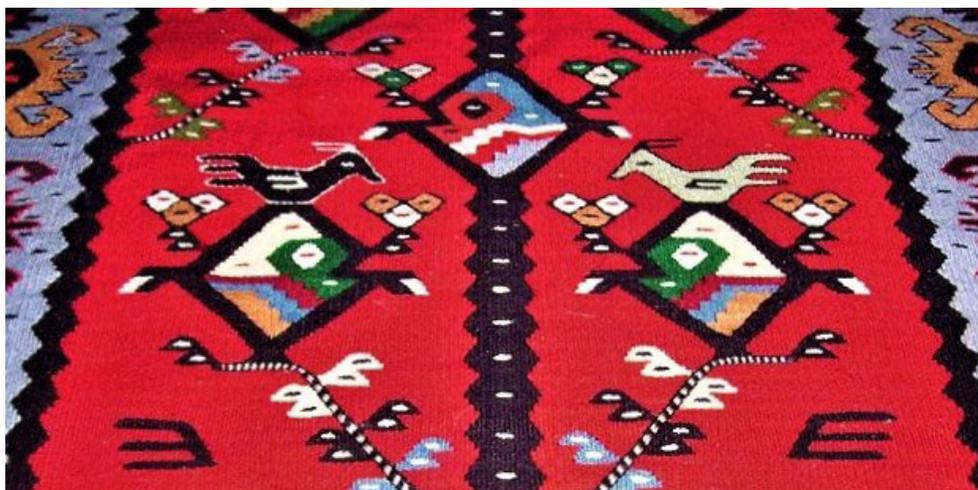
Снимка 10. Елбетица или свещен ромб с четири "роджета" в центъра на традиционен килим (тракийско наследство), ръчно тъкан в гр. Кушадасъ, Турция. Фото автора.

Снимка 11. Традиционен български килим от гр. Чипровци, България. Тук основен мотив е геометричната фигура ромб с четири главни израстъка – елбетица. Вътре в централните ромбове е показана сглобка откъм основата на два триъгълника/пирамиди: нагледен образ на коментираната в свещените текстове идея за двойната пирамида, могила, курган, юрта и пр. В периферните стилизирани фигури, украсени с по четири рога, са вписани хексаграми, а в тях – сдвоени, обратно, откъм върховете им, два големи и два малки триъгълника; получава се нещо като обърнати ромбове (лабриси).

Символиката на ромба, т.е. на двойната пирамида, могила, юрта, вигвам, във вертикален план, касае, най-общо казано, свързаността между световите – небесен, земен, хтоничен – и съответните етапи на жизнения цикъл – свободна душа, душа в живо биологично тяло, мъртво тяло (мумия). Когато не са сдвоени, триъгълникът, пирамидата, конусът, или аналогичните по форма предмети – чаша, рог, ритон, амфора, кратер и др., – били виждани като предметно изражение на Свещената Утроба, в която освен чудото на зачатие на биологичното тяло (плод) се извършва и тайнството на вселяването или отлитането на божествената искра – душата.

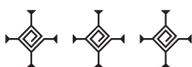
В хоризонтален план ромбът, или подобните му фигури – квадрат, правоъгълник, трапец – носят друго символно значение: земята, територията, родината на потомците на Отеца и Майката. Затова в дълбока древност Тракия е имала синонимно название Ром, Рум, което по-късно било трансформирано в Румелия, Рум-Милети. Следователно всеки един килим, постлан на пода на тракийската къща, е създавал единение с общия дом – родната земя Тракия. Оттук този основен битов атрибут – килимът – бил пренесен по време на миграции в Европа, Азия, Америка; затова навсякъде по света първичните мотиви върху него са идентични.

Снимка 12. Още една версия на мотива елбетица, срещан в традиционните български килими, тъкани в гр. Чипровци, Северозападна България, както и в гр. Котел, Източна България. На върха на пирамидата (портата към Дуат) е кацнало "пилето", т.е. соколът Ра, който пропуска душите. Надземната пирамида и подземният ѝ огледален двойник образуват заедно сакралния ромб, невидимо обвит във Вселенското яйце, от което се е пръкнал първородният син Пуруша (Ра). Ясно се открояват стълбището и тъмната стая (камерата на фараона) – светая-светих на Пирамидата, – в която проблясва всевиждащото око на Ра.

Защо *тялото на майката* да е храм? Едва ли само защото в него се сливат женското и мъжкото начало, за да се роди дете (както е при животните). Тук по-скоро води идеята, че върху вътреутробния зародиш от небето се спуска преродена душа и се извършва тайнство, необяснимо за хората. Душата прави новия организъм одухотворен индивид, което означава обичащ, свободен, търсещ, създаващ и развиващ се.

В *майчиното тяло* се извършва мистериен сливане между духа и материята: то е "Домът на Ка на Всевишния", както е записано в гробницата на Нефертари (XIII в. пр.Хр.). Ето защо *светилището* и *храмът* уподобяват *свещената утроба*: в тях съданията, притежаващи души, търсят връзка със своя бог-творец чрез молитва, пеене, обричане, принасяне на жертви и други ритуали.

Сега, след като изяснихме идейното съдържание на древния светоглед, отразено в символиката на материалните артефакти и знаците върху тях, необходимо е да изследваме възникването на цивилизацията с характерните за нея сакрални съоръжения в т.нар. *Стар свят: Египет, Месопотамия, Левант, Анатолия, Тракия, Елада*.

При разкопки през 1959 г. в гр. *Хермополис* – градът на Тот – е намерен модел на т.нар. "прахълм" – заоблен при върха конус, направен от пясъчник и ви-

сок 60 см. Египтологът Гюнтер Рьодер превел изсечения върху този паметник надпис:

“Голямата вода на Острова на пламъците направи каквото желаше, когато негово величество (Ра) бе хубаво дете, докато зад него бяха божествата, боговете на правремето на хълма; Найт великата небесна крава, която роди Ра от Нун.” /по **Краса, Петер и Райнхард Хабек**. Светлината на фараоните. Висока технология и електрически ток в древния Египет. Превод от немски Ани Здравкова. С., Изд. “Литера прима”, 2005, с. 89/.

Ако египетската Велика богиня Найт е майка на първородния син Ра, тя съответства на трако-елинската богиня Гея. Обаче името Найт означава “нощ”. Никта, на староелински Нюкс (“нощ”), е считана за богиня различна от Гея (двете са сред първото изначално поколение богове). И все пак изглежда Никта е идентична с Гея, защото в горния египетски надпис “великата небесна крава” Найт се съчетала с праокеана Нун, бога на “небесните води”, който пък силно наподобява трако-елинския Уран, небето, а също така месопотамския небесен бог Ану. Явно Найт, Никта, Гея и месопотамската Анту/Ана (съпругата на Ану) са просто различни имена на изначалната богиня-майка.

От краткия, но твърде информативен надпис, разбираме, че първородният син Ра бил роден от Найт и Нун на “Острова на пламъците” – остров (прахълм), разклатен от земетръси и вулкани, обхванат от пожари, и накрая потопен от “голямата вода”, която “направи каквото желаше”.

Според нас каменният модел на прахълма, намерен в *Хермополис*, не може да е друго освен ритуален предмет, пресъздаващ *Тихоокеанския континент Му (Лемурия)* – родината на божествената раса. Надписът върху него носи спомена за трагичната му гибел. Този древен катаклизъм е отразен в перуанските митове за древния бог-герой Манко Капак (или Римаг, Ре-Маг, т.е. „Магът Ре“), който съумял да спаси и изведе на лодки от потъващия континент *Му* малцина оцелели богове. /Первая часть Хроники Перу, рассказывающая об установлении границ и описании ее провинции, о закладке новых городов, об обрядах и обычаях индейцев, и о других достойных упоминания вещах. Составлена **Педро де Съеса де Леоном**, жителем Севильи, 1553 год. (С привилегии Короля). Перевод с испанского оригинала А. Скрамницкий, В. Мелников, О. Дьяконов. Киев, 2008, с. 217-238; **Сичин, Зекария**. Изгубените царства. Прев. Крум Бъчваров. С., ИК “Бард”, 2004, с. 130-134/.

Някои митологични сюжети за *прекрасния хълм Бену*, наричан още *Острова на пламъците*, издигащ се сред *праморето Нун*, наричано също *Езерото на ножовете*, върху който хълм лежало още от правремето тайното яйце на “големия крякаш” (т.е. сокола Ра), от което за пръв път се появил богът на слънцето, се съдържат в “Пирамидни текстове” № 446, № 1466, папирус “Харис 54”, надписа на първожреца Пет-Озирис и други източници /**Светлината на фараоните...**, с. 127/.

Сред дългите и сложни текстове, открити на стените на *Храма на сокола (Ра-Хор)* в *Едфу* има и описание на началото на свещената земя *Египет*. По време на прилив на “западните води” се появили “седемте мъдреци” – “божествените зелени соколи”, които със стъпването си на египетска земя свършили

първото си полезно дело като посяли ценната тръстика по бреговете на *Нил* и езерата. /по **Ерчиван, Ердоган**. Забранената египтология. Загадъчните знания и високите технологии на фараоните. Прев. от немски Св. Коев. С., Изд. «Ди-лок», 2006, с. 101, 155/.

“Соколят на хоризонта” е птичий образ на Ра (сн. 13, 14). Явно той и братя му – “божествените зелени соколи” – са основателите и цивилизаторите на *Египет* и съседните *Шумер* и *Левант*, където издигнали първите пирамиди, зикурати и градове. Това се е случило много отдавна: началото било поставено през XXII хилядолетие пр.Хр., като тази цивилизация продължила съществуването си до VIII хилядолетие пр.Хр.

Снимка 13. Ра-Хор като сокол, с двойната корона. Гранитна статуя пред Храма на сокола край древния град Едфу, Южен Египет.

Снимка 14. Бог Ра-Хор, превъплътен в соларната птица сокол.

Минали хиляди години, в които се изредили да царуват Отецът Уран/Атон и първороденият близък, титанът Хелиос /Ра, който построил в Египет *Голямата пирамида*. Съпругата му Рея/Тефнут – втората поред богиня-майка – станала нейна стопанка и тогава получила ново име. В *Шумер* започнали да я наричат *Нин Хар Саг* – “Стопанката на Великата планина [пирамидата]”.

И така, от египетските източници разбираме, че божествените соколи Хелиос/Ра/Мардук и Кронос/Кеб/Енлил, заедно с техните синове, навлезли в *Египет* през делтата на *Нил*, на своите лодки. Проучвайки географията на непознатата страна, те се спуснали на юг, плавайки нагоре срещу течението на реката. Достигнали до *Южен Египет* в земя, която нарекли *Нубиру* (*Нубия*). Отецът им Уран/Атон/Ану разделил новоусвоената територия на две: *Долна (ниска) земя* или *Северен Египет*, която предоставил на Ра/Мардук и неговите потомци; *Горна (планинска) земя* или *Южен Египет*, плюс *Нубия* и *Судан* – на Геб/Енлил/Кронос и неговите потомци.

Междувременно Енки/Еа (Си/Япет) проникнал още на юг и колонизирал *Абзу (Абисиния)* и *Земята на рудниците в Югоизточна Африка*, които станали негови владения. По-късно Енки преплавал с лодка *Червено море* и основал в блатата край устието на *Тигър* и *Ефрат* своя град *Ериду* – първия град в *Месопотамия*. Делата на Енки били записани с клинопис върху специфичните за региона глинени плочици. /по **Сичин, Зекария**. Дванадесетата планета. Прев. Крум Бъчваров. С., ИК "Бард", 2002, с. 292/.

Докато божествените зелени соколи усилено благоустроявали *Египет* под вещото ръководство на Атон, прозван тогава за уменията си Птах, Си/Енки станал пионер-първопроходец и цивилизатор на *Южна Месопотамия*. Той издигнал в града си *Ериду* първия *зикурат* (стъпаловидна пирамида) и го посветил на себе си и на своя отец Ану (Уран/Атон).

Последното проличава от морфологията на сложносъставния термин *зикурат* – Зи-К-Ур-Ат, Си-К[а]-Ур-Ат, или "Си – син, потомък на Ур[ан]". По-късно шумерската дума *кур* (К-Ур – "Синът на Ур[ан]") придобила смисъла на храм-пирамида, свещена планина.

В шумерския текст "Мит за Енки и Ериду" се казва: "Господарят на водните дълбини, царят Енки... построи своя дом... В Ериду построи Дома на водния бряг... като планина го издигна от земята; на хубаво място го построи." /по **З. Сичин**. Дванадесетата планета, с. 272-273/. Малко по-нататък в текста става ясно, че домът-зикурат на Енки бил наричан *Е.АБЗУ /пак там*, с. 274/.

За разлика от *Египет*, в *Месопотамия* няма планини и каменен материал, затова от глина били изработвани здрави тухли, по технология, измислена от изобретателния воден бог Енки/Еа. Отговорник за "калъпите и тухлите" бил "Кула, тухларя на страната". /**пак там**/(сн. 15).

Снимка 15. Енки/Еа – господарят на водата и водните твари (рибите и патиците) – дава указания на своя майстор Кула (зидаря в основите на строежа) как да построи неговия замък в Ериду. Изображение върху глинена плочка. Шумер, III хил. пр.Хр.

Представите на шумерите за духовната функция на свещения *зикурат* били идентични с представите на египтяните за тяхната пирамида (*мер*). Идеята за свещената *утроба/фалос* – двата символа на *Сътворението* в една фигура, – синът Енки въплътил в своя *зикурат* в *Шумер*, а синът Хелиос/Ра/Мардук в своята *пирамида* в *Египет*. Подобно на названието *зикурат*, названието *пирамида* (Пи-Ра-Мид = „Планината-утроба на Ра“) също съдържа името на строителя на съоръжението – Ра, слънцето. Дори в сакралната област виждаме съревнование между двамата братя.

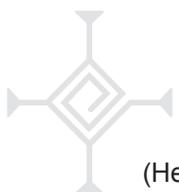
В хоронима *Шумер* обаче липсва името на първопроходеца Енки. Този хороним е даден от синовете на Ра/Мардук, които впоследствие се настанили в *Южна Месопотамия*. Това станало след война за трона между близнаците Енлил/Кронос и Ра/Мардук. Енки подкрепил Мардук (Мар-Дук = „Господаря на Пирамидата [мар/мер]“), ала Енлил победил и заграбил Мардуковия *Долен Египет*. Изгубвайки *Долен Египет*, Ра/Мардук трябвало тепърва да усвоява *Урал, Средна Азия*, а след време част от потомците му мигрирали оттам към *Месопотамия*.

Потомците на Ра – *шумерите* – нарекли новата си земя като използвали другото му египетско име – Шу, бог на вятъра и въздушните стихии. Така е съставено името *Шумер* – Шу-Мер, т.е. „Шу [син на] Майката“. Предполагаме, че името възпроизвежда образа на *чашата-утроба на Майката*, която сливащите се реки *Тигър* и *Ефрат* изрисуват върху земята на *Месопотамия*. Точно вътре в „чашата“ и близо до нея са възникнали най-ранните шумерски градове. Ако водата и земята били приемани за елементи на Майката, то именно земеделците-потомци на Шу, се виждали породени в нейната *чаша-утроба*, която при това ги и хранела. Ето ви народът *Шу* в чашата на *Мер* – образува се *Шумер*.

Мит/мид и *мер/мар* са били тогавашни словесни форми, означаващи „майка“, но освен „майка“, тези думи са значели и „пирамида“/„зикурат“. Чрез *конуса* (*тракийската могила/курган*), *гладката пирамида* или *стъпаловидната пирамида* (*зикурат*) – нарочно построени изкуствени съоръжения, – била изобразявана *идеята за свещената чаша-утроба на Майката*, както казахме в единство с *фалоса на Отеца*. По същата причина били обожествявани планинските върхове, имащи естествен коничен или пирамидален вид. Например централната зона на *Хималаите*, обхващаща връх *Еверест* и околните върхове, в най-древно време е носела името *Мерру* – Мер-Ру, Мер-Ур, т.е. „Майката и Ур [Отеца]“.

И още един термин. Най-голямото число, ползвано от вавилонския жрец Берос и сетне от персите и гърците, е *мириада* (1 *мириада* = 10 000 единици). Правилната форма на тази дума е *мериада*, с етимология Мер-Ат, т.е. „Светът на Мер [Майката]“. Има се предвид, че светът на Великата майка е голям като пространство и продължителен като време; затова числото *мериада* носи нейното име.

Шумерският *зикурат* представлявал *стъпаловидна пирамидална структура с квадратна основа*. Имал седем етажа, свързани с външен полегат серпентинообразен път (стъпала), който извеждал при култови церемонии жреците до върха. Обширната площадка на върха била увенчана с храм на отеча Ану

(Небето), обзаведен със златна маса, златно легло и „обитаван“ от масивната златна статуя на бога.

В текста „Литургии на Тамуз“ стопанката на *Долната земя* Ерешкигал (дъщеря на Нанар-Син/Посейдон, сестра на Уту-Шамаш и Инана/Ищар; съпруга на Нергал) не успяла да отиде на пир на висшите богове, състоял се именно в храма на връхната площадка на *зикурата*. Ерешкигал изпратила там своя верен съветник Намтар:

“Качи се, Намтар, по **дългото стълбище на небето** [к. В.Й.],
вдигни съда от масата, вземи моя дял,
каквото ти даде Ану, донеси ми го тук.”

/превод на **П. Маурис Вицел** – В: Дванадесетата планета, с. 293/.

По-долу представяме в таблица едно описание на много по-късния *зикурат* във *Вавилон*, за да илюстрираме нагледно какво по принцип е представлявал *зикуратът*. Всеки негов етаж бил боядисван в различен цвят, според това на кой бог е посветен.

И тъй като боговете-лидери са притежавали и *планетни образи*, т.е. идентифицирали са се с планетите от *Слънчевата система* (сн. 16), проследяваме подреждането на *седемте планети* в дните на *седмицата*, които са една сравнително устойчива и консервативна календарна величина, която е била синхронизирана със *седемте етажа* на *свещения зикурат* във *Вавилон*.

Снимка 16. Шумерска глинена плочка с пиктограми и клинопис от средата на III хил. пр.Хр. На трона седи, държейки жезъл, божественият лидер Енлил, а пред него стои Енки (Еа) – ученият на боговете. Горے вляво, между главите на Енки и неговия спътник е изобразена Слънчевата система.

Представяме в колонки (**Таблица 1**), названията на седмичните дни на лаатински, немски, английски, френски и гръцки език, седемте планети, отговарящите им български руни от седемлъчевата *розета от Плиска, България* (руните върху седемте лъча на *розетата* не се четат поред, а през два лъча, насрещно дясно), етажите на *зикурата*, съответните им богове и оцветяването на всеки етаж:

Таблица 1. Символиката на Вавилонския зикурат, съгласувана с розетата от Плиска, България.

Седмичен ден на Латински език	Седмичен ден на Немски език	Седмичен ден на Английски език	Седмичен ден на Френски език	Седмичен ден на Гръцки език	Планета	Български руни на розетата от Плиска	Етаж на зикурата	Бог в епохата на ранен Вавилон	Цвят
Dies Solis	Sonntag („Ден на Слънцето“)	Sunday	Dimanche („Слънцето Аншър“)	Κυριακή („Ден на Господ“)	Слънце	☉	VII	Хелиос/Сол/ Уту-Шамаш	Злато
Dies Lunae	Montag („Ден на Луната“)	Monday	Lundi („Богиня Луня“)	Δευτέρα („Втори ден“ = пон.)	Луна	☾	VI	Селена/Луна/ Инана/Ишар	Сребро
Dies Martis („Ден на Марс“)	Dienstag	Tuesday	Mardi	Τρίτη („Трети ден“ = вт.)	Марс	♂	V	Арес/Марс	Червен
Dies Mercurii („Ден на Меркурий“)	Mittwoch	Wednesday	Mercredi	Τετάρτη („Четвърти ден“ = ср.)	Меркурий	☿	IV	Хермес/Тот/ Меркурий/	Розов
Dies Jovis („Ден на Юпитер“)	Donnerstag („Ден на гърма“)	Tuesday („Ден на бука“)	Jeudi	Πέμπτη („Пети ден“ = четв.)	Юпитер	♃	III	Зевс/Юпитер/ Азар/Нинурта/ Ваал	Бял
Dies Veneris („Ден на Венера“)	Freitag („Ден на Фрея“)	Friday	Vendredi („Богиня Венгре“)	Παρασκευή („Параскеви“ = петък)	Венера	♀	II	Афродита/ Венера/ Лилит ?	Син
Dies Saturni („Ден на Сатурн“)	Samstag („Ден на Самар“)	Saturday („Ден на Сатурн“)	Samedi („Бог Самар“)	Σάββατο („Саббат“ = събота)	Сатурн/ Сабазий	♄	I	Кронос/ Сатурн/ Рз/Енлил/Еа	Черен

Повечето от божествените персонажи (и планети), символизирани посредством етажите на *зикурата*, са от второто и третото поколение богове и богини. Но *първият зикурат* на Енки е имал друго символно оцветяване, свързано с първото поколение богове от неговото обкръжение (титаните). Предполагаме, че върхът е бил в злато – посветен на бога на небето Ану (Уран), който е и "Слънцето на света" Атон. Под него – етажът на съпругата му Анту/Ана (Гея), – вероятно е бил облицован в сребърни плочи или с нейния камък лазурит. Надолу следвали етажите на синовете и дъщерите Енки/Япет, Ра/Шу/Хелиос, Енлил/Кеб/Кронос, Суд/Нут/Рея и т.н.

След време сакралното съоръжение *зикурат* започнало да се нарича с по-кратката дума Е.КУР, днес превеждана обикновено "като планина". Според нас терминът *кур* съдържа словосъчетанието К[а]-Ур, което означава "[Планината/пирамидата на] сина на Ур[ан]". Явно храмът с вид на изкуствена планина се превърнал в място за почитане на небесния бог-отец и неговия син.

Има и други любопитни подробности, заради които ще цитираме едно по-късно сведение – на Херодот, от средата на V в. пр.Хр. От него разбираме за промени в сакралната конюнктура и храмовата символика, извършени от жреците, поради някаква нова политическа необходимост. Само по себе си е удивително дълголетие на култовата традиция. През V в. пр.Хр. все още функционира *зикуратът* във *Вавилон*, макар на върха му вместо Уту-Шамаш да стоял Зевс-Белос (Бел се явява внук на Дионис/Хор и правнук на Зевс-Амон):

"... Храмът с медни врати, посветен на Зевс Белос, който и по мое време още съществуваше, беше квадратен, отвсякъде два стадия [370 м. – б. В.Й.] дълъг. В средата се издигаше кула от здрави камъни по един стадий [185 м. – б. В.Й.] дълга и широка. А върху тази кула се издига друга кула и върху нея пак кула и така до осем кули. Направен е отвън нагоре към тях път, който обикаля в кръг около всички кули. Някъде към средата на пътя има място за почивки със седалки, където сядат да си починат изкачващите се. В последната кула има голям храм. А в него се намира голямо легло, богато застлано, и до него масичка от злато. Вътре не е издигната никаква статуя, но през нощта има една жена от околността, избрана измежду всички от бога, както разправят халдейците, които са жреци на този бог. Те твърдят, но на мене не ми се вярва, че сам богът идвал в храма и си почивал на леглото... В светилището във Вавилон, отдолу, има и друг храм, където се намира голяма златна статуя на Зевс, седнал, а до нея има голяма златна маса; седалката и тронът също са от злато. Както разказваха халдейците, всички тези работи били изработени от осемстотин таланта злато [около 47 тона – б. В.Й.]. Извън храма има златен олтар. Има и друг, голям олтар, върху който се принася в жертва отраснал добитък, защото върху златния олтар е позволено да се принасят в жертва само сукалчета... В това свещено място имало още по времето на Кир статуя, висока дванайсет лакти, от масивно злато. Аз не съм я виждал – това разправят халдейците, това ви казвам. Дарий, синът на Хистасп, въпреки че ѝ бил хвърлил око, не посмял да я вземе. Но Ксеркс, синът на Дарий, я взел и убил жреца, който забранявал да се мести статуята. Така било уредено това светилище..." /Херодот. История, кн. I, 181-183: в изданието **Херодот. История.** Кн. I-III. Превод от старогр. П. Димитров. С., Изд. "Наука и изкуство", 1986/.

Предполагаме, че първият етаж на *късния Вавилонски зикурат* е бил посветен на бог *Сабатай* – Саб-Бат-Тай, т.е. “Планината на великия Сабазий”, който заменил дядо си Сатурн/Кронос – обитателя на първия етаж на *ранния зикурат* (*Шумер*). Вместо това име на Дионис/Хор – *Сабатай* – евреите по време на вавилонското робство произнасяли *Шабатай*. А вместо *сабат* (“събота”), евреите казвали *шабат*. Дионис е заел етажа на своя дядо Кронос/Сатурн, отговарящ именно на съботния ден (вж. горе Таблица 1).

Стъпаловидният зикурат е очевидна *стълба към небето*, така е определен той и в шумерските текстове. Например в цитирания по-горе абзац от „Литургии на Тамуз“ съоръжението е названо „дългото стълбище на небето“. Именно през „вулвата“ (върха) на *могилата/пирамидата/зикурата*, наричана в Египет „портата на Ра“, душата излита по посока на небесния си дом *Дуат* в тройната звезда *Сириус* с цел реинкарнация. Когато напусне Земята, тя следва маршрут, повлиян от магнитните полета на космическите тела.

И тук трябва да зададем въпроса: по какъв критерий са подредени етажите на *зикурата*, явяващ се земна проекция на *Слънчевата система*? Тази подредба не следва естественото орбитално разположение на планетите в космическото пространство около Слънцето, а по-скоро звездния път на устремената нагоре душа: Луната, Марс, Меркурий, Юпитер, Венера, Сатурн (и оттам към Сириус). Полетът на душата не е линеен, поради нейното естество на фина и лека еманация, а лъкатушен, подобен на реенето на пеперуда (наистина подходящо сравнение). На пръв поглед душата прави неколкостранен зигзаг ту към центъра, ту към периферията на системата, обаче истината за този феномен навярно се таи в необходимо изчакване на определено благоприятно разположение на планетите върху техните орбити, за да може душата да преодолее могъщите сили на огромните небесни тела с тежка гравитация и да излезе от *Слънчевата система* в посока звездата Сириус.

Данни за това намираме в „Книга на мъртвите на древните египтяни“. Както вече пояснихме, *египетската пирамида* е другото съоръжение, което изпълнявало ролята на земен модел на *стълбата към небето*, подпомагайки възхода на душата:

„О, думите ми, богове, да можете да чуете!

Да можех аз да дойда и в лодката на Ра да седна! ...

Ето, **започвам аз на стълбата по стъпалата да се качвам,**

която Ра, божественият ми баща, е предварително подготвил [к. В.Й.]...“

/Книга на мъртвите на древните египтяни. Второ преработено издание. Превод от френски език **Йордан Ватев**. С., Изд. „Хелиопол“, 1994, глава 153./

Душата се стреми към „небесните селения“ на Дуат, но за целта трябва да премине през „портите небесни“, или „орбитите на небесния Абидос“, да се въздигне по „йерархиите на небето“ или „седемте етапа на Аменти“ (планетите), представляващи за нея мистериозната „небесна стълба“ /вж. **Книга на мъртвите**, глави 64, 65, 68, 83, 153, 169, 174, 178, 180 и др./ Тези задачи не е

лесна и душата, макар да знае заклинания и тайни думи, изчаква определено време пред всяка небесна врата (планетна орбита) съответната планета да се придвижи в благоприятна точка, за да може да премине. Например в глава 64 „Възлизането на душата към светлината на деня“ душата иска съдействие от управителя на системата Ра, като освен това изчислява движението си – „пресмятам дни, часове благоприятни“:

„О, Ра, стори ти нежни и приятни със слънчевите си лъчи преминатите пътища!
За мене разшири пътеките си светнали в деня, в който от земята аз излитвам
към небесните селения...

в мига, когато на брега отвъден, аз мойто друго Аз ще видя
да преминава орбитите на небесния Абидос!
И стълбовете четири на четирите селения на пространството
с техните врати и с техните резета...

... о, духове безплътни, които в отвъдното безчислени години обитавате,
в този момент да действам ме оставете, като **пресмятам дни,**
часове благоприятни,
звездите на Орион и божества дузина, които ги ръководят.“

В глава 65 се говори за Слънчевата система – за вечно въртящите се, около себе си и по своите орбити, планети-духове, под надзора на Ра, слънцето:

„Ра седнал е на трона си в жилището на милионите години,
пред него се нареждат небесните йерархии и духовете с образи забулени,
които в царството на ставането [съзиданието – б. В.Й.] работят вечно.
Те определят хода на нещата... Те карат небесата в своя огнен кръг да се въртят,
и те въртящи се на свой ред в това движение.“

От глава 98 „За да можеш да водиш лодка в отвъдното“ разбираме, че планетите „отнасят“ душата (може би посредством своите магнитни сили):

„Поздрав, о, звезди от Мечката голяма...
Представям се пред вас, вратата на смъртта преминал...
Крилата ми могъщи ме носят по-далеко..., като сокол над облаците плувам...
Ето, светещите духове [Хор и Сет – б. В.Й.] от две страни
на **стълбата небесна** прави
на мен посочват пътя, а **планетите в бяг отнасят ме далеко** [к. В.Й.]...“

В глава 102 „За да се качиш в лодката на Ра“ се казва, че служителите на Ра, наречени тук „старейшините на планетите“, определят посоката на лодката, пренасяща душата:

„Здравей, велико божество [Ра – б. В.Й.], което с лодката си плаваш!
Дотук пренесен, аз пред тебе се явявам! Пусни ме ти на мостика
команден да застава,
посоката на лодката да определям, тъй както правят твоите служители,
старейшините на планетите [к. В.Й.]...“

Ще завършим този непълен обзор на текстове, касаещи небесното пътуване на душата с извадка от глава 180:

„Сега пътуването ми към своя край отива. Преминах пътищата на отвъдното, проникнах чак в областите най-отдалечени на Дуат... в красивата Аменти, поднесох своя жезъл аз на Сириус, на духа звезден...“

О, вижте ме! Като ме гледате, бъдете радостни!

Да мога аз да съм въздигнат като този бог [Озирис – б. В.Й.], който цикъла на своите превъплъщения изминава!

За моята душа божествена открийте пътищата на небето, да мога в Аменти, красивата, аз да живея!

Издърпайте резетата на портите небесни!...“

Козирогът – един от важните зодиакални символи – извежда душите към Царството небесно, а Ракът, обратно, ги въвежда преродени в Слънчевата система. /Мавров, Спас. Учението на Танг-Ра. Колобър. Велико Търново, Изд. „Абагар“, 2019, с. 12-17/.

Действително, след като премине край Сатурн – първият етаж на зикурата, но и последното най-високо стъпало на *небесната стълба*, – душата напуска *Слънчевата система*. Това обаче може да стане само когато слънцето се намира в съзвездието Козирог – в най-ниската част на еклиптиката. Преди 2000 години това е било в дните около зимното слънцестоене 21-25 декември. В нашето съвремие, поради прецесията, това е в дните около 16-20 януари. Следователно планетата Сатурн и съзвездието Козирог – астрални превъплъщения на Ра-Хор – са свързани и поддържат невидимата енергийна нишка или „портата небесна“, осигуряваща пътя на реинкарнацията.

Символиката, криеща се в мистичната *розета от Плиска*, има още един аспект, свързващ я със *Слънчевата система* и звездите. Тук ще разкрием информация за *Звездната октава* и възникването на *музиката* като изкуство във връзка с мистериите в *Тракия*, *Египет* и *Елада*.

Случайно ли е вниманието на древните жреци и магове към звездата *Сириус* (лат. Sirius) в съзвездието *Голямо куче* (лат. Canis Major)? Случайно ли е съвпадението в названията *Осирис* и *Сириус*? И не е ли именно *Сириус* “Оста на небесната вода”, т.е. центърът на *Вселената*, седалището на *духа*, който я ръководи и движи? Не е ли той точката, в която се е зародила *Материята-майка*? Сетне, за милиони години еволюция или пък чрез един мигновен взрив, тази *Материя-майка* (сърцевина) да се е разширила и увеличила до настоящото си състояние от галактики, звездни системи и планети?

Древно-акадското име на *Сириус* било *Мул-лик-ут*, т.е. “Кучешката звезда на слънцето”; Вавилонското – *Какаб-лик-ку*, т.е. “Кучешка звезда”; халдейското – *Как-шиша*, т.е. “Звезда-водач”; семитското – *Хасил*; еврейското, взето от Египет – *Сихор*, т.е. “Ис[ис]-Хор”; а в Япония и Китай наричали *Сириус* “Звездата на Небесния вълк [Хор]”.

Един откъс от "Книга на мъртвите на древните египтяни", глава 174, ще ни помогне да разберем още по-добре древното понятие за свещената звезда:

"Аз [Хор – б. В.Й.] бях заченат от Секхмет богинята [Изида – б. В.Й.],
и на света ме даде тя до **Сириус, този велик дух звезден** [к. В.Й.],
който с големи крачки по небето преминава,
показва пътя всеки ден на лодката на Ра [слънцето – б. В.Й.]."

/Книга на мъртвите на древните египтяни. Прев. от фр. ез. **Йордан Ватев**.
С., 1994/

Хор разказва, че майка му Изида го поставила на небето, като поредно слънце (след Атон, Ра и Азар), до себе си – звездата *Сириус* – пътеводител на слънцето по небосвода. Какво още се крие зад думите на Хор "Сириус, този велик дух звезден"?

Според съвременните астрономи *Сириус*, най-ярката звезда на небосвода, е бинарна звездна система (двойна звезда), състояща се от главна бяла звезда *Сириус А* и бледо-бялото джудже *Сириус В*, с огромна плътност. Това вече е прието за доказано, но магическата звездна система май ще се окаже тройна и към нея ще трябва да се добави и *Сириус С*. По въпроса има дискусия в астрономическата общност.

Резултатът от дискусията изглежда обаче предизвестен от древната астрологическа традиция на племето *догони*, обитаващо днес страната *Мали*, в периферията на *Судан*, *Африка*. Те разказали за тройната звезда на френския антрополог Марсел Гриол още през 20-те години на ХХ в., когато астрономите още спорели за наличието на *Сириус В*. Гриол, който преживял няколко десетилетия сред *догоните*, бил приет за член и жрец на племето и посветен в неговата хилядолетна тайна традиция. Спазвайки клетвата си, той публикувал през 1931 г. ограничена информация в първоначалния си отчет, озаглавен "Суданската система на Сириус". Десет години след смъртта му, в 1965 г., неговата сътрудничка Дитерлен публикувала ръкописа му "Le renard pale" ("Бледата лисица"). /**Мелхизедек, Друнвало**. Древната тайна на цветето на живота. Т. I. Рендактиран запис на семинара „Цветето на живота“, провеждан на живо от 1985 до 1994 г. и посветен на Майката Земя. Прев. от англ. Св. Николова. С., Изд. „Аратрон“, 2006, с. 37-45; **Сергей Трофимов**. Загадки Сириуса, с.1. – <http://dreamhacker.narod.ru/trofimov2/>.

Жреците на *догоните* разказали на Гриол, че около големия ярък *Сириус А* се върти малка *Ро толо* ("звезда-зърно") с име *Дигитарий* (*Сириус В*). Смятали я за "звездно око" и я изобразявали като човешко око. Твърдели, че тя прави пълна орбита около *Сириус А* за 50 години, а около собствената си ос за една година. Гриол записал:

"По хода на движението си Дигитарий прави за година пълен оборот около своята ос, и това събитие догоните отбелязват с празника Бадо. В деня Бадо [т.е. в "Големия ден" – б. В.Й.] от системата Сириус на Земята идват важни сигнали. Жреците на догоните ги приемат и предават "нарежданията на боговете" на своите съплеменници."/пак там/.

Догонският термин *Po tolo* ("звезда-зърно") се връзва със старобългарската и съвременна руска дума *потолок*, означаваща "таван". Изглежда тя е възникнала от изображенията на звездно небе върху таваните на храмовете. В случая интересно е, че попадаме на сакрален термин, идентичен в старобългарския и древно-египетския език, от който несъмнено са го взели жреците на *догоните*. По-нататък ще коментираме и други подобни термини, доказващи системната връзка между свещения *бохаирски диалект* в *Египет* и старобългарския, дори съвременния български език. Сега ще дадем за пример синонимната дума *таван*: Та-Ван е композиция от Атон (Та – "небе") и Майката (Ван, Уан, Уон, т.е. Ева).

Няма да пропуснем да разтълкуваме и името *Дигитарий*: Ди-Ги-Та-Ри, Ди[ос]-Ги[я]-Та[н]-Ре, т.е. "Боговете Гея, Атон и Ра". Изглежда името *Дигитарий* датира от времето на първите богове (титаните), преди раждането на Анубис. Възможно е тогава Сириус В да е бил отъждествяван с първата *Света Троица* – тримата богове-контактъори, които могли да осъществяват връзка между света на душите *Дуат* и материалния свят *Ат*, тъй като именно неговото енергийно поле осъществява предаването на особени важни сигнали от сакралната тройна звезда Сириус към Земята.

Видният български астролог Николай Дойнов също споменава за дискусиата сред френските астрономи, породена от сведенията на догоните за *Сириус*. Той коментира техните данни за втората звезда Дигитарий:

"... Знаят също и за необикновената плътност на веществото му, като твърдят, че малка бучка от него тежи колкото 480 магарешки товара, което е около 35 тона. А учените изчисляват плътност от 150 килограма на кубически сантиметър, което е същото. Звезди с такава плътност на веществото си се наричат сега "Бели джуджета". /**Дойнов, Николай**. Науките на първата човешка раса. Ръководство по Астрология, Френология и Хиромантия. Варна, Изд. "Роял 77", 1993, с. 35/.

Третата звезда от тази система – *Сириус С* – *догоните* наричали *Етте уа* ("Звездата-око [вода]"). Според тях тя свети четири пъти по-ярко от *Дигитарий*, движи се в същото направление с по-голяма орбита и за същия период – 50 години /**пак там**/.

Тук трябва да вметнем, във връзка с казаното по-горе за пирамидите, че *Голямата пирамида* в *Долен Египет* е "врата на смъртта" за телата, но и "раждаща утроба" за душите, които, отделяйки се от мумифицираните тела, се устремяват нагоре – към своя свят, през *Даат/Дуат*, в лоното на *Кетер*, за да влязат в небесната утроба – космическия триъгълник, очертан от тройната звезда *Сириус*.

Според английския изследовател Леърд Скрантън *догоните* са потомци на египетски жреци, които мигрирали в древността поради някоя от чуждите инвазии в *Египет*. Той намира прилики в езика, сакралните символи и в твърде специфичното познание за *Сириус*. /**Скрантън, Л.** Еретикът Великовски. С., Изд. „НСМ-Медиа“, 2013, с. 76/.

В херметичната египетска традиция *Сириус* бил отъждествяван и считан за астрално проявление на Изида. В "Историческа библиотека" на Диодор четем: "Аз съм Изида, царица на цялата земя..., аз съм тази, която изгрыва **в звездата в съзвездието Куче** [к. В.Й.]." Тези, на пръв поглед обикновени думи, са неом чаквано верни; чрез тях Диодор, случайно или не, е успял да предаде важна херметична информация. Защото изглежда не цялата тройна звезда е била смятана за звезден аналог на Изида, а само *Сириус А*, тъй като *Сириус В* съответствал на Анубис, а *Сириус С* – на Нефтида.

Защо да е така? Плутарх (~46~120 г.) подчертава:

"След като Нефтида родила Анубис, Изида приела детето като свое, защото **Нефтида** [Персефона – б. В.Й.] **е онова, което е под земята и е невидимо, а Изида е онова, което е над земята и е явно, а онова, което е обща кръгова граница между тях и се нарича хоризонт, носи името Анубис** [к. В.Й.] и се изобразява под формата на куче; защото кучето вижда еднакво добре и денем, и нощем. И египтяните смятат, че Анубис има тази способност..., тъй като е едновременно и подземен, и олимпийски бог." /Плутархос. *Ιστο καὶ Οσπίρις. Εισαγωγή-Μεταφραση-Σχολία: Αθανάσιος Α. Τσακνακῆς. ΒΙΒΛΙΟ ... Βαρβία. Εκδοτικῆ Θεσσαλονικῆς, 2005, p.271.*

Да отнесем земните божествени образи към небесните им съответствия. Видимият *Сириус А* и невидимият *Сириус С* са разделени и същевременно "държани" от могъщата гравитация на *Сириус В*, чието мощно магнитно поле има форма на кръгла или овална плоскост – "звездно око". Могъщото магнитно поле се поражда от невероятната скорост на въртене на плътното бяло джудже (с маса равна на 4 слънца) около оста му – 23 оборота в минута. Енергийно-гравитационното взаимодействие между трите родствени звезди, оплетени в своите колебливи, не съвсем правилни, орбитални и осови движения, поражда в определени моменти звезден пулс, вибрация, която "окото" на *Сириус В* усилва и изпраща в близкия *Космос*. Един път на всеки 50 години, когато е перигеят в тяхната орбитална обиколка, *Сириус А* и *Сириус В* се сближават и предизвикват шеметни магнитни бури. Излъченият магнитен поток винаги се насочва към Слънцето, което го отразява към своите планети. Именно това са сигналите, улавяни от боговете на Земята, а в по-късните епохи – от жреците на египтяните и догоните.

Относно разбирането за *Сириус* като "звездно око" има текст в 163 глава на "Книга на мъртвите на древните египтяни". Там Зевс-Амон (Озирис/Азар) е назован "господарят на Уджата двата [очите две – б. В.Й.], със зеницата ужасна". В коментарната рубрика след този текст се дава наставление: "Да се произнесе над фигурка на змия, която има два крака и чиято глава е украсена със слънчев кръг между двата рога..." Видно е, че "Уджата двата, със зеницата ужасна" визират слънчевото око на отца Амон и звездното око *Сотис/Сириус* на майката Изида, в тяхната семейна божествено-космическа двойка, която се наблюдава по време на хелиакалния изгрев на *Сотис*.

Интересно е да се каже, че едно от латинските имена на Юпитер – *Iovi* (Йови), както и трако-елинското име на Изида – *Йо*, са възпроизведени във

френските думи *oeil* (ъой) и *yeux* (йьо) означаващи съответно "око" и "очи". Аниглийската форма на думата "око" се е видоизменила до *eye* (ай). Тази фонетика кореспондира с посоченото по-горе догоново название *Emte ya* ("Емме иа" – "Звездата-око") на *Сириус С*. Разбираме, че *Сириус В (Дигитарий)* бил смятан от древните египтяни и догони за звездно око, но такова око е фиксирано и в самото догоново име на *Сириус С*.

Що се касае до енергийното излъчване, по терминологията на съвременната физическа наука, трите звезди на *Сириус* представляват огромен генератор на сигнали, а свръхмощното магнитно поле на средната от тях – предавател на тези сигнали. Досещате се, че антената-приемник не би могла да бъде нещо друго освен трите древни пирамиди (вж. сн. 6), които били построени още от първите богове като точна земна проекция на *Великия троен Сириус*.

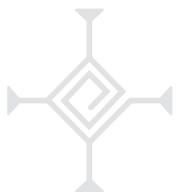
Ние бихме надзърнали още малко в тази мистерия, за да кажем, че в *Голямата пирамида* е постъпвала някаква фина енергия или вибрация, която е идвала от *Сириус*. Но как е била улавяна и овладявана и за какво е служела тя? Казано другояче когато тази енергия е долитала до Земята, тя се е чувала в *Пирамидата* като музикален тон: основният тон на звездната "музика".

Някои антични автори споменават бегло за космическия произход на тоновете, от които се изгражда музиката. Ето например Страбон:

"... Обичайно е както за елините, така и за варварите, да извършват свещените си ритуали във връзка с отпускането по време на празненство,... отпускането отвлича ума от човешките занимания и насочва истинския ум към онова, което е божествено;... музиката, която включва танц, както и ритъм и мелодия едновременно, с удоволствието, което тя предлага и с художествената си красота, ни дава възможност за съприкосновение с божественото..."

10. И по тази причина Платон, а дори и преди неговото време **питагорейците, са нарекли философията музика** [Федон, 61 – к. и б. В.Й.], **и казват, че космосът е съграден съобразно с хармонията** [на небесните сфери, т.е. планети, чието отражение е системата от музикални тонове, т.е. нотната стълбица – к. и б. В.Й.], **приемайки, че всяка форма на музика е дело на боговете** [т.е. на боговете-планети – к. и б. В.Й.] /**Страбон**. География, Книга Десета, III, 9, 10. – В: Поредица "Антични извори" към изворите за Тракия и траките. Т.VIII. Прев. от старогр. **В. Русинов**. С., 2008, с. 119, 120/.

Какво знаем за музикалните тонове? Нотната стълбица, която ползваме днес, е древната херметична *Звездна октава*. Още първият *натурален строй* съдържал осем звукови степени. Седем от тях възпроизвеждали естествените тонове на планетите от *Слънчевата система*, а осмият – вибрацията на звездата *Сириус*. Известно е изречението на Хермес, че първите богове (титаните) устроили своя свят на земята като аналог на звездното небе (вж. по-долу). Те разположили своите храмове и прилежащите им селища прецизно в онези точки на земната повърхност, които съответстват пространствено и резонансно на седемте небесни планети-богове. Умеели да сторят това благодарение на мощната си енергетика (превъзходството на душата над биологичното тяло) и съвършени сетива: качества, изгубени от човешката раса.

Съществуват хипотези за географското местоположение на окултните точки, приемници на тоновете (нотите) на *Звездната октава /Трофимов, Сергей*. Октави оракулов.– <http://dreamhacker.narod.ru/trofimov4/>, с. 1, 2/, но сигурни според нас са окултните центрове *Додона, Делфи и Делос в Елада и Канопус* ("Кормило") – днес с. *Аль Бекур*, на североизточното крайбрежие на *Египет*. Твърди се, че е имало и други допълнителни октави, поне още две. Тази тема – че цялата ни музикална култура се основава на периодично и системно повтарящи се космически звуци – тепърва ще бъде изследвана и разработвана.

Важен култов предмет в "музикалните" храмове бил *омфалосът* – изтеглена каменна полусфера, върху която чрез връзване била изобразявана небесна координатна мрежа (*Делфи и Милет*) или направо звездна карта (*Вавилон*). Като основен символ върху всеки отделен *омфалос* била отбелязвана неговата звезда-патрон. За съжаление вследствие на невежеството и на непрекъснатите религиозни конфликти древните *омфалоси* били разрушени и заместени с прости каменни имитации.

Има едно сведение на сатирика Лукиан (~120~180 г.) от *Самосата, Сирия*, че Орфей пръв запознал елините с *Тракийските мистерии* – поезията, музиката, хора, театъра и астрологията, а освен това седемте струни на неговата лира, поставена на небето като съзвездие "Лира", отговаряли на седемте планети. /Лукиан. За астрологията, 10/.

Следователно тоновете на *октавата*, извлечени от божествените инструменти на Аполон и Орфей, са възпроизвеждали космическите вибрации на седемте планети: Слънце, Меркурий, Венера, Земя/Луна, Марс, Юпитер, Сатурн. Осмата вибрация на звездата *Сириус*, която въздействала особено на нашата планета, била ползвана в звукосъчетание при култовите музикални изпълнения на боговете, а по-късно на жреците им, като звуково изражение на самия *Бог-творец*. Този специален тон е *Си*; вплетен в мелодия, той влияе затрогващо (минорно) на душата.

Така че основа на музиката са музикалните тонове на *Звездната октава*. Какво конкретно означава това? В **Таблица 2** представяме тоновете на *октавата* и съответстващите им: планети (и звезди), числа, сефири в „Кабала“ и богове.

Таблица 2. Богове, сефири, планети, музикални тонове.

Тон (Нота)	Планета	Число	Сефира (Сфера)	Съответстващ бог
До	Земя и Луна	1	Малкут и Йесог	Гяя/Мот/Ана (в матер. аспект)
Ре	Сатурн	27	Хохма (и Бина)	Кронос/Па/Енлил
Ми	Меркурий	4	Хог	Хермес/Тот/Меркурий
Фа	Юпитер	9	Хесед	Зевс/Азар/Юпитер
Сол	Слънце	2	Тифарет	Дионис/Хор/Консу
Ла	Венера	3	Нецах	Афродита/Венера/Ищар
Си	Сириус/Сотис	16	Даат	Изида/Сотис (в духовен аспект)
До	Марс	8	Гебура	Арес/Марс

В диалога си „Тимей“ Платон, дискутирайки как *демиургът* е създал *космоса* и *вселенската душа*, построява една геоцентрична структура на сферите/планетите, която е организирана на принципа на *музикалната хармония* (с пропорция $1 : 1 \frac{1}{3} : 2$). Той ползва тезата на Питагор за специалните количествени отношения между музикалните тонове. Платон смята, че *космосът* се състои от неопределено (тъждествено на себе си, непреходно) и определено (различно и преходно) битие, които съжителстват в необходим комплект. Неопределеното битие той белязва с поредицата числа 2, 4, 8 – изразение на планетите Слънце, Меркурий и Марс, а определеното с поредицата 1, 3, 9, 27 – кодове на планетите Земя/Луна, Венера, Юпитер и Сатурн. Към първия ред числа ние добавяме 16 – кода на звездата Сириус, египетска тайна, пропусната от Платон.

Редът числа 1, 3, 9, 27 характеризира категорията определеност на материята като пространство/време: 1 е абсолютно неделимо, 3 – страната на квадрата, 9 (3×3) – лицето на квадрата, 27 ($3 \times 3 \times 3$) – обемът на куб със страна 3. /Платон. Тимей, 33-39. – В изданието: Платон. Диалози. Т. IV. Превод от старогръцки г. Михайлов, Б. Богданов, Ц. Бояджиев, Д. Марковска. С., Изд. НИ, 1990/. Заедно тези числа (подразбираните планети) образуват обемното пространство (куб) на триизмерния космос.

Другият ред числа в прогресия 2, 4, 8, 16 дава групата космически тела, чиито взаимодействия пораждат и зареждат с енергия неопределеното битие или *вселенската душа* – духовният порядък на света.

Повтаряме: двете групи планети/звезди, макар антагонистични по своята същност, са подредени от *демиурга* в необходимо-обвързана система, която вибрира в хармония.

При композирането на музикалния съпровод на *мистериите*, комбинациите от вълшебни тонове трябвало да бъдат разположени последователно във времето на музикалната композиция, а това метрично подреждане наложило употребата на ударни инструменти. Техните удари създавали *ритъм*, или монотонно повтарящ се *звук алгоритъм*, който допринасял съзнанието на участниците в ритуала да се освободи от тежненятия на материалното и доближи до божественото чрез изпадане в транс.

Ползвайки календара, базиран на хилядолетни наблюдения на звездното небе, хората всъщност почитали своите създатели – боговете – в планетните им образи. По време на календарните празници, човешките жреци изпълнявали предписаните ритуали в съпровода на определена музика, оказваща необходимото специфично въздействие върху участниците. Тези музикални композиции били сътворявани по строги критерии. Именно религиозната музика, наричана в древността «музически представления», се явява първоначалната проява на музикалното изкуство въобще. /вж. Йорданов, В. За мюзите, мизите и музиката. – сп. «Горгони», кн. 2, 2018, с. 22-32/.

В заключение можем да отбележим, че *розетата от Плиска*, макар да представлява малък артефакт, е служела като едно изключително ценно пособие в ритуала на *Слънчевия култ*, заредено с основна информация на древното познание. Намирането ѝ в дворцовия квартал на българската столица *Плиска* означава, че тя е била ползвана от *български коLOBър с висок ранг*, който е служел лично на Канас Ювиги (Великия Кан), или дори е бил член на неговото семейство. *Розетата от Плиска* е едно от важните материални свидетелства за *единна култова практика* на българските коLOBри, египетските неофити, вавилонските маги, тракийските мисти, келтските друиди и на останалите жречески колегии в древния свят.

РАЗСИПАНАТА ИСТОРИЯ НА БОЛГ-АРИА. РЕЛИГИЯ И РЕЧ, ВРЕМЕ И НАРОД*

Автор: Емил Захариев

ЧАСТЪ I. РЕЛИГИЯ И РЕЧ, ВРЕМЕ И НАРОД

+ Целта на този ред от мисли е, да хвърли нов поглед върху известни факти, от историята на древните БОЛГ+АРИИ и така да доведе до нови изводи за РЕ-лигията, РЕчта и историята на БОЛГ+АРИЙСКИЯТ НАРОД.

+ Известно е, че Богът на БОЛГ+АРИИ-ТЕ е ТангРА. Историческите и археоложки аргументи, в полза на това твърдение са оскъдни. Ще спомена само Михаил Поснов - "История на християнската църква", който цитира Шести Канон, приет на Първия Вселенски Събор в Никея – 325 година след Х(О)РИСТА. А Той започва така : "ДА СЕ

СПАЗВАТ ДРЕВНИТЕ ОБИЧАИ, ПРИЕТИ В ЕГИПЕТ...!?" Впоследствие Шести Канон остава, но текстът е променен!? За ЕГИПЕТ въобще не става и дума!? С какво е пречил ЕГИПЕТ, на елинските и латински прелати?

Ами щел е да подсказже на верващите читатели, че основите на така нареченото "х(о)ристианство", се намират в "Египетската Верска Доктрина". Ще се видат паралелите между Т/АТ+УМ и Бог Дух, РА и Бог Отец, Йосиф и Озирис, Изида и Дева Мария и ХОР и Х(О)РИСТОС!?

+ Основни понятия, като : РЕ+ЛИГА(религия), КРЪСТ+ВА(тсърк+ва), БА/ВА - Душа, КА(КИ)ЧИ -жизнена сила(тело), както и Имената на Основните "Египетски Богове", се използват от х(о)ристианската цивилизация и от нас БОЛГ+АРИИ-ТЕ! Затова понятието на БОЛГ+АРИИТЕ за "убавото место", където отиват душите на праведниците, се наРИча - РА+Й. В християнската доктрина, душите на праведниците отиват при Бог Отец.

От което следва, че РА е Името на Бог Отец. Това понятие използват и останалите СЛОвенски народи. За сведение на туркофилите, турките го произнасят(ГЪОЗЕЛ БАХЧЕ), което значи (убава градина).

* Публикувана на две части в:

Ави-тохол. Исторически сборник. Т. II. Нов прочит на българската древност. Съставител д-р Вл. Христов. Редактор Д. Димитров. Издава Сдружение „Авитохол“. С., ИК „Виделина“, 2006, с. 58-63. Списание Ави-тохол. Директор Д. Димитров. Главен редактор Вл. Христов. Книжка 31, 2009, с. 58-60.

+ Да се запитаме от де идва Т/АНГ+РА? Знаят се подобни названия на Бог, които обхващат обширни географски райони, в почти цела Азия, като : Тангра+маню, Ченгри, Тенгри, Шенгри, Тангара, Тангароа. Има също подобни топоними - Ангора, Ангара, Анкара(Анкира)!? В Европа има интересни топоними като ТАТ+РА, КАР+ПАТИ(хор+бати), Панония.

+ Видно е, че понятието е съставно.

+ Ако разложим съчетанието Т/АНГ+РА, получаваме: Т/АНГ(кх)РА, (АН-Г+РА), като последните две, са известни понятия от Египетският Пантеон на Боговете!(1)

+ Анг(кх) е Панделката на Живота, която държат всички Египетски Богове;

+ РА е името на Бога-Слънце.

+ Следователно Т/АНГ+РА означава - Животворният РА! Същата МАНТ+РА, повтаря и попа в ТСЪРК+ВАта - Животворният Бог!

+ Знае се, че БОЛГ+АРИИ-ТЕ от всички небесни светила най-много са почитали Слънцето/известните въпроси до папа Николай, отправени от Цар(Княз Борис I).

+ Ако отидем към археоложките данни, колкото и оскъдни да са, колкото и оспорвани, като САК+РОвището, намерено в Малая Перешчепина - днешна Южна Украйна. Намерено случайно от пастирчета, от селото Малая Перешчепина. На 13 километра от град Полтава, на 11. 06. 1912 година. Огромното количество златни и сребърни предмети, предизвикало иманярска треска сред селяните на селото, което било собственост на граф Бобрински. Благодарение на граф Бобрински, предметите били събрани и описани, акуратно и професионално.

+ През 70-те години на 20-ти век от САК+РОвището се заинтересувал широко известният в научните среди Археолог и Историк, професор Йоахим Вернер, който е описал и изследвал и БОЛГ+АРИЙСКО-то САК+РОвище във ВРАП, АЛ-БАНИЯ. Изключително подробното изследване на САК+РОвището от Малая Перешчепина, довежда професор Й. Вернер до Пръстените, намерени там, с Монограмите изписани върху тех. За разчитането им професор Й. Вернер се обръща към известният ономаст, професор Зайбт от Виена, от Института по Византология, към Виенският университет. За да разберат читателите, кое ме накара да подложа на съмнение разчитането на професор Зайбт, ще цитирам целата 45-та страница от книгата на проф. Й. Вернер - "Погребалната находка от Малая Перешчепина и Кубрат, хан на Българите": "Гръцките монограми на двата пръстена – печата (прил. 32) биха били също така ОТ РЕШАВАЩО ЗНАЧЕНИЕ, за отъждествяването на хана от Малая Перешчепина и може би дори по-убедителни от доказателната стойност на археологическите улики, ако можеше да бъдат НЕДВУСМИСЛЕНО РАЗЧЕТЕНИ! Четенето на В. Н. Бенешевич и предложението на В. Финк, не дадоха ползотворен резултат. Госпожа А. Банк ми предостави през юли 1983 г. в Ермитажа осъщени отпечатъци от двата пръстени-печата, чиито снимки/прил. 32/ изпратих за експертиза и на д-р В. Зайбт от Института за византология към Университета във Виена. След завършване на ръкописа си получих в писмо от 17. 11. 1983 г. следното становище : "Пръстенът с по-простия монограм е възможно да е византийско производство, докато

за другия не бих поддържал същото. По-простия монограм би могло да бъде разчетен теоретично БАТРАХОУ, но изведената от вътре вероятност и условията, при които е открита находката, говорят повече за форми като ХОБРАТОУ, ХРОБАТОУ, ХОБУРТ и т. н.. Следователно бихме се доближили много до буквени комбинации, доказани във връзка с КОБРАТОС/сравни Моравчик/, но само с Х вместо К. Откъм монограма не може да се изведе улика за точния последователен ред на отделните букви в разчитането. Вторият монограм е най-вероятно комбинация от индивидуално име и титла на ранг или длъжност. Ако приемем тъждествеността на собственика на пръстена и следователно същото име, цялостното разчитане на ХРОБАТОУ ПАТРИКИУ би било съвсем възможно. При такова тълкуване своеобразната, НЕ СЪВСЕМ ВИЗАНТИЙСКА БУКВА на отпечатъка, накрая, вляво, трябва да се чете В, а накрая вдясно лигатурата П и К. ДВЕТЕ РАЗЧИТАНИЯ БИХ ИСКАЛ ДА ПРЕДЛОЖА КАТО ВЪЗМОЖНОСТИ. ТРЯБВА ДА СЕ ВЗЕМЕ ПРЕДВИД, ЧЕ ОТ ОНОВА ВРЕМЕ СА ДОШЛИ ДО НАС МНОГО МАЛКО ИМЕНА."

+ В. ЗАЙБТ ПРЕДЛАГА ДВЕТЕ РАЗЧИТАНИЯ ИЗРИЧНО КАТО ВЪЗМОЖНОСТИ.

+ НО НЕЗНАЙНО ЗАЩО НАШИТЕ ИСТОРИЦИ СА ВЪЗПРИЕЛИ ПРЕДПОЛОЖЕНИЯТА НА ПРОФЕСОР ЗАЙБТ ЗА АКСИОМА?!

+ От всичко казано дотук следва, че разчитането на трите пръстена-печати, направено от професор Зайбт и потвърдено от Д. Витанов, МОЖЕ ДА БЪДЕ ОСПОРЕНО. Според мене то може да бъде сведено до:

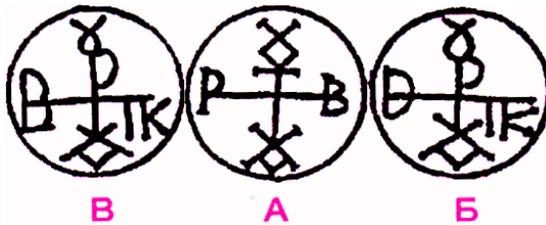
1. ХО(У)РБ/ВАТ (ХОР Б/ВАТ) - за първият пръстен.

+ ХОР Б/ВАТ - царски титул, указващ божествен произход.

+ Съвременни варианти: ХОРВАТ, ГОРБАТко, ГОРБАТшов - лични имена; ХЪРВАТ - национално име.

2. КО(У)РТ ХО(У)Р Б/ВАТ, (КОРТ ХОР Б/ВАТ) – за останалите два пръстена.

КОРТ/КУРТ - тогава съдебна титла. в съвременното - лично име.

Монограми от златни пръстени-печати открити в гроба на Хор Б/ват (Кубрат) в Малая Пересчепина (Украйна).

+ Ако се приеме ХОРБАТ за верно, присъствието на Соколът с усукана в краката му змия, става съвсем логично.

1.	Предидно разчитане	А) Βατραχου, Χροβατου Χοβρατου, Κοβρατοζ	Б) Χοβρατου, Πατρικιου	В) Бат Орхану Патрикиу
2.	По Емил Захариев	Hor Bat, Хор Бат	Ко(у)рт Hor Bat Ко(у)рт Хор Бат	Ко(у)рт Hor Bat Ко(у)рт Хор Бат

+ Соколът е символ на Бог ХОР, а змията - на бога на злото СЕТ, САТ, Сатан (чичото на ХОР). Така името на ХОР се свързва с легендата от Египетския пантеон на Боговете, в която той побеждава чичо си САТ - узурпатор на царския престол и убиец на баща му Озирис(САК и СОК).

Двойките Лъвовете от същото погребение, които са символ на земна сила и плодовитост според Египетския пантеон на боговете, са царски атрибути символи.

От казаното досега следва, че "Именникът на БОЛГ+АРИЙСКИТЕ Канове" е сгрешен още при първото словосъчетание - Авитохол. Следва да се чете:

1 АВИТ (О) ХОР или АВИТ(УС) ХОР, което ще рече - праотеца (прародителя) ХОР.

2 КОРмисош или КОРмесий също може да се прочете като ХОРмисош, ХОРмесий или ХЕРмесий.

Едно такова разчитане прави връзка с тракийския Херос (Хермес), гръцкия Херакъл и латинския Херкулес. В Средна Азия са известни имената на племената САКИ, СОГ(К)ДИИ и ХОРЕЗМИИ. САК и СОК са египетските имена на ОЗИРИС - бащата на ХОР. Имената на племената вероятно произлизат от задължението на групи хора да извършват ритуали в чест на САК и СОК(ОЗИРИС) и ХОР.

В заключение ще си припомним малко БОЛГ+АРИЙСКА РЕЧ и ХОРтуване:

В сила са три основни правила:

1. Сричките са думи в думите. Пример: Култ+у+Ра; Ма+Да+Ра.
2. Сричките се произнасят отляво надясно и отляво на ляво и се разместват. Пример: РА-АР; Зора-Роза.

3. Имената на главните "Египетски" богове са корени на думите - срички.

+ РА - РА+й, РАйко(а); боен вик – (у-РА) РАт - РАтувам;

РАдост, РАдан, РАдко(а), РАдетел, Радее; РАста, РАло, РАлчо.

РЕлигия, РЕч, РЕд, Род; РАйко изгря - народен израз за изгрева на слънцето.

Арий+Сто+Крат; Арий+Сто+Телес; Арий+Сто+Пан.

баничАр, болничАр, воденичАр, градинАр, грънчАр,

говедАр, дървАр, железАр, жътвАр, златАр, кравАр,

лодкАр, мливАр, надничАр, овчАр, резбАр, рибАр, рудАр, стражАр, тепавичАр,

тъмничАр, хлебАр, цветАр, чизмАр, шапкАр, шампАр.

+ ХОР - ХОРа, които играят ХОРа, ХОРтуват и имат вид знаме ХОРугва, ХАРесвам, ХАРизвам, ХАРтисвам, ХАРен.

+ САК и СОК - САК + РА, Чак+Ра, чекръкъ?

САК+РАлен(САК+РАлно) - свещен, свещенно; Тази мантра си е цяла мандра. САК+РОВище, САК+РОВенно САКам - искам, СОК - плодов; (Ц)СОКам - за малки деца и животни;

САКАР(А) - планина, СОКол - птицата символ на Озирис.

ЦАКо - име, ЦОКо – име; САКИРА – бРАдва, САКалиби - обичащите бога САК; (С)АКИнак - вид меч.

+ БА/ВА (ДУША) - ба+ба, ба+ща, бор+ба, вършит+ба, гоз+ба, дел+ба, еж+ба, жерт+ва, косит+ба, резит+ба молит+ва, наред+ба и т. н.

+ КА/КИ/ЧИ(жизнена сила, тело) - ка+ка, май+ка, тет+ка, чичо и т. н.

+ Пътят за доказване на тези взаимовръзки е дълъг и сложен. В случая е по-важно посоката да е верна.

Използвана литература:

1. Луркер, Манфред. Богове и символи на древен Египет. (Енциклопедичен справочник). 1995 г.
 2. Проф. Вернер, Йоахим. Погребение Малая Перещепина и Кубрат - хан на Българите. 1988 г.
 3. Костов, Георги. Погребението на хан Аспарух в светлината на археоложките данни. 1995 г.
 4. Погребенията в Малая Перещепина и Вознесенка.
 5. Манетон. История на Египет и генеалогия на царете (Хор - 300 г.). През Еузебиус и Йосиф Флавий.
 6. Проф. доктор Ценов, Ганчо. Кроватова България. 1998 г.
 7. Раковски Георги Стойков - том 4 от Събр. съч./Анонимната Зографска история, открита от Раковски, където Кубрат е споменат няколко пъти като ОР+БАТ! / Петър Петров, проф. Димитър Овчаров, Пламен Цонев, Йордан Вълчев, Георги Костов и др.)
- Най-интересният за науката предмет от погребението във Вознесенка е Сребърният СОКОЛ.

ЧАСТЪ II. СОКОЛЪТЪ ОТЪ ВОЗНЕСЕНКА

Напоследък се разгоря дискусия, относно произхода на погребенията в Малая Перещепина и Вознесенка.

Списание Авитохоль, в брой 26 отдели голъма част от страниците си за статия и интервю на директора на историческия музей в Запорожие - Г. И. Шаповаловъ, както и статия на Дориянъ Александровъ.

Отъ 1930 година/когато е открито съкровището отъ Вознесенка/, та до сега, са изказани доста противоречиви мнения относно произхода му. Отъ гробъ на князь Светославъ/Михаилъ Милеръ/, кипчакско/М. И. Артамоновъ, А. И. Семьоновъ и др./, до БОЛГЪ+АРИЙСКО/ Г. Ф. Корзухина, С. А. Плетньова, акад. Омелианъ Прицакъ, откривателя му В. А. Гринченко и естествено учени отъ БОЛГЪ+АРИА, като проф. Станчо Ваклиновъ, Д. Димитровъ, Рашо Рашевъ, проф. Петъръ Петровъ, проф. Димитъръ Овчаровъ, Пламенъ Цоневъ, Йорданъ Вълчевъ, Георги Костовъ и др.

Най интересниятъ за науката предметъ отъ погребението въвъ Вознесенка е Сребърниятъ СОКОЛЪ.

Както се вижда, елементите, които трябва да се отбележат са

1. ЗМИЯТА - усукала се въ краката на Сокола
2. МОНОГРАМА - на гърдите на Сокола
3. ХРИЗМАТА на крилото на Сокола - която представлява Четрилистна Детелина съ Кръсть, разделящ листата на половина и надпись - ДОХ, ДУХ /ДОКС/, снимана от такъв въ ракурсь, че почти нищо не може да се види ясно.
4. ДВАНАЙСЕТТЕ пъпки на гърба на Сокола, разположени 2х6 и кръстчета на всъка отъ тѣхъ.
5. Нечетливият надпись на опашката на Сокола, който Гринченко така и не е успѣлъ да разчете.
6. Перата на опашката на Сокола - Петъ на брой.

За Змията и Сокола, представящи опозитните сили на СЕТЪ/САТЪ и ХОРЪ, съмъ писалъ въ брой 12/13 на Авитохоль. Дванайсетте пъпки, разположени въ ДВЕ редици по ШЕСТЪ и кръстчетата върху тѣхъ, заедно съ ПЕТТЕ пера, представляватъ елементите на единъ КАЛЕНДАРЪ!!! /което ще доказвамъ въ следваща статия/Монограма на гърдите на Сокола е обектъ на най-ожесточени спорове. Очерталите се две тези са:

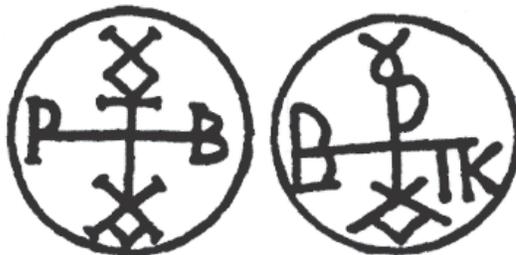
1. Приемашите, че това е римски орелъ, войскови знакъ на знамето на римскиятъ легионъ. Четене - ПЕТРОСЪ!

Тази теза защитаватъ Л.А. Мацулевичъ, Гринченко, Шаповаловъ, Артамоновъ, Семьоновъ и др.

2. Изброените по-горе, болгъ+арийски ориентирани учени, защитаватъ тезата, че Сокола не е римски и четенето трябва да е ЕСПОРЪ.

Моята теза, е че този Соколъ нема наушникъ за поставяне на прътъ, не е с разперени криле и затова не е римски воински символъ! Освенъ това римскиятъ орелъ не притежава елементите отъ 1 до 5, на Сребърниятъ Соколъ!

Най вероятното четене на МОНОГРАМА е ОРПЕЙ или ако се приеме, че въ горната часть има комбинация отъ Т/Р - ОР+ТО+ПЕЙ или ОР+ТИ+ПЕЙ! Както правилно отбелезва и Шаповаловъ въ интервюто от бр. 26 на Авитохоль - нема никакво /С/ въ този монограмъ!? Това разчитане кореспондира и съ тезата, че СОКОЛА олицетворява Богъ ХОРЪ, както вече съмъ отбележалъ въ статията отъ бр. 12/13 на сп. Авитохол . Такова разчитане прави връзка между двете погребения - въ Малая Перешчепина и Вознесенка, ако се приеме за верно четенето на пръстените отъ М. Перешчепина, а именно ХОРЪ+БАТЪ и КОРТЪ ХОРЪ+БАТЪ!

Библиография:

1. брой 26 на Авитохолъ
2. Пламенъ Цоневъ "Хомо космикусъ" - 1980г
3. Йоахимъ Вернеръ "Погребалната находка отъ Малая Перешчепина и Кубратъ - ханъ на българите, изд. БАН София 1988г.
4. Георги Костовъ "Погребението на ханъ Аспарухъ въ светлината на археологическите данни" 1998г.

ЧАСТЪ III. МАСОНИТЕ - ИСТОРИЯ И СЪЩНОСТЪ /МАСОНИТЕ СЛЕДВАТ БЪЛГАРСКИ ТАЙНИ/

Ръкополагането на Великъ Майсторъ на Българската Масонска ложа ми дава поводъ да направя кратъкъ исторически обзоръ на това тайно общество. Легендите разказват, че то води началото си отъ Седемте АРХАТИ - /АРГАТИ/, преживели последния потопъ и посели семената на цивилизацията средъ подивялото човечество.

Тези АРГАТИ, и всички преди и следъ тяхъ, се наричатъ съ много изрази, които поясняватъ различните имъ същности:

1. Последователи на Хоръ;
2. Синове на Вдовицата;
3. Синове на Светлината, с което подчертаватъ, че Слънцето /РА/ е единъ от главните имъ обекти за поклонение;
4. Озарените /илюминирани/, което означава, че Слънцето /РА/ ги е осветило със светлината на познанието.

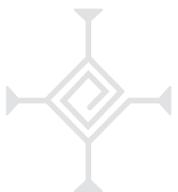
Хоръ е син на Изидата /АЗИТА/, съпруга на Озирисъ /АЗАРЪ/, царъ на Горень /Белъ/ и Долень /Червень/ Египетъ.

Зелениятъ цвятъ е цвета на Озирисъ - богъ на живата природа приживе, а мястото на пребиваване се нарича САКАРЪ. САТЪ /САТАНЪ/ е братъ на ОЗИРИСЪ и чичо на Хоръ. Черень е неговиятъ цвяъ. Той убива братъ си и взема престола и царството му.

Озирисъ става царъ на мъртвите, а мястото на пребиваване се нарича СОКАРЪ. Но Изидата ражда сина на Озирисъ - Хоръ. Отглежда го тайно и когато той пораста, влиза въ двубой съ САТАНЪ. Хоръ побеждава и си връща престола на Белъ и Червень Египетъ./ Отъ тамъ идва българскиятъ обичай за ежегодно закичване съ мартеница./

Най-известните масонски ордени презъ Средновековието са Тамплиерите /Храмовниците/, съ символни цветове черно и червено и Хоспиталиерите /Болничарите/, със символни цветове бело и червено. Илюминатите отъ по-късно време е едно течение, което докарва много беди на човечеството.

Тамплиерите и Хоспиталиерите произхождатъ отъ Бугрите и Катарите, а те на свой редъ - отъ Богомилите, които пъкъ заедно с манихеи и павликяни, водятъ началото си отъ официалната българска доктрина ТАНГРИанството, или съюз на РА /РЕ/. Отъ тамъ и РЕ-лига /РЕЛИГИЯ/, или - последователи на Слънцето.

Юдеите също са се “допряли” да гореспоменатата верска доктрина, като въ Изходъ отъ Стария Заветъ добре е описана кражбата на Свещените знания / Свещения Кивотъ/ от Моше /Мойсей/ и завличането на златото на египтяните отъ последователите му.

Оттамъ Моше е символъ на МОШЕ+НИКЪ въ целия словенски светъ.

Но кои са синовете на Вдовицата? Нормално е да си помислим, че освен озарените по РИ.ДУ.АЛ /РИТУАЛ/ има и озарени по рождение.

Тоестъ, генетично произлезли от Хоръ - сина на Вдовицата Изиди /АЗИТА/.

За разлика от словените, които се себенаричат ЛЮДИ, българите се само-назоваватъ ХОРА. Нема другъ народъ по земята, който да се нарича по този начинъ.

Съ други думи, българите могатъ да бъдатъ наречени ХОРИСТИАНИ, а верската им доктрина – ХОРИСТИАНСТВО. Хористианството може да се разглеж-да, като морално-етична част на ТАНГРИанството.

БОЛГ+АРИЙ, БОЛГ+АРИЯ, вероятно са верски понятия родени в слОвЕн-ска среда.

Въ всички християнски храмове присъства знака, който се тълкува ХР(Хрис-тосъ), но той трябва да се чете ХОР (Х+О+Р).

ХОР+ИСТИЯ - тържествена одежда на висш сановник в църквата, златотка-на, обсипана със знака на ХОР.

ХОР+АРИУМ - шал към одеждата, златоткан, обсипан със знака на ХОР. Въ тези случаи връзката е явна.

Въ заключение бихъ посочилъ, че българските масони вероятно са двойно озарени - веднъжъ по рождение, втори пътъ - по РИ. ДУ. АЛЪ. По смисъла на ТАНГРИанството Великъ ДУ.АЛЪ /ДУЛО - двойникъ/ на РА може да бъде само царятъ - ХОР-фараонътъ /БА.РА.ОНЪ. - душата на РА в ОНЪ/. Само той може да премине пътя К/РОС/Т.ТАУ. Само той може да бъде ХОРЪ.БАТЪ.

Използвана литература:

1. Рудолфъ Кохъ - “Книга на Знаците”
2. Жанъ Доресъ - “Тайните Ръкописи отъ Египетъ”
3. Морисъ Котерелъ - Пророчествата на ТутАнкАмонъ”
4. Робертъ Амбеленъ - “Смъртоносната тайна на Тамплиерите”
5. Линъ Пикнетъ, Клайвъ Принсъ - “Прозрението на Тамплиерите”
6. Ръоне Нели - “Ръкописите на Катарите”
7. Жанъ Блумъ - “РЕНЪ льо ШАТО/вестготи, катарите, тамплиери”
8. Аланъ Олфордъ - “Боговете на новото хилядолетие” Ломасъ и Найтъ - “Ключътъ на Хирамъ” Мартъ, 2001г.,

ЧАСТЪ IV. ВЕРСКИ ВОЙНИ

Всеизвестна е тезата, че Атила е предводител на варварите езичници или така нар. хунски съюз, като се пропуска факта, че той е римски гражданин и говори (знае) латински език.

Предлагам за дискусия следната хипотеза: ТАКА НАРЕЧЕНИТЕ “ВАРВАРСКИ НАШЕСТВИЯ” СА ВСЪЩНОСТ - ВЕРСКИ ВОЙНИ, ПОРАДИ ПЪРВАТА СХИЗМА ВЪ ХОРИСТИАНСТВОТО, А ИМЕННО ПОДМЕНАТА НА ШЕСТИ КАНОНЪ, ПРИЕТЪ НА ВСЕЛЕНСКИЯ СЪБОРЪ ВЪ НИКЕЯ И ВЕДНАГА ЗАПОЧНАЛАТА СЛЕДЪ ТОВА, БОРБА ЗА ПОДМЕНАТА МУ. ТАЗИ МЕЖДУОСОБИЦА ИМА ДВА ПЕРИОДА – ОТЪ НИКЕЯ - 325Г., ДО АЛЕКСАНДРИЙСКИЯТЪ СЪБОРЪ - 362 Г. И ДО ЦАРИГРАДСКИЯТЪ – 381Г.

ХУНИТЕ/УНИТЕ/ОБЕДИНЕНИТЕ/ - АРИИ/АРИАНИ/ - ЗАПОЧВАТЪ ВЕРСКА ВОЙНА СРЕЩУ ФАЛШИФИКАТОРИТЕ НА ШЕСТИЯ КАНОНЪ! ТАМЪ СА СЛОВЕНИ, ГЕРМАНИ И УГРО-ФИНИ, НАЧЕЛО СЪ ВОДЕЩАТА /УПРАВЛЯВАЩАТА/ КЛАСА – БОЛГЪ+АРИИТЕ!

ЛИТЕРАТУРА: “ИСТОРИЯ НА ХРИСТИЯНСКАТА ЦЪРКВА” ОТЪ МИХАИЛЪ ПОСНОВЪ.

ШЕСТИ КАНОНЪ: “ ДА СЕ ПАЗЯТЪ ДРЕВНИТЕ ОБИЧАИ ПРИЕТИ ВЪ ЕГИПЕТЪ, ЛИБИЯ И ПЕНТАПОЛЪ...”

Ще разширя хипотезата: Отъ това, което съпоставихъ, следъ прочитането на частъ от “История на християнството” отъ М. Посновъ, се оказва, че всички големи военни конфликти въ периода 325г - 717г., гравитиратъ странно, около провежданите поместни и вселенски събори по онова време!?

Съборите са Поместни и Вселенски:

АПОСТОЛСКИ СЪБОРЪ ВЪ ЙЕРУС+АЛЕМЪ/49-50г./

Арабски - 244 г, Басра

Лионски - края на II-ри векъ

Елвирски - 306г.

Римъ - 313г.

Арль - 314г.

Анкира - 314г.

Милано - 316г.

НеоКесарийски - 316 и 324 г.г.

Антиохия - 324г. - поместни

ПЪРВИ ВСЕЛЕНСКИ - НИКЕЯ - 325г.

Антиохия - 341г.

Сердикийски - 343-344гг., Медиоланъ и Сирмий също - /третиратъ АРИАНСКАТА ЕРЕСЪ И СМУТОВЕ/

- Лаодикийски - 345г.
- Картагенски - 345 - 348г.г. !?
- Цариградски - 361г.
- Александрийски - 362 г.
- Галски - 374 г.
- Сарагоса-380 г. - поместни
- ВТОРИ ВСЕЛЕНСКИ - ЦАРИГРАДСКИ - 381г

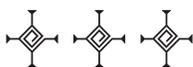

- Картагенски - 387г.
- Цариградски - 394г. ?
- Галски - 394г.
- Картагенски - 396г. ?
- Толедо - 400г.
- Галски - 401г., - поместни
- ТРЕТИ ВСЕЛЕНСКИ - ЕФЕСЪ - 431г.
- Цариградски-431г. - поместенъ?
- Цариградски-448г. - поместенъ
- Ефески-449г - поместенъ
- ЧЕТВЪРТИ ВСЕЛЕНСКИ - ХАЛКИДОНЪ-451г.
- ПЕТИ ВСЕЛЕНСКИ - ЦАРИГРАДЪ - 553г.
- ШЕСТИ ВСЕЛЕНСКИ - ЦАРИГРАДЪ 680-681Г
- Цариградъ-712г.
- Цариградъ-716г. - поместни
- Иконоборческиятъ поместенъ съборъ - 754 г., вероятно Цариградъ.
- СЕДМИ ВСЕЛЕНСКИ - НИКЕЯ - 787г.

Цитатъ отъ речта, произнесена на 16-тото заседание на Шестия Вселенски съборъ /Константинополь 09.08.681 година/ отъ презвитеръ Константинъ отъ гр. Апамея (Сирия):

“Казвам се Константин. Презвитер съм на светата Божия църква, която се намира в Апамея, в провинция Втора Сирия. Ръкоположен съм от Авраимий, епископ на Аретуса. Дойдох при нашия свети събор, за да ви поуча, че ако бях изслушан, нямаше да претърпим онова, което претърпяхме тази година, сиреч каквото претърпяхме във войната с БОЛГ+АРИА. Защото аз поисках още от начало да дойда на събора и да помоля да стане мир, така щото да се извърши нещо, което да обедини двете страни, та нито едните, нито другите, да се измъчват, СИРЕЧ НИТО ТИЯ, КОИТО ИЗПОВЯДВАТ ЕДНА ВОЛЯ, НИТО ТИЯ, КОИТО ИЗПОВЯДВАТ ДВЕ ВОЛИ.” ГИБИ, т. III, София, 1960 г.

Отъ читателите очаквамъ да откриятъ войните водени по странно стечение на обстоятелствата около нэкои отъ съборите. 18.07.2004 г.

РАЗСИПАНАТА ИСТОРИЯ НА БОЛГ+АРИЯ!

Според това, което казва ХЕРРОДОТ: “Траките и родствените тям Скити, втори по численост след Индийците...”

Траките били с висока материална и духовна култура и почти половината Богове в елинският пантеон са Тракийски, около 30% Египетски и останалите ЕЛИНСКИ!

Няколко века след ХЕРРОДОТ, Демостен се провиква в прочутите си филипики, срещу ФИЛИП и неговите поддръжници : “Недостоеен македонец е! Не знае елински?! Дивак и Варварин”! Сина му Александер Трети Велики е Първият Македонски Цар, който благодарение на АРИЙ+СТО+ТЕЛЕС науча-

ва елински. По повод на езика Георги Раковски (в том 4) отбелязва, че специално за елинските наемници от 3000 души Александър се обръщал към тЕх на елински! И пита тоз Раковски: "На какъв език е говорил Александър на останалите федерати от Тракия?" И отговаря, че на същия език, на който са говорели македонците!

Според Едуард Шуре във "Великите посветени", Александър е искал да повтори подвизите и нашествието на ДиоНисий(така наречените "арийски нашествия" на изток, предприети около 2000 години пр. Хр.). Преди да започне войната с Персия, Александър събира федерати от територията на днешна Сърбия и БОЛГ+АРИА.

На Изток той не воюва само на две места – Е ГИ ПЕТ и БАЛКТРИЯ. В Е ГИ ПЕТ е обявен за Бог и Цар, а в БАЛКТРИЯ се жени за дъщерята на тамошния Цар - Роксана! Според един апокрифен Калистен, Александър, виждайки ХОРРАта там, възкликнал: "Ама те изглеждат като нас, говорят същия език и вярват в същите Богове?!? Защо да воюваме тогава с тЕх?!"

Така според елинската версия са създадени "ЕЛИНСКО-БАЛКТРИЙСКИТЕ ЦАРСТВА"?!?

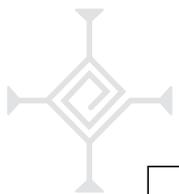
После не щеш ли оттам според Михаил Сирийски идват част от БОЛГ+АРИИте !?

От изследването на Леон Поляков в книгата му „ Арийският мит", се оказва , че почти всички европейски исторически школи изкарват произхода на народите си от...Бактрия(БАЛХАРА) ?!

Проф. Ганчо Ценов в книгата " Произход на Българите, българската държава и църква" пише, че трако-словено-българите не са напущали тези земи, ако и някои от тЕх да са се РАЗСЕЛВАЛИ! В "Кроватова България" доразвива тезата си и вади на БЕЛ свЕт още неизвестни извори за БОЛГ+АРИЙСКАта ИСТО+ОРИА! В "Народността на старите македонци", той поддържа тезата за единния произход на трако-македоно-словено-българите!

В статия със същото заглавие: " Народността на старите македонци", проф. В. Бешевлиев поддържа същата теза, която и проф. Ганчо Ценов има!

Георги Сотиров в своята студия "Елементата нова про история Македоно-Булгарика", има сходни тези с горните двама наши учени ХОРРА и освен това се занимава с ЕЗИКА на КОНСТАНТИН ВЕЛИКИ и доказва, че този РИМСКИ ИМПЕРАТОР е говорил на трако-болгарословенски! В " Убийството на Юстиниановата самоличност", Георги Сотиров доказва, че и Юстиниан и чичо му Юстин са трако-словенобългари! Изброявайки Римските Императори произлезли от Балканския полуостров и Панония, той твърди че:

ИМПЕРАТОР	ГОДИНА НА СМЪРТТА	Произход
Константин Велики (Constantine the Great)	337	мизиец
Констанций II (Constantius II)	358	мизиец
Юлиан (Julian)	361	мизиец
Йовиан (Jovian)	361	панонец
Валентиниан (Valentinian)	375	панонец
Валенс (Valens)	378	панонец
Теодосий I (Theodosius I)	395	испанец
Аркадий (Arcadius)	408	испанец
Теодосий II (Theodosius II)	450	испанец
Маркиан (Marcian)	457	тракиец
Лъв I, Лъв II (Leo I, Leo II)	474	тракиец (бес)
Зено (Zeno)	491	исавриец
Анастасий (Anastasius)	518	тракиец (Ену)
Юстин I Justinus I	527	тракиец (Македония)

От този списък е добре видно, че част(ако не цялата) история на Рим като държава(Царски период, Република и Империя), може да се разглежда и като СловеноБолг+Арийска!? Знае се и това, че АТИЛА(атилио) е римски гражданин по рождение и висш стратег(съратник на АЕЦИЙ) в римската армия.

Любезно бих запитал такива знаменити представители на УжБългарската Академична наука, като Георги Бакалов и Божидар Димитров, какво са правили през последните 30 години, та не са видели нито ред от писанията на Георги Сотиров, акад. Владимир Георгиев, д-р Ганчо Ценов, Георги Раковски и много други!

И ако са чели, защо не са променили нито на йота своите виждания за Болг+Арийската История!

И по този начин са въвеждали в заблуждение огромната част от учащите се в Болг+Ариа и учените в чужбина!

Известните автори на исторически изследвания и бестселъри : Греъм Хенкок и Робърт Бовал в книгата си «Талисман», от 2005 година, започнаха да поправят Болг+Арийската в частност, а и с това и Европейската и СВЕТОВНАТА История! Периода който разглеждат е изключително дълъг и АРеала изключително голЕМ и не мога да преразказвам, но препоръчвам на читателите да потърсят тази великолепна книга и да я прочетат!

В сборник "Ави-тохол", том II, са публикувани мои статии, които визират исторически неизяснени моменти от историята на прадедите ни, но отзвукът в «академичните» среди беше само осмиване, така както се е процедирало с проф. д-р Ганчо Ценов, Георги Раковски, акад. Вл. Георгиев и други.

В тези статии поставих въпроса за Верската Доктрина(РЕ+ЛИГАТА), като ОСНОВЕН за изясняване на БОЛГ+Арийската История.

Поясних защо Имената на Бог Дух(АТУМ), Бог Отец(РА) и Бог Син(ХОР), са толкова важни за нас Болг+Ариите! Бога РА(или БолгаРА) и Сина му(ХОР) са посочени като Създатели и Родоначалници на НаРода ни! Това е видно от пръстените и монограмите поставени на тЕх, на които са отбелЕзани две от ТИТлите на Болг+Арийските владетели: КОРТ(съдия) и ХОР+БАТ. Тези титли са част от Същностите на Владетеля, а именно: БО+ЯН(главен жАрец), КУБ+РАТ(главен военачалник), както и КАНА(главен администратор). ТИТлите на Владетеля са ПЕТ, така както е и в Е ГИ ПЕТ !

БОЛГ+АРИА е била държава на ДУХА, така както казва и акад. Лихачов, която е била ДЪРЖАВА за Все СЛОВЕНИ, УГРО-ФИНИ и част от ГЕРМАНИИТЕ ! От тази ДЪРЖАВА се отделят руси, поляци, словаци, чехи, словени, хървати, сърби, както унгарци, немци и пороманчените власи. Когато Борис I предава истинската ВЕ+РА, пита папа Николай: „Българите вЕрват в Слънцето и Луната. Да ги изхвърлим ли?“ И ги изхвърлят от съзнанието на човеците! А това е познание за циклите на тези извънземни обекти, които налагат човеците да се съобразяват с тЕх, за да живеят според Природата! Богинята Майка ИЗИДАМАРИЯ(земята) има свои цикли, но Тя живее в синхрон с БОГА РА и останалите планети на Слънчевата система и Галактиката! Некои като Благо Мерджов и други може да ме апострофират, че има други Звезди и планети със Живот на тЕх! Да така е, има и те са Бащите и Майките на други Цивилизации и други Създания! Бог Дух АТот първите аутодафета е в РАВЕНА през 371 г. и от този момент започват Верските Войни умело маскирани впоследствие като Варварски Нашествия. За по голЕми подробности търсете книгите на гореспомнатите автори и моите статии.

РАЗДЕЛ „ИСТОРИЯ“

ЕДИН НАДПИС ОТ МАЛОАЗИЙСКА МИЗИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ЕЗИКА НА ПЛЕМЕТО МИЗИ

Автор: Александър Мошев

Добре известно е, че редица византийски автори употребяват етнонима „мизи“ като равнозначен на „българи“. Според Димитър Ангелов началото на тази употреба трябва да търсим в X в., когато името „мизи“ се появява като *архаично* название на българите, поради факта, че първоначално българите идват и основават държава в старата провинция Мизия^{*}. Ангелов отбелязва, че първият автор, който употребява това название за българите е Лъв Дякон, който е знаел истинското име на българите и държавата им, но *съзнателно предпочитал да си служи с едно старо архаично название, за да докаже вероятно по такъв начин своята голяма осведоменост върху древната история на балканските земи*^{**}. По подобен начин използва името в началото на XI в., и Фотий Тесалийски, който пише за *мизийския народ* (τὸ γὰρ τῶν μισῶν ἔθνος), *който бил въстанал срещу ромейската власт (τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς), но впоследствие бил разгромен*^{***}. Михаил Аталиат дори обяснява, че българите са мизи, които по-късно получили своето ново название: *μίσοι δὲ, οἷς εἰδίκη προσηγορία τὸ τῶν Βουλγάρων καθέστηκεν ὄνομα*^{****}. Димитър Хоматиан продължава тази практика, като в Краткото житие на св. Климент Охридски пише: *Този велик наш отец и светилник на България бил по род от европейските мизи които народът обикновено знае и като българи. Те били изселени в старо време от военната сила на Александър от разположения край Бруса Олимп към Северния океан и Мъртвото море, а след като минало много време, със страшна войска преминали Дунава и завзели всички съседни области: Панония и Далмация, Тракия и Илирик, а и голяма част от Македония и Тесалия*^{*****}. Интересна е забележката на Александър Милев към сведението за рода на св. Климент: *Византийските автори често наричат българите „мизи“, а България – „Мизия“. Това народностно име се предпочита от тях след падането*

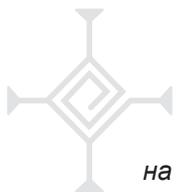
* Ангелов, Д. Образуване на българската народност. С., 1971, с. 340-341;

** Пак там, с. 340.

*** Срв. Васильевский, В. Один из греческих сборников Московской синодальной библиотеки, ЖМНПр, 248, 1886, с. 101; ГИБИ, 5, 1964, с. 315.

**** Ангелов, Д. Цит. съч., с. 372; ГИБИ, 6, 1965, с. 160.

***** Милев, Ал. Гръцките жития на Климент Охридски. Увод, текст, превод и обяснителни бележки. С., 1966, с. 175.

на България под византийско иго. Охридският архиепископ Григорий е оставил надпис, в който българите се наричат „мизи“

*ὁ Γρηγόριος... σκηρῆν ἐγείρας τὸν
θεόγραφον νόμον ἔθνη Μυσῶν
ἐκδιδάσκει πανσόφως, ἔτους, ρωζέ.*

„Григорий..., като построи храм, мъдро почна да поучава мизийския народ на богописания закон, 6825 (= 1317 г.)“. (Срв. Н. Л. Туницкий, Св. Климент..., стр. 92.) Към тази група извори вероятно принадлежи и т. нар. карта на св. Йероним, на която се чете *Mesia hec & Vulgaria (Мизия, тук и България)*. За картата обаче съществуват сериозни спорове както относно датировката, така и около приписваното авторство на св. Йероним*.

Гето-дакийски воители, възстановка

Интересна подробност в цялостната картина на проблема е и дискусиата относно реалността на *„европейските мизи“*. Някои автори отричат достоверността на сведенията за присъствието на мизи на север от Хемус (дн. Стара планина). Така например Александър Фол смята, че една група крайдунавски траки е умишлено наречена от римляните *мизи* с чисто пропагандна цел – за да си припишат славата на победители на народ, възпят още от Омир като *храбър***. Дилиана Ботева пък изказва мнението, че Страбон пише за мизи в Тракия, за да се съобрази с желанието на император Тиберий, който създава провинция Мизия***. Павел Серафимов се противопоставя на подобни внушения като подчетава, че за мизи край Дунав са писали античните автори Посидоний, Артемидор, Тацит, Елиан, Тит Ливий, Апиан, Плиний Стари, Клавдий Птолемей, Дион Касий, Луций Аний

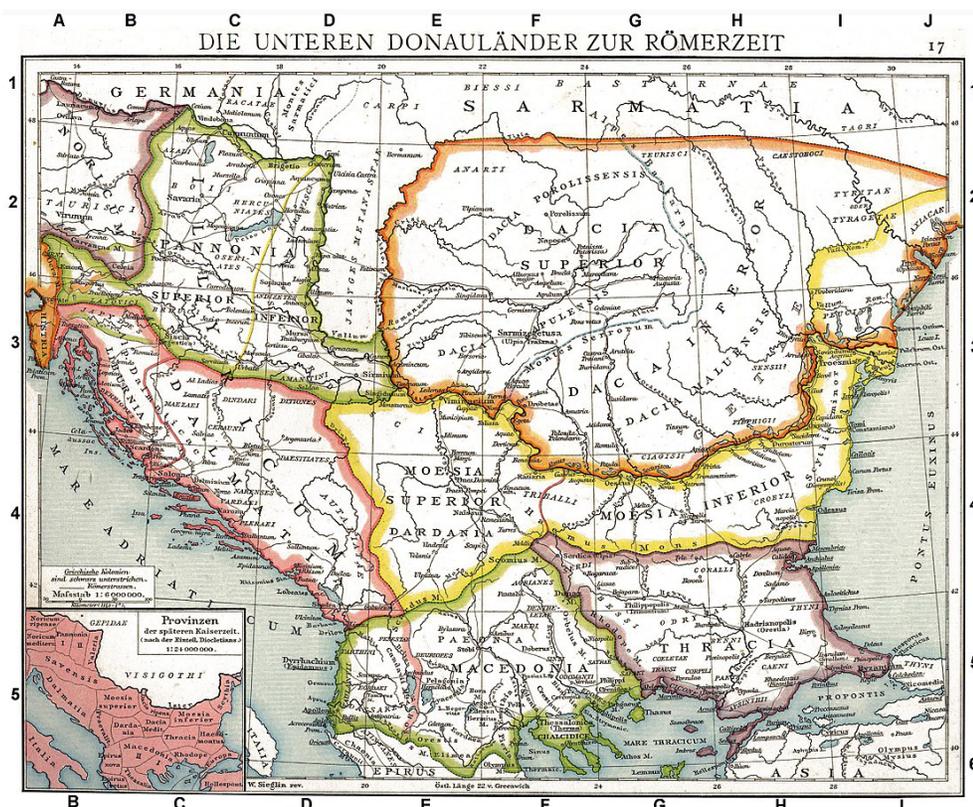
* Съвременните изследователи са склонни да датират картата в XII в., а споменаването на България се разглежда като актуализация (Вж. напр. The History of Cartography. V. 1. Cartography in Prehistoric, Ancient, and Medieval Europe and the Mediterranean. Chicago-London, 1987, p. 289; Weingarten, S. The Saint's Saints: Hagiography and Geography in Jerome. Leiden-Boston, 2005, pp. 207–208).

** Фол, Ал. История на българските земи в древността до края на III в. пр. Хр. С., 2008, с. 106.

*** Ботева-Боянова, Д. Античните текстове и тяхното четене днес. Акценти от осем века фрагментарна история на древна Тракия (IV в. пр. Хр.–IV в. сл. Хр.). С., 2014, с. 131; Същата. Етнонимът „мизи“ и топонимът „Мизия“ в античната литературна традиция от последните пет десетилетия пр. Хр. и първите три десетилетия сл. Хр. – В: Изследвания и материали за Видин и региона. С., 2018, с. 131–144 и цит. лит.

Флор, Юлий Капитолин и Йордан. Според Серафимов е малко вероятно всички тези автори да заблуждават съзнателно или несъзнателно своите читатели, като имаме предвид, че са писали в различни исторически периоди и за различни събития*. Изследователят отбелязва не съвсем коректното тълкуване на извори от страна на някои автори. Като пример той дава Апиан, който не съобщава, че не е успял да намери информация за мизите, а че не е намерил други данни за действия на Рим спрямо тях освен тези за кампанията на Марк Лукул през 72–71 г. пр. Хр. Тук ще добавя, че по-нататък в текста Апиан потвърждава казаното за мизите, като добавя, че Лукул ги е нападнал като римски пълководец, а Тиберий ги е подчинил на *монархическата власт*** . Според коментаторите на руското издание на Апиан това сведение се потвърждава както от надписите, в които именно от времето на Тиберий започва да фигурира терминът *provincia Moesia*, така и от съобщението на Тацит за тази провинция (Ann., I, 80). Важно е, че Апиан навсякъде пише за мизите като за реален, и то силен противник, с който Рим е в конфликт в продължение на десетилетия.

Римските провинции на Балканите

* Серафимов, П. Загадката с „изчезналия“ народ мизи – ключ към българската история. На адрес: <http://sparotok.blogspot.com/2017/12/blog-post.html>.

** Апиан Александрийский. Римская история. Кн. X. События в Иллирии. На адрес: <http://ancientrome.ru/antlitrl.htm?a=1467010000#n150>.

зия обаче съществува предположение, че е *изобретена* от римската имперска власт, но така или иначе името се възприема. По-късно то излиза от употреба, но от X в. насетне в продължение на няколко века *мизи* се използва от ромейските летописци като равнозначно на *българи*, а *Мизия* е използвана като синоним на *България*. Според съвременните изследователи на ромейската историография и литература, тук става дума за широко използвания похват на ромейските автори, определян като *архаизация* или *класицизъм**. Нови (?) етноси често биват назовани с имена на по-стари, заемали някога същите географски области. Следователно, водещ е бил именно географският признак. Дали обаче той е бил единствен при избора на архаичното име? Катя Меламед пише по този повод следното: *Изборът на архаично име обаче не е произволен. Следва да се използва и като указание за общност не само териториална, но и етно – културна, сходна социална организация, бит, поведение, светоглед.*** Можем ли да потърсим такива общи белези между мизи и българи?

Както вече отбелязах, данните за етнокултурната принадлежност на мизите са оскъдни, но все пак фрагментарни сведения са се съхранили. Херодот отбелязва, че лидийците и мизите са говорили на един и същи език с карийците (Hdt., I, 171, 6). Мизийският е определян от Страбон (XII, 7, 3) като смес от фригийски и лидийски, което може да означава, че е бил някакъв междинен диалект между двата езика или че е бил сходен с фригийския, но с множество заемки от лидийския (хето-лувийски) език***. Страбон също така нарича фригите и мизите *тракийски племена* (VII, 3, 2). Елинският писател Атений (II–III в.) от своя страна свързва мизийския език (вероятно на европейските мизи) с този на пеоните – етнос, обитавал части от днешните Република Северна Македония, България и Гърция****. Тези писмени данни сочат към палеобалканския (трако-пеласгийски) езиков пласт, но липсата на образци от мизийския език, с изключение на няколко топонима, се явява сериозна пречка за определяне на произхода му и мястото му в системата на индоевропейските езици.

* Вж. подробно за тази характеристика на ромейската литература у Kaldellis, A. *Ethnography After Antiquity: Foreign Lands and Peoples in Byzantine Literature*. Philadelphia, 2013, pp. 106–117.

** Меламед К. Етно–културни процеси в българското общество по данни от езическите некрополи VII–IX век. Автореферат на дисертация за присъждане на научната и образователна степен "доктор". С., 2014, с. 37.

*** Вж. Grotfend, G. Remarks on some Inscriptions found in Lycia and Phrygia. – In: *Transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, V. 3. London, 1835, p. 322; Нерознак, В. П. Палеобалканские языки. М., 1978, с. 37.

**** Quiles, C., F. Lopes-Menhero. *A Grammar of Modern Indo-European*. Badajoz, 2011, p. 125.

Жители на Анатолия от епохата на римското владичество, възстановка

Едно от хипотетичните и спорни свидетелства за езика на малоазийските мизи е надписът от Уюджък, Северозападна Мала Азия, на границата между античните области Мизия и Фригия. Надписът е открит през 1926 г. от К. Кокс и А. Камерън^{*} и впоследствие е коментиран многократно от различни изследователи^{**}. Датировката му е IV – III в. пр. Хр. Издълбан е върху мраморна плоча с изображение на животно и съдържа седем реда, като текстът е силно повреден. Буквите са подобни на фригийската азбука, но някои от знаците показват прилика с лидийската писменост^{***}. Това обстоятелство на пръв поглед съвпада с написаното от Страбон и подкрепя тезата, че надписът е именно на мизийски. Седмият ред е най-добре запазен и поради това най-често е обект на коментари. Ето текста на този ред според разчитането на Йоханес Фридрих:

* Cox, C., A. Cameron. A native inscription from the Myso-Phrygian Borderland. – *Klio*, 25(25), 2016, pp. 34–49.

** Няколко от авторите: Георгиев, Вл. Траките и техният език. С., 1977, с. 301; Bayun, L., V. Orel The 'Moesian' inscription from Uyucik. – *Kadmos*, 27(2), 2015, pp. 137–144; Мирчева, А. Увод в палеобалканистиката. С., 2017, с. 168.

*** Нерознак, В. П. Цит. съч., с. 37.

Line:1 likes+ : braterais+patriyi.o.is+k
ΛΙΚΕΣ : ΒΡΑΤΕΡΑΙСПΑΤΡΙΥΙ.Ο.ΙΣΚ

Line:1F likes+ : braterais+ patrizi is+k
ΛΙΚΕΣ : ΒΡΑΤΕΡΑΙΣ ΠΑΤΡΙΖΙ ΙΣΚ*

Да разгледаме дума по дума текста, защото макар и откъслечен, той може да ни даде насока относно характеристиките на мизийския език. ΒΡΑΤΕΡΑΙΣ е като че ли най-ясната като значение и етимология дума. Най-вероятно тя е свързана с индоевропейската дума за „брат“: *Irish bráthair, Welsh brawd, Latin frāter, Ancient Greek φράτηρ (phrátēr), Tocharian A pracar, Tocharian B procer, Russian брат (brat), Lithuanian brolis, Persian ردارد (barādar), Sanskrit भ्रातृ (bhrātr)*. Значителна близост се забелязва с ирландския, латинския, старогръцкия и санскритския варианти. Сходство обаче има и със старобългарски: *братръ, бра-тъ от и.е. *bhrāter-*.

Phrygian Alphabet							
Α	Β/Β	Γ/Γ	Δ/Δ	Ε/Ε	Φ/Φ	Ψ/Ψ	Υ/Υ
A	B	Γ	Δ	E	F	Φ	Υ
A	B	G	D	E	W	F	U
	[b]	[g]	[d]		[v]	[f]	
Ζ/Ζ	Υ	Ι/Ι	Ι	Κ/Κ	Λ	Μ/Μ	Ν/Ν
Z	H	I	I	K	L	M	N
Z	H	Y	I	K	L	M	N
[ts]		[j]		[k]	[l]	[m]	[n]
Ο	Ρ/Ρ	Ρ/Ρ	Σ/Σ/Ξ	Τ			
O	Π	P	Σ	T			
O	P	R	S	Ş	T		
	[p]	[r]	[s/z]		[t]		

Фригийската азбука

ΠΑΤΡΙΖΙ вероятно е падежна форма от индоевропейската дума за „баща“: *Proto-Italic *patēr, from Proto-Indo-European *ph₂tér. Oscan ΠΑΤΗΡ (patír), Old Armenian հայր (hayr), Old Irish athair, Ancient Greek πατήρ (patér), Old English fæder, Old Norse faðir, Sanskrit पितृ (pitṛ), Old Persian (pitā), Tocharian A pācar.*

* Friedrich, J. Kleinasiatische Sprachdenkmäler. Berlin, 1932, S. 140–142.

Фригийски надпис от Гордион

Как да тълкуваме думата ИСК? Ако е цялостно запазена, а не началото на по-дълга дума, бих предложил едно нестандартно, но според мен напълно възможно решение. Старобългарският глагол *искати*, *искати*, *искъ/иштъ* ζητεῖν „търся“ (Зогр., Мар., Сав.), „стремя се, желая“ (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр., Хил.), със съответните паралели: слав. *jьščq, *jьskati (сърб. *искати*, *иштем*, словен. *iskati*, *iščem*, хърв. *iskati*, *ištem*, *iskam*, чеш. *jískati*, пол. *iskać*, *iszczę*, рус. *искать*, *ищу*, укр. *искати*) спроден с лит. *ieškoti* „търся“, ст.в.нем. *eiscan* „разпитвам“, англ. *ask* „питам“, староинд. *icchati* „желая“, може да се окаже ключът към загадката. Дали в случая глаголът не е използван по-скоро със значение *желая*, *моля*?

За ЛІКЕС е изказано предположението, че е лично име, без обаче да се уточни от какъв произход е то. В българската именна система съществува личното име Лико, което е привлякло вниманието на изследователите. Зоя Барболова разсъждава върху произхода и значението на името Лико така: *Етимологията на това име като съкратено от Велико и съответното ЖЛИ Лика от Велика (Заимов 1988: 139; Ковачев 1995: 310) е съмнителна. По-скоро в основата му е залегнало гръц. líkos ‘вълк’, отразено в гр. имена Ликарион ‘подобен на вълк; вълче’ и Ликаон ‘човек-вълк’. Този апелатив участва в състава и на името на трак. цар Харпаликос ‘грабливият вълк’ и неговата дъщеря Харпалика (Харпалίκε) ‘грабливата вълчица’, което навежда на мисълта, че ликос е названието за вълк и при траките. Тези антропоними дават основание да се допусне, че Лико е архаично тракийско лично име. Производни от него са*

*имената Ликан, Ликин, Ликован и Ликоман**. Ако приемем тезата на Барболова за архаичния тракийски произход на българското име Лико, можем да допуснем, че ЛИКЕС е именно вариант на това трако-мизийско име.

Така преводът на фрагмента би могъл да звучи: *Ликес (се) моли за братята и баща си*, което звучи логично като част от посветителски надпис.

Добре осъзнавам, че голяма част от написано от мен дотук е в сферата на хипотетичното и подлежи на сериозна дискусия. Ако обаче надписът от Уюджък е действително на мизийски или на подобен диалект и е правилно разчетен и ако моят превод има основание, това би било евентуален аргумент в полза на приемствеността между мизи и българи.

Засега въпросът остава открит.

* Барболова, З. Имена със значение вълк в българската антропонимна система. На адрес: <https://liternet.bg/publish28/zoia-barbolova/vylk.htm>.

САКРАЛНИТЕ ЗНАЦИ И ИМЕНА НА БЪЛГАРСКИТЕ КАНОВЕ ОТ ДИНАСТИЯТА ДУЛО*

Автор Валентин Йорданов

През най-древния период на земната цивилизация – палеолита – светът е бил обитаван от расата на могъщите *титани*, притежаващи силна духовност и мотивация към съзидание, благодарение на която те достигнали забележително развитие, въпреки че тогава планетата била дива и некултивирана. Бидейки малобройни, *титаните* сътворили, влагайки част от личния си генотип, расата на примитивния работник *Лулу Амелу* (прототипа на бъдещия човек), за да разполагат с необходимата им работна ръка от земеделци и строители на канали за градините в Едем, Северна Месопотамия, и копачи за металодобивните мини в Югоизточна Африка.

В следващата епоха – тази на *боговете* – човешката популация бързо нараснала. *Боговете* поели управлението на териториално разделените човешки групи. Влизайки в ролята на *пастури*, те започнали да ги облагородяват морално, възпитали човешки лидери, на които предали сложните ритуали на *слънчевия култ*, както и повечето свои знания и обществени достижения.

С времето обаче двете раси се смесили, а божествената постепенно се претопила и изчезнала. Управлението, култът, езикът, писмото и другите технически и културни аспекти били продължени от царете-жреци, смятани, по произхода им, за *полубогове*.

Посочените три епохи разграничават и определени фази в развитието на езика и писмото. Ще ги набележа накратко, за да покажа мястото на разглежданите в тази статия български кански надписи в цялостната историческа система на писмеността.

Първата и най-стара писменост била тази на Богинята-майка Гея/Ева. Нейното пиктограмно-идеограмно (образно-символно) писмо било наричано в Египет *меду нетер* (“Знаци на боговете”), в Месопотамия *ки таб илани* (“Писмо на небесните богове”), а в останалия древен свят *йероглифи* (Йе-Ра-Глифи, Хе [Ге]-Ра-Глифи, т.е. “Знаци на Гея и Ра”). Ползването на тази сложна писменост, чийто идеограмни знаци страдали от двусмисленост и полифоничност, било улеснено донякъде чрез специално обособена група от близо 30 идеограми – *смыслово-звукови определители (ключови йероглифи)*, които сами по себе си образували фонетично писмо.

* Това изследване е представено от автора на Първата алтернативна научна конференция с международно участие “Езотерика и духовност – живот в новото измерение”, проведена на 6-7 октомври 2012 г., публикувано в едноименен сборник с доклади, издаден в гр. Шумен през същата година, с. 168-187.

Именно от тях Отецът Уран/Атон и Синът Кронос/Ра съумели да съставят *първото фонетично-буквено писмо*. По-късно синът им Зевс/Озирис, възложил на своя син Хермес/Тот, ученият на боговете, да направи реформа на писмото. Последващо усъвършенстване извършил през своето управление Дионис/Хор. По неговото име писмеността получила названието *бохарица*. Със своята простота, функционалност и универсална многовариантност на комбинациите, божественото писмо станало съвършен изразител на *магичното слово*.

Такова е то и досега.

В зората на неолита *от бохарицата произлезли пет версии*, всяка от които тръгнала по свой собствен път:

1. *Бохарица* в Азия на Хоровия внук Иджик (от дъщерята на Хор Лизианаса II), създателя на империята Хон (Хунска империя), на неговия син Бурджан, и на техните потомци от прославения жреческо-кански род *Дуло*.

2. *Бохарица* в Тракия на Хоровия верен другар Харопс, сина му Еагър, внука му Орфей, пазена сетне от жреческото племе *беси* – кръвни потомци на бога.

3. *Бохарица* в Либия, поддържана от Хоровия правнук Данай (от дъщерята на Хор Ливия и нейния син Бел) и наследниците му, последна от които била фараонката Бастет, живяла през VIII в. пр.Хр.

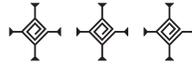
4. *Бохарица* в Египет при Хоровия правнук Египт (също от дъщерята на Хор Ливия и нейния син Бел) и потомците му. Преди и в началото на Христовата епоха тя се пазела в храмовете на гр. Александрия и обслужва *бохаирския езически култ*, преминал в *бохаирска литургия*. Между II-IV в. от тази *бохарица* се породило *коптското писмо*.

5. *Бохарица* в гр. Тир (*финикийско писмо*), унаследена от Хоровия внук Агенор (от споменатата му дъщеря Ливия). Синът на Агенор – Кадъм – я пренесъл в гр. Тива, Беотия; другият му син Тасос – на о. Тасос; третият син Киликс – в страната си Киликия; а най-малкият Финикс, който заел бащиния трон в гр. Тир – я поддържал в държавата си Финикия. Тя била ползвана и в Анатолийска Мизия, Троада и Фригия.

Потомци на Финикс, изселили се от Тир в Картаген, а оттам в Италия под името *тирсени/етруски*, отнесли и ползвали в новата си земя *етруския вариант на бохарицата*. *Архаичната латиница* е съставена през VII в. пр.Хр. от 21 *етруски букви*, към които с времето били добавени 5 други.

В науката е възприето мнението, но неокончателно, при отворена дискусия, че пеласго-елинската (т.е. гръцката) версия, оповестявана като финикийско писмо, донесено в Елада от Кадъм (без да се уточнява, че той е правнук на Хор), стои в основата на няколко писмености: *латиница* (VII в. пр.Хр.), *коптско писмо* (III в.) и *българска кирилица* (IX в.).

Както се уверихме от посочените по-горе пет версии на бохарицата, *Кадъмовият (пеласго-елински) вариант не е прототипен за останалите, а се е развил успоредно и отделно от тях*. Това личи впрочем само от елементарното сравнение на графиките на буквите им: известен състав от еднакви букви, поради произход от единен източник (бохарицата), но и наличие на голям брой коренно отличаващи се букви.

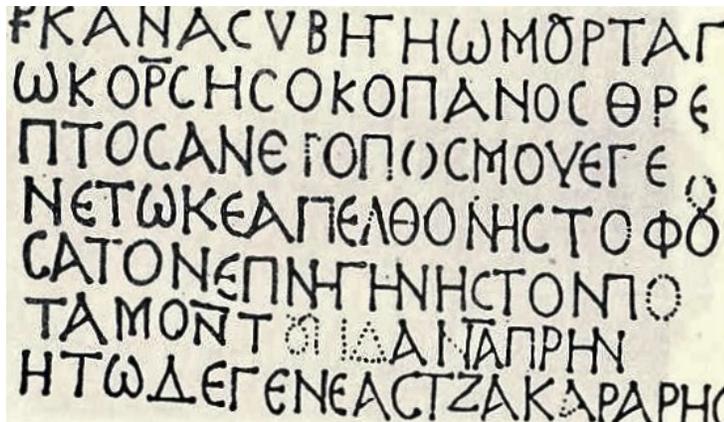
Именно този стар историко-езиков проблем ме провокира да предложа свой различен подход, в конкретния случай по произтичащата от същия проблем спорна тема за имената, титлите и монограмите на българските канове Кубрат (622-665 г.), Аспарух (665-701 г.) и Омуртаг (814-831 г.), които именно са предмет на настоящата статия.

Първо ще насоча вашето внимание към един надгробен надпис, който българският кан Омуртаг е посветил на своя копан (чашник) Корсис (текста вж. по-долу). Той започва с особен кръстен знак-монограм P (сн. 1, 2).

Снимка 1: <http://forum.abv.bg/lofiversion/index.php/t96635.html>.

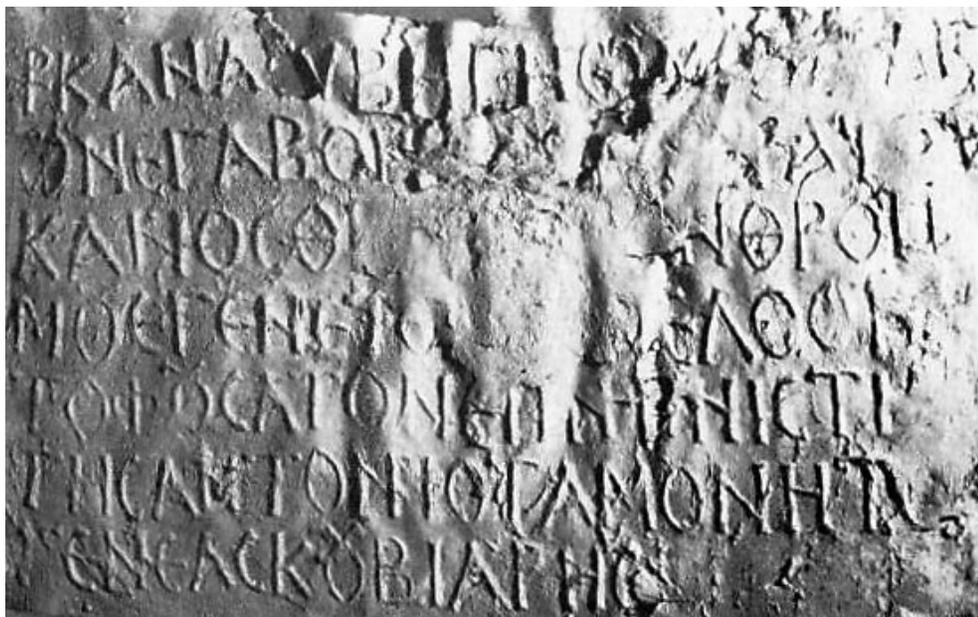

Снимка 2: <http://solinvictys.blog.bg/history/2010/05/02/omortag-i-krysta-mu.538321>.

Надписът гласи: “**Р** [в името на Ре – б. В.Й.] Канас Ювиги Омуртаг [рече – В.Й.]: копан [чашник – б. В.Й.] Корсис, от моите хранени люде, като отиде на война, се удави в реката Днепър. Той бе от рода Чакарар.” /ср. Христоматия по история на България. Т. I. Съставители **П. Петров и В. Гюзелев**. С., 1978, с. 131/.

Тъй като в плочата, посветена на Корсис, кръстният знак на Ре не се вижда достатъчно добре, ще покажем още една Омуртагова плоча, написана в памет на “Негавонас, зера таркан” (сн. 3).

Снимка 3: <http://solinvictys.blog.bg/history/2010/05/02/omortag-i-krysta-mu.538321>.

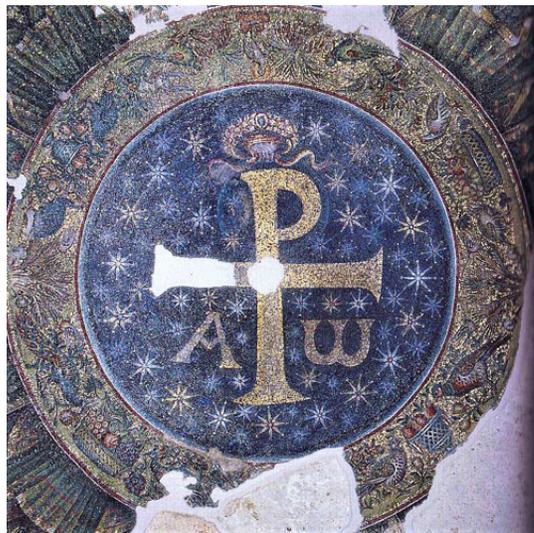
Надписът гласи: “**Р** канас ювиги Омуртаг [рече – б. В.Й.]: Негавонас, зера таркан, от моите хранени люде, като отиде на война, се удави в реката Тиса. Той бе от рода Кувиар.” /ср. **Христоматия по история на България**. Т. I, с. 131/.

Изненадващо идентичен с Омуртаговия знак **Р** е един кръст на бог Митрас, издълбан, заедно с буквите Алфа и Омега (символизиращи Отеца и Майката), върху олтарна мраморна плоча (сн. 4) в античния митреум на гр. Остия, Италия. Поясняваме, че култът към „Митрас, непобедимото слънце“, касае военствената страна на трако-елинския Кронос, или египетския Ра, който още в ерата на боговете бил наследен от неговия внук, наричан в Тракия, Елада и Рим Дионис/Бакхус, в Египет – Хорос, в Азия – Хурса, в Персия – Ахура Мазда и т.н.

Кръстът на бог Митрас, както и много други езически символи и ритуали, били взаимствани и ползвани от отците на християнската църква във вековете на нейното утвърждаване. Ще посочим един стенопис от началото на VII в. (времето на възцаряване на българския кан Кубрат), изографисан на купола на

християнски баптистерий (сн. 5) в гр. Келибия – владение на Византия от 580 г., днес в република Тунис.

Снимка 4. Олтарна мраморна плоча в митреум (III в. пр.Хр.) на гр. Остия Антика, пристанището на Рим, на устието на р. Тибър /<http://forum.abv.bg/lofiversion/index.php/t96635.html/>. В двоен кръг (слънцето) с релеф е вписан кръст, чието отвесно рамо е представено като буквата Р. Този кръст на Митрас (Ра-Хор) наподобява кръста Анкх, познат ни от египетските стенописи.

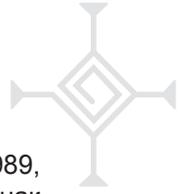
Снимка 5. Кръстът на Митрас върху тавана на баптистерия в Келибия. В това изображение, над кръстния знак, присъства дори венецът на Зевс – един забележителен атрибут на древността, употребяван при коронациите на царете и императорите.

През желязната епоха, античността и ранното средновековие, времена на неспирни войни и завоевания, възникване и крах на империи (Египет, Вавилон, Хетско царство, Персия, Одриско царство, Рим, Византия, Хунски каганат), управляващите канове, царе и императори шествали начело на своите армии, уповавайки се на закрилата и помощта именно на този бог, независимо под какво име са го познавали. Наистина Арес/Марс бил почитан специално като бог на войната, но според древния закон само и единствено Митрас бил богът, който давал, след обичайните ритуали на посвещение, царската власт в нейния граждански и военен аспект. Митрас се явявал покровителят на царете, а не Марс.

Следователно, кан Омуртаг съвсем в реда на нещата е ползвал знака на Митрас = Ре-Хор = Хурса, а учудването ни в този случай означава, че ние не познаваме добре живота и делата на нашите предци.

Ако кан Омуртаг е поставял по традиция пред своето царско име кръстния монограм на *Митрас* (т.е. Ре-Хор или Хурса), то първият ред на надписа "Р Канас Ювиги Омуртаг..." би трябвало да се чете буквално "[Възцареният от] Ре-Хор/Хурса, Канас Ювиги Омуртаг...", или "[В името на] Ре-Хор/Хурса, Канас Ювиги Омуртаг..."

Тук е мястото да покажем още един интересен артефакт. Ритуалния сребърно-златен дискос на Омуртаговия пра-пра-дядо кан Кубрат /В.Н. Залеская

и др. Съкровище на хан Кубрат. Култура на българи, хазари, славяни. С., 1989, с. 45, 46; кат. № 78/, на който е изобразен символ, подобен на митраисткия знак от гр. Остия, Италия.

Сред личните вещи (сн. 6-9) на кан Кубрат (622-665 г.), извадени през 1913 г. от некропола му при с. Малая Перешчепина, край гр. Полтава, Украйна, е намерен голям сребърно-златен дискос за просфора и нафора. Това е част от даровете на византийския император Ираклий (610-641 г.) за добрия му приятел – българския кан Кубрат.

Снимка 6. Златната тока към червения колан на кан Кубрат, с размери 17,8 по 5,7 см. и тегло 454 гр. (Русия, Санкт-Петербург, Държавен Ермитаж, инв. № 1930-92) – елемент от комплекцията на патрицианското му облекло. В откритите досега погребения на византийски патрициии няма друга подобна, като размер и ювелирна изработка. /вж. **Вернер, Йоахим.** Погребалната находка от Малая Перешчепина и Кубрат – хан на българите. Превод М. Матлиев. Отг. ред. Д. Овчаров. С., Изд. БАН, 1988, с. 19-46/.

Снимки 7, 8. Лице и опako на златния накрайник към червения колан на кан Кубрат, с размери 13,5 по 5,4 см. и тегло 150 гр. (Държавен Ермитаж, инв. № 1930-91) – елемент от комплекцията на патрицианското му облекло.

Снимка 9. Една от златните гривни в патрицианския бижутерен комплект на кан Кубрат, с винтова закопчалка, диаметър 8,5 см. и тегло 233 гр. (Държавен Ермитаж, инв. № 1930-11).

На диска е изобразена хризма – христовият монограм, обичан и ползван от Константин I Велики (306-337 г.) (сн. 10). В езическия си период обаче Константин е имал за покровител Митрас, Непобедимото слънце. След като възприел и наложил през 313 г. християнството за държавна религия в Римската империя, императорът резонно възприел нов покровител – Исус Христос. Новият императорски знак – хризмата на Константин – всъщност е съчетание от кръста на езическия бог Митрас и инициала на Христос “X”.

Снимка 10. Дискът на Константин I (изработен в нач. на IV в.; диаметър 61 см., тегло 6224 г.) е един от даровете на Ираклий за кан Кубрат по повод постигнатия от българите пълен разгром в периода 622-628 г. на Аварския хаганат, който нападнал Византия откъм запад, в коалиция с Персия, която атакувала Византия откъм изток. За това, че Кубрат и брат му Самбат/Само/Кий избавили

Ираклий от единия му голям противник – аварския хакан Баян, – Ираклий достоил и двамата с патрициански сан и съответното парадно облекло и въоръжение, а също ги обдарил богато с ценни предмети, сред които и въпросния дискос. В "Повестъ временних лет" е записана следната податка: "А този Кий е князувал в своя род и когато отишъл при цесаря [кесаря, т.е. императора – б.В.Й.]..., с велики почести е бил удостоен ..."

Необходимо е да разгледаме и надписа на показания дискос, защото той ще ни помогне, отново неочаквано, да вникнем в титулатурата на българските канове, за да разберем вложения в нея древен смисъл. Оказва се, че владетелите на Стара Велика България, Персия, Египет и Рим са употребявали единна символика и хералдика.

Върху златната лента, обхващаща в кръг хризмата (в средата на дискоса), има посветителен надпис на латински език: EXANTIOVISRENOVATVMESTPER PATERNVMREVERENTISSSEPISCNOSTRVMAMEN ✠. Думите в този текст са сляти. Затова ще направим първо разбивка и стандартен превод дума по дума:

EX – "от".

ANTI – "древен".

OVIS – "овен". Синоним ARIES.

RENOVATVMEST – "подновен", "възобновен", "възстановен", "възпроизведен".

PER – "по".

PATER – "баща", "отец".

NVM – "воля", "повеля", "величие", "могъщество", "божественост".

REVERENTISS – "скромнен", "почтен", "достопочтен".

EPISC – "епископ".

NOSTRV – "наш".

MAMEN – "мил", "приласкаващ", "грижовен", "добър", "щедър".

✠ – "амин".

Контекстуален (смыслов) превод: "От [символите на] Древния Овен е [взет този знак и] възобновен по волята на Отеца, [от] достопочтения наш щедър епископ, амин."

IOVI (IOVIS) било едно от имената на върховния римски бог Юпитер, което име явно е произлязло от зооморфния образ *овен* на Зевс-Амон (сн. 11-15). Вижда се фонетичната близост на латинския антропоним *Iovi* и българската дума *овен*. Впрочем, съществуват и български антропоними като *Йово*, *Йовчо*, *Йован* (*Иван*), *Йована* (*Ивана*) и др.

Съпоставката на знаците, илюстрирани в снимки 4, 5 и 10 показва, че в Христовия монограм (*хризма*) са съчетани знакът на Кронос/Ра, Зевс/Амон и Дионис/Хор (P с Алфа и Омега отстрани) и инициалът на Христос (X). Т.е., в *хризмата* са обединени в един монограм символите на Ра-Амон-Хор (Митрас) и Христос, което отразява синтезната представа за тях в преходната епоха между езичество и християнство като хронологично проявили се божии синове на единен божествен дух-отец.

Снимка 11. Редица от гигантски каменни овни (ипостази на Зевс-Амон), между предните крака на които стоят статуетки на божия син Хонсу (Хор). Тази скулптурна група украсява храма на Амон в Карнак, недалече от южно-египетската столица Тива. Осемнадесета династия (1550-1292 г. пр.Хр.).

Снимка 12. Керамична плочка-бюст на Зевс-Амон в ипостазата му на свещен овен, с утробния знак "V" на гърдите. Село Градешница, Тетевенско. VI хил. пр.Хр. РИМ – гр. Враца. Фото автора.

Снимка 13. Керамични овнешки глави – ипостазии на Зевс-Амон – и антропоморфна фигурка на Богинята, украсена с нейните символни знаци V, W и M. VI хил. пр.Хр. ИМ – гр. Нова Загора. Фото автора.

Снимка 14. Домашен керамичен идол на овен, в чиято задна част е изобразено антропоморфно кръгло лице на бога-слънце – скрития, непознаваем бог Амон-Ра. РИМ – гр. Перник. Фото автора.

Снимка 15. Каменни идоли-овни – пазители на дома, – поставяни край домашното огнище. Огнят – земният аналог на слънцето – бил пазен от двойка овни (превъплъщения на Зевс-Амон) или двойка коне (метаморфози на Дионис/Бакхус/Хор). Находките са от епохата на антична Тракия. ИМ – гр. Панагюрище. Фото автора.

Но да се върнем към разглеждания дискос. Надписът на латински език от една страна и константинополските клейма за пробата на благородния метал от V, VI и началото на VII в. от друга, могат да означават само, че луксозното блюдо е изработено в самото начало на Източната империя (Византия), когато нейната администрация все още ползвала латински език, а е било съхранявано цели три века като ценна реликва в Константинополския двор, докато Ираклий не решил да го дари на добрия си приятел и военен съюзник Кубрат.

Вероятно самият Константин Велики е поръчал тази красива ритуална вещ, а неговият прелат и съветник по църковните дела Евсевий Кесарийски (~264~339 г.) ще да е бил “достопочтения наш щедър епископ”, по чието указание тя е била направена.

Изразите *anti ovis* (“Древния Овен”) и *per pater num* (“по волята на Отеца”) словесно потвърждават видимото послание на изкованите символи, че *хризмата* е сътворена на основата на езическия монограм на Митрас (синтезното божество Кронос/Ра + Зевс/Амон + Дионис/Хор) – родоначалникът на европейските народи, а Константин и Евсевий, бидейки посветени в древния езически култ, са ползвали неговата символика и идеи при основополагането на християнската доктрина.

Именно фактът, че християнството произтича от слънчевия култ и ползва символите на Кронос, Зевс и Дионис, е мотивирал българските канове да при-

емат христовата вяра като нова модерна (тогава) версия на Тангризма. Ето защо чак до IX век в подведомствените им земи двете религии са съжителствали в хармония (вж. сл. сн. 16: печат на кан Омуртаг, на който канът държи кръст и носи корона с кръст).

В подкрепа на казаното дотук за монограма на бог Ре-Амон-Хор е също така самата титла *канас ювиги*, използвана в надписите на Омуртаг. Нека опитаме да разтълкуваме и нея.

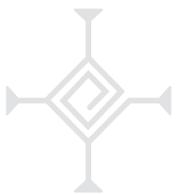
Двете думи в титлата са съставени от по два термина: *кана(с)* – Ка-На, Ка-Ан, т.е. “Син на Небето”; *ювиги* – Юви-Иги, т.е. “[От] Тангра [поставен] владетел-пастир”. Три от посочените термини – *ка*, *ан* и *иги* („царе-пастири“) – са ползвани от дълбока древност в Египет и Месопотамия; четвъртият *юви* е на българите в Азия. Макар че *иги* има и тракийска връзка, доколкото *гиг* (*гегга*) се наричат и сега *гегите* на родопските овчари, а *хек/хик* е пастирският жезъл на египетските фараони.

Нашето тълкуване се потвърждава от титулуването на Омуртаг в другите му надписи, например в *Чаталарския надпис* – “Канас ювиги Омуртаг е **от бога владетел**”; в *Мадарския надпис* – “**От бога поставеният владетел** канас ювиги Омуртаг” /Христоматия по история на България, т. I, с. 132, 133/; както и в надписа на златния му печат: CANES VBHГH OMOPTAГ (сн. 16).

Снимка 16. Златен печат, който е бил скрепен към канска златопечатна вула (хрисовул), на кан Омуртаг (814-831 г.). Намерен през 1975 г. на Царевец (средновековният Царевград Търнов) от археолога Петър Славчев (НАИМ-БАН). Надписът гласи: CANES VBHГH OMOPTAГ.

Излиза, че в първата третина на IX век българският кан Омуртаг е легитимирал своята власт с изречението “канас/канес ювиги Омуртаг ...”, в което е скрит тайният смисъл: „Синът на Небето, пастирът на Юви [Юпитер] Омуртаг“.

Има обаче и друга възможност: *юви* да се тълкува като Тангра. Тогава титулатурата “канас ювиги Омуртаг” ще придобие значението: „Синът на Небето, от Тангра [поставения] владетел-пастир Омуртаг” (сравни с цитираните по-горе Чаталарски и Мадарски надписи).

Защо *юви* да се тълкува като Тангра? Защото *юви* е фонетичният израз на идеограмата IYI , с която е обозначаван бог Тангра: фалическият символ I (Отеца) – звучи като “И”, женският утробен символ YV (Майката) – звучи като “ов”, или “ув”, и отново фалическият символ I (Сина) – звучи като “и”. Получава се И-ОВ-И (*иови*), или И-УВ-И (*иуви*), т.е. *юви*.

В Рим най-старото латинско име на висшия бог *Ю*, *Йови* или *Йовис* получило мъжки вариант *Ю-питер* (Ю-Отеца) и женски вариант *Ю-нона* (Ю-Майката). **Елена Блаватска**. Разбулената Изидида. Ключ към тайните на древната наука и теология. Т. II. Теология. Книга втора. Нов превод Любомир Чолаков. С., Пентаграм, 2006, с. 171.

Необходимо е да дообясним средния знак от руната IYI – Y . Графемата Y е съставена от V – знака на *чашата-утроба*, предметен символ на Богинята-майка, и *фалическият знак* I , поставен отдолу като столче на *чашата*, по-скоро като *фалос*, оплождащ *утробата* (сн. 17). По този начин IYI може да се разглежда като руна-уравнение, изразяваща акта на сътворението: Отецът I и Майката V , съчетани в *Овида* Y , дават Сина I . Оттам средният знак Y придобива четенето OB – *овоид*, *яйце*, в което се сливат женското и мъжкото начало. Съответно пълното четене на IYI става, както споменахме по-горе, *И-ОВ/УВ-И*, *ови* или *иуви*, т.е. *юви*.

Снимка 17. Представата за *чашата-утроба* според *Хелиополската версия* на “Книга на мъртвите”, отразена на стенопис в пирамидите на платото Сакара, т.нар. *Текстове на пирамидите*. Сцена на сътворението на Дионис/Хор от мъртвия Зевс/Озирис и живата Йо/Изида.

Детайл: Изидида държи дръжката, т.е. *фалоса* на Озирис, втъкнат в *чашата*, т.е. в нейната утроба. От дъното на *чашата/утроба* (вагината) се подава главата на раждащия се Харпократ – малкия Хор.

Очевидно графиките на знаците V и Y са изведени от формата на чаша: в първия случай на обикновена чаша без столче, а във втория – на чаша със столче. Тези знаци, както и много други, представляват *идеограми* – графични знаци, чрез които опростено, схематично и стилно са изразени определени *пиктограми* (рисунки).

На пръв поглед като графично изображение знакът Y (или V) няма нищо общо с формата на *яйце* (*сфера*, *овоид*) и това влиза в противоречие със строгите норми на свещеното писмо. Обаче секретът в случая е, че когато е с връхчето надолу, този знак изразява градивната (във физически план) половина на живота – тази на раждането, началото и развитието. Щом той се сглоби с обратния знак – с връхчето нагоре (пирамида или могила), изразяващ огледалната деградивна половина на живота – тази на стареенето, смъртта и отлитането на душата, се комплектова *двойната двупосочна пирамида*. Нея жреците са виждали вписана в *духовно-енергийна сфера* (*яйце*), където протича пълният жизнен цикъл (с редуване на живота и смъртта).

Графично тази идея е представяна по следния начин: основата V плюс надстройката Λ дава *двойната пирамида* , около която е описано яйцето на творението *Пуруша*, или първата сфера (*сефюра*) . Обаче тази тема ще ни изведе встрани от нашия предмет, затова с нея спирам дотук.

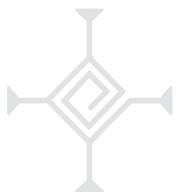
Изглежда семантиката на божествените имена *Юви* и *Тангра* е била достояние само на българските висши жреци (*боили*), затова тя от древността до днес остава забулена в дълбока тайна за небългарските жреци.

Впрочем, феноменът на херметизма е характерен за свещените практики в целия древен свят. Така например върховното божество на финикийците, халдеите и юдеите в Леванта и Месопотамия, разбирано като *духовен принцип на светлината* (*Ноут*, *Ноус*, *Демииург* и пр.), имало отначало мистично, тайно и непроизносимо име – ИАО, IEVO, YANO, – от което сетне възникнало име, записвано с четири съгласни букви Йод-Хе-Вав-Хе, в латинска транскрипция YHWH, фонетично – YAHVE, YENOVA /**Елена Блаватска**. Разулената Изида..., т. II, с. 16, 17/.

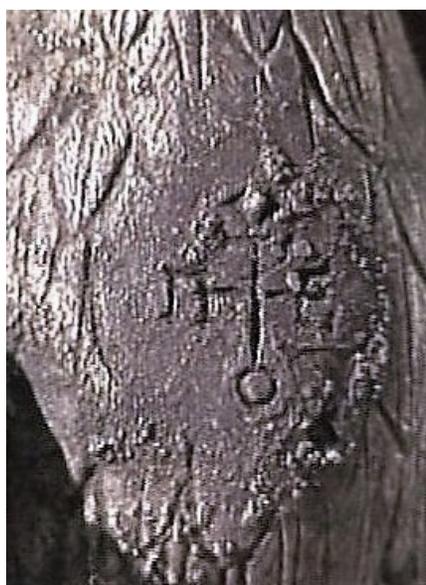
Сега, когато очите ни се "отвориха" и "видяха" същината на херметичната символика на Омуртаг, нека надзърнем в тайните и на други български канове.

Твърде любопитни са името и монограмът на Омуртаговия прадядо, известен от византийските хроники като Аспарух (665-701 г.). В "Именник на българските князе [кънес, т.е. канес]" създателят на Дунавска България е записан с антропонима *Есперерих*. /Христоматия по история на България. Т. I. Ранно средновековие VII-XII в. Съставители **П. Петров** и **В. Гюзелев**. С., Изд. НИ, 1978, с. 87, 88/. Изглежда писарят, оставил ни "Именника", е бил посветен познавач, защото при детайлното разглеждане на тази именна форма намерихме, че всяка буква в нея тежи на мястото си: *Ес-Пер-Пе-Рих*, т.е. "[Ти] си цар, [поставен от] Отеца Ре".

Почти идентично е името на този български кан, отпечатано с неговия монограм върху гърдите на сребърния орел (сн. 18), намерен от украинския археолог Владимир Гринченко през 1930 г. сред артефактите на канското погребение в български военен лагер на брега на р. Днепър, край бившето с. Вознесенка, днес гр. Запорожие, Украйна. В научния си отчет Гринченко посочва, че е открил 31 погребения чрез трупоизгаряне на знатни войни, съдържащи над 2000 артефакта: юзди и стремена, инкрустирани със злато, върхове на стрели, позлатени и посребрени копчета, саби с ювелирно изработени обкови и др. Специално от царския гроб са извадени именно сребърният орел (1035 гр.), по-малък сребърен лъв (854 гр.) – от украса за седло, сабя-меч (палаш) с накрайник на дръжката – сребърна лъвица, златно стреме, коланна апликация и др. /Г.И.Шаповалов. Справка за Възнесенското съкровище. – В: Ави-тохол. Исторически сборник. Т. II. Нов прочит на българската древност. С., Издава Сдружение „Ави тохол“, 2006, с. 297-299; Дориян Александров. Българската позиция за гроба на кан Аспарух (Исперих, Есперих, Еспор). – пак там, с. 300-309; вж. и електронната публикация „Вознесенско съкровище“ – В: historybg.info/.

Идентичността на артефактите от Вознесенка с тези от Малая Перещепина говори категорично за българската им принадлежност. А монограмът на гърдите на орела, съдържащ името Еспор (Аспарух) внася яснота, че това е гробът на кан Аспарух, около който са положени и загиналите с него негови приближени. Колективното погребение е набързо извършено, след проведена битка, чрез трупоизгаряне, за да се избегне ограбването и поругаването на героите. То е сравнително бедно за владетел от ранга на Аспарух, защото е станало в походен режим, далече от тогавашната столица, където по-късно вероятно е направено друго погребение – кенотаф (без тленните останки на кана).

Снимка 18. Сребърният орел на кан Аспарух, съхраняван в Областния исторически музей на гр. Запорожие, Украйна. **Детайл:** канският монограм.

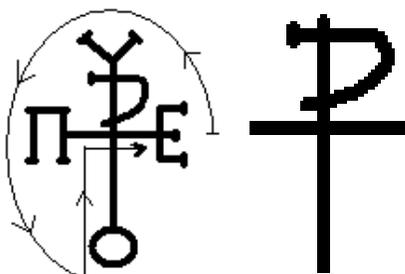

Това е той – сребърният орел на българския кан Аспарух, върху гърдите на който е отпечатан неговият монограм с правилното му име “Еспоре”. Името се чете в кръг по посока отдясно-наляво, сетне от най-ниската точка на кръга – линейно, нагоре до центъра на кръста и надясно (**сн. 19** – лявата фигура).

Ако си представим монограма на Еспоре без буквите, долепени към краищата на раменете на кръста, ще видим коментирания от нас по-горе знак на бог Ре-Хор, който и Омуртаг е поставял в началото на своите надписи (**сн. 19** – дясната фигура).

По същия начин е композиран монограмът на бащата на *Еспоре* – кан *Хорват/Корбат* – на неговите пръстени; в средата неизменно стои кръстният знак на Ре-Хор (**сн. 20-22**).

Като оформление печатите върху пръстените на кан Корбат (Кубрат) и монограмът на кан Еспоре (Аспарух) върху неговия сребърен орел представляват разновидност на христогорамата на тракиеца-император Константин Велики, конструирана също от знака на Митрас (Ре-Хор). /данни за последната вж. в **Шевалие, Жан и Ален Геербрант**. Речник на символите. Митове, сънища, обие чаи, ритуали, форми, фигури, цветове, числа и др. Т.ІІ: М-Я. С., ИК “Петриков”, 1995, с. 548, 549/.

Снимка 19. лява фигура: монограмът върху гърдите на сребърния орел на кан Аспарух и посоката на неговото четене: в канския монограм са вплетени буквите Е С П О Р Е – Ес-Пор-Ре, т.е. “[Ти] си портата [на] Ре”. **Дясна фигура:** знакът на бог Ре-Хор (Митрас).

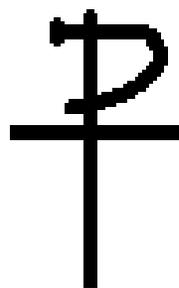
Снимка 20. Единият от личните златни пръстени-печати на кан Кубрат/Хобрат/Хорбат с надпис ХОУВРАТОУ ПАТРИКОУ = „ХОУБРАТ ПАТРИКИЙ“ (Държавен Ермитаж, инв. № 1930-187). Фото автора.

Снимка 21. Два от пръстените и малката тока на кан Кубрат. Копия. НИМ – гр. София. Фото автора.

Снимка 22 а-б-в. Графики с вариантите на монограма върху трите златни пръстена на *Хорват/Корбат*. <http://samoistina.com/kubrat.htm/>.

Споменахме, че слънчевото божество Митрас съчетавало в себе си трима богове: Кронос, Зевс и Дионис (дядо, син и внук). Египетският аналог бил Амон-Ре и Хор, или, по-старшинство – Ре-Амон-Хор. Също така знакът на синтезния бог Митрас P е имал в Египет съответен такъв и той бил т.нар. *Уаджет* – всевиждащото око на Ре-Амон-Хор. Представяме снимка и графични изображения на две идеограми (сн. 23 а-б-в).

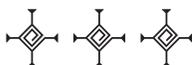

Снимка 23 а. Уаджет от стенопис в гробница в гр.Тива, Египет, XV в. пр.Хр.

Снимка 23 б. Идеограмата "Окото на Ре-Хор" – рисунка на автора.

Снимка 23 в. Знакът на Митрас – рисунка на автора.

Разбира се, в тези знаци можем да видим прототипите на по-късната латинска буква R (Er = Re).

Предполагаме, че *Еспоре* (*Еспор*) е прозвище на кана, получено от него по време на церемониите за даване име на новороден член от българската аристокрация, или пък при погребение на загинал или починал знатен войн. Приемането на нова душа от небесния *Тангра* и съответно изпращането на стара душа към небето е било прерогатив на висшия жрец, който единствено е можел директно да общува с бога.

Това, че кан *Еспоре* (*Есперерих*) е съвместявал владетелската функция с тази на жрец на *Тангра*, се вижда от самото му име: *Ес-Пор-Ре*, в което *Ес* (*Еси*) е формата във второ лице единствено число на старобългарския глагол *есмь* (*съм*), *Пор* е обичайно ползваната в древността форма на сакралния термин "порта", а *Ре* (*Ра*) е името на сина в трисъставното име на троичния бог *Тангра* (*Амон-Г[ея]-Ра*). Така че името *Ес-Пор-Ре* означава "[Ти] си портата [на] Ре",

възглас, който са извиквали когато канът е вдигал към небето новородено момче и е изричал за пръв път кръщелното му име.

Именната форма *Еспоре* днес е непривична като мъжко име; по-добре стои името *Еспор*. Но подобната структура на другото българско име на кана – *Атилкесе /Бахши Иман*. Джагфар тарихи. /Историята на Джагфар/. Свитък от български летописи. 1680 година. Под ред. на проф. А. Пантев. С., 2005, с. 24, 25/ – разсейва съмненията в този аспект. Впрочем сходна морфологична конструкция са имали антропонимите на египетски фараони като *Менкауре*, *Джедкаре*, *Неферкаре* и др. от IV, V и VI династия /Сергей Игнатов. Египет на фараоните. С., Изд. "Изток-Запад", 2004, с. 179, 180/, не за друго, а защото суфиксите им са комплектовани от името *Хор (Кор/Кар)* и името *Ре*.

От казаното правим извод, че българското боилско жреческо съсловие, в това число – избраните от него български канове, са знаели много добре, че *Тангра* (Тан-Г-Ра, т.е. "Атон-Гея-Ра") е троичен бог, в състава на който влиза синът *Ра/Ре*, за да изведат от него своя произход и да легитимират изконното си право на народни пастири. Защото "Ти си портата на Ре" може да бъде обръщение само към върховния жрец на *Тангра* (касаещо в случая кан *Еспоре*), посредника между земните и небесните дела.

Съгласете се, че гордите думи "В името на Ре, [аз] канас [синът на Небето] ювиги [пастир на Юви]..." са волеизявление на владетел с неоспорима власт, за какъвто с право се е смятал кан Омуртаг, както, разбира се, и останалите български канове.

Споменахме, че в „Именника на българските канове“ е ползвана именната форма *Есперерих*, близко до *Еспор*. Сакралната именна форма *Ес-Пер-Ре-Рих* съдържа два гетски/скитски/келтски термина: *Пер* – "отец" и *Рих (Rix или Rex)* – "цар". Това може да означава само, че духовно-светското върховенство на кана е било признато не само от българското, но и от гетското жречество, следвани от техните народи, които по това време са били в края на етническото си обединение. И че народът на *Есперерих* е бил не чисто мизийски (славянски), т.е. български, а етносна сплав между *мизи* и *гети*, т.е. *масагети*. Народът на Дунавска България, простираща се тогава южно и северно от р. *Дунав*, е бил масагетски преди пристигането на кана в т.нар. Онгъл през 680 г., такъв е останал той и след това, само че под утвърдилиия се етноним *българи*.

Има и друга възможност за тълкуване на кръстно-буквения монограм на Аспарух. Ако започнем четенето му от лявото рамо на кръста и го продължим по познатия вече начин, то ще получим "Песпоре", име, сходно с горното, което също подлежи на точно тълкуване чрез свещения език: *Пес-Пор-Ре*, т.е. "Пастирът [при] портата [на] Ре".

Комбинацията на името *Еспоре/Песпоре* с божествения царствен орел (Ор-Ел, т.е. "Бог Хор"), ипостазата на Дионис/Хор, който стиска в краката си *змията* Хадес/Сет, афишира прекия произход на рода *Дуло* от великия божи син – сина на Юви (Зевс-Амон или Юпитер). От друга страна *Дуло* се явяват кръвни роднини на тракийските царе, защото последните също изтъкват произхода си от бог Дионис/Хор, отпечатвайки на монетите си известния иконографски сюжет "Орел убива змия" (сн. 24 а-б).

Снимка 24 а-б. Драхма на тракийския цар Спарадок (~448~440 г. пр.Хр.), син на Терес I. На лицето има изображение на кон и надпис ΣΠΑΡΑΔΟΚΟ ; на опакото е отпечатан един от тракийските хералдични сюжети – “орел държи змия”. НАИМ- гр. София.

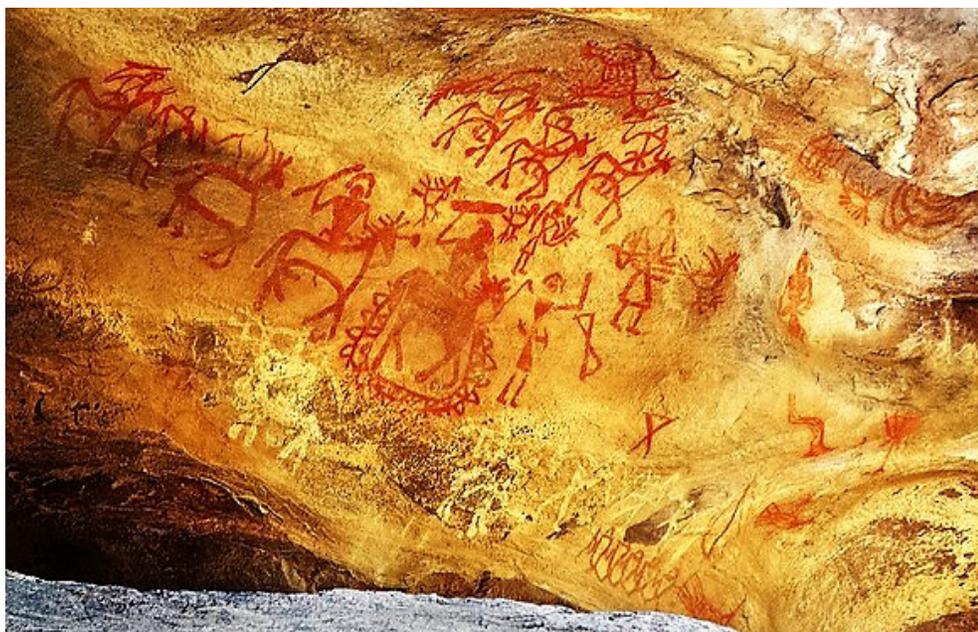
Името *Спарадок* носи херметичния смисъл: Спа-Ра-Док, Сап-Ра-Док [Дук], т.е. “Дук [поставен от] Сабазий-Ра”. Първата морфема в антропонима *Спарадок* е *сап* (*сопа*, тояга). *Сопата* (*тирсът*), с усукана около нея лоза, била атрибут на бог Дионис/Бакхус/Хор, сетнешния **Сабазий**. Правели я от здравето дърво *дрян* – Д-Ра-Ан, Д[еус]-Ра-Ан, т.е. “Небесният бог Ра”. Кронос/Ра бил дядото на Дионис/Хор.

Така че, тракийският цар, също като българския кан, е съвместявал ролята на върховен жрец. Впрочем името на бащата на Спарадок – *Терес/Τηρης* – също произхожда от *тирс*, Дионисовия жезъл.

Животното *кон* и птицата *орел*, отпечатани на монетата на Спарадок, са превъплъщения на генетичния отец-родоначалник на трако-българите Дионис/Бакхус, наричан в Египет Хорос, Херу или Хонсу, в Рим – Конс или Митрас, в Индия – Сива/ Шива или Сурия, в Персия – Ахура Мазда и т.н. /вж. **В. Йорданов**. Превъплъщенията на Дионис/Хор. – списание „Горгони“, кн. 2, 2018, с. 52-105/. А *змията* – метаморфоза на Хадес/Сет, убиеца на Зевс-Амон и узурпатор на неговия трон.

Следователно *орелът*, уловил *змията*, е Дионис/Хор – победителят на Хадес/Сет и възстановителят на справедливия божествен ред.

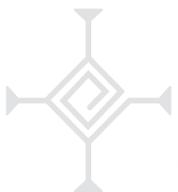
От друга страна животното *кон* символизира представата за “Син/синове на слънцето” и неговото название (*Ка-Он*) означава точно същото. Оттам идва сакралният божествен за траките образ – *Тракийският конник*, а същевременно и единият от етнонимите на българите в Азия – *хон*, *хони*, или *хуни*, т.е. “Синовете на слънцето” (сн. 25, 26 а-б).

Снимка 25. Рисунки на хунски конници от ранния период на империята Хон (Хунну) в Скални жилища Бхимбетка, щат Мадха Прадеш, в северната част на централна Индия. Неолит (VIII-VI хил. пр.Хр.).

Снимка 26 а-б. Хунски спешен войн (рицар), въоръжен с палаш (извит меч, предшественик на сабята), нож и двойносъставен лък. Защитата на тялото е осигурена от кръгъл щит, конусовиден шлем, дълга плетена-пластинчата ризница с кожена подплата. Обут е в кожени обувки, като кракът над обувките и до коляното е защитен с кожени гамаша и навои. Реплика, изработена в гр. Екатеринбург, Урал. Фото авторите.

Членовете на рода Дуло са се смятали и са били почитани като преки кръвни потомци на троичния бог Тангра, на сина Ра и особено на неговия внук Хор (Дионис). Българският народ, българската историческа общност и сериозните изследователи по света трябва да уважат светлата памет на Дуло, проявили се като добри народни пастири и всеотдайни държавотворци. Крайно време е да се отприщи пътят на историческата истина за тези големи личности и да узнаем всичко за тях и делата им – онова, което е било.

Разбира се, Еспор (Есперерих) и Омуртаг, за които говорихме досега, не са единствените в българската история жреци на *слънчевия култ*. Можем да дадем за пример и други канове от рода *Дуло*, чиято свещена роля е белязана с *хорическо име*:

Органа (628-630 г.) – Ор-Ган, [X]ор-Наг, т.е. “Хор, змията”;

Хорват (630-665 г.) – Хор-Ват, Хор-Бат, т.е. “Големият Хор”;

Кормесий (721-738 г.) – Кор-Мес, Хор-Сем, т.е. “Хорово семе”;

Севар (738-753 г.) – Сев-Ар, Сев-Ра, т.е. “Пастир на Ра”;

Умор (766 г.) – Ум-Ор, Му-[X]ор, т.е. “Хор [от] Му [родината на боговете]”;

Крум/Коръм (803-814 г.) – Кр-Ум, К[о]р-Му, пак “Хор [от] Му” и др.

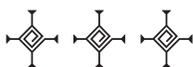
Освен това има кански имена, назоваващи *зооморфните ипостазии* или *тотемите* на бог Дионис/Хор, ползвани от кановете като хералдични знаци, например:

Албури (605-618 г.) – Ал-Бури, т.е. “Бог-Вълк”;

Телец (760-763 г.) и Телериг (768-777 г.) – Теле-Рик[с], “Цар-Телец [бикът *Апис*]”;

Борис I (852-889 г.), по-точно Баръс – *Барс* – дребен лъв или пантера.

Освен изброените, почти всички останали български канове, включително живелите от X в. пр.Хр. (за по-ранните няма данни) до IX в. сл.Хр., са спазвали древната родова традиция да си съставят хорически или тотемни имена. Но това е обемна тема, данни от която сега ползваме само илюстративно в подкрепа на настоящото ни кратко изложение.

Длъжни сме да кажем няколко думи и за *писмото*, на което са изписани коментираните текстове. Българско или гръцко е това писмо?

Ако *кирилицата* е съставена през втората половина на IX в. и ние се плъзгаме по пътя на най-лекото съпротивление, няма как да не ни се стори, че е гръцко. И все пак това е българска писменост!

Да, гръцката и латинската писмености имат прилики със старобългарската. Това се дължи на общия им източник – писмото на бог Хор, т.нар. *бохарица* (вж. началото на настоящата статия). В Тракия нейни пазители били *бесите*, от средите на които произлизали тракийските царе; в Азия я съхранявало боилското съсловие на *българите*. В Северен Египет *бохарицата* служила до IV в. на нуждите на култа на Атон-Ра и Хор, упражняван от *бохаирския етнос*, и до VII в. – на *коптите-християни* в цялата страна. В Елада финикийският вариант на *бохарицата* бил донесен от Кадъм, син на Агенор, царя на гр. Тир.

Но Агенор и Кадъм са внуци на бог Хор; като негови преки наследници те се явявали пазители на неговия култ и употребявали неговото писмо. В Италия *етруското писмо* било привнесено от колонисти от гр. Тир и колонията му гр. Картаген, наричани *тирсени*, т.е. *етруски*. Явно и *етруското писмо*, което е станало прототип на *латинското*, произлиза от финикийска основа. Видно е: посочените няколко писмености са варианти, производни от *бохарицата*. /още по тази тема вж. в: **Александра Делова**. Прототракийските писмености на Балканите. – списание „Горгони“, кн. 2, 2018, с. 223-269; **Валентин Йорданов**. Към дискусиата относно бохаирския диалект и писмо. – **пак там**, с. 270-308/.

Така че не бива да се подлъгваме по приликите между българското и гръцкото писмо, а *трябва да отчетем разликите*. За целта нека разгледаме отново първия стандартен ред (сн. 27) на обсъжданите три Омуртагови надписа. Мога да ви уверя, че това, което ще открием, важи за множеството други кански надписи и монограми, включително и за Еспериховия.

РКАНАС V B H Γ H Ω M O P T A Γ

Снимка 27. Първият стандартен ред на надписите върху погребалните плочи на чашника Корсис и зера-таркан Негавонас, хранени люде на кан Омуртаг (вж. сн. 1, 2, 3). Идентичен е надписът върху златния печат на кана (вж. сн. 16).

Видно е, че буквите, които изобщо не съществуват в гръцкото писмо, са поред шеста, седма и четиринадесета. Шестата буква, оригинална старобългарска С, на гръцки би трябвало да е сигма Σ. Седмата буква, оригинална старобългарска V (“ю”), на гръцки би трябвало да се изпише OY (“y”), защото гърците нямат буква аналогична на българското “Ю”. Четиринадесетата буква, оригинална старобългарска Ō (“y”), също няма аналог в гръцкото писмо.

Останалите букви от разглеждания ред съвпадат като графики в двете писмености бохарска (българска кирилица) и гръцка.

Очевидно, когато гледаме канските надписи, трябва да знаем, че имаме пред себе си късни образци на твърде древната свещена писменост *бохарица*, създадена към края на IX хилядолетие пр.Хр. – епохата на бог Дионис/Хор и неговия брат Хермес/Тот.

През оная епоха Тракия била управлявана от исполина Ликург, когото господарят на света Дионис заменил със своя верен другар Харопс, дядото на Орфей. Дионис посветил Харопс (Ха-Роп, т.е. “Великата Порта”) в своите тайнства. След време Харопс предал това ценно духовно наследство на сина си Еагър, а той, на свой ред – на сина си Орфей, който станал поредният (х)иерофант (първожрец) на Дионис. **Иван Венедиков**. Митове на българската земя. Кн. I. Медното гумно на прабългарите. С., Изд. «Наука и изкуство», 1983. с. 156/.

През следващите VIII-V хилядолетия преди Христа, а и след това, в Тракия се е развила мощна цивилизация, без аналог в останалия древен свят. От около двадесетина градове-майки, вследствие на нараснала популация, се породила гъста селищна система с добра инфраструктура. Археологическите проучвания констатира за периода на неолита истински бум на материалната

и духовната култура. Целият този подем се дължал на градивната и благотворна среда, култивирана от *жизнелюбивата доктрина на Дионисовия култ*: съчетание на либерализъм, поощряващ инициативата, със закон, осигуряващ необходимия ред в обществото.

Древното божествено писмо е възплътено в канските надписи, които са едни късни негови образци:

от първата половина на VII в. – на кан Хорват/Корбат (Кубрат),

от втората половина на VII в. – на кан Есперерих,

от първата половина на IX в. – на кан Омуртаг.

Въпреки превратностите на времето и благодарение на устойчивостта на сакралните неща, ние имаме щастието чрез тях да се докоснем до него. Ако само за миг бихме могли да се поставим на мястото например на кан Омуртаг, ще почувстваме чрез сърцата си, че един "син на Небето, от Тангра поставен владетел" се е чувствал свише и вътрешно длъжен да ползва божественото писмо на своите предци.

И накрая нещо за *езика на надписите*. Той е гръцки, смесен с български думи.

По този въпрос е възприето общо взето мнението, че латинският и гръцкият език, както и съответните писмености, са били ползвани за нуждите на администрацията и дипломатията. По-горе видяхме и коментирахме латинския надпис върху ритуалния дискос на Константин Велики и неговия прелат Евсевий (IV в.). Но нещата изглеждат по-дълбоки, дори да приемем, че по силата на обществената консервативност и инерция гръцкият език е запазил официалния си статут в бившите земи на Византия.

Ако обаче се върнем седем века преди управлението на кан Аспарух, когато Рим е завладял Тракия? Ако си зададем резонния въпрос на кой език са говорили тракийските племена – на гръцки или български?

Според някои български учени траките са били "безписмен народ". Продължавайки тази "брилянтна" мисъл, ще я допълним шеговито, че нямайки писменост, горките траки не са говорили много-много, общували са с някакви свои, никому неизвестни кратки думички, употребявайки особен жесто-мимичен език (играли са пантомима).

И така, щом майчиният език на траките не е бил български, няма никаква друга възможност освен той да е бил т.нар. гръцки език, езикът на Омир, но и на Орфей. Езикът на елините, но и на едоните, дероните, пеоните, одрисите, ореските, тинтените, витините, дантелетите, ихните, мизите, кробизите, уздицените и др. Езикът, на който е говорено преди и след Крито-Минойската епоха на о. Крит, в Елада, Македония, Адриатика, Тракия, Мизия, Дакия и в трако-хетската диаспора на Мала Азия.

От II до VI в., когато български миграционни групи, спускащи се от Скития, минават р. Дунав и се установяват в Мизия, византийските императори дават на техните князе правото да създадат *конфедеративни княжества* в рамките

на Източен Рим (Византия), със задължението да охраняват северната граница на империята.

Кой е бил езикът на компактното местно население, и кой език са ползвали придошлите български конфедерати? Естествено гръцки, т.е. тракийски.

Ситуацията се повтаря в края на VII в. Първо кан Аспарух неизбежно възприема, а сетне и неговите наследници ползват местния език. Постепенно обаче, канско-боилската администрация успява да наложи ведическия старо-български език, явяващ се, може би, най-чистата версия на свещения език. В края на следващите VIII-IX в., при управлението на княз Борис-Михаил, в общи линии завършило обединението на българо-тракийския етнос. Съчетаването на тангризма и християнството, т.е. дуализма, който техните предшественици практикували, вече изчерпал доктриналните си възможности и дори започнал да се усеща като проблем в междудържавните отношения. Борис и синът му Симеон трябвало целенасочено и системно да реформират религиозната, езиковата и въобще културната сфера, стъпки, жизнено необходими за по-нататъшното съществуване на българската държава в европейски условия, и то по такъв начин, че промените в посока към културно стиковане с Византия и Рим да не накърнят българския суверенитет. Ето защо техните действия придобили *патриотична доминанта*: постигане на независима и самостоятелна българска църква; осъвременяване на древното свещено бохарско писмо, за да се разполага с писменост, най-точно отговаряща на българската лексикална идентичност, но и различна от гръцката; бързо развитие на литература, изкуство и дори архитектура с характерен български облик, опирайки се отново на древната ни традиция.

Дали тези трудни промени са постигнали желаната цел? Несъмнено да. Можем да го преценим от позицията на по-широкия обществено-исторически хоризонт, който ни дават изминалите столетия.

И тук изниква *свещената ни отговорност* пред всяка оцеляла автентична трако-българска старина – златен или сребърен култов сервиз, керамична фигурка, рисунка, надпис или знак, – за нейното опазване от завистливи съседи, но също и за нейното правилно разбиране и тълкуване. Нима някоя „гръцка“ буква, която всъщност не е толкова гръцка, колкото тракийска, може да ни зомбира така, че да предизвикваме смеха на сериозните изследователи по света с надпреварата си да обявяваме тракийските си светини за продукт на вещи гръцки майстори и така светините на нашите деди да се превръщат в изделия от т. нар. „периферия на влияние на гръцкото изкуство“.

Напротив, влиянието винаги е вървяло в обратната посока – от Тракия към Елада.

Не друг, а родопският мист Орфей, пред когото са се прекланяли всички посветени гръцки авторитети от Хезиод (VIII в. пр.Хр.) насетне, е отнесъл в Елада *Дионисовите мистерии*, представляващи сложно синкретично изкуство – сюжет, роля, музика, поезия, танц, облекло, свещен предмет – обединени в едно изпълнение.

Дори жанровите названия от онова време ни информират на кои богове животът се е играл в роли и сцени. Семантиката на тези сакрални названия е

загадка за гърците. Те не могат да усетят какво значи *театър* – Деа-Та-Ра, т.е. “Богинята, Тан [Небето] и Ра”; или *трагедия* – Та-Ра-Ге-Дея, т.е. “Тан [Небето], Ра и богиня Гея”; или пък *драма* – Д[еус]-Ра-Ма, т.е. “Бог Ра и Майката”. Забележете името на троичния български бог *Тан-Г-Ра*, скрито в тези древни жанрови названия. Както и същото име, закодирано в топонима *Тракия* – Та-Ра-Гея, родината на трако-българите.

Кадъм пък отнесъл в гр. Тива, Беотия, писмото, наречено по-късно *финикийско* (по името на брат му Финикс). Но Кадъм е получил тази словесна благодат от баща си Агенор, който е внук на Дионис/Хор и един от наследниците на херметичната тогава писменост *бохарица*. Така че, както вече изяснихме в началото на настоящото изследване, *т.нар. гръцко писмо* е един от вариантите на *бохарицата*, затова то прилича на свещеното българско писмо, употребено в надписите на кановете *Дуло*.

ТРАКИ, КОТРАГИ И БЪЛГАРИ

Автор: Валентин Йорданов

1. ПРОТОТРАКИТЕ – ДРЕВНИТЕ ИНДОЕВРОПЕЙЦИ

След напускането на Едем около 6500 г. пр.Хр., човешката популация извършила една бавна постъпателна миграция на север и през 6400-6300 г. пр.Хр. се установила на Балканския полуостров. Първите групи селища са в Тесалия, Елада, и на север – по долините на реките Вардар и Струма – в районите на днешните български градове Сандански, Кюстендил, Перник, а след това – в Софийското поле и Тракийската низина. В условията на благоприятен климат, плодородни почви, обилни водни ресурси и просторни пасища за стадата, населението и съответно селищната мрежа нараснали, а във връзка с комуникацията между хората се появила и необходимата инфраструктура. /вж. по-подробно **В. Йорданов**. Заселването на Тракия през VII хил. пр.Хр. – В: Горгони, кн. 2, 2018, с. 115-168/.

Спокойно може да се каже, че в този исторически момент – края на VII и следващите VI и V хилядолетия пр.Хр. – *на Балканите се формирал човешкият супер-етнос* (бялата раса), който изградил своя цивилизация (родина), от която предстояло да колонизира част от света. По данни на археологията неолитните градове не били съоръжени с крепостни стени. Очевидно в това време все още не е имало чуждоплеменни нашествия и инвазии. Дори не е имало заплаха от хищни животни за градските стада. Едва по-късно, през халколита и бронзовата епоха (IV и III хилядолетия пр.Хр.), започнало строителството на валове с палисади или трънени огради и дълбоки ровове. **/пак там/**.

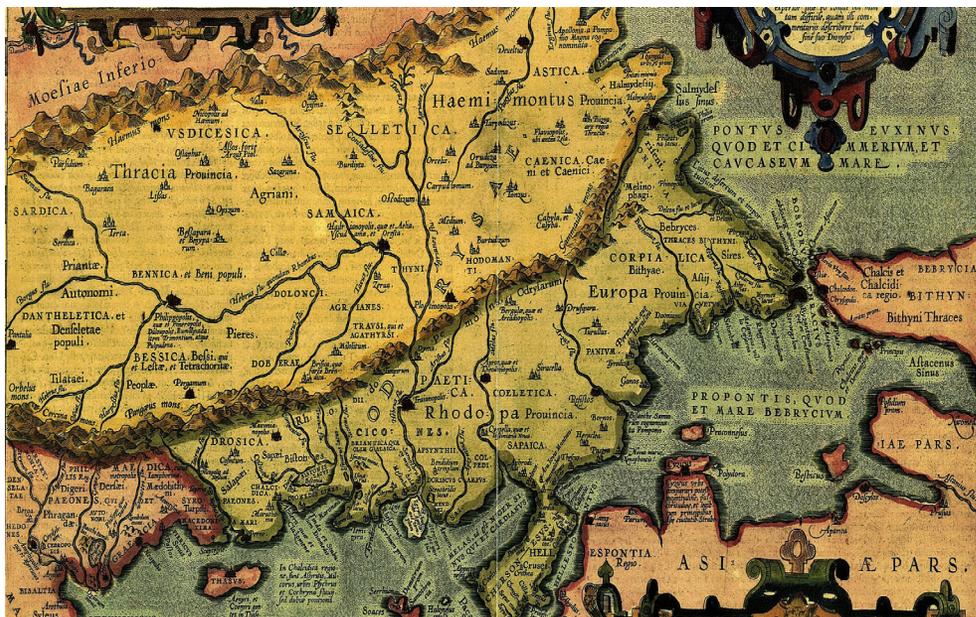
При продължаващото увеличаване на популацията взел да се усеща недостиг на усвоената територия. Това довело до разширяване на обитанието, което пък породило географско раздалечаване на отделните уседнали групи и разкъсване на постоянния контакт между тях. Започнала *диференциация на супер-етноса*. От Крим до Адриатика, от Карпатите и Трансилвания до Тесалия и Анатолия, постепенно се обособили около 80-90 тракийски племена. Всяко от тях притежавало главен град (метрополия), няколко по-малки селища и прилежащата им територия: възникнал прототипът на полисната система.

Известни са античните имена на племената. В Тракия: серди, беси, сатри (са-тири), меди, дии, корали, ихни, орески, тинтени, дентелети, долонки, бени, сапеи, агриани, кикони, ботиери, дерони, пеони, илири, едони, македони, мигдони, крестони, синти и пр. В Анатолия: тини, витини, византи, бебрици, дардани, троянци, мизи, фриги и др. (**сн.1**). В Елада: пеласги, данайци, аркадци, етоли, беоти, тиванци (кадмеи), лапити, дриопи, лелеги, кари, каукони, тесали, епироти и др. (**сн. 2**).

В Мизия, Дакия, Скития: трибали, троглодити, кробизи, уздицени, мизи, гети, келти, скити, даки, гепиди, сармати, скордиски, бастарни, роксолани и др. (сн. 3).

Тук ще приведем откъс от „Географията“ на Страбон за най-древните „варварски“ племена, които обитавали Елада много преди елините:

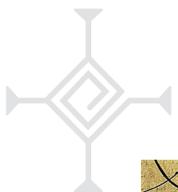
„... Хекатей Милетски казва, че Пелопонес преди елините е бил населен от варвари. Но може да се каже, че в древни времена цяла Елада е била поселище на варвари, ако човек разсъди от самите традиции: Пелопс довел хора от Фригия в Пелопонес, който получил името си от него; а Данай от Египет; а дриопите, кауконите, пеласгите, лелегите и други такива народи разделили помежду си частите, които са вътре в провлака – както и външните части, защото Атика някога се е владеела от траките, които дошли с Евмолп, Давлида във Фокида от Терей, Кадмея от финикийците, които дошли с Кадъм, а самата Беотия – от еоните, темиките и хиантите. (Според Пиндар някога беотийското племе се е наричало „суюс“). Варварският произход на някои проличава от имената им – Кекропс, Кодрос, Аикъл, Котос, Дрюмас и Кринакос. И дори до ден днешен траките, илирите и епиротите живеят по фланговете на елините, въпреки че това преди е било повече в сила, отколкото днес; всъщност повечето от страната, която днес е неоспоримо Елада, се владее от варварите – Македония и някои части от Тесалия от траките, а частите на Акарнания и Етолия от теспротите, касопеите, амфилохите, молосите и атаманите – епирски племена.“ /Страбон. География. Кн. VII, гл. VII, 1. – В: Поредица „Антични автори към изворите за Тракия и траките“. Изд. на Института по тракология при БАН. Т. VII. Превод от старогр. Валерий Русинов. С., ИК „Рал-Колобър“, 2007, с.111-112/.

Снимка 1. "Карта на Древна Тракия" на Абрахам Ортелиус от 1585 г., компилирана от антични латински карти. – В: Атлас "Българските земи в европейската картографска традиция (III-XIX в.)". Съставител Димитър Стоименов. Център за изследвания на българите, Държавна агенция "Архиви", ИК ТАНГРА ТанНакРа. С., 2008, с. 453, 454.

Снимка 2. Историческа карта на Македония и Елада с древните племенни и диалектни области през I хилядолетие пр.Хр. AM – гр. Дион. Фото автора.

Снимка 3. Карта на Древна Мизия и Дакия на Абрахам Ортелиус от 1585 г. /пос. Атлас, с. 455, 456/.

Вървял също така *обратният процес на консолидация* на съседни сродни племена, иницирирана от могъщ божествен владетел. Най-ранни сведения за голям племенен съюз има от VI в. пр.Хр., но вероятно такива са възниквали и по-рано.

В последната четвърт на VI в. базилеос Терес, бидейки същевременно върховен жрец на бог Дионис/Бакхус за цяла Тракия, успял да обедини няколко племена в *Одриското царство*, а през V в. неговите синове Ситалк и Спарадок да го окрупнят, включвайки в него почти цялата територия на Балканския полуостров. При техните потомци то просъществувало няколко века до Христово време, когато било погълнато от постъпателната римска експанзия.

Подобно обединение на сродни индоевропейски племена – тракийските преселници в Азия – е постигнато там много по-рано и това била империята *Хон* или *Хонор*, повече позната като *Хуни*, а в китайските източници като *Сюнну*. Хунският племенен съюз възникнал в стремежа на европейците за цивилизационно надмощие над войнствените китайски племена. /**Димитър**

Съслов. Пътят на България. С., ИК "Кибеа", 2004, с. 27-83, 504-508. Първо издание 1936./.

Но да се върнем пак към неолитната епоха. Още в средата на VI хилядолетие пр.Хр. от Балканите тръгнаха първите миграции на север и североизток. Били създадени опорни пунктове на Волга и Урал, в Средна Азия, Далечния изток – езерото Байкал и р. Амур, които по подобен начин се разраснали с времето и оформили нови цивилизации, примесвайки се с местни етноси. През следващите епохи – халколита и бронза – също имало изходящи от Тракия миграции. *Прототраките* проникнали отново на североизток – към Азия; но сега и на юг – в Египет и Абисиния; на югоизток – в Мала Азия, Леванта и Месопотамия.

Колонизационни миграции имало и в направление Западна Европа, по данни, съхранени в келтската митология /История на религиите. Т.II. Авторски колектив: **Франсис Виан, Жан Варен, Жак Дюшен-Гилемин, Франс Винке, Ян де Врис, Франсоаз льо Ру, Реймън Блок.** С., Изд. Gallimard & Прозорец, 1996, 353-369/.

Между другото трябва да отбележим, че заради археологията, показваща ранните етапи на геометричния и „зверинния“ стил още през неолита, халколита и ранния бронз, и също единството на митологемните символи в изкуството чак до античния период, консервативната наука вече признава и употребява, макар засега само в социо-културен аспект (все още не в етно-генетичен), термините „прото-траки“ и „индо-европейци“ за древното население на Балканите /**Александър Фол.** Докласическа Гърция и светът на траките. – В: Проблеми на културата (изд. на Комитета за култура), 1988, кн. 3, с. 6-13/.

Според нас *прото-тракийският супер-етнос* е идентичен и се припокрива, като съдържание на термина, с *прото-индоевропейския народ*, който с известни примесвания е образувал във времето *голямата индоевропейска езикова общност*.

По време на споменатите следващи миграции през IV-III хилядолетие пр.Хр., в посока Азия, са били усвоени изцяло огромните пространства на Таримския басейн и платото Ордос, заключено в един от големите меандри на Жълтата река. При археологически разкопки, проведени в протежение на целия XX в., прекъсвани често по военно-политически причини, в посочените исторически области са намерени огромен брой погребения на европейци, чиито тела са се мумифицирали по естествен път заради сухия климат. Тези хора са имали бяла кожа, а повечето от тях – руси и рижави коси. Отлично съхранени като материя и цвят са облеклото от вълна и коприна, кожените им ботуши и други най-разнообразни вещи. Някои облекла са идентични с българското родопско одеало. Друг характерен тип артефакт е мощният сложносъставен рефлексивен лък и трикрилите бронзови стрели, употребявани както в Тракия и Скития, така и в Тарим. /**Виктор Мейер (Victor H. Mair).** Мумиите от Централна Азия (Таримския басейн). – В: www.bulgari-istoria-2010.com; **Владимир Христов.**

Българите са потомци на най-древното население на Балканския полуостров. Автохтонно-миграционна теория, като синтез между трако-кимерийската, хунската и памирската теории за етногенезиса на българите в светлината на археологическите находки през втората половина на XX век. – В: Ави-тохол. Исторически сборник, т. II, 2006, с. 375-389; **Айгир Сверисон**. Кой съм аз или житие рода българского. – **пак там**, с. 344-355; **Херман Парцингер**. В Сибирската долина на царете. – **пак там**, с. 290-295; **Петър Голийски**. Тарим и Бактрия. – **пак там**, с. 140-152; **Дориян Александров**. Бойни изкуства, военно дело и въоръжение на траки, скити и древни българи. – **пак там**, с. 165-205/.

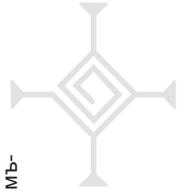
И така, без да е търсен подобен ефект, неочаквано се стига до едно откритие, не успяло да се случи през миналото столетие. Че корените на т.нар. *арийци*, предполагагани и дирени някъде из азиатските простори, май ще се окажат в Тракия – първият пристан на човешката популация, където тя получила от божествените си първоотци законите, традицията и календара (еуфоричните празници в чест на боговете, свързани с небесното движение на техните астрални образи – слънцето, планетите, съзвездията) и въобще цялата организация на обществения живот. Що се отнася до названието *ариин/хариин*, носено от някои народи в етнонимите им, напр. *българи, тохари, маджари, авари, хазари* и др., то очевидно е произлязло от египетското име *Хар (Харзомтус, Харпократ)*, с варианти *Херу* или *Хор (Хорос)* на бога, който отгледал новосъздадените човеци като добър пастир, с много грижа и любов. В Тракия името *Херу* се е модифицирало в *Хероса*, т.е. трако-скитския херос, конника; в Средна Азия и по-късно на Волга, Дон и Днепър българите почитали този бог под името *Хурса* и най-сетне славяните – под името *Хорс*.

За съжаление климатът на Балканите не е осигурявал естествено мумифициране, затова днес тук археолозите намират запазени само скелетите и предимно неорганичните предмети. Ако не беше така, на обектите с тъмно-оцветена и глазурирана керамика щяха да бъдат откривани добре съхранени в облеклото им телата на *земеделците-чернодрешковци (именците)*, а на обектите със светло-червена и боядисана в бяло керамика – на *скотовъдците-белодрешковци (синдите)*.

Ако сухият климат на Тарим ни предоставя такъв изключителен археологически лукс – напълно консервирани находки, – трябва да се възползваме от него в името на историческото знание като поставим точния въпрос, а именно: защо древните *траки/индоевропейци* са съблюдавали в продължение на хилядолетия определено поведение (празнично-фолклорна традиция) и външност (формено облекло)?

Отговорът може да бъде само един. Спазване на божествения закон – сакралните норми, които техните създатели, учители и пастири са им завещали.

В логиката на своя светоглед божествените учени-генетици, сътворявайки „работния народ“, са го диференцирали по *трудова-професионален признак*. На *скотовъдците*, пасящ стадата по високопланинските ливади, т.е. близо до Небесно-слънчевия отец, те дали подходящ в случая образ – руса или червена коса и светли очи, и дори са го облекли според култовите правила в *светла но-*

сия (основни цветове: бял, жълт, светло-червен). Съответно *земеделецът* и *рудокопачът* – хтонични същества, които трябвало да навлизат в свещената плът на Земната майка (сн. 4), – били сътворени с тъмна коса и очи, а след успешния клонинг-експеримент са им предоставили *тъмна носия* (основни цветове: черен/кафяв, зелен/син, тъмно-червен).

За отрасловото деление на племената в древността сведения са оставили някои от античните автори. През V в. пр.Хр. Херодот, например, е писал за народа *меланхлайни*, т.е. „чернодрешковци“, в Голяма Скития, съседни на *царските скити*:

„18. Като премине човек Бористенес [Днепър – б. В.Й.], най-напред, като се започне от морето, е Хюлайя, от нея нагоре живеят **скити земеделци, които елините ... наричат бористенити** [к. В.Й.]... Тези скити земеделци обитават земите, които на изток се простират на три дни път до брега на реката, чието име е Пантикапес, а на север – до единайсет дни плаване нагоре по Бористенес...

19. На изток от тези скити земеделци, като премине човек река Пантикапес, вече живеят скити номади (скотовъдци), които нито сеят нещо, нито орат...

20. На отсрещния бряг на Герос се намират земите, наречени царски...; тук живеят най-храбриите и най-многобройни скити... **Над царските скити на север живеят меланхлайните, друг народ, не скитски** [очевидно тракийски – к. и б. В.Й.]...

Снимка 4. Плуг за дълбока оран, теглен от осем чифта биволи, върху прясно изорана нива на земеделско сдружение „Орач“ в землището на гр. Бяла черква, обл. Велико Търново, Северна България, 1901 г. Освен тъмните носии, впечатляват черните каплаци, носени без изключение от мъжете и дори от малкото момченце (в средата на снимката).

23. Чак до страната на тедиските **всички земи, които изброих, представляват равнина с тлъста почва** [к. В.Й.], а нататък земята е камениста и скалиста...”

/Херодот. История, кн. IV, 18-23. – В изданието **Херодот. История**. Т. II. Кн. IV-IX. Превод от старогръцки П. Димитров. С., Изд. НИ, 1990/.

Меланхлайните, т.е. „чернодрешковците“, са отразени на картата на Хайнрих Киперт от 1864 г., наречена „Персийското царство и държавата на Александър Велики“ (сн. 5); разположени са северно от Евксински понт (Черно море), в наносните долини на притоците на реките Бористенес (Днепър) и Танаис (Дон).

Снимка 5. Детайл от картата на Х. Киперт: меланхлайните имат за съседи андрофагите (т.е. „човекоядците“), царските скити и будините [пос. Атлас, с. 449, 450/.

За плодородната земя на полуостров Херсонес Таврически (дн. Крим) и отлично развитото земеделие там във вековете пр.Хр. ще приведем отново разказ на античния географ Страбон (63 г. пр.Хр. – 23 г. сл.Хр.):

„Но Херсонес, като се изключи планинският район, който се простира покрай морето до Теодосия [античен град-пристанище – б.В.Й.], е навсякъде равен и плодороден, а за производство на зърно е изключително благоприятен. Във всеки случай дава тридесетократна реколта, ако се оре с какъвто и да е инструмент. Хората от този район, заедно с живеещите в азиатските райони около Синдике [земя на племето *синди*, източно от Кимерийския босфор – б.В.Й.], плащали данък на Митридат [владетел на Боспорското царство в 46 г. пр.Хр.] от сто и осемдесет хиляди медимни [ок. 9 тона – б.В.Й.] и също така двеста таланта сребро [ок. 5 200 кг. сребро – б.В.Й.]. А в още по-ранни времена елините внасяли зърнените си запаси оттук, също както внасяли запасите си от солена риба от езерото [Меотида, дн. Азовско море – б.В.Й.]. Казват, че Леукон [цар на Боспор (~393~349 г. пр.Хр.), син на Сатир I – б.В.Й.] веднъж изпратил от Тео-

досия до Атина два милиона и сто хиляди медимни [ок. 105 000 тона – б.В.Й.]. Същите тези хора били наричани „георгой“ [„земенделци“ – б.В.Й.] буквално...“ /**Страбон**. География. Кн. VII, гл. IV, 6. – В: Поредица „Антични автори към изворите за Тракия и траките“..., с. 96-97/.

През хилядолетията, едновременно с постепенното диференциране на *про-то-тракийския* или *индо-европейския суперетнос* на отделни племена, се появили племенни различия във форменото облекло (носиите). Така например в днешна България, имаща не случайно твърде силна и консервативна традиция, защото се явява част от *първородината на траките*, етнографските изследвания определят шест основни вида носии, ползвани в съответните географски региони: северняшка, добруджанска, тракийска, родопска, пиринска, шопска, които, от своя страна също се подразделят на по няколко подвида.

Трябва да подчертаем, че *основното деление на тъмна и светла носия* е оставало винаги запазено, според това дали съответният регион е равнинен и там се упражнява предимно земеделие, или е планински и там се упражнява предимно скотовъдство.

Трябва, освен това, да поясним, че в дълбока древност *чернодрешковците* били наричани *именци*, на едно от имената Амон/Амин/Имен на бог Зевс-Амон, и също така *вани* – название, дошло от името *Йови (Йован)* на зооморфния му образ *овен*. Този бог посветил своите пасоми – *именците* – в тънкостите на земеделския отрасъл. Съответно *белодрешковците* получили името *синди* от шумерското име *Нанар Син* на Посейдон – учителя им в скотовъдния отрасъл. Другото име на *белодрешковците* било *аси*.

В скандинавския епос „Сага за ингилингите“, записан през XII в. от Снуре Стюрлюсон на основата на стари родови хроники на крале и благородници, се разказва за живота на вожда Один през I-II в. Той управлявал държавата на боговете *аси* – *Осаландия*:

“Страната в Азия, на изток от Танаквисл [р. Танаис или Дон – б.В.Й.], нарекли Осаландия или Осахайм, а главната крепост в нея – Осгард [град на *асите* – б.В.Й.]. Владетел на крепостта бил Один. В нея направили голям жертвеник. Според тогавашния обичай дванадесет върховни жреци извършвали жертвоприношенията и разрешавали споровете между хората. Наричали ги дротни [божества – б.В.Й.]” /**Снуре Стюрлюсон**. Саги за кралете на Севера. С., 2003, с. 23/.

Около р. *Ванаквисл*, същата *Танаквисл*, била разположена земята на боговете *вани* – *Ваналандия*. В тази епоха *Осаландия* и *Ваналандия* били двете основни държави сред просторните земи на Големия Свитюд, по-известен като Скития Магна.

Съществувала е и *друга йерархия във форменото облекло*, предопределена от изискванията на древния мистериен култ към сътворението на био-физическото тяло – необходимият носител на душата, дарена от *Небесния творец*. Тази йерархия включва носия на свекъра, свекървата и сина, както и носия на тъста, тъщата и дъщерята /**Юлия Боева**. Богинята и рогатите глави. С., Изд. "Пропелер", 2015, с. 4-17/.

Всяка от тези носии е украсена със шевици, изобразяващи точно определени символи, характерни само за нея, защото тя типологично изразява атрибуцията на определено божество от Светото семейство – отците, майките и децата им, – родоначалниците на човечеството. Свекърът се явява ипостаза на бог Зевс/Озирис, свекървата – на богиня Йо/Изида, синът – на божия син Дионис/Хор, тъстът/сватът – на бог Хадес/Сет, тъщата/сватята – на богиня Персефона/Нефтида и дъщерята – на Лизианаса/Мемфида (съпругата на Дионис/Хор). В индийската митология богинята на подземното царство Персефона/Нефтида е наричана *Сваха* (*Svaha*), а дъщеря ѝ Лизианаса/Мемфида – Кали. /**Рама Кришна Каушик**. Санскритско-български речник. С., Изд. «Изток-Запад», 2014, с. 367/.

Символите върху носиите са всъщност идеограми на фалоса или утробата, на зачатие или раждането, на родината или божествената закрила. Те обикновено имат вида на жезъл, чаша, обикновена или стъпаловидна пирамида, триъгълник, ромб, квадрат, кръг и прочие геометрични фигури (сн. 6), понякога вписани неколкократно едни в други, за да образуват матричните образи на *Шри-Янтра* или *Манда*.

Названието *Манда* (*Манда-ал*) означава: *манда*, *менда* или *менада* (*ал*) – „Богиня-майка“, „утроба“. А названието *Шри-Янтра* е словосъчетание от четири божествени имена: *Шири/Сири* = Дионис/Бакхус; *Ян* (Янус/*Ianua*/Янкул/Яньо/Еньо/Йенишер) = Зевс; *Та-Ра* = Атон-Ра (Уран-Кронос) или Тангра. Между другото втората морфема в термина *Шри-Янтра* кореспондира с българския хидроним *Янтра*, както и със слънчевия камък *Янтарь* (кехлибар).

Участници в Събора през 1960 г.

Снимка 6. Групова снимка на участници в събора в гр. Добрич през 1960 г. Невестите (бъдещите майки) носят престилки, върху които са изтъкани геометрични фигури; разбира се, преобладават триъгълникът и ромбът – древните утробни символи на Богинята-майка, често срещани върху нейните керамични фигурки от времето на неолита, халколита и бронзовата епоха.

Изначалната пра-традиция е била следвана от всички индоевропейски племена, обаче повечето от тях, които още в дълбока древност са напуснали родината си на Балканите, са позабравили обичаите си в по-малка или по-голяма степен, заради промяната на културната среда. Племената, които останали в древна Тракия (Земята на козлите), са съхранили по-цялостно и отговорно традицията – този безценен културен реликт, – въпреки безброй чужди инвазии и етнически смесвания. Разбираме колко важна в случая е родната среда, а заслуга естествено е имала и респектната жреческа каста на *бесите* – кръвните потомци на божественото Свето семейство.

2. ПЪРВИТЕ ЗЕМЕДЕЛЦИ – „ЧЕРНОГЛАВИЯТ НАРОД“

По отношение външността на членовете на земеделската каста и по-специално за тъмните коси на хората, обработващи земята, можем да приведем месопотамски извори.

Сътворението на човешката раса било предизвикано заради неотменна нужда от работна ръка, тъй като малобройната божествена раса не се справяла с трудоемките си задачи. Ето защо през XI хилядолетие пр.Хр. Съветът на боговете взел решение за създаване на нови същества – „лулу-амелу“, т.е. работници-помагачи, – „по наш образ и подобие“ /**Битие**, 1:26/. В прототипните шумерски текстове „Епос за сътворението“ и „Мит за добитъка и зърното“, от които по-късно е извлечено „Битие“, специално земеделците са наречени „черноглавия народ“:

„След като Ану, Енлил, Енки и Суд [Уран, Кронос, Япет и Рея – б.В.Й.]

черноглавия народ [к.В.Й.] създадоха,
растенията, които буйно растат на земята умножиха.

Четириноги животни изкусно създадоха
и в Е.ДИН [Един, т.е. Едем – б.В.Й.] ги пратиха.“

/по **З. Сичин**. Войните на боговете и хората. Превод Крум Бъчваров. С., 2003, с. 124/.

От цитирания текст разбираме, че освен човешкото същество, божествените генетици са получили по изкуствен път специални растителни сортове и домашни животни, с цел изхранване. Това станало „в камерата за сътворение на боговете... в чистата могила“:

„В онези дни

в камерата за сътворение на боговете,

в дома на извайването, в чистата могила,

лахар [„овца-коза“] и **аншар** [„зърно“ – б. и к.В.Й.] изящно бяха сътворени.

Домът беше пълен с храна за боговете.“

/пак там, с. 123/.

Дори нещо повече. След преминаване изпитателния период на новите създания, водещият специалист на боговете Япет/Енки предложил на брат си Кронос/Енлил да усъвършенства селектирания от него първоначален сорт зърно *аншар* (вероятно *еднозърнестия лимец Triticum Monococcum*) с чудодей-

ната помощ на „чистата могила“ или също така „свещената могила“ (Голямата пирамида в Египет). Трябвало да получат следващо поколение от първия животински вид *лахар* и подобрен сорт на „зърното, което се умножава“ (вероятно *двузърнестия лемец Triticum Dicoccum Schrank*):

“Тогава Енки рече на Енлил:

“Татко Енлил, стадата и зърното
възрадваха Свещената могила,
много се умножиха в Свещената могила.

**Нека ние, Енки и Енлил, да заповядаме:
добитъкът и зърното, което се умножава,
нека създадем в Свещената могила [к.В.Й.]”**
/пак там, с. 127/.

Семената, предоставени от боговете, благодарение на усиления труд на хората, дали отличен резултат. Изобилието от разнообразна храна ощастливило всички, защото по-рано богове и хора гладували в суровите природни условия – „гладът беше жесток..., реките неразчистени..., растяха само бурени“:

**“Семената, които поникнаха, дадоха на майката,
за зърното място намериха.**

На работниците дадоха рало и ярем [к.В.Й.]...

Пастирят в кошарата изобилие носи;

девойката обилно зърно събира;

тя вдига глава на нивата:

изобилие от небето дошло е [к.В.Й.]

Добитъкът и зърното щастие носят.

Изобилие дарено е на събрания народ.”

/пак там, с. 128/.

3. ТРАКИ И КОТРАГИ

И така, връщаме се отново на въпроса за североизточните миграции на *траките* в периода VI-III хилядолетия пр.Хр. Дали те са запазили своя етноним, установявайки се по Северното Черноморие, Волга, Урал, Тарим и Байкал-Амур?

Да, що се касае до едно от основните български племена, познато под името *котраги* или *кутригури*.

В нашата статия „Етимология на хоронима Тракия“ /Горгони, кн. 2, 2018, с. 7-21/ изследвахме свързаните названия *Тракия* и *траки*. Тук ще повторим накратко моментите, които ни интересуват в случая.

Хоронимът *Тракия* произхожда от думата *τραγος* (*трагос*), имаща значението „козел“, в множествено число *τραγῆ* или *τραγῶι* (*траги/трагой* = „козли“), а без суфикса *ос/и/ой* – *траг*:

Траг – Та-Ра-Г, т.е. „Та-Ра и Г[ея] [по канон: Тан-Г-Ра]“

Същото важи и за етнонима *траки* = *θρακοι* (*тракой/фракой*) на народа, обитавал *Тракия* от времето на неолита:

Трак – Та-Ра-К, т.е. „Та-Ра и Г[ея] [Тан-Г-Ра]“

Посочените термини имат единна първична етимология, съвсем логично базирана, поради голямата ѝ древност, на троичното име на бога-отец Уран/Атон/**Тан**, богинята-майка **Г**ея и техния син Кронос/**Ра**. И второ: *траките* съвсем резонно са *козли* (*трауи* = *траги*), защото произхождат от бог Дионис/**Бахх**/Старият Пан – „Козела“. Народът носи името на своя родоначалник, в случая – името на този негов зооморфен образ.

А нима *сатрите*, т.е. *сатурите* = *сатурои* (*сатурой*), имащи кози рога и крака, не са превъплъщения на *козли*? (**сн. 7**). Нима не са те актьорите в античната *сатира*? Именно гордото племе *сатри*, по думите на Херодот (~484~425 г. пр.Хр.), е обитавало и владяло планинския масив Pangeus mons (Пангей, дн. Родопи) – люпилнята на тракийския народ, – без да бъде победено от никой враг:

“Сатрите, доколкото знам, не са били подчинени никога на никого и единствени от траките продължават да са и досега свободни; живеят високо в планините, които са покрити с всякакви гори и сняг, и са отлични войни. Те притежават прорицалището на Дионис; прорицалището се намира в най-високата част на планината [*Пангей* – б.В.Й.]; измежду сатрите с прорицанията в светилището се занимават бесите, жрица дава прорицанията точно както в Делфи – няма нищо по-различно.” /**Херодот**. История, кн. VII, 111. – В изданието: **Херодот**. История. Т. II. Кн. IV-IX. Превод от старогр. П. Димитров. С., Изд. НИ, 1990/.

Снимка 7. Керамичен съд с изображение на фалически ритуал на опашати сатири, носещи маски. VI в. пр.Хр. АМ – гр. Лариса, ном Тесалия, Гърция. Фото автора.

Според нас етнонимът на мигриралите на север в древността *траки* се е запазил с леко видоизменение: *ка-траги* или *ко-траги*, означаващо „синовете/потомците на Козела [Бакхус]“. Друга част от мигриралите *траки*, защото те се разслоили в новите си територии, предпочели по-известното име на своя бог-родоначалник – *Бакхус* – и техният етноним придобил формата *балкхары* (*българи*), а държавата им *Балкхара* /вж. подробно **В. Йорданов**. Произход на етнонима българи и на хоронима България. – В настоящата кн. 3 на списание „Горгони“/.

Логично е да приемем, че първоначално мигриралите *траки/траги* („козли“) са променили етнонима си на *котраги/котраги* („потомци на козли [или: на Козела]“, а по-късно, при разделянето на народа на две части, етнонимът е придобил формите *кутригури* и *утигури*, или аналогичните *кутии* и *утии*, за които ще говорим по-долу.

Прокопий Кесарийски, секретар на византийския пълководец Велизарий (VI в.) /История на войните, кн. IV, 4. – В: ГИБИ, т. II, 1958/, пише, че в древността хуните, наричани тогава кимерийци, имали цар със синове *Утигур* и *Кутригур*, които си поделили властта и назовали подведомствените им народи по своите имена.

Етнонимът *котраги/кутригури* е бил ползван и във вековете след Христа. За българските племена дава сведения Теофан Изповедник (~758–818 г.):

„... В това време [година 6171, т.е. 679/680 – б.В.Й.] българският народ навлязъл в Тракия [т.е. в Мизия – б.В.Й.]. Тук е необходимо да се каже за древността на **уновундо** [*уногундури* – б.В.Й.], **българите** и **котрагите** [*котраги* или *кутригури* – к. и б.В.Й.]. По отвъдната страна на северните брегове на Евксинския понт [дн. Черно море – б.В.Й.], зад езерото, наричано Меотийско [дн. Азовско море – б.В.Й.], откъм океана през сарматската земя тече голямата река Ател [Итил, дн. р. Волга – б.В.Й.]... От посоченото езеро морето, подобно на река, се съединява с Евксинския понт при Кимерийския Боспор [дн. Керченския пролив – б.В.Й.], където ловят мурзулия и друга риба. На източните брегове на Меотийското езеро зад Фанагория освен евреите живеят много народи. Зад това езеро, над река Куфис, в която ловят българската риба кист, се намира **древна Велика България, и живеят съплеменните на българите котраги** [к.В.Й.]...“

/Летопись византийца Феофана. От Диоклетиана до царей Михаила и сына его Феофилакта. В переводе с греч. В.И.Оболенского и Ф.А.Терновского. С предисловием О.М.Бодянского. Москва, в Университетской типографии, на Страстном бульваре. 1884 г. Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете, 1884, кн. 1-я. – http://krotov.info/acts/08/3/feofan_05.htm/.

За българските племена през VII в. пише също така и Никифор (758–829 г.), патриарх на Константинопол от 806 до 815 г.:

„Сега е нужно да се каже още и за така наричаните **хуни и българи** [к.В.Й.], за произхода и устройството им. Около Майотийското езеро [Меотида, дн. Азовско море – б.В.Й.], по реката Куфина [Куфис, дн. Кубан – б.В.Й.] била

разположена от древността известната Велика България и така наричаните **котраги, които са едноплеменни с тях** [к.В.Й.]. По времето на Константин, който умрял на запад [Константин II (641-668 г.) – б.В.Й.], Куврат [622-665 г. – б.В.Й.], който бил господар на тези племена, умрял, като оставил петима сина, на които той завещал по никакъв начин да не разделят обиталищата си, за да могат с благоразположение един към друг да запазят това, що е под тяхна власт. Те пък, като малко ги било грижа за бащиното завещание, след кратко време се разделили един от друг и всеки от тях откъснал със себе си своята част от народа. Първият от тях син, наречен Ваян [Бат Баян (665~690 г.) – б.В.Й.], останал според заръката на баща си в земята на прадедите си чак досега; вторият, наричан Котраг [665~673 г. – б.В.Й.], преминал реката Танаис [Дон – б.В.Й.] и се заселил срещу него; четвъртият [Алцек – б.В.Й.] преминал през река Истър [Дунав – б.В.Й.] в Панония [историческа област в Средна Европа – б.В.Й.], която днес се намира под властта на аварите, като се заселил сред местните племена чрез подчиняване; петият [Кубер (665~705 г.)] пък, като се установил в Равенския Пентаполис [античният гр. Равенъ на р. Брегалница, дн. гр. Щип, Македония], станал поданик на ромеите. Последният от тях, третият брат, на име Аспарух [665-701 г.], като преминал реките Данапър и Данастър [Днепър и Днестър – б.В.Й.], се заселил в местата около Истър, като заел една изключително удобна за заселване местност, наричана на техния език Онгъл, недостъпна и непревземаема за враговете... [следва разказ за победната битка на кан Аспарух над Константин IV Погонат (668-685 г.) и навлизането на българите в провинция Мизия].“ **/Никифор, патриарх Константинополски**. Кратка история след царуването на Маврикий. Превод от средногръцки Веселин Иванов. С., 1997, с. 49/.

И така, след смъртта в 665 г. на канас ювиги Кубрат (в хрониката на Теофан името е *Κροβάτου = Кробат*), държавата Стара Велика България, както и българските племена, били разпределени между синовете му. На втория син се паднало племето *котраги/кутригури*. Вероятно принцът е получил името *Котраг* (по Теофан – *Κότραγος*) при възцаряването му над този народ.

Към 668 г., заради надвисналата хазарска заплаха, младите канове, трима от братята – Баян, *Котраг* и Аспарух – предислоцирали племената си в старата държавна територия на Велика България, а другите двама – Алцек и Кубер – мигрирали на запад. Тогава кан *Котраг* изтеглил народа си на север по р. Волга, където основал Волжка България.

4. КОТРАГИ/КУТРИГУРИ ИЛИ КУТИИ/УТИИ В МЕЖДУРЕЧИЕТО

Необходимо е да се знае, че миграциите не са имали направление само от Балканите към Азия. Имало също така и възвращенски групи, със смесен геном и променени в някаква степен култура и език. Една от тези обратни миграции минала по маршрута Средна Азия, през Балхара (Бактрия), платото Ариана и достигнала до планините Загрос (днешен западен Иран). Това се случило в края на XXII в. пр.Хр., а племенната група носела етнонима *гутеи*

или *кутии*. Много скоро *кутиите* преодолели армията на държавата Акад и завладяли почти цяла Месопотамия. Владичеството им продължило 91 години – от 2102 до 2011 г. пр.Хр., – през които се изредили 20 кутийски царе, единият впрочем с име Курум (Крум).

След девет десетилетия търпимост обаче, акадците се окопитили, въстали и без особена трудност разгромили кутийските военни сили, които, поради бездействие, били изпаднали в състояние на разложение. Изтласкани на север и преследвани от акадците, *кутиите* потърсили спасение на Кавказ, по Северното Черноморие и Прикаспието, където тогава се били заселили родствените им *оногундури*. /Лили Райчева. Писмени сведения за движението на племената кутии и техните наследници кутригурите. – В: Ави-тохол. Исторически сборник. Т. II, 2006, с. 99-108/.

Любопитно е, че кутийската аристокрация (подобно на хунската такава) не отнела политическата власт, правата и собствеността на местната акадска аристокрация, а управлявала от дистанция, с нейното посредничество, като изисквала само част от данъците, които впрочем се наложило да бъдат чувствително увеличени. Очевидно жреците на кутиите са проявили уважение към държавността, администрацията и управляващата класа на Акад. Това непривично отношение на завоевател към завоюван може да намери обяснение чрез по-древната практика на пастирска власт на боговете над хората, изразяваща се в предоставяне на законов кодекс, нравствени норми и правила в общежитието; съдопроизводство; научно знание, обучение и възпитание; помощ при стопанско-икономически проблеми и пр.

Предполага се, че езикът на *кутиите* (утиите) е спадал към едно от близките семейства – на кавказките или на тохарските езици. Ръкописи на тохарски език, северо-индийско писмо брахми и по-рядко манихейско писмо, от I хил. пр.Хр., са намерени в Таримската котловина – в градовете Турхан, Куча и Тумшук, разположени по пътя на коприната.

Според изследването на Рауф Меликов „Към проблема за произхода и областта на обитаване на племето утии“, този народ е обитавал в древни времена днешен Южен Азербайджан, от Загорските планини и езерото Урмия до р. Аракс. Прогонени оттам, *утиите* се придвижили на север в Южен Кавказ, записани в урартските източници под името *етиуни*. Накрая се установили в областта *Утия* в Югоизточното Задкавказие, т.е. степите между Черно и Каспийско море, от р. Кура с център долината на р. Тертер, до р. Аракс. През VII в. пр.Хр., когато в региона се заселила скитската (или славянската? – В.Й.) група *саки*, станало обединение между тях и *утиите* (може би по причина, че те в древността са били родствени народи – В.Й.).

В административното деление на ахеменидската държава *утиите* заемали 14-ти окръг, попадащ в сатрапия Мидия. Херодот /VII, 68/ пише, че бойни части на *утиите*, облечени в кози кожи, въоръжени с лъкове и ками, били включени в армията на Ксеркс по време на войната с Елада през 480 г. пр.Хр. Те били смятани за добри войни.

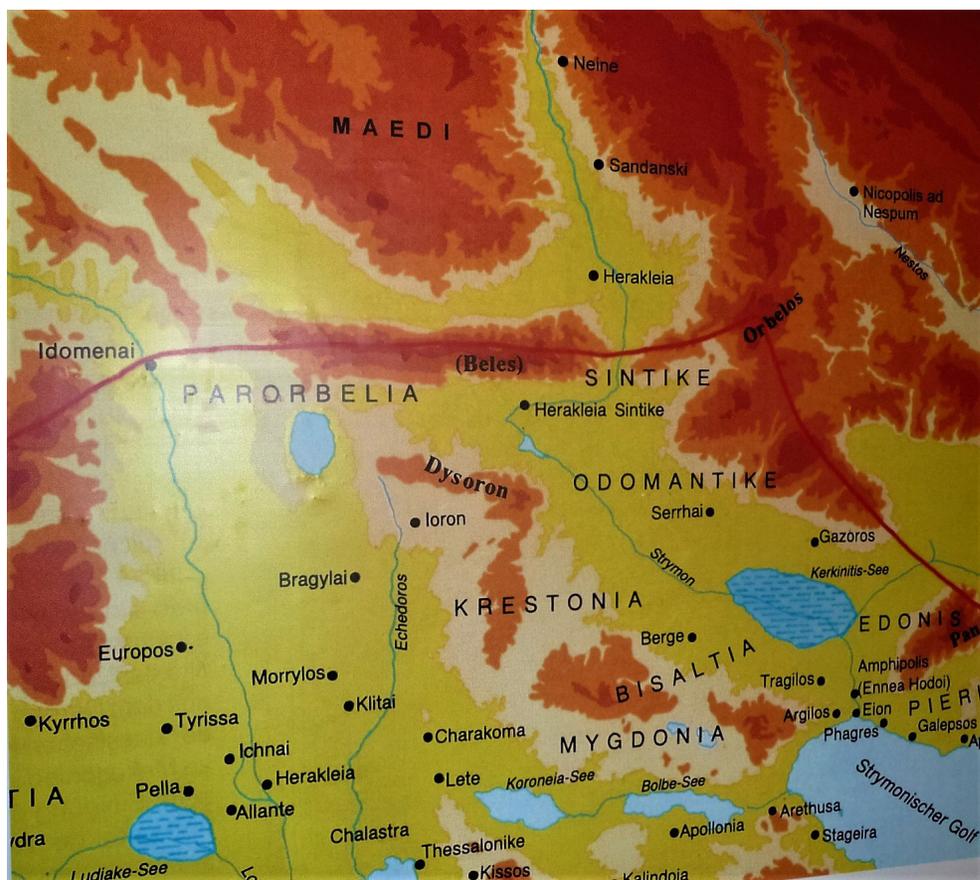
Потомците им, съвременните *удини* твърдят, че са „авгани и по нация утийци“. (Племенното название „авгани“ ни отпраща към Афганистан (Афгани-стан) – „Страната на авганите“, т.е. древната Балхара. – В.Й.) /**Рауф Меликов**. Към проблема за произхода и областта на обитаване на племето утии. – В: www.letopisec.blog.bg/.

5. ПЛЕМЕННАТА ГРУПА МУРДАСИ (МОРДВА) И ПРОИЗЛЕЗЛИТЕ ОТ НЕЯ НАРОДИ

Освен разгледаните дотук големи племенни съюзи *котраги* и *меланхлайни* („чернодрешковци“), можем да локализираме на север и други преселници от Тракия, например обединението на белодрешните скотовъдци *синди*. Макар че към I в. пр.Хр. Страбон (вж. цитата по-горе, в § 1) е регистрирал неоглямо племе *синди* в земята *Синдике* на изток от Кимерийския босфор. Явно то се явява остатък (и носител на етнонима) от мощното древно племенно обединение на *синдите*, от което, в края на III до началото на I хил. пр.Хр., са произлезли *индо-европейските народи*, които с времето набрали мощ и завладяли цялата територия от Средна Азия и Индия до Западна Европа, както и на юг – Ариана, Анатолия, Месопотамия, Леванта, Египет и Елада, без да изоставят, разбира се, родна Тракия.

Идентично название – *Синтике* – е имала земята на тракийското племе *синти*, находяща се в долината на р. Стримон (Струма), между планините Белес (Беласица) и Орбелос (Пирин), с главен град *Хераклея Синтика*. Съседни на *синтите* били *медите*, *крестоните*, *одомантите* и *едоните* (сн. 8). Проследявайки течението на реките Аксий (Вардар) и Стрюмон (Струма), Страбон пише, че те се спускали към морето от земята на *агрианите* през тази на *медите* и *синтите*, между *бисалтите* и *одомантите*. /**Страбон**. География, кн. VII, фрагмент 37/. Изглежда *синтите* са имали в Тракия второ обиталище, защото на друго място Страбон споменава: „Синтите, тракийско племе, обитават остров Лемнос; ... Омир ги нарича синтии...“ /**пак там**, фрагмент 45/.

Разбира се, не само *синтите* са били скотовъдно племе в антична Тракия, но все пак те съхранили до това време древния първоначален етноним, характерен за отрасъла.

Снимка 8. Карта на Югозападна Тракия и Македония през античността. ИМ – гр. Сандански.

Да се върнем пак на първата миграция от Тракия към Волга и Урал. В един фрагмент от "Хунска история" на Кул Гали, съдържащ известие на Шамс Тебир за произхода на *българите*, е записано:

"Преди 33 000 години предците на хоните ["синовете на слънцето", известни и като *хуни* – б. В.Й.] – именците – живели в Големия и Малкия Рум [Широка и Тясна Тракия – б. В.Й.], а народът на синдийците – на бреговете на Идел [р. Волга – б. В.Й.], тогава наричана Ура. След известно време на задружно съществуване синдийците се разделили на синдийци-ура и синдийци-мурдаси, които започнали да враждуват помежду си... Ура (урците) били нападнати от тюрките, но ги победили. Една част от тюрките избягала в Хин [Китай – б. В.Й.] и даже отвъд Чулманско море [в Северна Америка – б. В.Й.], друга отишла в Големия Рум... След известно време именците от района на река Кубрат [вер. общо име на Тигър и Ефрат, сливащи се в долното течение – б. В.Й.] и Големия Рум отишли на изток през Малкия Рум. Тюрките от Големия Рум отишли с тях и станали наемници на именците от Малкия Рум, където получили прякора "тормен" ("бичи хора")... След това именците продължили на изток, търсейки

места подобни на родината им и ги намерили в Хин [Китай – б. В.Й.]. Но част от именския род Дуло останала в Ура [Волга-Урал – б. В.Й.] и **предложила на урците да опитат късмета си в изоставената от тях родина** [Рум или Тракия – б. и к. В.Й.]. Урците на драго сърце се съгласили и отишли на юг, където се разделили на карасаклани [*черни саки* = *черни скито-мизи* – б. В.Й.], аксаклани [*бели саки* = *бели скито-даки* – б. В.Й.] или масгути [*масагети* = *даки* + *мизи* + *скито-гети* – б. В.Й.], кашанци [*кушити* – б. В.Й.], сабани, перси, азербайджанци и синдийци. Това преселение станало преди 11 000 години... След това от синдийците се отделили самарците [*шумерите* – б. В.Й.], които отишли най-далеч от всички и заели областта на река Кубрат [Тигър и Ефрат – б. В.Й.]. Тук те основали държавата Самар [Шумер – б. В.Й.]... Първият вожд на самарците бил Май или Мар, поради което неговите потомци се наричали Мардуан или Мардукан. Той живял 300 години и бил истински праведник, заради което след земната му смърт Тангра го пренесъл на осмото небе. Погребали го в седеметажна кула-гробница [зикурат – б. В.Й.]. **/Бахши Иман. Джагфар тарихи..., с. 270/.**

В друг текст се казва, че Мар покорил примитивни племена (предците на *арабите*) от "Големи Рум" – Анатолия и Леванта, като последната област получила името *Бал-и стан* – "Господарска земя". Арабските вождове били задължени да допълнят печатите си със знака за покорство "J". **/Джагфар тарихи. Сборник български летописи, 1680 г. Превод: Зент-Бурджан колобър [Иван Митев], с. 7. – В: <http://www.voininatangra.org/modules/xfsection/article.php?articleid=99/>.**

От горесцитирания абзац на "Джагфар тарихи" разбираме, че *прото-траките* (*прото-индоевропейците*) – потомците на Гея и Уран, се разделили първоначално на две групи: *имен*, т.е. Амен/Амин/Амон – Зевс; и *синд* – Син-Д[еус], т.е. "Бог Син" (шумеро-акадския Нанар/Син, който е трако-гръцкия Посейдон). Преди 33 000 години (според нас през VI хил. пр.Хр.) първата група, *именците*, живеели в Малкия Рум или Тракия, а втората, *синдите* – на бреговете на река Ура (Идел = Волга). Посочено е също, че именският род Дуло посъветвал *синдите-ура* да се върнат в „изоставената от тях родина“ (вж. курсива в горния цитат), следователно и те са дошли на Волга от Тракия.

Последвали миграции. *Синдите* се разделили на *урци* и *мурдаси*, а умножилите се *именци* разширили своята държава на юг до Месопотамия включително, на север до владенията на *синдите* край Идел (Волга). Част от *именците* били пропуснати от *урците* и се преселили в Средна Азия, където облагородили Таримската долина, а ограждащите я планински вериги нарекли по етнонима си Имеон (дн. Памир, Алтай и Хиндокуш). В Далечния изток, по-точно Хин (Китай), именците обединили родствените им народи под общото название *хуни* и създали *Хунската империя*, известна в китайските източници като *Сюну*. **/Димитър Съслов. Пътят на България. С., 2004, с. 27-83, 504-508 ; първо издание 1936 г./.**

Споменахме, следвайки текста, че част от именския род *Дуло*, след като прекарала известно време на Волга, се завърнала обратно на юг – в Тракия, уличайки болшинството от *синдийците-ура*, които предприели това преселва-

не, уморени от борбите със *синдийците-мурдаси*. В Рум или Тракия *именците* и *синдийците-ура* заживели в мир и просперитет. С времето вървяло обединение между тях, но същевременно започнала и диференциация, обусловена от голямата територия, която те заемали. Постепенно се обособили отделни народи: *кара-саклани* (*черни скито-мизи*), *ак-саклани* (*бели скито-даки*) или *масгути* (*даки + мизи + скито-гети*), *кашанци* (*кушити*), *сабани*, *азърбайджанци*, *синдийци* (*индийци*), *самарци* (*шумери*) и *перси*. Според текста тази диференциация на индоевропейците била в силата си през XI хил. пр.Хр., а според нас – през IV-III-II хил. пр.Хр. Сетне от тези народи се отделили други, например: *галидж* (*гали*); *садумци* (скандинавци), наричани също *алманци* (*алемани*); *фаранги* (*франки*); *анчийци/анти* (“пограничници”); *уруси* или *боили* («бикове»: носели рогати шлемове).

Урусите/боилите са всъщност жреческо-войнска каста с древно-тракийски произход, която преди Христа управлява държавните образувания в Азия, а във вековете след Христа нейн клон битува край Азовско море и ръководи местните държавни образувания: Идел (I-II в.); Хунски каганат (II-V в.), Оногурия (V-VI в.); Аварски каганат (VI-VIII в.); Стара Велика България (VII в.), Дулоба (VII в.), Черна България (VII-IX в.); Волжка България (VII-XV в.), Хазарски каганат (VII-XVI в.), Киевска Рус (X-XVI в.); Руско княжество и царство (след XVI в.). /**Джагфар тарихи**, с. 14-19, 303-337/.

В електронна версия на “Джагфар тарихи”, съдържаща текстове, невключени в издадената книга “Джагфар тарихи”, са изброени и народите, произлезли от *синдийците-мурдаси*: *улагци* (*власи*), *алманци* (*германи*), *артанци*, *улчийци* (тракийските племена *кробизи*, *уздицени*, *гети* и *даки*), *тирци* (или *румци* – общия етноним на траките южно от Балкана, вкл. в Мала Азия и Елада). /Джагфар тарихы. Сборник български летописи. Превод: **Зент-Бурджан колобър [Иван Митев]**, с. 2, 11, 13-15, 18-20, 38. – В: <http://www.voininatangra.org/modules/xfsection/print.php?articleid=175/>.

Впрочем, следвайки нашата тема, можем да поясним етимологията на етнонима *мурдаси*, като ползваме книгата на Елена Блаватска за малкото свещено племе *тода* „Индийските магьосници от Сините планини“. *Тодите* не се занимавали със земеделие, били типични скотовъдци. Отглеждали стада исполински биволи от древна порода по прекрасните пасища на планинската верига Нилгири („Сините планини“). При изтощаването на едно пасище, стадата се премествали на следващо. За целта *тодите* имали десетки такива, на които всяко пастирско семейство разполагало с конусовидна каменна къща – *мурта*, – а къщите образували село (махала), също наричана *мурта*. Тези села служели за временно обитание, докато биволите опасат ливадата и дойде време стадото да се премести на следващо пасище. Всяко село разполагало с *тирири*, храм-обор за нощуване на свещените биволи и крави, в който се извършвали тайни мистериини ритуали на хора и животни, свързани с миене, доене и други действия, които могат само да се предполагат. /**Елена Блаватска**. Индийските магьосници от Сините планини. Те съществуват и днес. С., Изд. "Астрала", 1993, с. 83, 84; първо издание 1882 г./

Названието *мурта*, Мур-Та, Мор-Ат, означава на свещения език «светът на Мора», тоест на славянската богиня Мора, тракийската Лизианаса, египетската Мемфида, индийската Кали (вж. по-долу), почитана като богиня-майка от всички индоевропейци. Самата конусовидна форма на *каменната мурта* е рефлексия на много разпространения *женски сакрален символ на чашата*: когато е поставена с върха на конуса нагоре при муртата, юртата, вигвама, кургана, могилата, пирамидата, калпака, шапката на вавилонски маг, тракийската гугла (реципрочно шлем), египетската корона и пр., тя служи за раждане/прераждане на духовните същности; а когато е с върха на конуса надолу при вулкана, амфитеатъра, герана, кладенеца, извора, кръщелния купел, амфората, кратера, рога, ритона, чашата за вино – на физическите същности.

Гореспомнатото изселване довело до силно разреждане на многолюдното племенно обединение на *мурдасите*, но все пак част от тях останала в днешната си земя – долината на р. Ока. През II и I хил. пр.Хр. те съществували и се местели в региона под имената *сармати*, *аорси*, *аскари* („лъвове“). Етнонимът *сармати*, Сар-Мати, означава буквално „цар[ица]-майка“. По бреговете на Ока, около гр. Рязан, са открити градове, светилища и могили. Богатите погребения съдържат освен красивите предмети на местното изкуство и вносни (трофейни) артефакти от Египет, Рим и Византия, тъй като добър бизнес за *сарматите* било наемничеството. Аристокрацията формирала военни отряди – *оксиарии*, – които, прочути с бойните си умения и наемани от чужди императори, са оставили следи от присъствие дори на Британските острови. В един от обектите край Рязан е намерена колективна находка от 75 меча, изработени в местна работилница по технологията на т.нар. дамаска стомана (намерени са суровина, заготовки и др.).

Интересни са погребенията на *жени-войни* в удобно облекло, оръжия и украшения. Проличава *матриархалният култ към племенната майка*, на която е служело цяло съсловие от жрици и с която са се съобразявали племенните вождове, а това е аргумент в полза на посочените от нас значения на етнонимите *мурдаси* и *сармати*.

В края на § 1 цитирахме откъс от скандинавския епос „Сага за ингилингите“ относно местонахождението на първото царство на Один и *асите* – Осаландия, със столица Осгард. В текста е посочено, че *асите* обитавали територията източно от р. Дон: “Страната в Азия, на изток от Танаксвисл [р. Танаис, дн. Дон – б. В.Й.], нарекли Осаландия [земя на *асите* – б. В.Й.] или Осахайм, а главната крепост в нея – Осгард [град на *асите* – б. В.Й.]. Владетел на крепостта бил Один.“ /**Снуре Стюрлюсон**. Саги за кралете на Севера. Прев. от норвежки език Румяна Сиромахова. С., ВИ, 2003, с. 23/.

Източно от р. Дон са левите му притоци, както и десните притоци на р. Волга, единият от които е именно р. Ока, втори по големина след Кама. А това именно е земята на *сарматите*. Етническото название *аси* вероятно е свързано с това на професионалните войни *окси* или *оксиарии*.

Инвазията на Рим в Дакия и победите там на император Траян в началото на II в. принудили Один да предприеме миграция в посока запад към „Саксландия“ (Саксония), където се укрепил на остров „Одинсйо“ (дн. Одензее),

на крайбрежието на Северно море (дн. в Дания). Оттам, по-късно, той изпратил жрицата Фрьоя, начело на бойни отряди, за да овладее „Скандза“, днес Скандинавския полуостров. В епоса има и други данни за участието на благородни жени в управлението на *асите* след времето на Один, а подобно отношение е имало и към жените при *сарматите*. /пак там, с. 25/.

Следователно и *асите* на Один – предците на *норманите*, наричани също *викинги*, – се оказват едно от племената, отлъчили се от племенното обединение на *сарматите*, които се явявали в по-древно време част от по-голямото обединение на *мурдасите*, което пък на свой ред в още по-древно време се явявало част от първоначалните скотовъдци – *синдите*.

Готският/гетският историк Йордан (VI в.) нарича сарматите *морденс*, твърдейки, че те и техните съседи са били победени от готския крал Ерманарих (350-376 г.): „... Ерманарих, най-благородният от Амалите... е покорил много от **най-войнствените северни племена** [к. В.Й.] и ги заставил да се подчинят на неговите закони. Немалко древни писатели са го сравнявали по достойнство с Александър Велики. Той е покорил племената: голтескити, тиуди, инаункси, васинабронки, меренс, **морденс** [к. В.Й.], имнискари, роги, тадзанс, атаул, навего, бубегени, колди.“ /Йордан. О происхождения и деяниях гетов. Getica. М., 2001, § 116, 117. – Електронна публикация: <http://www.krotov.info/acts/06/iordan/iordan01.html>./ Названието *морденс* очевидно е старогерманска транскрипция на древния славянски етноним *мурдаси*.

Арабският географ Ибн Хаукал (X в.) нарича земята на този народ „Арсания“, а столицата им „Арса“ (Рязан) и казва, че арабски търговци купували от тук качествено оръжие, олово, кожи от лисица и собол (самур). През 960-980 г. Арсания влизала в състава на Киевска Рус, заедно с „Куява“ (Киев) и Славия. /**Абу-Л-Касым Ибн Хаукаль**. Книга путей и стран, 1.6.2.14. Перевод *Т.М.Калининой*. – В: Средновековные исторические источники Востока и Запада. Т. III. Восточные источники. М, 2009, с. 397, 398; електронна версия: <http://vostlit.info/Texts/rus9/Haukal/text5.phtml?id=9400/>.

Но преди това, през VII в., в рамките на Стара Велика България, *плодородният юг бил обитаван от земеделските племена, а степният север и североизток – от скотовъдните*. Около 665 г. починал великият кан Кубрат и неговата империя е поделена между синовете му. /вж. цитата в края на § 3 от текста на **Никифор, патриарх Константинополски**. Кратка история след царуването на Маврикий/.

Югът, който останал под властта на кан Бат Баян и неговите потомци, получил названието *Черна България*, съответно северът на кан Котраг и потомците му – *Волжка* или *Бяла България*. В българския летописен свод „Джагфар тарихи“ последното царство е наречено *Ак Булгар Йорти* („Бяла българска държава“) /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи /Историята на Джагфар/. Свитък от булгарски летописи. 1680 година. Под ред. на проф. А. Пантев. С., 2005, с. 303/.

В края на IX в. възникнала Киевска Рус, която към края на X в., при канас/княз Светослав, син на Игор и Олга, укрепнала и присъединила съседните княжества. Това държавно-племенно обединение унаследило старите български традиции, включително и названието „черна“. Така хоронимът *Черна България*

е трансформиран в *Черна Рус*. Тук няма нищо странно, защото, както малките княжества, така и създаваните от тях големи обединения, са били управлявани винаги от представители на българската жреческо-войнска каста, наричани понякога *буили*, а друг път – *урус/рус*. И в двата случая значението е „бикове“, свързано с носените от военното съсловие шлемове с бичи рога. /вж. **В. Йорданов**. Генеалогия богов в славяно-болгарском пантеоне, в § 4. Болгарские буилы: таурус, урус, русь. – сп. „Горгони“, кн. 1, 2016, с. 111-147/.

На север през XIII в., по време на монголското господство над *Волжка* или *Бяла България*, на нейната територия възникнало Московското княжество, по-късно Велико Московско княжество. От средата на XVI в., върху руините на *Волжка България*, Иван IV Грозни – велик княз на Москва (1533-1547 г.) и първи цар на Русия (1547-1584 г.), – успял да отхвърли монголите, обединил съществуващите тогава северни княжества (Владимиристо-Суздалско, Тверско, Рязанско, Муромско, Ростовско и Новгород) в *Московско царство*, наричано също *Руско царство* (*Рус = Русия*). Именно Русия наследила синонимното териториално название *Бяла Рус*. *Българите* наричали *русите ак-балинци* – „бели великоруси“ /**Бахши Иман**, пос. съч., с. 303/.

Споменахме, че самоназванието *мордва*, както и по-старото *мурдаси*, произхождат от древно-славянското име *Мора* на богинята, която траките познавали като Лизианаса – дъщеря на Хадес и съпруга на Дионис/Бакхус, египтяните като Мемфида – дъщеря на Сет и съпруга на Хор, а индийците като Кали – съпруга на Шива/Суря. *Мора* (Смърт) бил негативният аспект на тази богиня, а *Жива* (Живот) или *Даня* (Даваща) – позитивният, в съюз с Дажбог (Дионис/Хор). **Тази божествена двойка, управляваща циклите на времето, се явявала всеобщ родоначалник – отец-майка – на древните прототраки или индоевропейци и на произлезлите от тях народи.**

Земите, владяни от *мордва* след X в. (в предишно време обединението *мурдаси* и същото, под другото му име *сармати* е държало много по-голяма територия), днес са включени в *Република Мордовия*, Приволжки федерален окръг, Волго-Вятски икономически район на Руската федерация.

И така, да обобщим сведенията за гореспомнатите индоевропейски народи:

Именци – първоначалното земеделско съсловие на прототраките, от което произхождат народите, занимаващи се със земеделие в Тракия, Анатолия, Египет, Месопотамия, и на север в долините на реките Днепър, Дон, Волга, както и в Средна Азия. *Земеделските народи* са уседнали устойчиво и прибегвали до миграции в най-краен случай: при продължителна негативна промяна в климата (суша или студ); при ожесточена агресия срещу тях с цел геноцид. Освен това, в условията на постоянен демографски бум, винаги има недостиг на плодородни земи с добри водни запаси.

Синди – първоначалното скотовъдно съсловие на прототраките, чиято племенна диференциация вече коментирахме. В древността, за разлика от именските племена, синдските племена били номади – постоянно се движели пора-

ди необходимостта от свежа паша за стадата домашни животни, предимно в предпланините и планините.

Българи – част от *именците*, която образувала в Средна Азия обособена народност със своя държава. В продължение на хилядолетия древната българска държава била ръководена от жреческата каста на *боилите* и от кановете от династията *Дуло*.

Кара-саклани (черни скити) – скито-тракийското племе *мизи-гети* (масагети).

Ак-саклани (бели скити) или *масгути/масагети* – етно-смес от *даки*, *мизи* и *скито-гети*.

Кашанци – *кашани* или *кушити*? Кашан – град и област във Волжка България. Улаг-Кашан било също така ранно-средновековното название на Молдова.

Сабани – от тежкия плуг "сабан" – "орачи", наричани още *баджанаци*. Клон на *масгутите*, управляван от българския кан Газан. След кампания в Средна Азия – Седморечието (р. Сър-Даря) – тези *масгути* се слели с тамшните *хони (българи)* и създали племето *сабани*. Част от *сабаните* се обединили с *куманите (половците* или *кипчаците)* и образували през III-IV в. в Севернодунавската равнина етноса *улагци (власи)*, т.е. днешните *румънци*.

Хазари, азари или азери – съвременните *азербайджанци*.

Перси – в етно-смес с *араби* = съвременните *иранци*.

Синдийци – предци на съвременните *индийци*, както и на други народи.

Самарци или *шумери* – в етно-смес с *араби*, съвременните *иракци*.

Половци, кумани или *кипчаци* – произхождат от Западна Азия, където западните *киркизи* се слели с част от *скитите*. Военни съюзници на *българите*. През III-IV в. в Севернодунавската равнина, те, заедно със *сабаните*, се смесили с *даките* и дали племето *улагци*, по-късно *власи*; т.е. днешните *румънци*.

Башкорт/себери/угри/маджари – родина им е Средна Азия, където част от *масгутите* се сродили с племето *урмийци*. Потомците им възприели урмийския език. Съюзници на *българите*, заедно с които слезли на Дунава; това са съвр. *унгарци*.

Сърби или *серби* – смес от *българи* и *тюрки*, осъществена на р. Сър-Даря.

Садумци/алманци/ингилинги/викинги/нормани и пр. – „скандинавци“ (от Садум – Скандинавски полуостров), прадеди на *шведи*, *норвежци*, *германци*, *холандци*, *англи*, *сакси* и др.

Фаранги – предците на средновековните *франки*, които пък се явяват предци на част от съвременните *германци* и съвременните *французи*.

Галидж или *гали* – част от голямото племенно обединение *хети-гети-келти*, която част се смесила с други племена в областта *Галатейя*, *Анатолия*, и по-късно в областта *Галиция*, днешна *Украйна*. През I хил. пр.Хр. мигрирали в Западна Европа, където през I в. пр.Хр. са покорени от Рим и земите им влизат в провинция *Галия*. *Галите* са един от етносите, формирали съвременните *французи* (етнонимът произлиза от *франките*). Етнонимът *гали* произлиза от *Гала*, *Галица*, сакрално име на птичата ипостаза – *враната* – на богиня Хестия, Великата майка на посоченото голямо племенно обединение. Велик отец на *хетите/гетите* бил съпругът на Хестия – Хелиос (*мъжката врана*), – почитан от тях под името ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΣ ΟΔΙΣΣΙΤΩΝ („Великият бог на одесити-

те“). Посочените имена са отразени в топонимията: гр. *Варна* („врана“) и античната област *Варна* (Източна Долна Мизия); гр. *Каварна*; планината *Вранча*; гр. *Varna* (*Барна*), на западното атлантическо крайбрежие на Ирландия; градовете *Одесос* и *Одеса* („отеца“).

Артанци – наричани още *балти*, съвременните *латвийци* и *литовци*.

Улчийци – от *ул* = „улей“, „речна долина“; *траките* (*мизи-гетите*) от Дунавската равнина, асимилирани от родствените им *българи* през VII-X в.

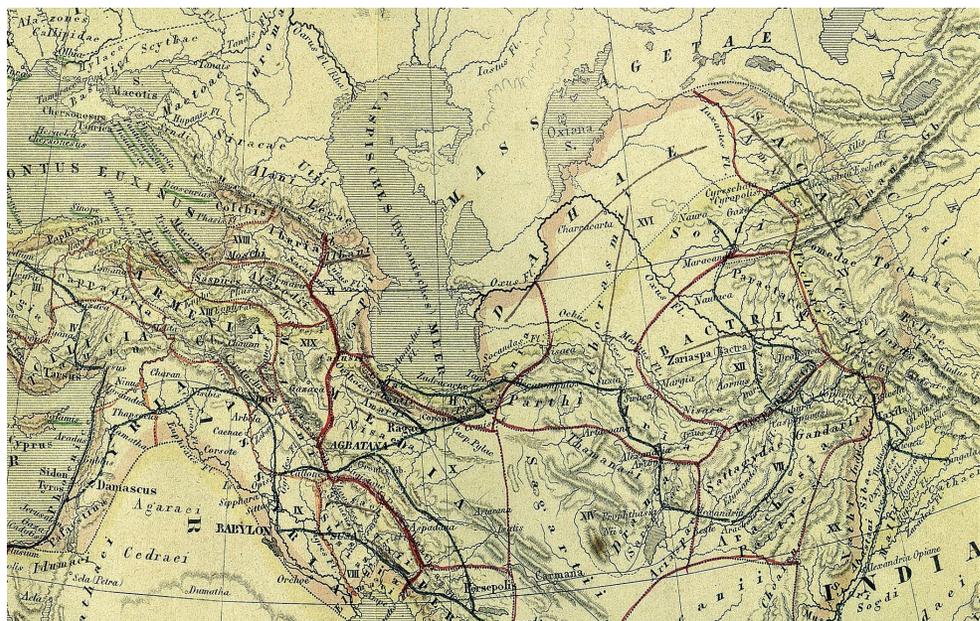
Турци/румци – тракийските племена в Мала Азия и Тракия, образували през IV в. народа на Византия, днес разделен между държавите България, Гърция и Турция.

Саклани – онази част от племената *скити* и *мизи*, които са пребивавали в Месопотамия, Северен Левант и Анатолия, където се смесили с част от *хетите* (*гетите*) и образували народа *масагети*. В средата на II хил. пр.Хр. се завърнали в Югоизточна Европа, където заели Мизия, Дакия и на север поречието на реките Днестър, Днепър и Дон. През VII-IX в. обитавали западните предели на Стара Велика България, а от X в. част от тях предпочела древния етноним *уруси*, извеждайки родословието си от българския кан Айдар Урус от рода Дуло, баща на кан Лачин (Рюрик). Това бил народът на Киевска Рус (дн. Украйна). Производни названия *Сакланска степ* = Скития; *Саклан дингезе* = Черно море.

Анчийци или *анти* – друга част от *скито-мизите*, която в Месопотамия се е съчетала с местно племе. През II-I хил. пр.Хр. придружили родствените *масагети* в миграциите им към Североизточна Европа. След Христа, в пределите на Скития, *антите*, заедно с местните племена, били включени последователно в държавните обединения на *скити*, *хуни*, *авари*, *българи* и *хазари*. През VII-IX в. кановете на Велика, Черна и Волжка България им възлагали пограничната охрана. След X-XII в., в съюз с останалите тук български, славянски, хазарски, монголски и други племена, *антите* участвали в образуването на днешната руска народност.

6. КАРТОГРАФСКИ ДАННИ ЗА БЪЛГАРСКИ И ДРУГИ ИНДОЕВРОПЕЙСКИ ПЛЕМЕНА В СРЕДНА АЗИЯ, КАВКАЗ И СЕВЕРНОТО ЧЕРНОМОРИЕ

В „Атлас на древния свят“, съставен на основата на антични карти от Хайнрих Киперт през 1864 г., ценна за нас е картата „Персийското царство и държавата на Александър Велики“, на която е фиксирана географско-политическата ситуация през V-I в. пр.Хр (сн. 9). На тази карта в зоната на днешните Северен Афганистан и Памир е посочена „*Bactria*“, т.е. *Балкхара*, със столица *Балкх/Balck*, като са отбелязани и другите топоними *Zariaspa* и *Bactra*, а южно от нея – град „*Aornus*“, т.е. Варна. По това време българската държава е с по-ограничена територия в сравнение с предишните векове.

Снимка 9. Детайл от историческата карта на Х. Киперт „Персийското царство и държавата на Александър Велики“ /пос. Атлас, с. 449, 450/.

В планинската зона на изток от Бактрия са указани племената “Tochari” (т.е. „петльовци“), “Pii”, “Dardae”, “Byltae”. От народа *билти* (*Byltae*), или *балти*, е останало едно от съвременните имена на този край – Балтистан.

На север от Бактрия Х. Киперт е отбелязал народите “Horasmii”, “Sogdi”, “Dahae”, “Massagetae”; на запад – “Parthi”, “Aria”; на юг – “Sattagydae”, “Gandarii”, “Arachosia”, “Pactyes”. Изброяваме съседните племена, защото в предишните векове те са влизали в състава на населението на Бактрия/Балхара. Вътре в нея, и то по североизточната ѝ граница, Киперт е поставил единствено племето “Paraetacene”.

Относно споменатите средно-азиатски *масагети* предполагам, че са мигрирал контингент от голямото племенно обединение на *мизите* и *гетите*, образувано през I хилядолетие пр.Хр. в просторите на *Мизия* и *Дакия*. По този въпрос пише Страбон:

„... Езикът на даките е същият като езикът на гетите. Сред елините обаче гетите са по-известни, защото преселванията, които правят от двете страни на Истър са непрекъснати и защото са смесени с траките и мизите...“ /Страбон. География. Кн. VII, гл. III, 13. – В: Поредица „Антични автори към изворите за Тракия и траките“..., с. 87/.

Картографът правилно не е вписал в своята карта главния народ на Бактрия/Балхара – *бактри/балхи/балхари*, защото, както споменахме, през I век, а може би и по-рано, този народ вече не е бил там, а на запад, отвъд планината Кавказ. На северния ѝ склон той е отбелязал народа “Utii”, познат от други източници като *кутии*. Според нас зад този етноним се крият две български

орди – кутригури и утигури, съставляващи втория и третия дял от българското войнско съсловие. През следващите векове ги виждаме все в тази стратегическа зона – най-удобния път от Азия към Европа, настанени там от управляващите български канове, за да спират нашествията на *тюрки, авари и хазари*.

Във вековете след Христа Царството на българите „Royaume des Bulgares“ и включените в него племена Onogores, Kutrigures, Utigures, са разположени по-на запад, в зоната на Северното Черноморие и Азовско море, което е регистрирано на картата на Конрад Малте-Брун от 1812 г. (сн. 10).

Снимка 10. „Царството на Българите“ през V и VI в. северно от Черно и Азовско море на карта на Конрад Малте-Брун от 1812 г. Отбелязани са основните български племена: оногури (хуногундур), кутригури и утигури. Инос. Атлас, с. 477, 478/.

По темата твърде информативна е и „Карта по обща история“ на Мишел Пико от 1763 г. Поместена е в статията ми „Произход на етнонима българ и на хоронима България“ – в настоящата книжка на списание „Горгони“.

ЗА КУМАНИТЕ (ПОЛОВЦИ ИЛИ КИПЧАЦИ) И ВСЕ ОЩЕ БИТУВАЩАТА ТЕЗА, ЧЕ ТЕ СА ТЮРКИ

Автор: Владимир Христов

Представата за куманите в руските хроники и официозната европейска и българска историческа наука е, че това са типични номади-монголоиди, демонизирани като хуните, които ни гледат с грозни и свирепи лица от рисунки и художествени филми.

За смисъла на името *половци* са изказвани много предположения. Някои от ранните хипотези са вече отдавна забравени, други са нагаждани към предложените по-късно сближавания с различни слова, преди и те да отстъпят пред новосъздадените етимологии. Ако се игнорират произволните съпоставки, остават две хипотези, запазили се продуктивни до днес. По-старата се корени в опита да бъде обяснено името чрез думата „поле“. Тази народна етимология е фиксирана още при Нестор (XII в.), който отбелязва, че куманите са наречени половци, защото са дошли от пустинята, сиреч от пустошта, степта, полето. През XVIII в. идеята прониква в научната литература и половците се превръщат в „поляни, народ, живеещ в полята“. Интерпретацията чрез лексеми, насочващи към степта, преобладава в европейската наука през XIX в. и спорадично се среща и в по-ново време, когато половците биват смятани за „жители на степта, степняци“ (*steppe folk, habitants des steppes*). В последната четвърт на миналия век Прицак реанимира идеята, като извлича пол-ов-ци от основа „пол“ (празен, открит) и го приема за превод от *qırçaq* в значение на „степен/пустинен (народ)“.

Втората хипотеза също търпи модификации. Тя е лансирана в 1875 г. от Куник, свързал половците с прилагателното „полòв[ой]“ (блед, жълтобял, жълтеникав), и тази идентификация преобладава в проучванията от XX в. През 1910 г. Соболевски разширява семантиката с „полòвой“ (син) – така били наричани воловете с гълъбоват (сив) цвят. Той смята, че куманите са получили названието си по името на някоя тяхна групировка (подобно на татарската Синя орда). Идеята е възприета от Маркварт, който допуска както славянското половци, така и близките по смисъл обозначения *Pallidi, Falones, Valvi, Valwen* и др. (от нем. *Falben* – „бледи, светложълти“) да са възникнали по външността на назовавания с тях народ. Благодарение на неговия научен авторитет хипотезата се налага в Европа. Руси и „сини“ (синеоки) са били куманите според Младенов – така той определя и гагаузите (*gök uz* – „сини узи“), а според Раковски

обозначението на половците като „бледожълти, сламеножълти“ е дадено по цвета на техните коси. В 1940 г. Пономарьов допуска името им да е превод от кубан/куман в смисъл на „блед, сивкав, бледожълт“; една година по-късно Немет открива във всички варианти на етнонима значението „бледи, жълтеникави“, но не в смисъл на „руси и синеоки“, а по жълтеникавия цвят на кожата. По-късните изследователи смятат почти без изключение половци за превод от тюркското *qıman** или *qırcaq*.

Един от малкото добронамерени и търсещи истината руски автори, проучвали темата – Андрей Никитин, – е автор на статия за половците, публикувана в периода на „перестройката“ – в тогавашното авангардно в СССР списание „Наука и религия“.

Това е и една от малкото статии на руски автори, учудваща ни с коректността на изложените извори и факти. Авторът също смята отначало в статията си половците за турци, явно все още в плен на традиционното схващане. Но по-нататък в проучването на въпроса той излага факти, които са в противоречие с тази теза, без за съжаление да стигне до друг отговор. Всичко останало в проучването му прави чест, а фактите и изводите му са изключително интересни за нас българите. Така авторът съобщава, че „антропологическият тип от доказано половски погребения показва облик на хора от т.нар. средиземноморски тип – с високо чело, тънки гърбовати носове, нормални скули и „енергично“ подборadie, т. е. класическия тип на населението от Южна Европа, каквото го знаем от мраморните портрети на Римските императори, по съхраненото население на Балканите и Подунавие, и още по-добре от погребенията от бронзовата епоха в Източна Европа на пространствата на Евразийските степи от Дунав до Прибайкалието.“ /А. Никитин. Лебеди Великой Степи – „голубоглазые и златоволосые“. – сп. „Наука и религия“ бр.10/1988, с. 13/.

* Етнонимът *кумани* идва от старобългарското *комони* – "коне", "конници". Вж. оригинала на "Слово о полку Игореве" (1187 г.), стих 11, 21 и сл. Припомняме и за кобилешкото мляко с название *кумис*.
Бел. Ред.

Половците, според автора, наричали себе си кумани, означаващо „Лебедите на великата степ“ (това значение на името кумани според автора идва от тюркските езици?!). Половци на руски, обяснява обаче авторът, означава „сламено-жълти, „златисти“, което определя не цвета на кожата, а на косите! Както е известно антропологически русата коса върви със сини очи, а китайските хроники направо назовават половците „хора с белоснежни коси и сини очи“. Това ги свързва със загадъчните динлини (бялата раса на централна Азия) в китайските хроники, а чрез тях с хората от т. нар. Афанасиева култура, погребения от която, датирани в III хил. пр.Хр., са открити в Прибайкалието. С други думи половците са потомци на древните индоевропейци – „арийци“, изтласкани от Азия в началото на експанзията на монголоидите. /пак там, бр. 9/1988/.

Според Л. Н. Гумилев при половците (куманите) е било в сила едно необичайно „степно християнство“, представляващо несторианство и видно повлияно от манихейството. /Гумилев, Л. Н. Поиски вымышленого царства. М., 1970/.

В отличие от ортодоксалното християнство, западните и източните последователи на учението на Нестор (осъдено като ерес на събора в Ефес през 431 г.) са придавали малко значение на обрядната страна на религията. Задължителни за тях са били само актът на кръщението и причестяването, поради което в ритуала и символиката на несторианците важна роля играел свещения съд, като правило чаша («чашата Граал»), изображения на която могат да се видят по скалите на Азия от Каспийско море до Тихия океан.

Несторианите не били иконоборци, но не считали за нужно да се почитат иконите, както и кръста, който е служел като средство за екзекуции на първите християни. Оттук отпадала и необходимостта за наличието на специални храмове за тържествени обряди и богослужения. В основата на учението на Нестор лежи тезисът, че Исус Христос не е бог, както учи ортодоксалната църква, а човек – нещо като съд изпълнен с божествената воля (сила) и благодат. С това несторианството откривало път към различни мистически учения за вселената и човека, в това число и за манихейството, а от друга – могло да бъде път към възвръщане към първоосновата на християнството и живота на първите християнски общини. Такава религия, проста и понятна е намирала отклик в душите на конните народи, каквито били половците. Затова и намираните «каменни баби» («балвани»), държащи в ръце свещената чаша-съд, намирани от Горна Волга до Добруджа и Карпатите, считани от науката за надгробни идоли, може да се окаже че представляват статуи на светии.

Каменните баби в Западна Европа през средновековието имат удивително сходство с католическите надгробни изображения, на които умрелите са представени в парадни одежди, държащи в ръце евангелие или молитвеник. Несторианството е заклеймено като ерес на събора в Ефес през 431 г., а това обяснява според Никитин защо руските църковни извори от XI-XII век, повлияни силно от Цариградската Патриаршия, ненавиждат и проклинат в своите писания половците и ги наричат: „изчадия на ада“, „най-злите врагове на Рус“, „коварни и алчни“, хора с „коси очи и меднолики“, т. е. монголоиди. Подобна злоба предизвикват не иноверците, а еретиците и затова, наричайки ги „нечисти изчадия“, „окаяни агаряни“ и пр., тогавашните църковни летописци съвсем

неслучайно премълчават каква е тяхната вяра, като същевременно не дават никакви доказателства за тяхното поганство (езичество).

Затова пък арабският пътешественик от първата половина на XIV в. Ибн-Батута направо заявява в своите записки, че «кипчаците са от християнската вяра». /Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды... В. Тизенгаузена. Т. I, СПб., 1884, с. 279/. Въпреки тези данни, в официалната европейска историография за куманите се пише като за езичници. В Торинския кодекс се споменава за идолопоклонството: „Ето защо някои от тях почитат идоли и им се молят“. Алберик е описал погребението на един от куманските вождове, който починал в Цариград. Той бил погребан извън града под високо насипан гроб, като били принесени в жертва 8 оръженоци и 26 коня. Рубрук разказва, че куманските гробници били високи и се виждали отдалече, тъй като куманите имали обичай да погребват роднините заедно. Това обаче удивително напомня трако-скитските обичай на погребения, а въоръжението им, тактиката им на воюване както и всичко свързано с коня говори за тяхната близост пък с българите.

Половците, по данни на Никитин, били непримирими врагове на турците-селджуци и повикани от Давид-Строителя (Възстановителя), помагат на Грузия с 45 000 войска, която в няколко последователни битки разбива селджуците и така спасяват Грузия. След разгрома на турците и от Всеволод Ярославич през 1056 г., оцелелите селджуци искат закрила от него и той ги поселва като стражи по южната граница на Киевска Рус. От този период се обострят отношенията на половците с руските князе, защото половците са непримирими врагове с тюрките. Няколко десетилетия те настояват да им бъдат предадени тюрките, но киевския княз отказва, за разлика от черниговския княз.

Авторът (Никитин) акцентира на близките българо-половецки отношения, като отбелязва, че половците са верни съюзници на българите. Той подчертава особената роля на половците за възстановяването на Втората българска държава и посочва, че братята Асеновци са от кумански род. Половците винаги са в съюз с християни. Никитин е впечатлен от благосклонното отношение на Българската патриаршия към половците, които са подпомогнали в този исторически момент българите. Въстанието на Асеновци през 1185-1186 г. е започнало като опит за възстановяване на църковната независимост, за което е немислимо да се викат на помощ езичници! Доказателство че куманите винаги са се съюзявали с християни е и фактът, че въпреки противоречията им с русите, които понякога ги довеждали до война помежду им, през XIII в., когато започнало монголското нашествие, все пак куманите влезли в съюз с руските князе. Куманите се опитали да спрат инвазията, но за съжаление съюзната им войска била разбита в битката при Калка през 1223 г.

Към това ще добавя, че куманите са били съюзници и на цар Борил. Освен това, те участвали и в битката при Клокотница през 1230 г., увенчана с победата на българския цар Иван-Асен II над епирския деспот Теодор Комнин. Но през 1236 г. монголите на хан Бату прегазили земите на куманите. Тогава куманите мигрирали в България: в страната ни нахлула огромна бежанска вълна. Българите и цар Иван Асен II приели сърдечно верните си съюзници.

Куманската аристокрация получила важни постове в държавния апарат и в местната власт, а населението, ако се съди по топонимите Куманово, Куманец, Куман, Кумански юрт, било заселено в плодородни полета и равнини по цялата територия на държавата.

Друго съществено признание на автора е по отношение на епическия епос – «руските былини». Той отбелязва, че описаните подвизи на „нашите рицари на кръглата маса“ – руските богатири – са ставали не в средно-руските гори и лесостепите, а именно в самата степ. Богатирските битки завършвали по правило с победа, но целта не винаги е да бъде убит врагът, а боят бил средство за опознаване на „врага“ и неговите родители, братя, сестри, водещо до побратимяване и сродяване.

Авторът изродено заявява, че, анализирайки всички съставки на епоса, той достига до изводите на Г.Н.Потанин, който още в края на XIX в. е съпоставил източния и руския билинен епос. Още тогава Потанин е доказал пръв тяхната идентичност, т. е. че руският епос е **привнесен***.

Епосите идват от степта! Те са наситени с духовно отношение и любов към природата – простора и вятъра, слънцето и небето, тревата и дърветата, птиците и зверовете, както и към героите-човеци сред нея. Оттук – от степта – са дошли в билините и имената на противниците на руските богатири – техните побратими половците.

Тримата богатири от руските былини – Иля Муромец Николай Попович и Добрия Никитич

Колкото до темата за богатирите (багатурите), то тях ги има при българите векове преди появата им в Киевска Рус. Имало ги е в Стара Велика България през целия VII в. Още в началото на VIII в., а именно през 717-718 г., когаџ то Константинопол е обсаден по суша и море от 200 000 арабска армия, кан Тервел оказал помощ на Византия със своята тежка конница, състояща се от

* Става дума за труда на руския учен, географ-пътешественик и етнограф Григорий Николаевич Потанин "Восточные мотивы в средневековом европейском эпосе. М., 1899. **Бел. Ред.**

30 000 рицари, в която хора и коне били изцяло облечени с желязо. Българите прегазили арабския контингент, който обсаждал крепостната стена на града откъм Европа. По различни оценки на съвременници тук са паднали само в една битка между 22 000 – 30 000 арабски бойци. Ето защо арабските хроникьори от VIII-IX в. пишат с голям респект за българските бурджани (рицари-благородници), че те са най-великите войни в света и че един бурджан може да победи повече от сто вражески войни.

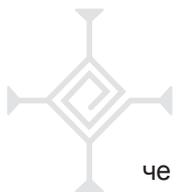
Не е ли странно, че сведенията за багатурите се премълчават в нашата историография? Имало ли е такива елитни бойци в българските земи по време на войните между България и Византия, или нашите историци не обръщат внимание на този въпрос? Все пак са оцелели фрагменти от надписи, намерени в Мадара, Девня и другаде, в които се споменават български военни титли, например: багаин – офицерът на една бага (дн. взвод или рота), багатур – на десет баги (легион или полк), багатур-багаин – на сто баги (дн. дивизия), бори-багаин – командващия дясното крило на войската, таркан, зера-таркан...

Добре обучените в тънкостите на военното дело багатури вероятно са изиграли решаваща роля при завръщането на братята Асеневици (Петър и Асен) от половецките степи и освободителното антивизантийско въстание през 1186 г., както и сетне, при обсадата на Варна от цар Калоян през 1201 г. В шурма на крепостните стени посредством обсадни кули багатурите са били в кулите и са проправяли пътя на останалите бойци. Благодарение на техния професионализъм, боен опит и действия чрез премерен риск, крепостта, пазена от голям гарнизон западни наемници, била превзета още на третия ден от обсадата – един много неприятен прецедент за византийския император. Съдейки по гореспоменатите български военни титли, багатурите очевидно са били командири на войскови части.

Нима днес никой не вижда, че Волжка България, Дунавска България и Киевска Рус са наследници и продължители на Стара Велика България? Свързващото звено между тях – териториално и племенно – е скитско-причерноморската степ, над която господствали половците – златокосите и синеоките!

Звучи ви еретично нали? Нека си припомним за българите „чернодрешковци“ и „белодрешковци“, т.е. това са „черните“ и „белите“ българи. Ето какво нармираме в изключителния труд на Тачо Танев "Българското вземо и Изтокът" – обяснението в глава VI „Елбетицата“, с. 171: *

„...Въпросът за определението на географските места с цветовете представлява една типична далекоизточна представа [авторът има предвид философските концепции за цветовете в йога-учението и китайската философия – б. Вл.Хр.]. Под тези цветови определения в повечето случаи не бива да се търси само и изключително природни оцветявания, а епитети за народностно определение на принадлежност към световните посоки, на качествата на петте елемента, на административно деление и пр. Същото се отнася и до голяма степен за цветовете определения в народния бит и вярвания, които там играят една извънредна роля. Като най-ярък пример тук можем да посочим и мистериозния дележ на днешните българи на „чернодрешковци“ и „белодрешковци“, който изведнъж престава да изглежда толкова загадъчен, ако си припомним,

че Дясната орда – ордата на престолонаследника – е имала за символичен цвят белия, т.е. била е „Бялата Орда“ и се намирала на запад, а Средната орда е имала за символичен цвят черния („Черната орда“) и е заемала земите на средището на държавата – днешната Източна България. Тук липсва „Зелената“ (или „Синята“), заемаща земите по северните брегове на Черно море, от татък Дунава. Не ще бъде чудно, ако обаче споменът за нея би се крил под името „половци“, с което русите са наричали куманите, настанили се в земите на Източната българска орда, чийто символичен цвят е бил или зеления или синия. Синьодрешковците представляват част от днешните шопи, в чиито земи, както знаем, има най-много кумански поселища...“

Сега разбираме защо папа Инокентий III е удостоил през 1204 г. българския цар Калоян с титлата „rex Bulgarorum et Blachorum“, т.е. „крал на българи и власи“.

Колкото мистично-еретично да звучи за някои съдържанието на цитираното от Тачо Танев, във връзка с него е прелюбопитното сведение, което намираме в „Географический словарь Карпинского“ Вильно (съвр. Вильнюс), 1766, стае тья „Русь“. /вж. Собрание древних актов и грамот городов Минской губернии. Минск, 1848, с. 5, 6 и 492/.

В него узнаваме, че Рус се дели на... черна и бяла:

„... Русь заключает в себе сверх Руси Московской, Литовскую Русь, которая делится на **Белую и Черную** [к. Вл.Хр.].

Белая Русь имеет воеводства Мстиславское, Полоцкое, Витебское, Смоленское.

Черная Русь имеет воеводства: Новогрудское и Минское. И Русь Польскую, или Червоную или Малую, которое имеет воеводства Русское, Бельжское, Подольское, Киевское, Браулавское, Черниговское и земли Хелмскую и Глицкую.“

Какво „случайно“ съвпадение, биха казали официозните краеведи и историци! Още ли ви се струва мистично-еретично всичко по-горе написано господа учени?

От всичко казано дотук става пределно ясно, че половците в никакъв случай не могат да бъдат турки и е време залинялата българска историография да преосмисли становището си за куманите.

Прави впечатление и друг факт, пропуснат от Никитин: след монголското нашествие половците станали част от Златната орда и след 200 години „... изчезнали“. Обаче в същите, куманските поселения изведнъж се появили казациите.

Дали казаците не са потомците на куманите, т.е. половците? Или още се вярва на официалното руско становище, че казаците били... избягали крепостни селяни? Ами не е ли твърде странно съвпадението във външния вид на казаците и българите по отношение на един много характерен белег – т. нар. „чембас“ (чуб, кика или хохол) – специфична древна езотерична прическа?

И още нещо, подминавано с мълчание от нашите „адепти“ на историческата наука. Защо благородници от половецки (кумански) произход са дошли в България с войска от кумани за освобождението на българите? Братята Асеневици

били едри мъже – багатури. Особено най-малкият Калоян имал висок ръст – 193 см. – истински гигант пред западните рицарчета със среден ръст от 160 см.

Освен другото, европейската и официозната българска историография премълчават, че западното рицарство се явява късно и бледо копие на българското багатурство? Ще припомня за началото на VIII в. и кан Тервел с неговите 30 000 конници-багатури, всичките облечени с железни плетени ризници, както и конете им.

Когато възстановили Българското царство, братята Асеневци управлявали последователно по старшинство (първородство), спазвайки древно-българската традиция. В кореспонденцията си с Калоян папа Инокентий III му писал, че е проучил архивите на Ватикана и установил, че той – Калоян – е от „стар царски род“.

А на какъв ли език са си говорили с техните побратими-кумани братята Асеневци? Отговорът е там, където никой от известните ни „хабилитирани“ историци не ще да го види. В писмото си от 1182 г. до Киевския княз Светослав Всеволодович, Великия княз Всеволод III Юриевич – „Голямото гнездо“, който участвал в руските междуособици за надмощие и водил военни действия срещу Волжка България през 1183–1185 г., пише: „... Отче и брате, се болгары соседи наши..., суть вельми богаты и сильны, ныне пришед по Волге и Оке, якоже и коими с великим войском многие города разорили, людей бесчисленно пленили, которым я один противиться не могу... **Половец же призывать не хочу, ибо они с болгары язык и род один** [к. Вл.Хр.]...“ /В.Н.Татищев. История Российская. Т. II. 1964, с. 237/.

Та княз Всеволод не иска да търси съюз с половците срещу българите: „Половците не искам да ги призовавам [за съюзници – б. Вл.Хр.] защото те с българите са по език и род едно“.

Кой от „адептите“ историци да види това?

* В труда си Тачо Танев обяснява произхода на топоними свързани с цветовете, като Черно море, Белград, Долната земя – Македония, Черни Осъм и пр., всички те произлизащи от древната философска концепция. Обяснява видовете свастика, закодирани в българската елбетица и връзките ѝ с далекоизточните учения. Няма до сега у нас краевед, историк, философ, или какъвто и да е друг мастит учен да се е запознал с този епохален труд, който дори за запознати с източната философия, се чете изключително трудно, поради обема на информацията и сравнителните таблици и приложения в него. Този труд е публикуван само веднъж през 1941 г. в „Известия на Българската Орда“, което издание, както и авторите му, са обявени за „фашисти и национал-шовинисти“ след комунистическия преврат на 9 септември 1944 г. и са репресирани. Оттогава трудът не е преиздаван, което направи единствено списание „Ави-тохол“.

ПЪТЯТ НА ХЪРВАТИТЕ ОТ ИНДИЯ ДО АДРИАТИКА*

Автор: Мато Марчинко

Превод от сърбо-хърватски: Емил Марков

Коментар: Емил Захариев

Публикацията на автора е по повод доклада, който изнася пред състоялия се в Загреб Международен колоквиум за ранно-иранския произход на предславянските хървати.

(Hrvatsko Slovo, Godina IV. Broj 189, Zagreb, 1998.)

I. ПРАРОДИНАТА НА ХЪРВАТИТЕ

Според автора най-новите археологически открития доказват, че прародината на арийците е била Индия. Те наричали себе си сарасвати (Sarasvati) или харахвати (Harahvaiti) според индийските епоси “Веда ” в периода 3750—1800 пр. Хр.

Тогава те са живеели в северните части на днешна Индия, известни сега като пустинята Тар. Но до VII—V в. пр. Хр. този обширен район е бил плодороден, напояван от многоводната река Сарасвати. С настъпващите неблагоприятни климатични промени първоарийците започват своето преселение, както следва:

9. днешен Афганистан
10. днешен Северен Иран
11. южните части на Закавказието.
12. планинските части на древна Месопотамия
13. Северо-източна М. Азия

Разпръсналият се народ сарасвати из цялата тази обширна територия започнал да се нарича харахвати (Hrvatī).

II. ПРОИЗХОД, ЗНАЧЕНИЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИМЕТО HRVAT

В състава си думата HRVAT съдържа AR. От AR се образува Арии (Arijas).

На индоарийския санскрит арии означава господин. А в по-широк смисъл: богат, изобилен, притежател на значително имуществено състояние. HRVAT

* Публикувана в: Ави-тохол. Исторически сборник. Т. II. Нов прочит на българската древност. Съставител д-р Вл. Христов. Редактор Д. Димитров. Издава Сдружение „Авитохол“. С., ИК „Виделина“, 2006, с. 69-71.

произлиза от древноарийската дума сарасвати, която се трансформира в хархвати. Съчетанията харвати или хорвати от сарасвати се срещат още във:

1. SaRasVATi — санскритски
2. H(A)RahVATi — AuRVAT — HARVAT — зендавестийски
3. HuRaVAT — арийско-хуритски
4. ARaQuUTtu — арийски. Изговаряло се е: арват
5. ARroMATi — HaRrauMATis — H(A)RruMATis — ARraoVATis — еламски
6. H(A)RauVATim — H(A)RauVATaiia — H(A)RahVATis — H(A)RauVATija—
H(A)RauVATim— H(A)RrauVATis — ARruVAuTti — староперсийски.
7. ARUhaATtu I ARrahUTti — акадско-вавилонски. Изговаряло се е H(A)RVAT I HRVAT
8. HRUhaATti — арамейски
9. HoRoHoAD — I в. сл. Хр. Получава се от HoRohVAT
10. ARiVATes I ARViATes — латински, I в. сл. Хр.
11. HORoUATHos I HOROATHos — Tanais , II. / III. в. сл. Хр.
12. CHROATorum — новела от крал Търпимир през 852 г.
13. CRUATorum — Sopot, IX в.
14. HRoBAToi: да се четe HrOVAToi — Konstantin VII. Porfirogenet, X в.
15. HARVAT — HORVAT — HRVAT — съвременният облик на звучене И днес в топонимията на Евразия се срещат посочените съчетания: Хорват (Индия), Хорбата и Хорвот (селище в Израел), Харват-Седом и Харава (долина в Израел) и други в Сирия, Кюрдистан, Ливан и Йордания.

III. ХЪРВАТСКАТА ДЪРЖАВНОСТ ДО VII В. СЛ. ХР.

Първата Хърватска държава възниква около 3000 г. пр. Хр. (Haraumatija ст. персийски). Тя е обхващала днешен Афганистан и Сев. Иран със столица Хархвати, намираща се до гр. Кандахар. Там и сега има селище с наименованието Харвация. По време на управлението на персийския владетел Дарий I Велики (522—486 пр. Хр.) Хърватия влиза в състава на персийския съюз на суверенните държави. Хърватия е отбелязвана през това време на три езика: староперсийски, еламски и акадско-вавилонски. А владетелят на хърватите е наречен Харват Вивана (530—490 пр. Хр.). За него се казва, че е бан в Персия и цар в Хърватия. През 329 г. пр. Хр. Александър Велики Македонски завладява Хърватия. При разпадането на Партинското царство тя отново е самостоятелна (I в. пр. Хр.).

Езикови остатъци от това време намираме днес в наименованието на туркменския град Kysyl-Arwat (Червеният Харват).

Втората Хърватска държава е известна в Персия още и като Арватистан, Хирватистан или Хорбатистан. Около 1700 г. пр. Хр. в Месопотамия тя е отбелязана с наименованието Huravat Ehilaku (Хърватско царство). Тази държава египтяните наричат Нахарина, вавилонците Ханигалбат, а хетите земята на Митан. Тя обхваща по-голямата част от днешна Сирия до Черно море. През VIII в. пр. Хр. това царство е водеща сила в района според староперсийските писмени извори. То се споменава като Урварту, Урарту или Уруатру. В Библията е наречено Арарат.

хърватският староведен пророк и обновител — Заратустра, който е родом от иранска Хърватия.

Иначе хърватите не са давали отпор на християнската вяра, т.к. са намидали много общи неща с пророчествата на Заратустра. Известно е също, че те са покръстени от Св. Апостол Тома. В сегашната си родина са дошли като покръстени арийци.

СЪКРАТЕНО РЕЗЮМЕ НА МАТЕРИАЛА И АНАЛИЗ

Мато Манченко предполага, че името сармати има римо-гръцко звучене от HARVAT и е далечен оттенък на сарасвати. По този повод той дава Боспорското царство като самостоятелна хърватска държава, образувала се в началото на VI в. пр. Хр. Тя обединява различни ранно-арийски и ирано-сарматски племена: синди, роксолани, алани и др.) на сравнително обширната територия, разположена между Азовско и Черно море. За науката са известни двама владетели на това царство: Тиберий Юлий Саромат (Sauromat), управлявал през 175—211 г. сл. Хр., и неговият син — Рескупорид (220 г.). От тази епоха интерес представляват две мраморни възпоменателни плочи, намерени при устието на р. Танаис (днешен Дон) от II—III в. сл. Хр. Върху тях се срещат личните имена на Хоростос (Horsat, Horvat) и Хороатос (Horoat, Hrvat). Друга археологическа писмена находка от този район (устието на р. Кубан в Приазовието) е плоча, открита върху обществена сграда, съдържаща държавен герб и термина Хорватски събор (Synodos Horoudthon) от времето Тиберий Саромат. Авторът прави заключението, че хърватите имат стройна обществено-политическа организация и държавен герб, основен символ за старинна държавна традиция. Интересен е фактът, че надписът е изсечен на старогръцки език. Надписът завършва с фразата: "Боже Всевишни, благослови!" Заключението, което прави авторът от този израз, е: Танайско-Боспорските хървати са били монотеисти. Те или са били последователи на Заратустра, или на Христа.

Впечатляваща е за нас, българите, възникналата през IV в. т.нар. Червена Хърватска държава на територията на днешна Украйна. Тя е в основата на по-късната държавно-политическа система на украинския народ. Сведения за тази държавна формация Мато Марчинко намира в Оросиус Пресбитер, който споменава червените хървати — хорити. Подобно на него, Захарий Ретор ги определя на хоротис (HRWTS). Викингите наричат цялата тази страна Земя на Хороватите (Krowataland). Руските и полските летописци отбелязват червените хървати като руски сарвати (Russiae Carvati), червени хорбати (Rothe Krobatten) или само хорвати.

При Мезамир (593—602) Червена Хърватия се обединява с Бяла Хърватия, от което се образува Велика Хърватия. Бяла Хърватия е обхващала днешна Полша, Чехия и Словакия със столица гр. Харват (днешен Краков). Авторът извежда името на гр. Краков от HRVAT. В периода 626—640 г. под натиска на аварите Велика Хърватия се разпада на три самостоятелни държави, една от която ни е позната и до днес като Република Хърватска.

Интересно е да се знае, че средновековната хърватска аристокрация е арийска по произход, а останалата част на населението — славянско. Според автора хърватските владетели са били християни още преди да се заселят на Балканския полуостров, а простолюдието се е състояло главно от идолопоклонници.

Прави впечатление, че между така представената хърватска история и нашата представа за българската история се забелязват учудващи паралели по отношения на произход, време и място на пребиваване. Бихме искали да попитаме защо българската историческа наука не е забелязала тези сходства и защо не ги е обяснила за себе си и на всички нас.

РАЗДЕЛ „НУМИЗМАТИКА“

ПРИНОС КЪМ ПРОУЧВАНЕ НА ЦИВИЛИЗАЦИЯТА ОТ ЗЕМИТЕ В ИЗТОЧНАТА ЧАСТ НА БАЛКАНСКИЯ ПОЛУОСТРОВ ПРЕЗ VII-V ХИЛЯДОЛЕТИЕ ПР. Н. Е.

Автор: н.с. I ст., д-р Ставри Топалов

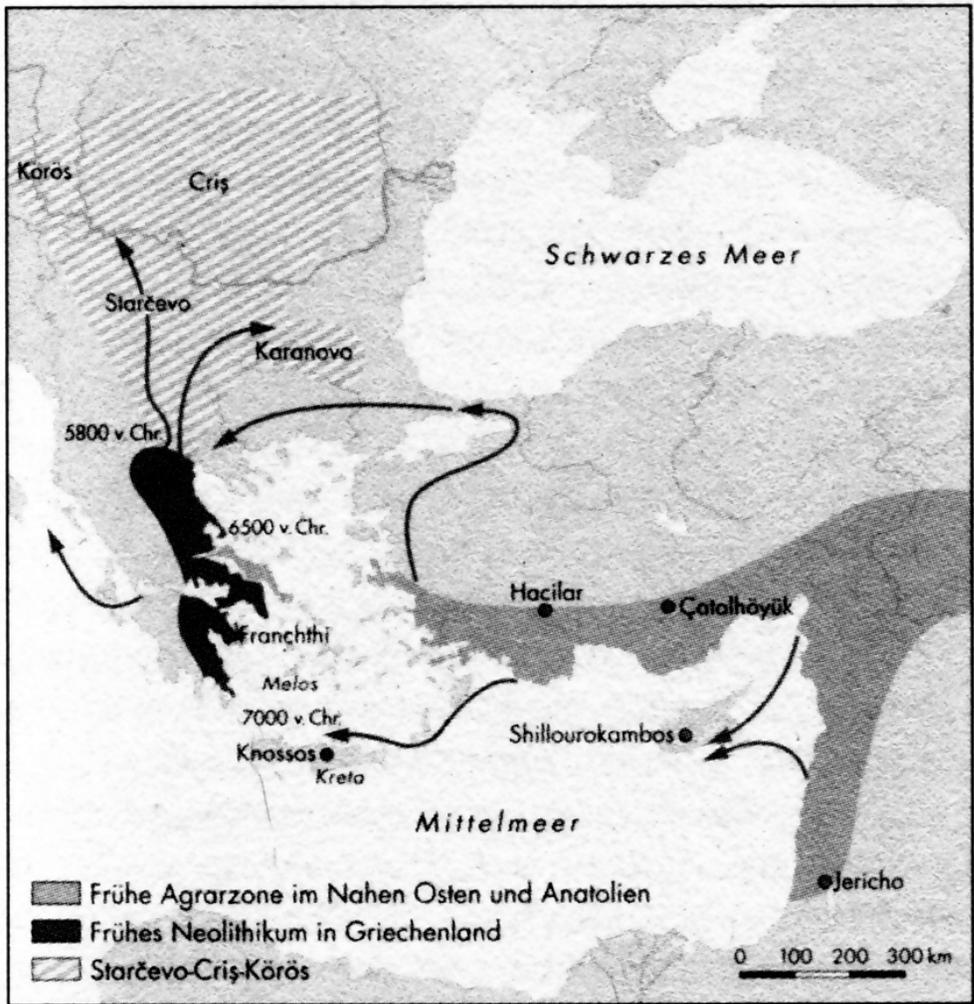
В подготвената ни за печат монография **“Приноси към проучване металургичното производство и металообработването в земите на древна Тракия през каменно-медната и бронзовата епохи”** (Топалов, под печат), представихме част от несъгласията си с някои от основните постановки в монографията на Х. Хаарман **“Загадката на Дунавската цивилизация”** (Хаарман, 2015, превод на Haarmann, 2011). Отделни наши виждания за тази монография са отразени и в студията ни **“Принос към проучване на двойните брадви от земите на североизточната част на Балканския полуостров в периода от VI хил. пр. н. е. до I хил. пр. н. е.”** (Топалов, 2017). Считаме за неправилна тезата, според която първите преминаващи в Европа преселници от Плодородния полумесец* до към 6,700 г. пр. н. е., т. е. преди пробива на Босфора** (когато солената морска вода нахлува в сладководното дотогава езеро/море), са се насочили на запад, следвайки бреговата линия на Беломорското крайбрежие до Тесалия (Хаарман, 2015, 1416), а в следващите векове, по долините на Вардар и Морава, са достигнали на север до срещуположните им земи на Дунав (Хаарман, 2015, 2225). На **Карта 1**, илюстрираща разпространението на земеделието в Югоизточна Европа са отбелязани основните пътища на придвижва-

* В проучването без коментар се приема виждането, че прехода от присвояващата икономика към произвеждащата икономика се осъществява най-напред в района на т. н. Плодороден полумесец. Не се коментира и тезата за възможността този преход да е извършен в земите около сладководното езеро/море, съществувало до около 6700 г. пр. н. е. в района на днешното Черно море.

** Напоследък се коментира и мнението, че водният проток между Мраморно море и сладководното по това време езеро/море (днешното Черно море) се извършва като проникването на водните маси е от езерото/морето към Мраморно море. Без да разглеждаме тези две основни виждания, отбелязваме, че за проучването от съществено значение е фактът на прекъсване на пряката сухопътна връзка между Балканския полуостров и Мала Азия по това време, тъй като основно се разглеждат възможностите за придвижване на населението с домашните им животни от Мала Азия към Балканския полуостров. В изложението по-нататък се придържахме към считаната за най-вероятна засега теза за рязкото проникване на водите от Мраморно море към сладководното тогава езеро/море (Димитров, 1988; Ryan, Pitman, 1998; Dimitrov, Dimitrov, 2004).

не на обитателите на Плодородния полумесец към и в земите на Балканския полуостров според проф. Хаарман*.

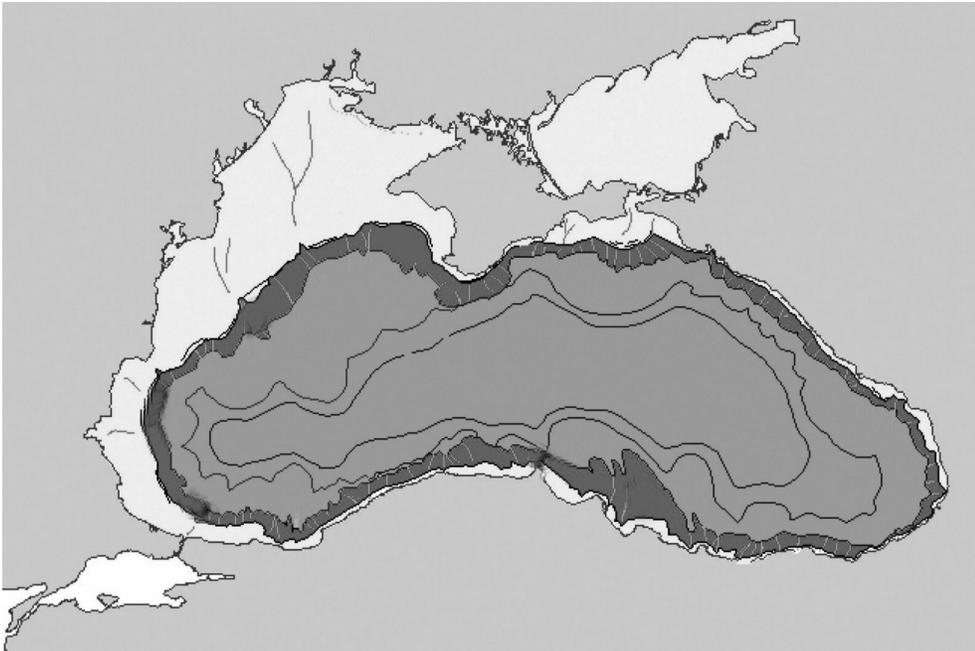
Карта 1. Основните пътища на проникване в земите на Балканския полуостров на преселниците от Плодородния полумесец, носители на постиженията на произвеждащата икономика (Хаарман, 2015, 23),

Поради придържането към представената по-горе теза за разселването на жители на плодородния полумесец към Европа се приема, че част от това население по-късно се отправя по бреговете на река Дунав от запад на изток, настанявайки се и в района на Добруджа, като именно това новопристигащо

* В настоящото проучване не е коментирано виждането на проф. В. Николов за придвижването на обитателите на Плодородния полумесец към земите на Балканския полуостров по морските пътища (Николов, 1990).

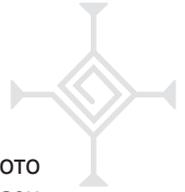
население е носителят на новите достижения в областта на земеделието, животновъдството и дори на металодобива и металообработката в източната половина на Балканския полуостров (*конкретно за металообработката Хаарман, 2015, 85-88*). Едно от основанията за подобно виждане е ненамирането в откритите понастоящем селища в близост до сегашното западно крайбрежие на Черно море на образци от първите създавани именно по това време (около 6500 г. пр. н. е.) изпичани в пещи керамични изделия, разглеждано като доказателство за късното изграждане на тези селища. Друго основание е тезата за подчертано планинския характер на земите на север от непробития по това време при Босфора проток към сладководното езеро/море, като според проф. Хаарман, именно този планински характер не е позволявал отглеждането на земеделски култури (*Хаарман, 2015, 15*). В случая не се взема под внимание, че сравнително невысоките планински разклонения на Странджа тогава не са стигали непосредствено до бреговете на сладководното езеро/море, доказателства за което е релефа на днешното западно крайбрежие на Черно море с дълбочина 30-40-60-80-100 метра на десетки километри навътре. По това време тези райони представляват големи равнинни полета около сладководното езеро/море от преди пробиването на Босфора, когато нивото на водата се е покачило с 90-120 метра (*Димитров, Димитров, 2003, 18-29; Димитров, 2010, 12, 75-81*). На **Карта 2** се вижда сладководното езеро/море с отбелязване на намиращите се по това време по крайбрежието на водния басейн равнини (белите полета).

Карта 2. Сладководното езеро/море с намиращите се по това време по крайбрежието на водния басейн обширни равнини (белите полета), понастоящем разположени под нивото на Черно море (*Димитров, Димитров, 2003, 56-57*),

Не се нуждае от доказателства фактът, че древните пътища минават покрай реките, бреговете на езерата и бреговете на моретата, което косвено е отбелязано и от проф. Хаарман, проследяващ движението на първите според него преселници от Плодородния полумесец по Беломорското крайбрежие и бреговете на реките Вардар, Морава и Дунав (Хаарман, 2015, 22-27), но не вземащ под внимание възможността да се преминава и покрай бреговете на съществуващото по това време голямо сладководното езеро/море. Считаме, че част от идващи от плодородния полумесец групи нови заселници са се насочили първо към тези най-близко разположени много големи равнини, а не към далечната Тесалия, тъй като едва ли по това време са съществували други толкова подходящи за земеделие и скотовъдство равнинни земи с пълноводни реки и сладководно езеро/море на Балканския полуостров. По този път покрай сладководното езеро/море преселниците от Плодородния полумесец са достигнали и до днешните северни райони на Черно море, където са установени ранни селища от това време, два или три пъти по-големи от ранните градове в Месопотамия (*съществуването на тези ранни селища е отбелязано и от Хаарман, 2015, 8, 62-71*). Новите преселници от преди 6,700 г. пр. н. е. заварват съществуващото местно население. Съвременните генетични изследвания показват наличието на малък процент анатолийски гени след пристигането на преселниците, т. е. и след него доминират хората от местното население, продължително време живеещи около сладководното езеро/море (Хаарман, 2015, 24, *отбелязващ същото за населението в Тесалия след идването на преселниците*). Животът в близост до големите водни пространства означава развитие на риболова, използването на лодки, вероятно и на първи малки кораби, строежа на свързани с водата жилища-стоянки за плаванията, вероятно наколни жилища и т. н. Големите равнини около сладководното езеро/море създават условия за възприемане и на земеделието, с което се надграждат достиженията достигнати в района на Плодородния полумесец. Това развитие се благоприятства и от съществуващия между VIII-VI хил. пр. н. е. климатичен максимум. По това време от тези земи според нас започва следващия нов значим етап на развитие на дотогавашната цивилизация. Считаме, че след пробива на Босфора, довело до значително повишаване на нивото на доскорошното езеро/море, обитаващите тези обширни, вече потопявани под водата равнини са се отправили от изток на запад към незалетите от водите земи, създавайки селищата като Караново и като населените места в близост до сегашното черноморско крайбрежие на Балканския полуостров. Тяхните предишни напуснати селища понастоящем са разположени до 90-120 метра по дъното на Черно море и поради това засега не се разполага с достатъчно преки археологически следи за тяхното съществуване. Според извършваните проучвания, съществува стара брегова линия от преди пробива на Босфора, разположена именно на дълбочина 90-120 метра. Установени са останки от древни неолитни селища по това крайбрежие, като са публикувани подводни снимки от района в близост до бреговете на източното крайбрежие на Баканския полуостров и района на Синоп в южната част на съвременното Черно море (Димитров, Димитров, 2003, 49-52, 56; Димитров, 2010, 75-79 с цитиране Ballard, Coleman, Rosenberg, 2000). Това показва съ-

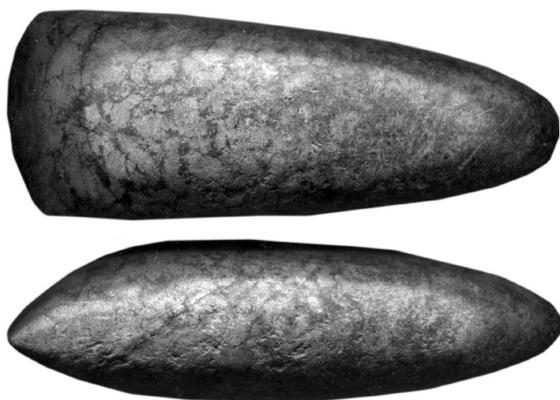
ществуването на една неолитна цивилизация край бреговете на сладководното езеро/море, за която доскоро нямаше конкретни материални сведения. По тази причина продължително време се пропускаше да се установи приноса на това население в дотогавашното, а и в по-късното развитие на древната цивилизация. Считаме, че именно това население поставя основата на т. н. Хамангианска култура, една съществена особеност на която е връзката и с морето, корабоплаването и морската търговия. Установено е, че през следващите хилядолетия е имало няколкократно повишавания на нивото на Черно море, както и понижавания на нивото на крайбрежните земи, довело до наводняване/потъване на части от долините в района на днешните Бургаски и Варненски езера, както и на други крайбрежни райони, т. е. вероятно отново остават неизвестни други също много ранни археологически сведения за обитателите от този район, обхващащ земите от устието на Дунав до Странджа. Според извършваните проучвания се приема, че след пробива на Босфора са съществували 6-7 фази на потъвания и издигания на крайбрежните райони в западните части на Черно море, установяващо се и от наличието на обширни морски подводни тераси, най-близките разположени основно на дълбочини 35-40 м., 20-25 м., 8-12 м. и 4-5 м. (Димитров, 2010, 76), където се намират макар и малко вече преки археологически доказателства, свързани с обитателите на тези земи. Неземането под внимание на тези исторически събития, състояли се в периода от преди и след 6700 г. пр. н. е., довежда до погрешното според нас (*а както установихме напоследък и според проучването на Попов, 2014*) виждане на проф. Хаарман, че водещ център на т. н. от него Дунавска цивилизация принадлежи на културата Винча (Хаарман, 2015, 29, *приемащ становището на Garasanin, 1989, 65*), въпреки много по-ранното доказано съществуване на културата Караново от източната част на Балканския полуостров (*потвърдено като датировка и от Хаарман, 2015, 30*), както и поради все още недостатъчно познатата култура, останките от които понастоящем се намират в потъналите земи от района на бреговете на сладководното езеро/море, култура която би могла да се назове протокултура предшестваща по-късните култури от района на Караново до Дуранкулак. Считаме, че продължението на естествения ход на развитие на достиженията на обитателите на Плодородния полумесец в земите на Балканския полуостров е свързан с тяхното разпространение в областта на земеделието и животновъдството от изток на запад и на север, а не от запад на изток. Именно в тези източни райони на Балканския полуостров за първи път в историята на човечеството се поставя началото на металодобива и обработката на металите, като тяхното по-нататъшно развитие и разпространение в района отново е от изток на запад и на север (*изводи от проучванията на проф. Черних, например Черних, 1978, 264; Тодорова, 1986, 147-148; Димитров, 2007*). Предполагаме, че проф. Хаарман не е запознат достатъчно добре с достиженията на населението от източната част на Балканския полуостров от преди, а и по време на т. н. Варненска цивилизация, след като приема, че най-ранната металургическа дейност в тогавашния свят е установена около 5,400 г. пр. н. е. в днешна Сърбия (Хаарман, 2015, 85), докато медна шлака и медна руда са намирани в района на с. Ябълково, Хасковско до много по-ранно

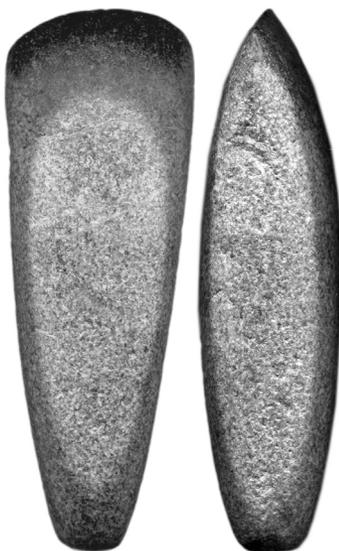
селище, при това разположено в близост до медните рудници при Стара Загора, селище съществувало в периода 6200-5750 г. пр. н. е. (за намирането на медна шлака и руда в този район Лещаков, 2003, 15-17). Поради приемането на подобни тези според нас се подценява приноса на цивилизацията, първоначално развила се в източната част на Балканския полуостров и се достига до неправилното виждане, че културата Винча е най-развита, т. е. водеща на Балканите, въпреки отбелязването че културата Караново е значително по-ранна, а в близост до този район се намира културата Варна, т. е. т. н. Варненска цивилизация, явяваща се продължение на достиженията на населението, обитаващо бреговете на сладководното езеро/море до 6700 г. пр. н. е. Считаме, че целия този обширен източен район в близост до черноморското крайбрежие от устието на Дунава до Босфора, включващ района на Странджа, би следвало да се разглежда като общ съвместен център на една нова ранна, известна ни понастоящем европейска цивилизация, можеща да се назовава като цивилизацията от района на източната част на Балканския полуостров, или ако използваме вече въведено определение, като Протоварненска цивилизация. Според нас най-подходящи условия за развитие в този голям район са съществували не само около Варненските езера, а подобни и дори значително по добри условия са съществували и около Бургаските езера, поради близостта с медните рудници около Ай-бунар и най-вече на рудниците в Странджа, като намиращите се там селища и некрополи все още не са открити и вероятно понастоящем се намират по дъното на езерата. На тази обширна територия се строят първите в Европа къщи с каменни основи (постройките от Дуранкулак), първите в Европа защитни каменни стени около постройките (селището около солодобивния център край Провадия), осъществява се най-стария добив на сол в Европа, разработват се големите меднорудни находища в Старозагорско и Странджанско, достига се до масово производство на тежки медни сечива/оръжия, отливат се първите в света тежки медни изделия с отвори за дръжка, осъществява се търговия с мед и медни изделия на север и североизток (находките от района на Варненския некропол и търговското им разпространение на териториите на север от Черно море), създава се първото обработено злато (находките от Варненския некропол и Дуранкулак), за първи път се въвежда използването на прототипи на грънчарските колела, създават се едни от първите шрифтове, т. е. писменни знаци и т. н. Датировката на погребенията от Варненския некропол, създаван между 4600-4400 г. пр. н. е. (за новата датировка Славчев, 2010, 28), не следва да показва че тези достижения са едва ли не от средата на V хил. пр. н. е., тъй като за достигането на едно подобно мащабно ново развитие е нужен много дълъг предварителен период от време. Проф. Тодорова счита, че е необходимо половин хилядолетие, за да може да се обработва такова количество метал, за да стане възможно наличието му да се долови по археологически път (Тодорова, 1986, 145). Според проф. Хаарман намерените досега метални изделия в земите на т. н. Дунавска цивилизация са "кръгло 4700 кг., а е намерено и повече от 6 кг. злато" (Хаарман, 2015, 85), като големите количества са намерени именно в източната част на Балканския полуостров. Дългогодишните ни наблюдения върху съхранявани в български

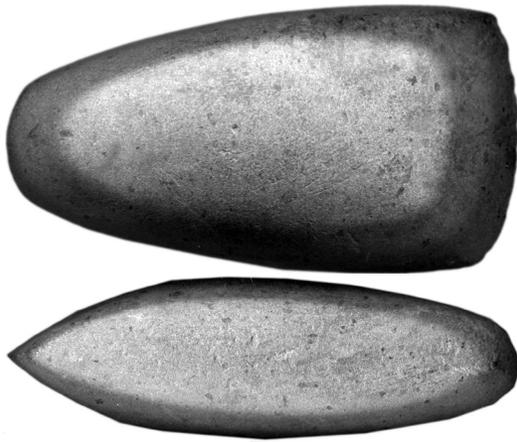
граждани непубликувани медни сечива/оръжия и украшения ни дава основания да считаме, че всъщност е било добивано много по-голямо количество мед от предполагаемото досега, при това добивана и преработвана именно в този район. В подготвяно за публикуване проучване представяме намиращите се в колекцията ни ранни медни сечива/оръжия и резултатите от тяхното проучване. От тях тук ще илюстрираме една част от отливките най-ранни медни брадви/длета и медни брадви-чукове, създавани по образец на използваните по това време разнообразни масивни каменни брадви/длета и масивни каменни брадви-чукове. Първоначално ще илюстрираме имащи различни големини каменни брадви/длета, като обръщаме внимание за избраната характерна "тумбеста" форма на техните тела. По реда на представянето им това са голяма брадва/длето на **обр. 1** с тегло 734 г и дължина 173 мм. и брадвите/длета с подобна форма и намаляващи се тегла и размери на **обр. 2** с тегло 297 г и дължина 121 мм., на **обр. 3** с тегло 162,5 г и дължина 82 мм. и на **обр. 4** с тегло 36 гр. и дължина 51 мм. Подобна "тумбеста" форма имат и най-ранните медни брадви/длета от края на VI и началото на V хил. пр. н. е., от които представяме екземплярите на **обр. 5** с тегло 806 г и дължина 178 мм., на **обр. 6** с тегло 547 гр. и дължина 176 мм., на **обр. 7** с тегло 429 гр. и дължина 130 мм. и на **обр. 8** с тегло 184 г и дължина 105 мм., като различните разновидности по тегла и размери от колекцията ни са общо над 20 броя. Считаме, че има основания да разглеждаме изработката им като вероятно съобразяваща се със спазване подразделенията на съществуваща по това време тегловна система.

обр. 1. мащаб 1:2 Каменни брадви/длета

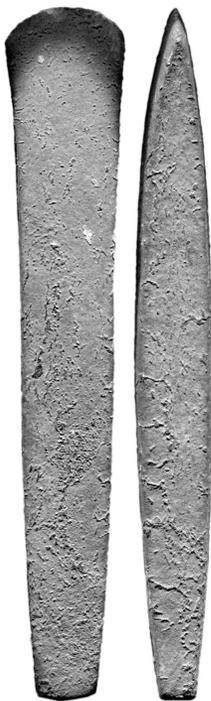
обр. 2. мащаб 1:2 Каменни брадви/длета

обр. 3. мащаб 1:2 Каменни брадви/длета

обр. 4. мащаб 1:2 Каменни брадви/длета

обр. 6. мащаб 1:2
Каменни брадви/чукове

обр. 5. мащаб 1:2 Каменни брадви/чукове

обр. 7. мащаб 1:2 Каменни брадви/чукове

обр. 8. мащаб 1:2 Каменни брадвн/чукове

Представяме и три разновидности от едни от най-ранните медни брадвн-чукове, на **обр. 9** от голям размер с тегло 921 г и дължина 171 мм., на **обр. 10** от среден размер с тегло 378 г и дължина 130 мм. и на **обр. 11** от малък размер с тегло 67,31 гр. и дължина 101 мм. (публикувани в *Топалов, 2017, 30-32*).

обр. 9. мащаб 1:2
Каменни брадвн/чукове

обр. 10. мащаб 1:2 Каменни брадвн/чукове

обр. 11. мащаб 1:2 Каменни брадвн/чукове

В няколко познати ни сбирки се съхраняват десетки подобни непубликувани ранни медни сечива/оръжия. Връщайки се към произвежданите през този период медни изделия, следва да се има предвид, че по-голямата част от създадените по това време медни изделия по-късно са били претопени и използвани за отливането на бронзови изделия. Съществуването на тези големи количества от медни изделия показва ранния интензивен добив и обработка на метали още от края на VI хил. пр. н. е. в източната част на Балканския полуостров. За

осъществяване на добива на метал и по-нататъшната му обработка е следвало да се ангажира почти цялото население, което предполага създаване на значително обединение на обитаващите не само този район хора, а това означава съществуването на предхождащи възникването на държавата структури, вероятно на големи междуплеменни обединения (*Радунчева, 2000, 85-97*). Съществуването на Варненския некропол доказва наличието на непознат доскоро много ранен етап на създаване на класово общество, тъй като във Варненския некропол се откриха и богатите погребения на притежаващите по това време политическа и религиозна власт личности. Считаме за неправилен извода на проф. Хаарман, за егалитарния характер на обитателите на т. н. Дунавска цивилизация, където богатите погребения от района на Варненския некропол се приемат за не принадлежащи на ранните обитатели на тези земи, а са от погребенията на водачи от елита на придошли по-късно степни номади, поели контрола над местното население. Като основания за това се изтъква наличието в тези погребения на скиптри и оръжия, приемано като характерно предимно за степните номади (*Хаарман, 2015, 161-166 и конкретно 165*). Но напълно подобни рогови, каменни и медни "скиптри и оръжия", както и имащи същата форма различни култови предмети, се намират в много райони от централните и югозападните територии на днешна България (*използването на подобни ранни "скиптри и оръжия" като символи на политическа и религиозна власт е коментирано в Топалов, 2017, като са публикувани неизвестни дотогава археологически материали*). Според нас това показва водещата роля на населението в източната част на Балканския полуостров в създаването и развитието на т. н. от проф. Хаарман Дунавска цивилизация, където културата Винча представлява не най-ранен, а един по-късен етап на развитие на културата, първоначално създаваща се през VII-VI хил. пр. н. е. в района на източната част на Балканския полуостров. Характерните различия между тези две култури е в различния вид на изработваната керамика от Винча и различните типове медни изделия и наличието на голям брой предмети от злато от района на Варненската цивилизация. Както вече отбелязахме, считаме че тази много ранна култура е по-правилно да се определя като най-ранната позната понастоящем култура/цивилизация от източната част на Балканския полуостров или като Протоварненска култура/цивилизация, като се вземе под внимание и неоспоримия факт, че най-значимите археологически достижения на тази култура/цивилизация са съсредоточени именно в тези земи. Обърнахме внимание, че датировката на погребенията във Варненския некропол между 4600-4400 г. пр. н. е. не дава основания на проф. Хаарман да приема Варненската цивилизация едва ли не като последен етап на развитие на т. н. Дунавска цивилизация (*Хаарман, 2015, 161-166*). Представихме доводите, че за създаване необходимите предпоставки за нейните постижения е необходим един значителен период от време, включващ мащабните рудни разработки в района на Ай-бунар и Странджа, развитие на технологиите на топене на медната руда, създаване на технологиите за отливане на сложни медни изделия с отвори за дръжка, развитие на търговията с изработваните медни изделия с големи райони от тогавашния свят и т.н. Още веднъж объръщаме внимание за намирането на шлага и медна руда в близост до рудниците около Ай-бунар в селища от VII хил. пр. н. е., както и на

извода на проф. Тодорова, че е необходимо половин хилядолетие добиване и обработване на такова количество метал, за да може наличието му да се долови по археологически път (Тодорова, 1986, 145). Според нас това означава, че още от VI хил. пр. н. е. в източната част на Балканския полуостров се въвеждат най-рано всички нови съществени достижения в областта на металодобива и металообработката, а това става възможно и благодарение на развитието на земеделието, животновъдството и засилената презморска търговия, представляващи в своята общност върховите достижения на развитие на човешкото общество по това време, осъществени първоначално от обитателите на тези земи, а не малко по-късно под влиянието на населението от централните райони на Балканския полуостров.

Разглеждайки развитието на човешката цивилизация след X хил. пр. н. е. следва да се отбележи съществуването на два много ранни, определящи това развитие етапи.

Първия етап при преминаването от присвояващата икономика към произвеждащата икономика започва от около XI/X хил. пр. н. е. и продължава до VIII/VII хил. пр. н. е. Счита се, че той се осъществява в земите на Предна Азия, в т. н. Плодороден полумесец, обхващащ земите по поречията на реките Тигър и Ефрат. Основните постижения през този етап са поставяне началото на отглеждане на различни видове житни растения и опитомяването на някои видове диви животни. Напоследък са представяни доводи, че тези промени в земеделието и скотовъдството се осъществяват по същото време и в крайбрежните земи на сладководното езеро/море, територии, намиращи се понастоящем на 90-120 метра по съвременното дъно на сегашното Черно море, т. е. основно в района на източните части на Балканския полуостров.

Втория етап при преминаването от присвояващата икономика към произвеждащата икономика започва от около края на VI хил. пр. н. е. и началото на V хил. пр. н. е. Той се характеризира с началните мащабни разработки на меднорудни находища и развитието на металообработката, осъществявано за първи път в човешката история в източните части на Балканския полуостров. Именно в тези земи се отливат за първи път масивни сечива/оръжия без отвори за дръжка, като медни брадви-длета и медни брадви-копачи. Малко по-късно в същите райони се създават за първи път масивни сечива/оръжия с отвори за дръжка, като медни брадви-чукове и медни брадви-копачи. Значителна част от тези сечива/оръжия са намерени в погребенията от Варненския некропол, погребения датирани в периода 4600-4200 г. пр. н. е. Друга част от същите типове сечива/оръжия са разпространявани по търговски пътища основно на север и североизток от Балканския полуостров. Следва да се отбележи, че водеща роля в металообработката на население от източните райони на Балканския полуостров продължава и след V хил. пр. н. е., когато в същите тези земи се създават пак за първи път следващите сечива/оръжия, като тънкостенните брадви – длета, брадвите-копачи, втулчатите брадви, двойните брадви, сърпове и кухи брадви келте (Топалов, 2017, под печат).

Следва да се отбележи, че и двата коментирани по-горе етапи в развитието на човешката цивилизация се осъществяват в земи, включващи източните части на Балканския полуостров. С основание следва да се приема, че през

коментирания ранен период от време обитателите на източната част на полуострова са имали водеща роля в развитието на човешката цивилизация, подчертано установяващо се в областта на металодобива и металообработката.

Литература

Димитров, 1998: Димитров Д., Геология и нетрадиционни ресурси на Черно море, 2010.

Димитров, Димитров, 2003: Димитров П., Димитров Д., Черно море, Потопът и древните митове, 2003.

Димитров, 2010: Димитров Д., Далеч от брегове и фарвартери, Варна, Изд. "Галактика", Библиотека "Нептун", 2010.

Димитров, 2007: Димитров К., Медната металургия по Западния бряг на Черно море (средата на V началото на IV хил. пр. Хр.), Автореферат, 2007.

Лещаков, 2003: Лещаков К., Спасителни разкопки на обект Ябълково, АОР, 2003, 15-17.

Николов, 1990: Николов В., Проблемът с Централно-балканските миграционни пътища през ранния неолит: интердисциплинарен подход, Интер-дисциплинарни изследвания, XVII, 1990, 9-24.

Попов, 2014: Попов С., Халколитната цивилизация Варна, 2014.

Радунчева, 2000: Радунчева А., Организация на рудодобива и металургията в българските земи в каменномедната епоха, годишник на НБУ, 4-5, 2000, 87-95.

Славчев, 2010: Славчев В., Варненския некропол – археологически данни и социално-икономически контекст, Варна – праисторически център на металообработката, 2010, 9-32.

Тодорова, 1986: Тодорова Х., Каменно медната епоха в България, 1986.

Топалов, 2017: Топалов С., Принос към проучване на двойните брадви от земите на североизточната част на Балканския полуостров в периода от VI хил. пр. н. е. до I хил. пр. н. е., 2017.

Топалов, под печат: Топалов С., Приноси към проучване металургичното производство и металообработването в земите на древна Тракия през каменно-медната и бронзовата епохи.

Хаарман, 2015: Хаарман Н., Загадката на Дунавската цивилизация. Откриването на най-древната високоразвита цивилизация в Европа, 2015.

Черних, 1978: Черних Ев., Горное дело и металургия в древнейшей Болгарии, 1978.

Ballard, Coleman, Rosenberg, 2000: Ballard D., D. Coleman, G Rosenberg, Further evidance of abrupt Holocene drowing of the Black Sea shelf. Marine Geol., 170, 253-261.

Dimirtov, Dimitrov, 2004: Dimitrov P., Dimitrov D., The Black Sea THE FLOOD and the ansient myths, "Slavena", 2004.

Garăsanin, 1987: Garăsanin M., The Vinča culture and the Adriatic influenses, in: Tasić, 1998: I: 57-87,

Haarmann, 2011: Haarmann H., Das Rdttsel der Donauzivilisation Die Entdeckung der dltesten Hochkultur Europas, 2011.

Ryan, Pitman, 1998: Ryan W., Pitman W., Noah's Flood, SIMON&SHUSTER, New York, 1998.

НАЙ-ГОЛЕМИТЕ КОЛЕКТИВНИ МОНЕТНИ НАХОДКИ В БЪЛГАРИЯ

ЧАСТ I

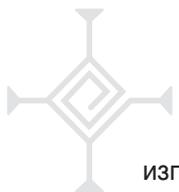
Автор: Николай Теодосиев

В края на 2017 г. излезе от печат двutomният "Опис на колективните монетни находки от България". Описът съдържа кратки съобщения за колективни монетни находки от **всички исторически епохи**, открити върху днешната територия на Република България и отчасти извън нея. Хронологията на укриване на находките обхваща времето от предмонетната епоха до средата на XX в. или приблизително 3000 години. Общият брой на описаните находки е около **3600**.

Описът е издаден в "бутиков" тираж от 50 екземпляра, който вече е почти изчерпан. Във връзка с това ние сметнахме за необходимо да представим едно извлечение от описа, включващо само най-големите находки. Те ще бъдат представени в две статии: първата включва находки трезорирани от домонетната епоха до 498 г. сл. Хр., а хронологичният обхват на втората е от 498 г. сл. Хр. до XX в. В настоящата статия са описани 69 най-големи находки от първия хронологичен период.

Терминът "най-големи находки" е условен и е почти невъзможно да се дефинира. Все пак първият критерий за попадане в подобна "класация" е броят на монетите в находката. Долната граница по отношение на този брой е "размита" и зависи от типа на монетите и тяхната рядкост. Ето защо в някои случаи в списъка попадат находки със сравнително малко екземпляри, но съдържащи много редки типове монети. Вторият по важност показател е стойността на находката – както по пазарни цени, така и като научна значимост. Третият критерий е видът на метала – естествено е по-широката публика да се интересува предимно от находките, съдържащи монети от благородни метали, но в списъка са включени и най-големите находки с медни и бронзови монети.

Описанието на всяка находка е направено под форма на свободен текст. Обемът на текста зависи от наличната информация, която понякога е твърде оскъдна. В други случаи, особено когато се касае до знакови за българската история находки или отделни монети, описанието включва повече детайли. Това е направено с цел текстът и сведенията, които дава описанието, да се

използват от по-широк кръг читатели (например родокраеведи), а не само от професионални археолози и нумизмати.

Находките са описани на географски принцип – по азбучен ред на наименованието на областите, в които са намерени.

ОПИС НА НАХОДКИТЕ

Благоевград-1981

През 1981 г. в околностите на града била открита находка от тетрадрахми с името на квестора Езилас, разпръснати между частни лица. Според по-късни сведения първоначално находката е съдържала около 200 монети, всички тетрадрахми на Езилас (*Прокопов 1985*). Описани са 14 екз., 9 са прегледани и са класирани в групи VI и VIII по систематиката на **Bauslough** (Silver Coinage with the Name of Aesillas Questor. ANS Numismatic Studies, No 22, New York, 2000, 103-104); монетни печати O86-310; укриване след 65 г. пр. Хр.) (*Paunov et al.*).

Брой на монетите: около 200 Ag

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: квестор Езилас (93-88 пр. Хр.)

Трезориране: след 65 г. пр. Хр. (*Paunov et al.*)

Прокопов (1985), Н-1-3; Paunov et al. (2014, 13)

Скребатно-1962, общ. Гърмен; обл. Благоевград; IGCH 720

През 1962 г. в местността "Бора" е намерено керамично съдче с две дръжки (кантарос), съдържащо около 250 сребърни монети от V-IV в. пр. Хр. От тази находка в музея в Благоевград постъпват 184 монети. Публикувани са от *Колев и Славчева*, но по-късно са подробно каталогирани от *Paunov et al.* Три от монетите са нециркулирали драхми от типа: "силен държи менада / вдлъбнат четирисекторен квадрат". Стилът на изображенията е много висок. Авторите ги датират към началото на V в. пр. Хр. Теглото на монетите е 3,53, 3,56 и 3,65 г.

Шест трихемиоболи от о. Тасос са попаднали в частна колекция в гр. Гоце Делчев. Останалите 181 трихемиоболи на Тасос от РИМ-Благоевград и се разпределят в пет групи както следва (*Peshkehonov*):

Група	Емисия	Аверс	Реверс	Екземпляри
I	422/1 – 411	Силен, обърнат на $\frac{3}{4}$ вляво	Крамер, ΘΑΣ–ΙΩΝ	15
II	411 – 405/4	Силен наясно	Крамер, ΘΑΣ–ΙΩΝ	30
III	405/4 – 390	Силен наляво, без символи	Крамер, ΘΑΣ–ΙΩΝ	121
IV	~ 400 – 390	Силен наляво с гопълн. символи	Крамер, ΘΑΣ–ΙΩΝ	11
V	~ 400 – 390	Силен наляво, без символи	Крамер, ΘΑΣ–ΙΩΝ	4

Символите са зърно и змия, има и други, но не могат да се идентифицират. Двадесет трихемиобола от групите "силен наляво" са пробити (*Paunov et al.*

2014, 14). Теглото на монетите е в границите 0,61-1,05 g, а диаметърът – около 10-11 mm. Тези трихемиоболы се датират около средата на IV в. пр. Хр.

Брой на монетите: около 250 + Ag

Място на съхранение: 179 в РИМ – Благоевград, 6 в Гоце Делчев ?

Най-късна монета: Тасос, IV в. пр. Хр.

Трезориране: около 350 г. пр. Хр. (IGCH)

Колев и Славчева (1972), МПК-4-26; Колев (1977), ИМЮБ-III-124; Paunov et al. (2014, 14); Peshekhonov (2016, 27);

Атия-1934, общ. Созопол; обл. Бургас

През декември 1934 г. на северния бряг на полуостров Атия, разположен северозападно от Созопол, при изравняване на терена работници изкопали на дълбочина около 1 m керамична делва, пълна със стрелоподобни късове от бронз. Съдът със стрелите постъпил в ИМ-Бургас. В близост до намерената делва бил открит керамичен калъп за отливане на стрелите, който бил унищожен от работниците. В същата местност били изкопани две бронзови брадвички, едната от които постъпила в ИМ-Бургас. Тя е с дължина 16 cm, остието е широко 5,5 cm, а горният и край – 4,5 cm. Стрелите са явно домонетни форми. Те имат средна дължина около 5 cm, като краищата им завършват с топчета. Страничните ръбове също са затъпени, което показва, че те не са били предназначени за използване като оръжие. Укриването им в съд, подобно на съкровище от монети, показва, че са изпълнявали функцията на парични знаци. Предполага се, че на полуостров Атия е имало работилница за изработване на стрели-монети, като за изходен материал се е използвала медта, добивана в разположения наблизко Меден рид. Стрелите монети са били предназначени за вътрешна търговия с тракийското население по черноморското крайбрежие.

Находката е подробно анализирана в статията на *Балабанов*. Голяма част от екземплярите могат да се характеризират като технологичен брак. Грижливо изработените стрели са около 60 %. Наблюдават се два типа: А) с удължена форма и слабо очертани ребра и Б) с листовидна форма, подчертани ребра и изпъкнал среден ръб. Средното им тегло е 4,42 g, като 75 % от стрелите попадат в границите 4,0-4,9 g. Съдът, в който са открити стрелите, може да бъде датиран към началото на V в. пр. Хр. Изказано е предположението, че в отделни райони стрелите-пари са циркулирали успоредно с монетите и са обслужвали дребната търговия. Според *Карайотов*, емитирането на стрелите-пари е станало по-рано – през VII в. пр. Хр.

Брой на монетите: 1810 + Æ стрели

Място на съхранение: ИМ – Бургас

Най-късна монета: VII в. пр. Хр.

Трезориране: начало на V в. пр. Хр.

*(Балабанов); VII-VI в. пр. Хр. (Карайотов)
Балабанов (1986), Н-2-3; Карайотов (2011, 12)*

Братово-1957, общ. Бургас; IGCH 885

През 1957 г. един жител на селото, като орал нивата си, намерил керамичен съд, пълен с бронзови монети от Месамбрия на Черно море. За музея в Бургас били откупени 550 броя, всички от един тип (глава на амазонка / Атина Алкидамос), но сечени с различни двойки печати. Според *Karayotov (1994a)* в музея са постъпили 519 монети на Месамбрия и 1 на Одесос. Повечето от монетите са силно изтрити. В съобщението на IGCH е записано, че общият брой на монетите е 1500. Монетите от тази находка са публикувани и детайлно описани от *Karayotov (2009, 190, 202-245, 457)*. Общият брой на монетите в АМ-Бургас е 515, от които месамбрийските са от два типа:

"Амазонка / ΜΕΤΑΜ/ΒΡΙΑΝΩΝ, Атина Алкис" – 513;

"Шлем в профил /ΜΕΤΑΜ/ΒΡΙΑΝΩΝ, келтски щит" – 1.

Единствената монета на Одесос в находката е от типа "Дарзалас / конник, ΟΔΗΣΙΤΩΝ".

Брой на монетите: 550 + ΑΕ

Място на съхранение: 515 в ИМ – Бургас

Най-късна монета: Месамбрия, III-II в. пр. Хр.

Трезориране: III-II в. пр. Хр. (*IGCH*); 180-175 г. пр. Хр. (*Карайотов*)

Karayotov (1994a, 289); Karayotov (2009, 457)

Бургаско-1981

Около 1981 г., при неизвестни обстоятелства, в Бургаска област била открита находка от около 700 силикви от края на IV – началото на V в. Находката е попаднала в частни ръце. От нея Юрукова е видяла 10 силикви на Теодосий I (379-395) и 5 на Аркадий (395-408). Същият тип монети е бил показан и на Вл. Пенчев от НИМ-София.

Брой на монетите: около 700 Ag

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: Аркадий (395-408) ?

Трезориране: 395-408 г. ? (НТ)

Юрукова (1983), А-1/2-116

Везенково-1910 (бивше Кадър факлий), общ. Сунгурларе, обл. Бургас

През пролетта на 1910 г. край селото били открити около 3 оки [около 3,8 kg] златни монети, от които само няколко екземпляри били откупени за сбирките на Народния музей. Откупените монети са солиди на императорите: Теодосий II (408-450) – 1 и Лъв I (457-474) – 5. Солидите са били толкова добре запазени, че изглеждали като нови (*Филов*). Укриването на находката най-вероятно може да е във връзка с готските нападения през 80-те години на V в. В статията на *Владиминова-Аладжова* на базата на нумизматичен материал от колективни находки, съдържащи златни монети, се анализират редица статистически показатели, определящи белезите за богатство през късната античност.

Брой на монетите: около 835 Au

Място на съхранение: 6 в НАИМ – София; 1 ч. кол. в Бургас

Най-късна монета: Лъв I (457-474)

Трезориране: 481-487 г. (*Владиминова-Аладжова*)

Владиминова-Аладжова (2006), НСЕ-3-159

Драганци-1959, общ. Карнобат; обл. Бургас

През 1959 г., при изкопни работи край селото, било намерено бронзово съдче с 337 римски денари от I в. сл. Хр. Монетите се разпределят по императори така: Тиберий – 1, Нерон – 13, Отон – 8, Вителий – 6, Веспасиан – 153, Тит – 1, Домициан – 152, Нерва – 3. Находката е постъпила в музея в Бургас.

Брой на монетите: 337 Ag

Място на съхранение: ИМ – Бургас

Най-късна монета: Нерва (96-98)

Трезориране: 96-98 г. сл. Хр. (НТ)

Герасимов (1962), 25-230

Несебър-1981 едноименна община; обл. Бургас

През септември 1981 г. в Несебърския музей постъпва находка от 282 сребърни тетрадрахми. Находката е намерена на южния бряг на Несебърския полуостров. Откривателите са 6 работници-изкопчици, жители на Несебър, които са копали канал. Монетите са били поставени в полуразрушен бронзов съд, който намервачите изхвърлили в морето. Повечето монети имат следи от горене. Най-ранните монети в находката са 5 тетрадрахми на Първа македонска област, които са доста изтрити. Хронологически следват 19 тетрадрахми на Маронея плюс едно тракийско подражание на същия град. Най-обилно са представени тракийските подражания на тетрадрахмите на остров Тасос – 166 броя. Надписи могат да се прочетат само върху 10 от тях, всички останали са без надписи – само чертички и точки. Вероятно сред тях има и една оригинална тетрадрахма. Последната група монети в находката са 91 тетрадрахми на Атина, сечени през втория период от монетосечене на този град. Повечето от тях са сечени през първата четвърт на I в. пр. Хр. Според *Прокопов (2011)*, най-късните тетрадрахми на Атина се отнасят към 86-84 г. пр. Хр. Учудващо е обстоятелството, че в такава голяма находка отсъстват монети от самата Месамбрия. Монетите на Първа македонска област са идентифицирани от *Prokоров (2012)* и са включени в неговия каталог (находка № 88).

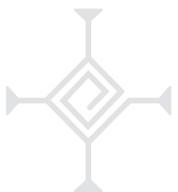
Брой на монетите: 282 Ag

Място на съхранение: ИМ – Несебър

Най-късна монета: тетр. на Атина, I в. пр. Хр.

Трезориране: 72 г. пр. Хр.

*(Карайотов) Карайотов (1982, 33-35);
Прокопов (2011, 87); Prokоров (2012, 226)*

Несебърско-1998; обл. Бургас

През 1998 г. в района на Бургаския залив е открита находка с електронни статери на Кизик. Няма сведения за броя и типа на монетите (*Карайотов 2011*). По-късно *Карайотов (2016)* дава допълнителна информация за тази находка. Намерена е в Източна Стара планина, между Несебър и Поморие. Според устни описания на колекционери, находката съдържала най-малко три типа статери на Кизик. Първият е с изображение на лъв наляво; вторият – Атина с коринтски шлем; третият – бога на морето Посейдон. Всички били с герба на Кизик – риба тон под лицевото изображение. Реверсът е обичайният вдлъбнат квадрат. Възможно е находката да е съдържала и други типове кизикени.

Брой на монетите: 20 + EI

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: статер на Кизик, VI-V в. пр. Хр. ?

Трезориране: VI-V в. пр. Хр. ? (НТ)

Карайотов (2011, 23);

Карайотов (2016), Rv-1-6

Огнен-1961, общ. Карнобат; обл. Бургас

През 1961 г. в местността "Бужова могила", между селата Искра и Огнен, е изровено случайно гърне с около 4800 римски сребърни монети от II-III в. От тази находка са запазени 4604 екземпляра, разпределени в три музея: в Бургас – 3179, в Карнобат – 1310 и във Варна – 115 бр. Разпределението на монетите по владетели и номинали, съхранени общо в трите музея е следното (*Лазаров*):

денари (2220): Нерон – 1, Веспасиан – 5, Домициан – 2, Траян – 8, Хадриан – 8, Елий Цезар – 2, Антонин Пий – 13, Антонин Пий с Марк Аврелий – 2, Фаустина Стара – 12, Марк Аврелий – 26, Фаустина Млада – 14, Луций Вер – 3, Луцила – 3, Комод – 26, Криспина – 3, Пертинакс – 1, Клодий Албин – 1, Септимий Север – 340, Юлия Домна – 210, Юлия Домна с Гета – 1, Каракала – 410, Плаутила – 34, Гета – 150, Макрин – 36, Диадумениан – 11, Елагабал – 108, Юлия Паула – 3, Юлия Соемия – 6, Юлия Меза – 13, Север Александър – 202, Орбиана – 2, Юлия Мамея – 30, Максимин I – 204, Паулина – 2, Максим Цезар – 7, Гордиан I – 2, Пупиен – 14, Балбин – 7, Гордиан III – 298;

антониниани (2384): Гордиан III – 2000; Филип I Араб – 336, Отацилия Севера – 9, Филип син – 19, неопределени – 20.

Общият брой на антонинианите е 2482, от които 2364 са на Гордиан III и Филип Араб и семейството му. Останалите 118 антониниана не са разпределени по владетели, а са включени в общия брой на монетите. Най-ранните монети са силно изтрети, към тях спадат и 20-те неопределени. Монетите на Гордиан III и следващите владетели са много добре запазени. Най-късните монети са на Филип I Араб от 246 и 247 г. Най-вероятно съкровището е укрито преди края на управление на Филип I Араб. Вж. също **Пирне-1962**. Описанието на **Огнен-1961** и **Искра-1974** се отнася за една находка.

Брой на монетите: ок. 4800 Ag

Място на съхранение: ИМ-Бургас – 3179, ИМ-Карнобат – 1310, АМ-Варна – 115

Най-късна монета: Филип I Араб (247)

Трезориране: 248-249 г. (*Лазаров*)

Лазаров (1965), Б-2-157

Синеморец-2012, общ. Царево; обл. Бургас

На 27 септември 2012 г. при редовни археологически разкопки на крепостта на тракийския владетел Кортодзунтос в землището на селото, е открито керамично гърне, запечатано с оловна плоча. Мястото, където е открита находката се намира на невисоко възвишение непосредствено южно от устието на р. Велека и северно от с. Синеморец. Гърнето е намерено до външната източна стена на крепостната кула. Монетите са били поставени в керамичен съд, чието устие е залято с олово. Върху съда са били поставени големи керамични фрагменти. Гърнето е било укрито в дупка, специално изкопана в материковата скала. В гърнето са укрити 199 сребърни тетрадрахми, датирани най-общо от II-I в. пр. Хр. с общо тегло около 4 kg. Сред тях има 36 екземпляра на тракийския владетел Мостис. Това е най-голямото количество монети, откривано на едно място от този тракийски владетел. Всички монети са отлично запазени.

В предварително съобщение *Агре и Йорданов* дават следното разпределение на монетите по емитенти:

Бизантион (143): постумни тетрадрахми лизимахов тип – 143;

Витиния (14): Прусий II (182-149 г. пр. Хр.) – 1, Никомед II Епифан (149-127) – 13;

Месамбрия (3): постумни тетрадрахми на Александър Велики – 3;

Одесос (2): постумни тетрадрахми на Александър Велики – 2, сечени след ок. 115/113 г. пр. Хр., когато е възстановено градското монетосечене;

Мостид (36) – 36 екз. Аверс: бюст на владетеля надясно; Реверс: Атина, седнала на трон наляво с копие, подпряна с лявата си ръка на щит и държаща в дясната си ръка Нике. Вертикален надпис отясно: ΒΑΣΙΛΕΩΣ, отляво: ΜΟΣΤΙΔΟΣ. Под отреза на реверса е изписана годината на отсичане чрез надписа ΕΤΟΥΣ плюс гръцки букви с нумерално значение. Годината на отсичане се отброява от началото на властване на Мостис. Екземплярите в находката са сечени между 22-та и 32-та година.

Кизик – 1 тетрадрахма с аверс: глава на богинята Коре Сотейра (Спасителка) с диадема надясно и реверс: хоризонтално разположена факла, над и под която има двуредов надпис с името на града (ΚΥΖΙΚΗΝΟΝ) и два монограма, всичко заобиколено във венец от букови листа (*Агре и Йорданов*).

На този етап като най-ранна се приема тетрадрахмата на Прусий II, датирана между 170 и 150 г. пр. Хр. Не е ясно коя е най-късната монета, но вероятно е между 90 и 70 г. пр. Хр. (*Агре и Йорданов*). Укриването на съкровището е станало по предварително обмислен план и след старателна подготовка, което показва, че собственикът на парите е имал достатъчно рано информация за

някаква предстояща опасност. Като такава се очертава походът на Марк Лукул в Тракия през 72 г. пр. Хр. Предстои подробно публикуване на монетите.

Брой на монетите: 199 Ag

Място на съхранение: ИМ – Царево

Най-късна монета: 90-70 г. пр. Хр. ?

Трезориране: 72 г. пр. Хр. ? (НТ)

Агре и Йорданов (2013), НСЕ-9-1

Аспарухово-1971, общ. Дългопол; обл. Варна

През 1971 г. при изкопна работа в околностите на селото било намерено гърне с около 1000 римски денара и антониниана от II-III в. От тази находка в музея в гр. Дългопол попаднали 939 монети. Те се разпределят така:

денари (610): Антонин Пий – 2, Марк Аврелий – 3, Фаустина Млада – 2, Луций Вер – 1, Комод – 28, Пертинакс – 1, Клодий Албин – 4, Септимий Север – 106, Юлия Домна – 41, Каракала – 56, Плаутила – 11, Гета – 22, Макрин – 1, Диадумениан – 1, Елагабал – 62, Юлия Соемия – 2, Юлия Меза – 23, Юлия Паула – 5, Аквилія Севера – 1, Север Александър – 110, Орбиана – 1, Юлия Мамея – 22, Максимин I – 38, Паулина – 1, Пупиен – 1, Гордиан II – 1, Гордиан III – 64;

антониниани (329): Каракала – 5, Макрин – 1, Елагабал – 10, Юлия Меза – 2, Гордиан III – 201, Филип Араб – 80, Отацилия Севера – 14, Филип II син – 16.

Брой на монетите: 1000 + Ag

Място на съхранение: 939 в ИМ – Дългопол

Най-късна монета: Филип I Араб (244-247)

Трезориране: около 248 г. (НТ)

Юркова (1977), А-1-69

Варна-1907, IGCH 840

Според сведенията на колекционерите Ив. Д. Буров и П. Бъклов, през 1907-1908 г. във варненските лозя, на един рид, измит от поройните дъждове, било намерено керамично гърне със 198 златни монети на Александър Велики (336-323) и една на Деметрий Полиоркет (306-283). Последната монета прегледал и определил сам г-н Буров. Част от находката била разпродадена на сарафите в гр. Русе, друга част откупил великият княз Владимир Александрович, а трета била пренесена в Букурещ и там разпродадена. За съжаление нищо от тази голяма находка не е попаднало в Народния музей. Всички монети, общо 199 броя, били отлично запазени.

Брой на монетите: 199 Au

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: Деметрий Полиоркет (306-283)

Трезориране: около 300 г. пр. Хр. (IGCH)

Мушмов (1929), 5-384

Варна-1909

През 1909 г. между морето и Девненското езеро били намерени голямо количество медни римски монети от IV в. сл. Хр. Два **сандъка** от тази находка са получени в музея в София (*Мушмов*). Във втората публикация *Юрукова* споменава, че находката е съдържала около 112 000 медни монети и вероятно е представлявала някой току-що събран данък от района на Одесос след наредбата на Юлиан Апостат от 362 г.

Брой на монетите: около 112 000 АЕ

Място на съхранение: НАИМ – София

Най-късна монета: втора половина на IV в. ?

Трезориране: втора половина на IV в. ? (*Юрукова*)

Мушмов (1915), IV-274;

Юрукова (1975), Н-2/3-6

Варна-1949 (Одесос), *IGCH 796*

През 1949 г. неизвестно къде във Варненско била открита голяма находка от златни статери на македонските владетели. В каталога *IGCH* тази находка е заведена под № 796 с название "Varna (Odessus), Bulgaria, 1949". За по-голяма еднозначност и тук находката се класира като намерена във Варна, а не във Варненско, както е обявено в първото съобщение на *Герасимов*. От тази находка са били показани на д-р В. Хараланов от Шумен 7 статера от Филип II, 7 от Александър Велики и Филип III Аридей. Монетите са били отлично запазени и са били разпръснати. В *IGCH* се твърди, че находката съдържала около 1000 статера и 30 от тях са попаднали в НАИМ – София. Според *Русева (2005)*, обаче в НАИМ – София няма изобщо такава находка, записана като **Варна-1949**. Но има 40 статера, за които е записано, че са открити през 1954 г. някъде в Добруджа. Приемаме, че вероятно се касае за една и съща находка.

Брой на монетите: около 1000 Au ?

Място на съхранение: 40 в НАИМ – София

Най-късна монета: Филип III Аридей (323-316) ?

Трезориране: около 315-300 г. пр. Хр. (*IGCH*)

Герасимов (1952), 18-401;

Русева (2005), НСЕ-2-1

Варна-1955, *IGCH 859*

През пролетта на 1955 г., при копане на лозе в околностите на града, било намерено гърне с повече от 200 тетрадрахми. По сведения на д-р В. Хараланов от Шумен, който прегледал около 160 екз. от находката, в нея се намирили тетрадрахми от следните елинистически владетели: Александър Велики – 71, Филип III Аридей – 1, Деметрий Полиоркет – 1, Лизимах – 4, Селевк I – 7, Антиох I – 1. Останалите монети били неопределяеми, поради силно износване.

От александровите тетрадрахми четири са били със следа от удар с остър предмет, други две – сечени в Месамбрия, 2 – в Калатис, 5 – в Одесос, 3 – в Синоп и 3 – в Митилен. Част от находката е съхранена в музея във Варна.

Брой на монетите: 200 + Ag

Място на съхранение: част в АМ – Варна

Най-късна монета: Антиох I (281-265)

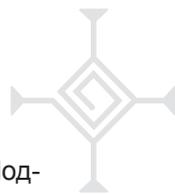
Трезориране: около 275-265 г. пр. Хр. (IGCH)

Karayotov (1994, 120)

Девня-1929 (бивше Река Девня), едноименна общ.; обл. Варна

На 10 ноември 1929 г. в двора на Панайот Тодоров от тогавашното село Река Девня, при копаене на яма за външна тоалетна, на дълбочина около 2 m, работниците се натъкват на два големи керамични съда [долиуми, наречени "кюпове"], пълни с римски сребърни монети от I в. пр. Хр. до III в. сл. Хр. Обстоятелствата по намирането и частичното разпръсване на находката са описани детайлно от *Лазаренко*. Вестта за откриването на находката се разпространила бързо и на мястото се събрали около 200 души. Някои започнали да пълнят монетите в чували. Разграбването е спряно от пристигналите общински служители и местния стражар. Привечер пристига и кметът на селото, заедно с брат си. Те пращат стражаря да потърси общинския писар, за да съставят акт за намерената находка и, след като остават сами, двамата напълват няколко чувалчета с монети и ги занасят в домовете си. На следващият ден, 11 ноември, пристига варненският окръжен управител заедно с други служебни лица. Констатирано било, че всички монети от по-малкия долиум са разграбени, докато от големия била взета само малка част от съдържанието му. Останалите монети са събрани и претеглени, заедно с прибраните предния ден от собственика на терена три чувалчета. Общото им тегло било около 290 kg. Количеството на разпръснатите монети не може да се установи, но вероятно е между 100 и 150 kg. Предполага се, че само кметът и брат му са заграбили около 90 kg. Много от лицата, които са взели монети в първите часове след откриването на находката, после започват да ги предлагат за продажба на цена 1500 лв за килограм, което е по-малко от тогавашната цена на среброто. Част от тези вторично продавани монети са изкупени от музея, а други – конфискувани. Още на 12 ноември първоначално събраните монети, т.е. около 290 kg, са предадени на Карел Шкорпил – председател на Варненското археологическо дружество. При направения първоначален оглед се установява, че най-ранните монети са на Траян, а най-късните – на Гордиан III.

Общият брой на монетите вероятно е над 120 000. Но от тях са съхранени само 81 044, от които 68783 в Народния музей в София (днес НАИМ при БАН) и 12 261 броя във Варненския музей (вж. таблицата по-долу). Вероятно над 30 000 монети (има сведения дори за 100 000 монети) са разграбени от населението, като дълго са се разпродавали на разни търговци и частни лица, някои дошли дори от чужбина.

В находката са застъпени монети от 60 императори и техни сродници. Подробно описание на монетите от находката, съхранявани в музеите във Варна и София, е направено от Mouchmov (1934) и е дадено в таблицата. Най-ранните монети са 29 денара на Марк Антоний (умрял 30 г. пр. Хр.), които се разпределят така: LEG II – 1, LEG VII – 1, LEG XI – 1, LEG XXI – 2, LEG VI (сечен при Марк Аврелий и Луций Вер) – 20, неопределени – 4 (записани от *Mouchmov* на френски като "Frustes", т.е. силно износени). Най-късните монети са на Траян Деций и Херений Етруск (PIETAS AVGVSTORVM), сечени след средата на 250 г. Трябва да се отчита, че повече от 30 % от първоначалния състав находката липсва.

Освен съхранените в двата музея монети, около 1500 екземпляра от находката попадат във втората част на колекция **Аврамов-1913** (София). Сред тях са предимно редки монети от римски императори и техни сродници: Дидий Юлиан, Пертинакс, Пупиен, Дидия Клара и др. Тези 1500 монети по-късно са разпродадени от наследниците на Аврамов в чужбина и не са включени в списъка.

Независимо от огромния брой запазени монети, липсата на значителна част от находката поражда сериозни проблеми с определяне на точното време на укриване на съкровището. Първоначално се предполага, че е заровено в земята през 250 г., когато Марцианопол е обсаден от готите, разрушен и опожарен. Готите обаче не са успели да намерят съкровището. През следващата година имп. Траян Деций води тежка битка с готите край Абритус (дн. Разград) и загива заедно със сина си Херений Етруск.

Мушмов (1932), приема, че това съкровище представлява градската хазна, която е била укрита при известието за предстоящото нахлуване на готите. Според него, е почти немислимо частно лице от онова време в Марцианопол да притежава такова голямо количество пари. Става дума за 350-400 kg сребърни монети, които намервачите са вадили от дълбокия изкоп с помощта на кофи и чували. При направените разкопки през 1930 г. под ръководството на Никола Мушмов се установява, че на мястото на трезориране е имало стара сграда с правоъгълна форма и с дебелина на зидовете 54 cm. "Кюповете" с монетите са укрити в югоизточния ъгъл на сградата, чиято площ е около 50 m². Дълбочината, на която са открити, е на около 2,80 m под нивото на терена през 1929 г. При разкопките не са намерени никакви съществени артефакти от римско време. *Мушмов* предполага, че съкровището съзнателно е укрито в най-обикновена сграда, като това е направено с цел тя да не привлича вниманието на завоевателите. В близост до тази сграда са открити основите на монументални постройки с основи, дебели до 3 m, зидани с големи каменни блокове.

Два века по-късно, през V в., върху старата сграда, където е заровено съкровището, е изградена нова къща с небрежно направен зид и с мазилка от глина и слама. Поколения наред от новите обитатели са живяли на 1,5 m над съкровище с огромно количество монети. През втората половина на XIX в. теренът, където са се намирали старите сгради, е бил насипан с пръст и отчасти превърнат в гробище. По-късно местната администрация дава разрешение да се строят нови сгради върху развалините на стария Марцианопол. Теренът

нът, под който се намират римските сгради, преминава в частни ръце и новите собственици попадат на находката.

Хипотезата, че находката представлява бивша градска или дори държавна хазна се натъква на сериозен проблем. Това е пълната липса на монети на Филип I Араб и неговите сродници и наличието само на 4 екземпляра от Траян Деций и сина му Херений Етруск. Присъствието на последните 4 монети в първоначалния състав на находката също не е сигурно, поради хаотичното вторично изкупуване и конфискуване на монети от частни лица **след** откриване на находката. При подобно вторично "попълване" на находката в нея лесно могат да попаднат 4 екземпляра от масово срещаните монети на Траян Деций и сина му, но намерени другаде. Практическата липса на монети, сечени след 244 г., е абсурдно за градска хазна, в която непрекъснато постъпват монети от ежедневния оборот.

Лазаренко оспорва изводите, направени от Мушмов след проведените разкопки. Според *Лазаренко*, монетите са открити в избено помещение на къща или отделна стопанска постройка, принадлежаща на частно лице – вероятно заможен гражданин на Марцианопол. Затварянето на съкровището (т.е. краят на неговото натрупване) е станало по времето на Гордиан III, защото сигурните най-късни монети са от негови емисии, сечени през 241-243 г. Предполагенията на *Лазаренко* имат сериозна аргументация, но пораждат нови въпроси. Възможно ли е такава огромна сума пари, държана от частно лице, да остане в земята след евентуалната смърт (дори естествена) на притежателя си? Ако той е умрял или загинал в интервала 241-243 г., то предполагаемото разрушаване на Марцианопол от готите през 250/251 г. е имало достатъчно време (почти 10 години), през което неговите роднини или съседни да потърсят и намерят съкровището. Ако никой не е намерил монетите след смъртта на притежателя им, то трябва да се приеме, че тяхното натрупване е ставало много тайно и е останало неизвестно за околните, особено за родствениците му, ако укривателят изобщо е имал такива.

Тук ние изказваме **трета хипотеза** относно трезорирането на съкровището. Най-вероятно и най-логично е да се предположи, че такава огромна сума пари е събирана тайно и за нея е знаел само един човек. При разкопките *Мушмов* (1932) установява, че долиумите са заровени на 50 см в здрава почва. Приемаме, че собственикът на парите е частно лице, което е укрило монетите в собствения си дом. Долиумите, в които се съхраняват монетите, са били предварително заровени в къщата му, може би в избено помещение, така че да могат да се замаскират, чрез покриване отгоре с пръст. Долиумите са били с капаци, защото при откриването им намервачите не са разбрали дали са пълни и се е наложило да счупят по-малкия. Натрупаната сума от монети е събирана през относително дълъг период от време, а не е резултат от еднократно плащане. Възможно е дори да е наследствено, фамилно съкровище, предавано по наследство от дядо и баща на син. Косвено потвърждение на това предположение е съпоставката на процентното съдържание на монетите на най-често срещаните владетели в Девненската находка, сравнено със същия процент, получен на базата на всички останали находки (включително Девненската).

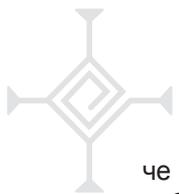

Тази съпоставка е направена в Приложението на този опис. Вижда се, че процентният дял на монетите от Девненската находка, емитирани от времето на Хадриан до Максимин I включително, е системно по-голям отколкото същия дял, валиден за всички останали находки. Срив настъпва едва при Гордиан III: в запазената част от Девненската находка монетите на този император съставляват едва 0,346 %, при 9,810 % за всички находки, укрита до 250 г. Това означава, че основната част от монетите е била натрупвана от около средата на II в. до началото на управлението на Гордиан III. Дали обаче това е последният владетел, застъпен в съкровището ?

Вероятно не, защото трябва да се отчете огромната физическа маса на натрупаните до този момент монети и фактът, че те, веднъж поставени в долиумите, не е било възможно да се размесват. С други думи всяка по-нова партида монети се изсипва върху по-старите, при което се получава **послойно** разпределение по височина на долиума, като по-старите емисии са предимно в долната част, а по-новите – в горната. Безспорно е, че в последните добавени порции монети са присъствали и екземпляри от по-стари емисии (императори), но е категорично ясно, че най-отгоре в долиумите са се намирали монетите на последните по хронология императори: Гордиан III, Филип I и Траян Деций. При откриването на долиумите, по-малкият от тях е счупен и разграбен изцяло. Напълно допустимо е това да е първият по хронология на натрупване съд, който, след като е бил запълнен, повече не е отварян и към него не са добавяни нови монети. Новите "порции" монети са натрупвани в големия долиум. В неговата най-горна част би трябвало да са монетите на най-късните императори – сечени до 250 г.

След откриването на находката, от големия долиум е взет слой монети с дебелина 15-20 cm (*Лазаренко 2014, 268*). Приблизителната оценка показва, че този слой е съдържал поне 10 000 монети. Много е вероятно именно този слой да е съдържал монети на Гордиан III, Филип I, Траян Деций и техните родственици. Последните лица, които нерегламентирано са взели голямо количество монети, са кметът на селото и брат му. Те просто са обрали "каймака" от най-добре запазените, най-късните емисии от монети, намиращи се в горната част на големия долиум. Няма никакви сведения от тях двамата по-късно да са изземвани монети. Свидетели споменават, че кметът и брат му са си присвоили 90-100 kg монети. Истинското количество вероятно е наполовина, т.е. около 45-50 kg. Като сравнително интелигентни и материално обезпечени, те не са бързали да пласират заграбените с измама монети, а са ги укрили временно, след което са ги продали тайно и вероятно на доста добра цена.

Чрез предположенията, изложени в тази "трета" хипотеза, може да се обясни малкият дял от монети на Гордиан III, липсата на монети на Филип I и нищожното наличие на екземпляри от времето на Траян Деций. Монети от тези императори са присъствали в първоначалния състав на находката, но, поради специфичното **послойно разпределение** по височина са били разграбени. Именно послойното хронологично разпределение на монетите в големия долиум и отнемането на горния слой от 15-20 cm е довело до деформация в разпределението по владетели. В такъв случай може да се направи заключението,

че съкровището е затворено около средата на 250 г., като собственикът или собствениците му, вероятно са загинали при защитата на Марцианопол от нападението на готите. *Лазаренко* смята, че градът не е пострадал сериозно през 250/251 г., но едва ли жадните за плячка готи ще оставят настрана Марцианопол, за да отидат и да обсаждат много по-отдалечения Филипопол (Пловдив).

Много скоро след инвентаризиране на монетите в музеите, се налага част от най-редките екземпляри да участват в една мистериозна размяна. През 1934 в района на гр. Валандово (днес в Република Македония) е намерена находка, която, наред с другите монети, е съдържала златна монета на българския цар Йоан Асен II (1218-1241). Това е първата и единствена известна засега златна монета от средновековна България. Монетата е придобита от хърватски колекционер. Чрез посредник той се свързва с Тодор Герасимов и предлага да размени монетата на Йоан Асен II срещу няколко редки денари от находката **Девня-1929**. Министерството на Народното просвещение дава разрешение за такава размяна. През 1936 г. на тайна среща в Белград посредник на хърватския колекционер предава на Герасимов златната монета на Йоан Асен II, срещу която получава 14 денара, сред които следните: Веспасиан с Тит и Домициан, Плотина, Марциана, Дидий Юлиан, Дидия Клара и Манлия Скантила (*Авдев*).

Находка с приблизителните размери на **Девня-1929** е открита край гр. Ниш (Сърбия) през 1936 г. но е разпръсната изцяло.

Брой на монетите: 120 000 + Ag

Място на съхранение: 68 783 в НАИМ – София, 12 261 в ИМ – Варна

Най-късна монета: Траян Деций (250) ?

Трезориране: късната есен на 250 г. (*Мушмов 1932*); 241-243 г. (*Лазаренко*)

Мушмов (1932), 6-263; Mouchtsov (1934); Раупов and Prokоров (2002, 48);

Авдев (2012, 67); Лазаренко (2014), ИМРА-1-265

Доброглед-2007, общ. Аксаково; обл. Варна

През 2007 г. *Dima* публикува една находка от сребърни монети на Истрос, намерена неизвестно кога и как в землището на с. Доброглед. Находката се съхранява в РИМ – Варна. Находката съдържа 67 монети от познатия истроски тип "две младежки глави обърнати една спрямо друга / ΙΣΤΡΙΝ, орел върху гърба на делфин". Монетите са отсечени през IV-III в. пр. Хр. и принадлежат най-малко на 17 различни емисии, като средното им тегло е около 5,80 g.

Най-общо монетите на Истрос се делят на 4 групи, макар че тази класификация е все още твърде дискуссионна. Приема, че монетите от групи I и II се различават от групи III и IV най-вече по тегловния си стандарт. Монетите, принадлежащи към II и III група са сравними по тегло, но се различават най-вече по стила и по това, че в началото на група III вдлъбнатият квадрат – характерен за първите издания – изчезва и се заменя със символи (монограми). Монетите от групи I до III се срещат рядко в находки. Най-често срещаните монети на Истрос принадлежат към група IV. Всички монети от Доброглед са от IV група.

Авторът предлага нова относителна и абсолютна хронология на истрийските монети от тази група. Според наличието и местоположението на монограмите на **реверса**, монетите от находката могат да се разделят на четири групи:

- 1) без монограми на реверса – 1 екз.;
- 2) с монограм в дясното поле (B, Γ, I, Δ), без монограм под делфина – 4 екз.;
- 3) с два монограма: в дясното поле (Θ, I, K, Δ, ' / ') и под делфина – 10 екз.;
- 4) с монограм под делфина, без монограм в полето – 53 екз.;

Монетите от първите 3 групи са по-ранни. Четвъртата група е съставена от по-късни монети, които принадлежат към 2 емисии: с монограми **A** и **Δ** под делфина в различни варианти. Монетите с монограм **A** под делфина, според *Dima*, са най-късни, тъй като са почти нециркулирали. Теглото на монетите не е значение за тяхната периодизация във времето, защото са сечени така, че от единица сребърен слитък да се получи точно определен брой монети, независимо от тяхното индивидуално тегло (т. нар. система "**al-marko**"). Според *Dima*, монетите от група IV започват да се сечат малко преди 330 г. пр. Хр. До към 313 г. пр. Хр. се сечат монети с монограм в дясното поле, които с малко по-ранни. Монетите с монограм **A** и **Δ** под делфина в различни варианти си сечат от около 313 до около 300 г. пр. Хр. Сеченето на най-късните от тях – с монограм **A** и неговите варианти под делфина – продължава до около 275 г. пр. Хр. Съответно трезорирането на съкровището може да се отнесе към 275-250 г. пр. Хр.

Брой на монетите: 67 Ag

Място на съхранение: РИМ – Варна, инв. №№ от 4094 до 4158

Най-късна монета: Истрос, ок. 275 г. пр. Хр.

Трезориране: 275-250 г. пр. Хр. (*Dima*)

Dima (2011), **AMV-VIII/2-47**

Ягнило-1895 (бивше Яйла), общ. Ветрино; обл. Варна

През 1895 г. Костадин Стойчев от с. Яйла, Новопазарско, намерил в двора си около 5 kg (около 2000) сребърни римски монети. От тази находка в АИМ – София са попаднали 250 екз., останалите били продадени на златари в Провадия и Елена, които ги стопили. Запазените екземпляри са денари от Веспасиан (69-79) до Марк Аврелий.

Забележителен е фактът, че постъпилите в НАИМ – София 250 монети от тази находка вече 125 години (!) не са публикувани.

Брой на монетите: около 2000 Ag

Място на съхранение: 250 в НАИМ – София

Най-късна монета: Марк Аврелий (139-180) ?

Трезориране: около 170-180 г. ? (HT)

Владиминова-Аладжова (1984), **ГМСБ-10-32**

Вишовград-1954, общ. Павликени; обл. В. Търново

През 1954 г. жителите на с. Вишовград Д. Дончев и Тр. Бацов намират при оран в местността "Селище", където има останки от антични сгради, колективна находка от около 13 kg римски сребърни монети от II и III в., поставени в бронзов съд с висока тясна шия. Съдът е висок 25,5 cm, диаметър на най-широката част 17,5 cm и максимален диаметър на устието 10,5 cm. Дръжката на съда е лята, като в долната част, която е разширена и сплескана, е представено релефно голо дете (сатир?). От тази находка 9 kg монети постъпили в музея във В. Търново.

Монетите, постъпили в музея, са публикувани от *Б. Султов*. Според него общият брой на монетите в музея е 1716. Разпределението на монетите по владетели, дадено в публикацията на *Султов*, не е достатъчно професионално и не са уточнени прецизно номиналите на монетите (определени според стария каталог на Н. Cohen от 1884 и 1885 г.). Според *Султов*, разпределението на монетите по владетели е следното:

денари (70): Юлия Домна – 4; Каракала – 12, Макрин – 2, Диадумениан – 1, Елагабал – 53, Юлия Меза – 3, Максимин I – 2, Балбин – 1,

антониниани (1630): Пупиен – 2, Гордиан III – 1229, Филип I Араб – 301, Отацилия Севера – 66, Филип син – 40.

Султов определя като най-късна една монета на Филип I Араб с надпис на реверса PMTRP IIII COS II PP, сечена през 247 г. (*RIC IV, No 4*) На тази база той предполага, че съкровището е укрито в началото на 248 г. Следователно монетите са натрупани най-вече по време на управлението на Гордиан III и първата половина от управлението на Филип I Араб. Става дума за сериозна сума пари, тъй като, ако се съди по първоначалното тегло на монетите, то техния брой вероятно е бил около 3000, т.е. приблизително същото количество, както находка **Павликени-1977**, намерена на около 10-12 km северно от Вишовград.

Брой на монетите: 3000 + Ag (13 kg)

Място на съхранение: 1716 в РИМ – В. Търново ?

Най-късна монета: Филип I Араб (247)

Трезориране: 248 г. (*Султов*)

Султов (1962), **ИМТ-1-16**

Горна Оряховица-1939, обл. В. Търново; IGCH 521

През 1939 г. в околностите на града бил изкопан меден съд с 355 тетрадрахми, които се разпределят така: 338 с надпис ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΠΡΩΤΗΣ, между тях се намирили варианти с двадесет различни монограми. Сред другите монети имало: два екземпляра с надпис ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΔΕΥΤΕΡΑΣ, и двата са от един тип с монограми ΠΑΡ и ΠΑΚ; седем варварски имитации на тетрадрахми на Първа македонска област; седем тетрадрахми с името на Александър Велики и знака на монетарницата на Месамбрия на Черно море – коринтски шлем с грива; от тях три екземпляра са с еднакви монограми ΔΑ и ΠΥΡ; един с ΔΑ и ΔΙ; един с ΔΑ и ΠΡΟ; един с ΔΑ и ΑΝΤ; един с ΜΑ и ΔΑ (*Karayotov*). Една тетрадрахма на Филип III Аридей със знак – прора и над нея букви ΔΥ. Общо 355 екз.

Всички екземпляри, поради дългия престой в медния съд, са придобили сиво-зелена патина. С най-износена повърхност са монетите от Първа македонска област.

В IGCH тази находка е инвентирана под името "Горна Оряховица", поради което и тук се описва под това име. Но трябва да се отчита, че е открита на територията на крепостта **Ряховец** край Горна Оряховица. Според първото съобщение, находката е открита през 1939 г., така е записана и в IGCH. От друга страна, Бъчваров на два пъти пише, че годината на откриване е **1936**, но без да посочва източника на тази информация (*Бъчваров 1992*). И накрая, още при първото съобщение за тази находка Герасимов пише, че монетите са 354, но при изброяването им се оказват 355, което е по-правилния брой, така са записани и в IGCH, и от *Karayotov (1994; 2012)*.

Брой на монетите: 355 Ag

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: Първа мак. обл., II в. пр. Хр.

Трезориране: около 125 г. пр. Хр. (IGCH); 120-100 г. пр. Хр. (*Паунов*)

Бъчваров (1992), ИМТ-7-41; Karayotov (1994, 118);

Паунов (2009/2010), ИМТ-24/25-127; Prokopov (2012, 221); Карайотов (2012, 271)

Димча-2001, общ. Павликени; обл. В. Търново

По сведения на местни жители, около 2001 г. в землището на селото, в местността "Камънака", е намерена голяма находка, съдържаща между пет и десет хиляди римски денара. Находката е открита на дълбочина около 1,20 m, в основите на сграда с каменен градеж. Монетите били сечени в периода от I пр. Хр. до II в. сл. Хр. Твърди се, че в находката имало 4 денара на Брут от типа EID MAR на реверса (шапка между два кинжала), около 10 денара на Клавдий и др. Няма сведения за най-късно емитираните екземпляри. Монетите от находката са разпръснати. Вероятно разпределението на монетите по владетели е подобно на находка **Долни Дъбник-1910** (Плевен).

Брой на монетите: 5000-10000 Ag

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: Рим, ок. I-II в. сл. Хр. ?

Трезориране: 80-120 г. ? (НТ)

По сведения на местни жители

Лясковец-2003, общ. Велико Търново

Около 2003 г. в землището на Лясковец била намерена огромна находка, съдържаща около 86 000 сребърни денара и антониниана (по други сведения броят на монетите бил 127 000). Находката била открита на дълбочина около 1 m, поставена в голям бронзов котел с капак. Според други сведения, монетите били подредени на фишеци, скрити под пода на останки от римска вила.

Най-късните монети били антониниани на Хостилиан. Монетите са разпродадени изцяло. Ако информацията за находката е вярна, тази находка се превръща във втората по брой на монетите след **Девня-1929** (Варна). И тук, както при **Девня-1929**, може да се гадае дали това е частен депозит на някой местен богаташ или са императорски пари, предназначени за изплащане на заплатите на участниците в армията на Траян Деций в битката при Абритус през 251 г.

Брой на монетите: 86 000 + Ag

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: Хостилиан (250-251) ?

Трезориране: ок. 251 г. ? (НТ)

<http://www.blitz.bg/news/article/202697> (2013)

Павликени-1977 (Върбовски ливади); обл. В. Търново

По време на редовни археологически разкопки през 1977 г. (според *Владкова* – участник в разкопките – откритието е станало през 1976 г.) в жилището на собственик на римска грънчарска работилница в античния керамичен център край Павликени е намерена находка от 3728 римски денари от I-II в. Находката е открита в землището близкото до Павликени село **Върбѝвка**, в местността "Върбовски ливади". Монетите били поставени в керамичен съд, заровен в земята в жилищната част на южното крило на сградата. Това е указание, че находката е пълна и е намерена във вида, в който е трезорирана. Най-вероятно съкровището е било притежание на собственика на античната керамична работилница. С малки изключения, всички монети в находката са много добре запазени. В най-добро състояние са монетите, сечени по времето на Марк Аврелий (161-180) и консекрационните денари с името на Антонин Пий. Находката е постъпила изцяло в сбирката на РИМ – В. Търново, но през 2006 г. монетите са откраднати при голяма кражба в музея и днес са в неизвестност.

Монетите от находката са публикувани от *Цочев (1998)*. Те се разпределят по епоними така: Римска република – 1; Марк Антоний – 4; Марк Антоний и Октавиан – 1; Нерон – 20; Галба – 10; Отон – 5; Вителий – 22; Веспасиан – 238; Тит – 62; Юлия Тити – 1; Домициан – 227; Нерва – 83; Траян – 636; Матидия – 1; Хадриан – 578; Сабина – 44; Елий Цезар – 8; Антонин Пий – 742 (от тях 179 консекрационни); Антонин Пий с Марк Аврелий – 12; Фаустина Стара – 305; Марк Аврелий – 361; Фаустина млада – 193; Луций Вер – 124; Луцила – 50. Като се имат пред вид изображенията на лицето и опакоето на монетите, в находката се срещат общо 790 различни типа монети. Сред тях са застъпени и 4 малоазиатски драхми, сечени по времето на Траян (98-117).

Според *Paunov and Prokopov*, най-ранната монета – републиканският денар на Gn. Antonius Lentulus Octavianus, сечен през 75 г. пр. Хр., е силно износен. Любопитен е фактът, че тази монета е била в обръщение около 240 години. Най-късните монети са с името на Марк Аврелий и Луций Вер, сечени между декември 166 и декември 167 г. (RIC III, M. Aurelius, NoNo 170, 171, 574, 576). Така краят на 167 г. е най-късната дата на затваряне на съкровището и скоро след това то е укрито в земята.

Цочев предполага, че съкровището е постъпило в земята по време на Първата маркоманска война през 167 г. сл. Хр. Според *Владкова (2014, 15)*, това е станало през 70-те години на II в. при нахлуването на костобоките в Северна България.

Брой на монетите: 3728 Ag

Място на съхранение: РИМ – Търново (открадната)

Най-късна монета: денар на Марк Аврелий (167)

Трезориране: около 167 г. (*Цочев*); 170-180 г. (*Владкова 2014, 15*)
Цочев (1998); Paunov and Prokopov (2002, 58);
Владкова (2011, 14); Владкова (2014, 15)

Ряховец-1939, общ. Горна Оряховица; обл. В. Търново

През 1939 г. *Герасимов* съобщава за откриването на голяма монетна находка в района на Горна Оряховица, която, според по-късните съобщения, е била открита в околностите на крепостта Ряховец (*Бъчваров*). Неизвестно при какви обстоятелства, в керамично гърне били намерени повече от 1000 варварски имитации на драхмите на македонския владетел Филип III Аридей (323-316). Всички екземпляри имали корубеста форма. На повечето от тях на лицето, вместо глава на Херкулес, имало пъпковидна издатина. В статията на *Бъчваров* тази находка е означена като "Раховец II".

Брой на монетите: 1000 + Ag

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: имит. Филип III (II-I в.)

Трезориране: III в. пр. Хр. (*Бъчваров*); II-I в. пр. Хр. (НТ)

Герасимов (1941), 13-342; Бъчваров (1990), Н-3-32

Самоводене-1957, общ. Велико Търново; **IGCH 395**

През 1957 г. в околностите на Самоводене е открита находка от златни статери на македонските владетели Филип II (51 бр.) и Александър Велики (15 бр.). Статерите на Филип II са със 8 различни знаци (монетарници), а тези на Александър са със седем знаци. Находката е постъпила в музея във Велико Търново. Находката е публикувана от *Русева (1989)*. Филиповите статери са предимно постумни, сечени в Пела (29) и Амфипол (22), една от монетите е нециркулирала, mint state. Според подробния анализ на *Русева*, находката е трезорирана малко след 323 г. пр. Хр.

Брой на монетите: 66 Au

Място на съхранение: РИМ – В. Търново

Най-късна монета: Александър III (323)

Трезориране: около 325-320 г. (*IGCH*); 323-320 г. пр. Хр. (*Русева*)

Русева (1989), Н-3-14

Буковец-1936, общ. Видин; *Paunov & Prokopov 7*

През 1936 г. в една нива били намерени около 1000 римски републикански денари. От тази находка инж. Таков, колекционер от София, купил 500 броя, у когото *Герасимов* успял да ги прегледа. Застъпени били следните фамилии: анонимни (20), Aburia, Aemilia, Annia, Antestia, Appueleia, Atilia, Aurelia, Baebia, Calidia, Cassia, Claudia, Clovia, Cloulia, Coilia, Cornelia, Cupiennia, Curiatia, Curtia, Decimia, Domitia, Fabia, Fannia, Flaminia, Fonteia, Furia, Gellia, Iulia, Iunia, Licinia, Lucilia, Lutatia, Maiana, Manlia, Marcia, Minucia, Opimia, Papiria, Pinaria, Porcia, Renia, Rutilia, Saufeia, Sempronia, Sentia, Sergia, Servilia, Terentia, Thoria, Tullia и Valeria (*Герасимов*).

В описа на *Paunov and Prokopov*, е посочено погрешно, че находката е открита в с. Буковец, обл. Монтана, но в действителност, според съобщението на *Герасимов*, местонамирането е край село със същото име, но в област Видин. Датирането на монетите е направено в описа на *Paunov and Prokopov*. Най-ранната монета е от 148 г. пр. Хр. (Atilia). Най-късната монета е на С. Clodius, датирана през 41 г. пр. Хр., подобно на находка **Бели брег-1965** (Монтана), но, според Crawford, укриването на находката е станало около 77 г. пр. Хр. (?).

Брой на монетите: около 1000 Ag

Място на съхранение: неизвестно

Най-късна монета: реп. Рим, С. Clodius (41 г. пр. Хр.)

Трезориране: около 40 г. пр. Хр. ? (НТ); около 77 г. пр. Хр. (Crawford)

Герасимов (1938), 11-320; Paunov and Prokopov (2002, 21)

Генерал Мариново-1963, общ. Видин

През 1963 г. един жител на селото изкопал случайно в двора си меден съд с около 59 kg римски сребърни монети от II-III в. Находката е откупена за музей във Видин, според съобщение на Й. Атанасова (*Герасимов*). Странно е, че при наличие на такава огромна находка, при това запазена в държавен музей, липсва каквото и да е описание на монетите повече от 50 години след нейното откриване. Според *Върбанов*, най-късните монети в тази находка са на Траян Деций.

Брой на монетите: 20 000 + Ag

Място на съхранение: ИМ – Видин

Най-късна монета: Траян Деций (249-251)

Трезориране: 250-251 г. ? (НТ)

Герасимов (1964), 27-242; Върбанов (2014, 93)

Власатица-1950, общ. Враца; *IGCH 424*

През 1950 г. при копаене на пръст за тухли, работниците изровили голям керамичен съд, съдържащ около 1000 тетрадрахми на Филип II. Находката била поделена между намервачите.

Брой на монетите: 1000 Ag

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: Филип II (359-336)

Трезориране: края на IV в. пр. Хр. (IGCH)

Герасимов (1952), 18-402

Градешница-1964, общ. Криводол; обл. Враца

През ноември 1964 г. в местността "Квачките" било намерено гърне с 435 римски републикански денара, 336 денара от императорската епоха и 7 сребърни гривни. Всички републикански денари били много изтрити. Императорските денари били от следните владетели: Клавдий – 9, Нерон – 13, Галба – 8, Отон – 3, Вителий – 6, Веспасиан – 163, Домициан – 90, Тит – 1, Нерва – 16, Траян – 27. Находката била купена за музея във Враца, но през 2003 г. изчезва след кражба.

В книгата на *Paunov and Prokopov* е дадено подробно описание на 411 римски републикански и 336 императорски денара. Най-ранна монета от републиканските е един анонимен денар от 179-170 г. пр. Хр., а най-късните са легионерски денари на Марк Антоний от 32-31 г. пр. Хр. Императорските монети се разпределят така: Август – 16, Клавдий – 9, Нерон – 13, Галба – 8, Отон – 3, Вителий – 6, Веспасиан – 163, Домициан – 90, Тит – 1, Нерва – 16, Траян – 27, неопределени поради силно износване – 17. Според *Paunov and Prokopov*, укриването може да се свърже с Втората Дакийска война, 105-106 г., по времето на император Траян.

Според *Davis and Paunov*, най-късната монета е денар на Траян, сечен 108/109-111 г. Сред републиканските денари има една имитация, фура. В последната публикация разпределението на монетите е следното: 427 републикански и 343 ранно-императорски денари (*Davis and Paunov 2012*).

Брой на монетите: около 770 Ag и накити

Място на съхранение: 747 в ИМ – Враца, бивш инв. № 3456

Най-късна монета: Траян (108-111)

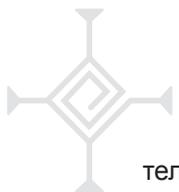
Трезориране: 108-111 г. (НТ); 105-106 г. (*Paunov and Prokopov*)

Paunov and Prokopov (2002, 52); Davis and Paunov (2012, 408)

Криводол-1967; обл. Враца

През 1967 г. при копане на пръст за тухли, било намерено гърне, съдържащо 86 римски ауреуса от III в., две масивни златни гривни, 2 златни обеци и една златна верижка. На д-р Шишков от Плевен били показани 4 ауреуса: 2 на Проб, единия с два бюста наляво на аверса, другия – Проб в квадрига на реверса; 1 от Тацит и 1 от Аврелиан. Тези монети били със знака на монетарницата в Сисция – SIS. Находката е разпръсната.

По-късно в НАИМ – София постъпват общо 10 монети от тази находка (*Божкова, 1996*). Седем от тях са на Тацит (275-276) и три на Проб, включи-

телно и един "двуобразен". От ауреусите на Тацит 6 са леки, един е тежък. Тежкият ауреус (6,36 g) не е описан в достъпната литература. На реверса е изобразен Сол прав в квадрига наляво, като надписът около изображението е CONSERVAT, а под отреза – VOT X.

Рядък е и ауреусът на Проб с два бюста наляво. В Сисция е сечен подобен ауреус с изобразени на аверса наложени (един зад друг) образи на Проб с лавров венец и Сол с лъчиста корона, обърнати **наляво** (RIC, Probus, No 596). Този ауреус, сечен през 277 г. (Sear, 2005, p. 467), е с много висока степен на рядкост (R^4). Другите ауреуси на Проб, постъпили в музея, са сечени в Лугдунум (276) и Сердика (280). Всички монети са отлично запазени.

Брой на монетите: 86 Au и накити

Място на съхранение: 10 в НАИМ – София

Най-късна монета: Проб (280)

Трезориране: 280-282 г. (Божкова)

Божкова (1996), А-4-23

Вратарите-1985, общ. Добричка

През 1985 г. в землището на селото била открита находка от 132 сребърни диобола на Апология Понтика и Месамбрия. Монетите се разпределят по равно – 66 екз. за всяка от двете монетарници. Диоболите на Месамбрия са от типа "Коринтски шлем насреща / МΕΤΑ в колело" и са с два вида магистратски монограми: A/Λ – 13 екз., N/I – 11 екз. и без монограми – 42 екз. Много от монетите на Месамбрия (тези без магистратски символи) могат да се характеризират като варваризирани монети, поради по-лошия си стил. Средното тегло на монетите е около 1,25 g и варира между 0,93 и 1,55 g. Според (Karayotov 1994), месамбрийските монети са укрити скоро след тяхното отсичане. Диоболите на Апология са от типа "Медуза / изправена котва", но метричните им характеристики не са известни.

Брой на монетите: 132 Ag

Място на съхранение: AM – Варна, инв. № I 3211-3342

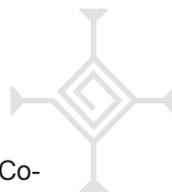
Най-късна монета: диоболи, Месамбрия, IV в. пр. Хр.

Трезориране: около 375-350 г. пр. Хр. (Карайотов 2009)

Karayotov (1994, 24, 79-81); Карайотов (2009), НСЕ-5-55

Тянево-1916 (бивше с. Базаурт), общ. Добричка

През м. юни 1916 г. в нивата на Георги Величков в местността "Карасулук" били намерени две плитки сребърни блюда, дълги 27 cm, дръжките им са украсени с по две лебедови глави. Намерени са още: сребърен яйцевиден канелирен съд, две сребърни торкви от вит тел, шест сребърни гривни, няколко сребърни обеци, един сребърен медальон със сърцевидна форма, украсен с релефна фигура на Ерос и др. предмети. Заедно с предметите са намерени 1430 сребърни римски монети (денари) от времето на републиката до Хадриан

(117-138). Всички предмети са откупени за сбирките на Народния музей в София (*Филов и Велков*). За откупуване на монетите не се споменава. Вероятно са откупени и по-голямата част от монетите. В съобщението на *Филов и Велков* не е указано кой е определил първоначалното разпределение на монетите по владетели и дали това определяне е било достатъчно прецизно.

Монетите от находката, съхранявани в НАИМ-София, са публикувани подробно след почти 90 години (*Божкова 2003*). През това време броят им вече е 976. Те се разпределят по владетели по следния начин:

Нерон – 26, Отон – 1, Вителий – 9, Веспасиан – 211, Тит (при Веспасиан) – 12, Домициан (при Веспасиан) – 20, Тит – 12, Divus Vespasianus – 9, Домициан (при Тит) – 10, Домициан – 141, Нерва – 54, Траян – 456, Елий Цезар – 1, Каракала – 2, Север Александър 1, неопределени – 2.

Този състав на находката се различава от първоначално обявения по три пункта:

- 1) липсват републикански денари;
- 2) липсват монети на Хадриан, има само един денар на Елий Цезар;
- 3) появяват се монети, емитирани много по-късно от времето на Хадриан.

Освен това се вижда, че съществува голям хиатус между Елий Цезар (136-138) и Каракала (196-217). Изобщо монетите на Каракала и Север Александър стоят изолирано на фона на многобройните денари от I и началото на II в. Наличието на хиатус е обяснено с предположението, че част от находката се е изгубила през годините (*Божкова*). Възможно е до 1/3 част от първоначалния брой на монетите за 90 години да е изчезнала. Тази значителна липса принуждава *Божкова* да се въздържа от датирание на укриването на находката. Липсват най-късните, следователно и най-запазените екземпляри от находката. Възможно е последните, като по-качествени, да са подбрани от намервачите и укрити с цел продажба. Не е изключено монетите от времето на Хадриан да са били най-късни в находката, а тези на Каракала и Север Александър да са прибавени по-късно.

За датирание на укриването може да помогне от една страна, анализът на накитите, а от друга – мястото на намиране на находката. Тя е открита на около 0,5 km югозападно от очертанията на антично селище, върху което се е намирало изчезналото днес село Малък Базаурт (от 1942 до 1969 г. – с. Горско). Днес същата местност се намира в землището на с. Тянево. На около 500 m северно от античното селище е преминавал римския път, водещ към Дионисопол, източно разклонение на пътя Дуросторум-Марцианопол (*Русева-Слоко-ска, Ненова-Мерджанова*). При анализ на стиловите особености на накитите и предметите е установено, че някои от тях се употребяват до средата, дори до края на III в. Тази находка е близка по състав с **Николаево-1909** (Плевен) и **Ценово-1932** (Русе). Съдбата на монетите от **Тянево-1916** е много подобна на тези от **Ценово-1932**: от първоначално големият брой монети, завършващи с Гордиан III, след време в НАИМ-София постъпват само по-ранните и по-изтърканите, като последни сред тях и най-късни се оказват отново денарите на Север Александър. Тези, които са по-късни от времето на Север Александър (след 235 г.), като по-запазени, може да са били предварително отделени

от находката по чисто търговски критерии и разпродадени. На тази база, като вероятно време за трезориране на **Тянево-1916**, би трябвало да се приеме средата на III в., във връзка с нахлуването на готите на юг от Дунава в периода 248-250 г., при което е обсаден Марцианопол. За да стигнат до Марцианопол, без съмнение, готите са минали много близо до античното селище, разположено в землището на днешното с. Тянево. Следователно **Ценово-1932** (Русе) и **Тянево-1916** може да са укрити по едно и също време.

Raunov and Prokоров (2002) датират укриването на тази находка около 120-138 г., без да знаят точния ѝ състав. След публикацията на *Божкова (2003)* и анализът на накитите, направен от *Русева-Слокоска и Ненова-Мерджанова (2003)*, може да се допусне и значително по-късно укриване.

Брой на монетите: 1430 Ag и предмети

Място на съхранение: 976 НАИМ – София, инв. № LIII (монетите) и № 5848-5872 (накитите)

Най-късна монета: Елий Цезар (136-138) или Север Александър (222-235)

Трезориране: около 120-138 г. (*Raunov and Prokоров*); ок. 138 или ок. 250 г. ? (НТ)

Филов и Велков (1920), VII-150;

Raunov and Prokоров (2002, 54); Божкова (2003), HE-1-35;

Русева-Слокоска и Ненова-Мерджанова (2003), HE-1-51;

Момчилградско-2004; обл. Кърджали

През 2008 г. *Койчев* съобщава, че в Момчилградско е открита находка от 2100 сребърни монети, от тях 300 монети са диоболи на тракийския владетел Сараток. Неговите монети са от типа глава на на владетеля/грозд и глава на владетеля/монограм. В находката има 300 монети, сечени в Парион, и неуточнен брой на Тракийски Херсонес от типа лъв/вписан квадрат. Сред последните има монети с надпис АМА и двойна брадва. Първото съобщение за тази находка е публикувано през 2004 г.

Брой на монетите: 2100 Ag

Място на съхранение: неизв. ?

Най-късна монета: Сараток (400-369) ?

Трезориране: ок. 400-369 г. пр. Хр. ? (НТ)

Койчев (2008, 288)

Голяма Брестница-1958, общ. Ябланица; обл. Ловеч

През януари 1958 г., при оране на едно лозе в местността "Жидовец" до селото, тракторът изровил до един стар зид 9,5 kg римски денари и антониниани. На мястото, където е намерена находката, има много останки от антични сгради от римската епоха (II-III в.). Монетите, заедно с други предмети, са откупени за музея в гр. Плевен. Находката е публикувана от *Бънов* през 1993 г. Общият

брой на монетите, съхранени в ИМ-Плевен е 2324, а разпределението им по владетели е следното:

денари (1500): Нерон – 1, Вителий – 4, Веспасиан – 41, Тит – 11, Домициан – 11, Нерва – 5, Траян – 202, Хадриан – 249, Сабина – 14, Елий Цезар – 4, Антонин Пий – 224, Антонин Пий с Марк Аврелий – 1, Фаустина Стара – 108, Марк Аврелий – 186, Фаустина Млада – 181, Луций Вер – 30, Луцила – 19, Комод – 52, Криспина – 11, Септимий Север – 31, Юлия Домна – 16, Каракала – 7, Плаутила – 1, Гета – 5, Макрин – 2, Елагабал – 27, Юлия Паула – 2, Юлия Меза – 6, Север Александър – 27, Орбиана – 1, Юлия Мамея – 9, Юлия Со-емия – 3, Максимин I – 6, Гордиан III – 3;

антониниани (933): Каракала – 11, Елагабал – 13, Балбин – 1, Гордиан III – 391, Филип I Араб – 261, Отацилия Севера – 113, Филип II син – 123, Траян Деций – 5, Херения Етрусцила – 3, Херений Етруск като цезар – 12.

Повечето монети са продукция на Римската монетарница. Малка част от антонинианите са отсечени в Антиохия: Гордиан III – 29, Филип I Араб – 7, Отацилия Севера – 55, Филип II син – 5, или общо 96 екземпляра.

Бънов предполага, че съкровището е принадлежало на някой от близките храмове – на светилището в местността "Жидовец" или на това при "Глава Панега" – и е било трезорирано два пъти: веднъж през 179-190 г. и втори път – през 250 г. С това се обяснява различната износеност на монетите от II в.

Брой на монетите: около 3500 Ag

Място на съхранение: 2324 в ИМ – Плевен, инв. № 125-282 и 921₁-921₆₃₀

Най-късна монета: Траян Деций (250)

Трезориране: 250 г. (Бънов)

Бънов (1993), **ИМСЗБ-20-167**; Гущераклиев (2000), **ИМЛ-5-31**

Ломец-2002, общ. Троян; обл. Ловеч

През 2002 г. в землището на това село е открита находка от над 600 тетрадрахми на Първа македонска област. Монетите са били укрита в 3 керамични съда. Находката е разпродадена. На същото място са открити от други намервачи около 2000 монети от IV-II в. пр. Хр. – златни статери и тетрадрахми (Prokоров).

Брой на монетите: 600 + Ag

Място на съхранение: разпръсната

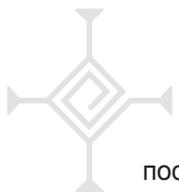
Най-късна монета: ПМО, II в. пр. Хр.

Трезориране: около 125-100 г. пр. Хр. (Prokоров)

Prokоров (2012, 214)

Луковит-1991; обл. Ловеч

През 1991 г. в местността "Върбовец", на 1 km южно от гр. Луковит, е открита находка, състояща се от 1980 антониниана. Съхранява се в ИМ-Плевен. Открита е в местност, в която няма археологически структури. Монетите са били

поставени в керамична стомна с дълга дръжка, силно фрагментирана. Част от монетите са били разнесени ветрилообразно на площ от 20 m², вследствие на дългогодишно разораване на терена. Монетите са емитирани по времето на 27 императори и техни сродници: от Гордиан III до Клавдий II Готски. Разпределението на монетите по владетели и монетарници е следното (Бънов 1993):

Гордиан III (4): Рим – 4; **Филип I Араб** (8): Рим – 8; **Филип II** (2): Антиохия – 2; **Отацилия Севера** (2): Рим – 2; **Траян Деций** (7): Рим – 7; **Херения Етрусцила** (2): Рим – 2; **Требониан Гал** (40): Антиохия – 31, Медиолан – 2, Рим – 7; **Волузиан** (11): Антиохия – 2, Медиолан – 3, Рим – 6; **Валериан I** (261): Антиохия – 149, Виминациум – 37, Лугдунум – 2, Медиолан – 14, Рим – 59; **Мариниана** (2): Рим – 2; **Галиен** (943): Антиохия – 424, Виминациум – 3, Лугдунум – 3, Медиолан – 73, Рим – 375, Сисция – 60; **Салонина** (182): Антиохия – 3, Лугдунум – 1, Медиолан – 12, Рим – 59, Сисция – 47; **Валериан II** (9): Антиохия – 4, Рим – 5; **Салонин** (17): Антиохия – 10, Лугдунум – 6, Рим – 1; **Макриан** (6): Антиохия – 6; **Квиет** (2): Антиохия – 2; **Клавдий II Готски** (482): Кизик – 15, Рим – 194, Сисция – 237.

Общото тегло на монетите е 7, 37 kg. Бънов предполага, че находката е натрупвана предимно между двете големи готски нашествия в някогашна Мизия от 251 до 269 г. След 251 г. на Балканите настъпва стопанска разруха, сребърните монети се изтеглят от обръщение и се натрупват като съкровища. Започват да се секат непълноценни монети. През 269 г. 320 000 готи нахлуват на юг от р. Дунав и изпепеляват цялата област на север от Хемус. Предполага се, че тогава е укрито съкровището.

Брой на монетите: 1980 Ag

Място на съхранение: ИМ – Ловеч

Най-късна монета: Клавдий II Готски (268-269)

Трезориране: 269 г. (Бънов)

Бънов (1993), ИМСЗБ-21-137;

Бънов (2008, 336)

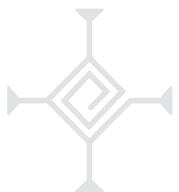
Малиново-1974, общ. Ловеч

През пролетта на 1974 г., по време на дълбока оран с трактор, на 1,5 km източно от селото, в местността "Куру-дере", е открит голям керамичен съд, съдържащ значителен брой "колониални" бронзови монети. От тази находка в ИМ-Ловеч постъпват 2826 монети, една от които е фолис на Диоклециан. В по-късна публикация *Гущераклиев (2008)* обръща по-специално внимание на 124 екз. от тази находка, сечени в Анхиало, които се разпределят по императори така: Септимий Север – 80, Каракала – 42, Гета – 1, Максимин I – 1. Според *Draganov*, монетите сечени в Деултум, са на императорите: Каракала – 3, Макрин и Диадумениан – 3, Александър Север и Юлия Мамея – 6, общо 12 броя.

Находката е описана подробно от *Гущераклиев (1993; 2000)*. Разпределението на монетите по монетарници и владетели е следното:

- Августа Траяна** (общо 12 бр.): Септимий Север – 3, Каракала – 6, Гета – 3;
Анкира (общо 4 бр.): Каракала – 4;
Анхиало (общо 124 бр.): Септимий Север – 80, Каракала – 42, Гета – 1, Максимин I – 1;
Аполония (общо 1 бр.): Септимий Север – 1;
Бизантион (общо 1 бр.): Север Александър – 1;
Бизия (общо 2 бр.): Септимий Север – 1, Гета – 1;
Виминациум (общо 2 бр.): Траян Деций – 1, неопределен – 1;
Деултум (общо 12 бр.): Юлия Домна – 1, Каракала – 2, Макрин – 1, Диадумениан – 2; Север Александър – 2, Юлия Мамея – 4;
Дионисопол (общо 9 бр.): Север Александър – 9;
Марцианопол (общо 1179 бр.): Септимий Север – 274, Септимий Север и Юлия Домна – 3, Каракала – 102, Каракала и Юлия Домна – 4, Каракала и Гета – 1, Плаутила – 1, Гета – 3, Макрин – 52, Макрин и Диадумениан – 17, Диадумениан – 1, Елагабал – 340, Елагабал и Юлия Меза – 10, Север Александър – 366, Север Александър и Юлия Мамея – 4, Север Александър и Юлия Меза – 1;
Месамбрия (общо 2 бр.): Септимий Север – 1, Каракала – 1;
Миласа (общо 1 бр.): Каракала – 1;
Никея (общо 20 бр.): Септимий Север – 4, Юлия Домна – 1, Каракала – 5, Плаутила – 1, Макрин – 2, Север Александър – 7;
Никомедия (общо 14 бр.): Септимий Север – 1, Каракала – 8, Плаутила – 1, Диадумениан – 1, Север Александър – 3;
Никополис ад Иструм (общо 957 бр.): Комод – 1, Септимий Север – 78, Юлия Домна – 4, Каракала – 47, Плаутила – 9, Гета – 20, Макрин – 299, Диадумениан – 182, Елагабал – 315, Гордиан III – 2;
Никополис ад Нестум (общо 6 бр.): Каракала – 2, Гета – 4;
Одесос (общо 61 бр.): Септимий Север – 17, Каракала – 11, Гета – 1, Елагабал – 25, Север Александър – 7;
Пауталия (общо 57 бр.): Септимий Север – 18, Каракала – 27, Каракала и Гета – 2, Плаутила – 1, Гета – 9;
Перинт (общо 3 бр.): Гета – 1, Елагабал – 1, Гордиан III – 1;
Плотинопол (общо 6 бр.): Каракала – 6;
Рим (общо 1 бр.): Хадриан – 1 дюпондий;
Сердика (общо 59 бр.): Септимий Север – 4, Юлия Домна – 1, Каракала – 51, Гета – 3;
Стоби (общо 2 бр.): Юлия Домна – 1, Каракала – 1;
Тавион (общо 2 бр.): Каракала – 2;
Томи (общо 15 бр.): Каракала – 6, Гета – 3, Елагабал – 2, Юлия Паула – 1, Север Александър – 3;
Траянопол (общо 2 бр.): Каракала – 2;
Филипопол (общо 13 бр.): Комод – 1, Септимий Север – 4, Каракала – 5, Гета – 2, Елагабал – 1;
Флавиопол (общо 1 бр.): Септимий Север – 1;

Хадрианопол (общо 238 бр.): Комод – 1, Септимий Север – 34, Юлия Домна – 1, Каракала – 193, Гета – 7, Гордиан III – 2;

Юлиопол (общо 1 бр.): Септимий Север – 1;

Неопределени – 19 бр.

Монетите са предимно от големи номинали. Две от монетите – на Никомедия при Плаутила и на Никея при Каракала – са контрамаркирани на лицевата страна с Нике. Предполага се, че находката е укрита по време на готските нашествия през 249-251 г. В отделни статии са публикувани монетите на някои от монетарниците, представени в находката от Малиново, например: Анхиало (Гуцераклиев 2008), Никополис ад Иструм (Гуцераклиев 2002), Хадрианопол (Гуцераклиев 2011) и др. Най-ранната монета е дюпондият на Хадриан, сечен в Рим.

Брой на монетите: 2826 + АЕ

Място на съхранение: ИМ – Ловеч, инв. № 1598 и 1599

Най-късна монета: Траян Деций (249-251)

Трезориране: 250-251 г. (Гуцераклиев 1993)

Гуцераклиев (1993), ИМКю-5-361; Гуцераклиев (2000), ИМЛ-5-16;

Гуцераклиев (2002, 123); Draganov (2007, 185);

Гуцераклиев (2008, 315); Гуцераклиев (2011), ИМЛ-9-3

Черни връх-1897, общ. Вълчедръм; обл. Монтана

През 1897 г. южно от селото, близо до кръстта на "Гунин връх", в нивата на Първан Миленков, били изкопани случайно две гърнета с "римски пари". Те били пренесени тайно през нощта от жените, които са ги открили, в медни съдове, с които намервачките имитирали, че носели вода от река Цибрица. Монетите били с общо тегло 28 оки, или около 35 kg, и били разпродадени на пръстенари по 5 лв за килограм. В съобщението не се указва изрично от какъв метал са били монетите, но фактът, че са продадени за изработване на пръстени, е косвено указание, че са били сребърни, вероятно денари и антониниани от I-III в.

Брой на монетите: около 35 kg Ag (около 12 000 броя)

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: Рим, I-III в. ?

Трезориране: около 250-251 г. ? (НТ)

Дякович (1900, 150)

Величково-1937 (бивше с. Згарлии), обл. Пазарджик; **IGCH 690**

На 24 септември 1937 г. работникът Спас г. Гешев, като копаел земята в местността "Исови камъни", изровил на дълбочина 70-80 cm малко керамично съдче. То съдържало девет тетрастатери (определени първоначално като "декадрахми") с името на **дероните**, които веднага били поделени между него

и колегите му, работещи наблизно, а съдчето било счупено и захвърлено. След няколкодневно укриване на находката, намервачът решил да продаде монетите, които се намирили у него. След като ги предлагал на сарафи и златари в Пазарджик, които му давали неизгодна за него цена, той се обърнал накрая към К. Христович, агроном и уредник на музейната сбирка при читалище "Виделина". Христович купил предложената му монета и съобщил за нея в Народния музей в София. Музеят вземал бързи мерки за спасяване на находката и с помощта на местната административна власт прибрал останалите осем декадрахми, които за щастие работниците още не успели да продадат. Впоследствие е била открита и 10-та монета от същата находка (*Герасимов 1938; 1939; 1955*).

Според разказа на намервача, гърнето било прислонено до издатина на скалата и похлупено с кръгла дебела плочка от изпечена глина. От събраните фрагменти на гърнето се вижда, че то е имало форма на чаша, висока 16 cm, диаметър на основата 8 cm, а в горната част 11 cm. Стените са гладки, без орнаменти. Капакът е с диаметър 12,5 cm. Монетите са лежали на дъното на гърнето, покрити с дебел слой пръст, която се е натрупала вследствие на дългото просмукване на вода, примесена с пръст, през пролуката между съда и капака.

Около гърнето не е намерено нищо, което би могло да даде указание относно причините за укриване на монетите. Вероятно съкровището е било скрито набързо от притежателя му с надежда да си го прибере по-късно (*Герасимов 1938*).

Находката е еднородна и се състои изцяло от монети на тракийското племе дерони. Всички екземпляри, с изключение на един, са много добре запазени. Монетите се отличават с много висок релеф на изображението при среден диаметър около 35 mm. Отделните монети са с тегло между 38,90 и 40,65 g, като средното тегло на десетте екземпляра е 40,10 g. То е значително по-ниско от теоретичното тегло на декадрахмите по еврейско-атическата система, което теоретично е около 43 g. По-късно тези монети са определени като сребърни **тетрастатери** или додекадрахми, като предимство се даде на първия термин. Предполага се, че дероните са си служили със самостоятелна трако-македонска монетна система, в която основна единица е бил статера с тегло 9,82 g, който представлява 1/50 част от леката Вавилонска мина с тегло 491 g (*Юркова 1992*) Сечени са между 520 и 480 г. пр. Хр.

В съкровището са попаднали монети с два различни вида символи на лицевата страна. Върху пет от тетрастатерите е изобразен брадат мъж с широкопола шапка на главата, седящ в двуколка, теглена от два вола, от които се вижда само единия. В полето над вола е изобразен летящ надясно орел, който носи в човката си гущер. Върху останалите 4 екземпляри в полето над вола е изобразен зрънчест кръг, в средата на който има осмолъчна звезда. Надписът и на двата вида лицеви изображения е огледален, съответно ΔΕΡΡΟΝΙΚΟΝ и ΔΕΡΡΟΝΙ. Накрая монетното поле е обрaмчeно със зрънчест кръг. На opakото на всички монети е изобразен вдлъбнат квадрат, а в него трискел, съставен от три човешки крака, завършващи с конски копита. Осем екземпляра от тази находка постъпват в АИМ-София, а един – в музея в Пазарджик.

В по-късна публикация, *Герасимов (1955)* съобщава, че около 1952 г. АИМ-София успял да откупи още един, десети екземпляр, от същата находка. Той бил укрит от един от намервачите и съхраняван "в тайна" повече от 15 години. Този екземпляр е отлично запазен, с ретрограден надпис ΔΕΡΡΟΝΙ на лицето, диаметър 36 x 33 mm и тегло 40,15 g. Монетите на дероните са сечени по-скоро с търговска, отколкото с представителна цел, поради което се откриват в находки твърде отдалечени от Тракия. В известната находка от околностите на гр. Асют (Египет, 1968 г.) се съдържат около 900 сребърни монети, сред които: 1 додекадрахма (?), 10 октодрахми и 1 триобол (?) на дероните (*IGCH 1644, СН X.435*). Обаче всички монети на дероните в Асютското съкровище са от по-ранния тип – на реверса имат разделен на четири части квадрат – и се датират през 500-480 г. пр. Хр. Приема се, че монетите с трискел на реверса са сечени малко по-късно, през втората четвърт на V в. пр. Хр. (*Делев*).

Брой на монетите: 10 Ag

Място на съхранение: 9 в АИМ-София, 1 в ИМ – Пазарджик

Най-късна монета: тетрастатер, дерони, около 480-460 г. пр. Хр.

Трезориране: ок. 500 г. пр. Хр. (*IGCH*); ок. 500-480 г. пр. Хр. (*Юркова 1992*); ок. 460-450 г. пр. Хр. (*Делев*)

Герасимов (1938), 11-249; Герасимов (1939), 12-452;

Герасимов (1955), 20-576; Юркова (1992, 14); Делев (2014, 238-268)

Ветрен-1999, общ. Септември; обл. Пазарджик

През 1999 г., при редовни археологически разкопки на територията на тракийското градище **Пистирос** край селото, са открити 552 монети от елинистичната епоха. Монетите са намерени в керамично гърне, в което били размесени с човешки и животински кости. Монетите се разпределят така: **златни**: три статера от Александров тип; **сребърни**: един тетраобол с името на Филип II, 504 тетрадрахми и драхми от Александров тип с неговото име или с имената на Филип III, Лизимах и Селевк I, 5 тетрадрахми с името и образа на Деметрий Полиоркет и 39 тетрадрахми и драхми с типовете на Лизимах и неговото име. Една от постумните Александрови тетрадрахми е сечена в Кизик и се датира през 280-275/270 г. пр. Хр. В по-късната си публикация *Русева (2010)* уточнява, че 488 от всички 552 монети в находката могат да се свържат пряко или косвено с личността на Лизимах. На тази база тя предполага, че съкровището е принадлежало на участник в битката при Курупедион през 281 г. пр. Хр., който, завръщайки се на Балканите, е придобил по пътя и няколко по-късно отсечени монети.

Брой на монетите: 552 (3 Au, 549 Ag)

Място на съхранение: ИМ – Септември

Най-късна монета: 280-275/270 г. пр. Хр.

Трезориране: 275-270 г. пр. Хр. ? (*Русева*)

Русева (2000), HC-7/2-8;

Русева (2010), HCE-6-11

Черногорово-1961, общ. Пазарджик; *IGCH 949*

През 1961 г. в една нива тракторист изровил бронзов съд (ойнохое), съдържащ 282 тетрадрахми на гр. Атина (нов стил). Главата на Атина на лицевото изображение била полуизтрита на всички екземпляри. Находката е откупена от музея в Пазарджик. Край мястото, където била намерена находката, имало няколко могили и останки от стари каменни зидове. Според *Прокопов*, магистратските имена могат да се разчетат върху 248 от монетите, като всички екземпляри носят имената на две двойки монетни магистрати:

- 1) ΕΠΙΓΕΝΗ / ΣΟΣΑΝΔΡΟΣ (в края: ΑΝΤΙΓΟΝ, ΚΑΛΛΙΚΡΑ, ΜΟΣΞΙ и др.);
- 2) ΜΙΚΩΝ / ΕΥΡΙΚΛΕ (в края: ΑΡΙΣΤΟ, ΔΕΜΟ, ΒΟΥΚΑΤΤΗΣ, ΔΙΟΚΛΗΣ и др.).

Датировката им е в границите от 158 до 123 г пр. Хр. Времето на трезориране е няколко десетки години по-късно. Монетите от находката са публикувани с изчерпателен снимков материал от *Prokopov et al. (2015)*.

Брой на монетите: 282 Ag

Място на съхранение: РИМ – Пазарджик

Най-късна монета: Атина, II в. пр. Хр.

Трезориране: II в. пр. Хр. (*IGCH*); след 123 г. пр. Хр. ? (*Прокопов*)

Прокопов (2011, 84);

Prokopov, Filipova and Tenchova (2015, 86-120)

Пеония-1968, общ. Брезник ? обл. Перник; *IGCH 410*

Според *IGCH*, през 1968 г. неизвестно къде е открита голяма находка, съдържаща около 68 златни и около 1900 сребърни монети. В *IGCH* местонамирането на тази находка е означено като **Paeonia**. Цялата находка е разпродадена на два търга: Sotheby April 16, 1969 и Parke-Bernet Dec. 9, 1969. Огромната част от сребърните монети в тази находка носят образа и името на тракийския владетел Патрай. Това дава сериозно основание да се предположи, че находката вероятно произхожда от района на Брезник, подобно на находка **Режанци-1961** (вж. по-долу). Ето защо находката се описва тук, като произхождаща от района на община Брезник, независимо, че точното ѝ местонамиране остава неизвестно.

Монетите се разпределят по владетели така: Филип II – 23 статера и 105 тетрадрахми (приживни и постумни); Александър Велики – 3 приживни дистатера, 34 приживни и раннопостумни статера; Филип III Аридей – 8 статера; Ликей – 13 тетрадрахми; Патрай – 1700-1800 тетрадрахми; имитации на Патрай – 34 тетрадрахми. Възможно е да има дублиране при тетрадрахмите на Патрай, така че посоченият им брой да е завишен.

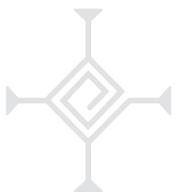
Брой на монетите: около 1968 (около 68 Au и около 1900 Ag)

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: края на IV в. пр. Хр.

Трезориране: 315-310 г. пр. Хр. (*IGCH*)

IGCH (1973, 410)

Режанци-1961, общ. Брезник; обл. Перник; IGCH 411

През 1961 г. при неизвестни обстоятелства край селото е открита голяма находка с тетрадрахми на Филип II и Патрай, намерена случайно при копане. Една част от находката (22,140 kg) е закупена за НАИМ-София. Тя съдържа 1446 тетрадрахми на Филип II, 1208 тетрадрахми на пеонския цар Патрай, 2 на Ликей и една от гр. Дамастсион. Голяма част от тетрадрахмите на Филип II имали върху opakото следа от проверка на монетата чрез удар с остър предмет. Филиповите тетрадрахми са сечени в монетарниците на Амфиполис и Пела. Находката е открита при оране с трактор в местността "Ситни трън", на 2 km източно от селото (*Пенчев*).

В по-късна статия *Русева (1999)* съобщава, че прибраните монети от тази находка в НАИМ – София, Пернишкия и Кюстендилския музей са много повече, общо 4838, включително 5 златни статери на Филип II и Александър III. Само тетрадрахмите с типове на Филип II били над 2200 бр., тези на Патрай – над 2500. Златните статери се съхраняват в ИМ – Перник.

Според сведения на *Filipova et al.*, първоначално находката е била много по-голяма – съдържала е над 82 kg златни и сребърни монети. По този показател това е една от най-големите монетни находки от елинистичната епоха, открита в Средиземноморския регион. Преди да бъде разпръсната по различни частни колекции и музеи, находката е съдържала: статери и тетрадрахми на Филип II, двойни статери, статери и тетрадрахми на Александър III, статери на Филип III Аридей, тетрадрахми на владетелите на Пеония: Ликей, Патрай и Диплай (Diplaios), както тетрадрахми на гр. Дамастсион. И в тази обява селото е посочено под неправилно име – Ръжинци – така фигурира и в каталога IGCH.

През 2011 г. *Пенчев*, като описва историята на находката, уточнява, че десетки килограми златни и сребърни монети от нея са били продадени от намервачите на държавната фирма "Златарска промишленост, където са стопени за метал. Малка част от тях ("една кутия за обувки" или около 22 kg) са попаднали в НАИМ – София.

Пенчев дава подробно описание на други 173 монети от тази находка, съхранявани в НИМ – София. От тях 11 са златни статери и 162 сребърни тетрадрахми. Монетите са придобити чрез селективно откупуване, при което музеез е закупил само по-редките екземпляри, а по-тривиалните са върнати на носителя. Поради това, тази част от находката не е представителна.

Златните монети, съхранявани в НИМ – София, се разпределят така:

Филип II Македонски (1): статер – 1 (сечен в Пела, 340-328 г. пр. Хр.);

Александър III Велики (10): статери, сечени в следните монетарници: Ако/Тир – 1 (317-316 г.); Амфиполис – 2 (330-320 г.); Китион (?) – 1; Кипър – 1 (332-330 г.); Милет – 1 (320-319 г.); Саламин – 1 (332-320 г.); Сарди – 1 (330-325 г.); Сидон – 1 (333-330 г.); Неизв. монетарница в Мала Азия – 1. Статерите са публикувани от *Русева*.

Всички сребърни монети са тетрадрахми и се разпределят така:

Ликей (359-340 г. пр. Хр.) – 1 екз. от типа: "Аполон надясно с лавров венец / Херакъл прав наляво се бори с Немейския лъв, надпис [ΛΥ]ΚΚΕΙΟ[Υ]". Лицево-

то изображение е варваризирано, върху опакото има дълбок разрез, направен с длето. Тегло 13,58 g.

Патрай (335-315 г. пр. Хр.) – 158 екз. от типа: "Младежка глава на Аполон с лавров венец надясно / Ездач върху кон в скок надясно, отдолу падащ пехотинец, надпис ПАТРАΟΥ". Описани са различни варианти на монетите, различаващи се по хронология, символи и монограми на аверса и реверса. Средно тегло около 12,8 g.

град Дамастион – 1 екз. от типа: "Глава на Аполон наляво / триножник с две свастики, надпис ΔΑΜΑΣΤΙΝΩ[Ν]". Разрез с длето върху реверса. Тегло 10,27 g.

град Пелагия – 1 екз. от типа: "Глава на Аполон с лавров венец наляво / триножник с нож, насочен нагоре". Надписът на реверса е огледално изписан ΠΣ. Тегло 12,54 g.

град Дирахсион – 1 сребърен статер, препечатан върху тетрадрахма на Патрай. Тегло 9,66 g. Препечатването не е качествено и първоначалното изображение както на аверса, така и на реверса на тетрадрахмата, е почти изцяло запазено.

Според *Пенчев* най-късните монети вероятно са на Патрай, сечени около 315 г. пр. Хр. и дори по-късно, след смъртта му. Поради това, трезорирането на съкровището вероятно е станало в края на IV или в началото на III в. пр. Хр. (*Пенчев 2011, 135*).

Юркова описва две тетрадрахми на неизвестния до откриването на тази находка пеонски (?) владетел **Диплай**, едната от които се съхранява в НАИМ – София, а другата – в частна колекция. Лице: глава на Аполон наляво с лавров венец, зрънчест кръг. Опако: конник в скок надясно, който пробоща с копие то си повален неприятел, надпис ΔΙΠΛΑΙΟΥ. Диаметър 23 mm, тегло 12,3-12,4 g. *Юркова* отнася сеченето на тези монети към 30-те години на IV в. пр. Хр.

Тъй като все още не са публикувани големи части от находката, съхранявани в български държавни музеи, първоначалният ѝ състав не може да се реконструира, дори приблизително. Освен описаните 173 монети, в НИМ – София се съхраняват още 34 тетрадрахми на Патрай, които, според *Пенчев*, вероятно също принадлежат към тази находка.

Брой на монетите: над 82 kg Au и Ag

Място на съхранение: общо 4838 в: НАИМ-София, РИМ-Кюстендил и РИМ-Перник;

173+34 в НИМ-София

Най-късна монета: Патрай, края на IV в. пр. Хр.

Трезориране: 315-310 г. пр. Хр. (*IGCH*); около 300 г. пр. Хр. (*Пенчев*)

Юркова (1970), 32-277; Русева (1999), НС-6/2-3; Filipova et al. (2009, 12); Пенчев (2011), NIM-23-109

Кнежа-1968, едноименна общ.; обл. Плевен

През 1968 г., при прокопаването на канал в центъра на града, било открито гърне, което съдържало около 2 500 сребърни римски монети. От тази находка,

според Сп. Машов, само 583 монети са постъпили в музея в гр. Враца. Те се разпределят така:

денари (542): Веспасиан – 1, Плотина – 6, Хадриан – 1, Елий Цезар – 2, Фаустина Стара – 1, Марк Аврелий – 8, Фаустина Млада – 1, Криспина – 1, Клодий Албин – 1, Септимий Север – 55, Юлия Домна – 21, Каракала – 205, Макрин – 1, Юлия Соемия – 25, Аквилія Севера – 4, Юлия Паула – 9, Север Александър – 20, Орбиана – 3, Юлия Меза – 46, Юлия Мамеа – 75, Максимин Тракиеця – 31, Максим Цезар – 1, Балбин – 1, Гордиан III – 23;

антониниани (41): Каракала – 3, Гордиан III – 35, Филип II син – 3.

Брой на монетите: около 2500 Ag

Място на съхранение: 583 в РИМ – Враца

Най-късна монета: Филип II син (244-249)

Трезориране: 244-249 г. (НТ)

Gerasimov (1979), 35-135

Крушовица-1996, общ. Долни Дъбник; обл. Плевен

През 1996 г. в околностите на това село е открита находка съдържащи 516 сребърни монети от елинистичната епоха. Монетите се разпределят така: тетрадрахми на Тасос – 477, тетрадрахми на Първа македонска област – 37, тетрадрахми на Маронея – 2 (от типа ΜΑΡΟΝΙΤΩΝ). Монетите са разпродадени. Сведенията са получени от софийски колекционер, който е прегледал цялата находка. В съобщението на *Prokоров* общият брой на монетите е 506.

Брой на монетите: 516 Ag

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: II в. пр. Хр.

Трезориране: около 125-100 г. пр. Хр. (*Prokоров*)

Prokоров (2012, 223)

Николаево-1909, общ. Плевен

През 1909 г. в околностите на това село е намерена голяма находка от ефектни златни и сребърни предмети, сред които няколко златни огърлици, златни и сребърни гривни и един ажурен златен пръстен с тегло 11,30 g и надпис AVRELIVS BITVS BOTV HERCVLI. На следващата, 1910 г., на същото място са открити допълнително: една сребърна солница и 920 сребърни римски монети. Цялата находка е откупена и се съхранява в Народния музей – София.

Обстоятелствата, при които е открито съкровището, се изясняват почти година и половина. След първото съобщение за находката през м. юли 1909 г., управлението на Народния музей се разпорежда чрез Плевенския окръжен управител да се прибере цялата находка, която по това време вече е преминала в ръцете на плевенския търговец Атанас Банков. Оказва се, че съкровището е намерено от Пенко Пенков от с. Николаево и почти веднага след това е било продадено на А. Банков. Пенко Пенков първоначално твърди пред властите,

че е намерил съкровището в своя нива, засята с царевица, в местността "Санъра". Предметите и монетите били намерени на куп в земята, без да са били поставени в някакъв съд. Вероятно те се били заровени в платнена торба, която после е изгнила. По-късно намервачът признава, че всъщност съкровището е открито другаде – в местността "Равнището", намираща се само на 1 km на изток от с. Николаево по пътя за съседното село Слатина. Откриването става при риголване на земята за засаждане на ново лозе. При такава обработка се копае по правило на дълбочина 50-60 cm.

Пенко Пенков първоначално укрива част от намерената находка. Той продава на Атанас Банков само златните и сребърните накити, 15 сребърни монети и двете единствени бронзови монети от находката. Тази част от находката постъпва в Народния музей. Едва през м. октомври 1910 г. Пенко Пенков донеся лично в музея една сребърна статуйка-солница, сребърно тасче, сребърна гривна и 918 римски сребърни монети. За да проверят дали това е действително цялото съдържание на находката, която е намерил П. Пенков, властите му изпращат агент под прикритие, на когото намервачът изповядва къде е точното местонамиране на находката, а също и това, че е предал на музея цялата находка.

Първоначално *Филов (1915)* приема, че най-късните монети са от Филип I Араб от 248 г. сл. Хр. На тази база се прави извода, че трезорирането е станало най-вероятно през 249 г. Според него, общият брой на монетите е 933 сребърни и две бронзови. Към тях може да се прибави един златен ауреус на имп. Каракала, вграден като медальон в изящна огърлица, която има дължина 46,5 cm и тегло 92 g. Ауреусът е сечен през 215 г. Особено интересно е присъствието на един изключително рядък **денар** на съпругата на Гордиан III – Сабиния Транквилина. Богдан Филов оценява тази монета на 800 лв тогавашни пари [около 20 000 € по цени към 2019 г.].

Монетите от **Николаево-1909** в съвременен прочит са публикувани от *Божкова (1999)*. Общият им брой е 899 и се разпределят по владетели както следва: Вителий – 1, Тит – 1, Домициан – 2, Нерва – 1, Сабина – 2, Антонин Пий – 4, Фаустина Стара – 5, Марк Аврелий – 7, Фаустина Млада – 5, Луций Вер – 9, Луцила – 1, Комод – 10, Клодий Албин – 1, Септимий Север – 63, Юлия Домна – 24, Каракала – 96, Плаутила – 9, Гета – 21, Макрин – 6, Елагабал – 45, Юлия Паула – 1, Юлия Соемия – 1, Юлия Меза – 7, Север Александър – 44, Максимин I – 15, Балбин – 2, Пупиен – 2, Гордиан III – 295, Транквилина – 1, Филип I Араб – 152, Отацилия Севера – 28, Филип син – 31, Траян Деций – 3, Херения Етрусцила – 3 и Требониан Гал – 1. Общо денарите са 382 броя, останалите монети са антониниани. Липсва описание на бронзовите монети, които стоят малко нелогично сред останалия куп от благородни метали.

Странно изглежда наличието на една монета на Требониан Гал при само 6 монети от времето на предшественика му Траян Деций, който обикновено е представен много обилно в подобни находки. Според *Филов*, най-късните монети през 1915 г. са били тези на Филип I Араб. Излиза, че притежателят на съкровището не го е укривал по време на готските нашествия през 249-251 г., а 3-4 години по-късно. Възможно е през тези почти 90 години до второто инвен-

таризиране на находката в музея да са вадени и добавяни други монети. *Филов (1915)* описва общо 933 монети, които през 1999 г. стават 899. Любопитните посетители на НАИМ – София могат да се уверят, че днес монетите от тази находка са поставени в една витрина в насипно състояние. Вероятно там някъде из купчината се мъдри и денарът на Транквилина за 15 000 € ! Поне той можеше да бъде изложен отделно от останалите монети.

Брой на монетите: 936 (1 Au, 933 Ag, 2 Æ ?)

Място на съхранение: 899 в НАИМ – София

Най-късна монета: Филип I Араб (248) или Требониан Гал (251-253)

Трезориране: 249 г. (*Филов*); 253 г. (*Божкова*); 251-253 г. (НТ)

Филов (1910), I-224; Филов (1915) IV-3; Божкова (1999), HC-6(1)-43

Плевен-1921

През 1921 г. в двора на една турска къща в града били намерени около 12 оки (около 15,4 kg) бронзови римски монети от III в. Монетите не били сложени в съд, а са били намерени направо в земята. Още при откриването на монетите, турчинът разнесъл част от монетите, а другата част от около 2000 монети купил един златар. От последните монети музеят в София откупил 1983 броя. Те са от следните императори: Галиен (253-268) – 4, Клавдий II Готски (268-270) – 12, Квинтил – 1, Аврелиан – 1478, Северина – 26, Тацит – 68, Флориан – 46, Проб (276-282) – 348. Тази находка е от особен интерес заради това, че върху монетите има знаци от монетарниците, където са отсечени, а именно: Рим – 147 броя, Антиохия – 17, Кизик – 716, Лондон – 3, Сердика – 354, Сисция – 536, Тарагон в Испания (или Тицидум в Италия) – 115, неизвестна – 95. Както се вижда, тази находка има голямо значение за историята на монетарницата в гр. Сердика (*Мушмов*). Към 2018 г. находката не е публикувана.

Брой на монетите: около 15,4 kg Æ

Място на съхранение: 1983 в НАИМ – София

Най-късна монета: Проб (276-282) ?

Трезориране: 276-282 г. ? (НТ)

Мушмов (1924), 1-239

Плевен-1922

През м. декември 1922 г. при прекопаване на едно лозе край Плевен били намерени голямо количество сребърни римски монети, от които 3296 екземпляра били откупени за колекцията от римски монети на Британския музей (вж. Numism. Chronicle, 1925, 210-238). Монетите се разпределят по императори така: Домициан – 1, Траян – 1, Хадриан – 1, Антонин Пий – 2, Марк Аврелий – 3, Фаустина Млада – 1, Луций Вер цезар – 1, Комод – 6, Пертинакс – 1, Клодий Албин – 1, Септимий Север – 94, Юлия Домна – 44, Каракала – 52, Плаутила – 4, Гета – 22, Макрин – 2, Диадумениан – 3, Елагабал – 103, Юлия Паула – 1, Юлия Меза – 41, Юлия Соемия – 7, Север Александър – 133, Орбиана – 1,

Юлия Мамея – 28, Максимин Тракиеця – 23, Максим цезар – 1, Балбин – 1, Пупиен – 1, Гордиан III – 588, Филип I Араб – 305, Филип II – 73, Отацилия Севера – 86, Траян Деций – 1173, Херений Етруск – 127, Хостилиан – 3, Херения Етрусцила – 354 и две консекрационни монети. От списъка се вижда, че най-много монети в находката са от времето на Траян Деций, които се отличавали със своята запазеност и идеална свежест на печата. Това показва, че те скоро след отсичането им са били прибавени към останалата част от монетите, преди да бъдат заровени в земята. Трезорирането е станало поради размирното време след нахлуване на готите от север. В тази находка са застъпени всички емисии монети на Траян Деций с изключение на последната. Това обстоятелство е основание да се предполага, че находката е била заровена в края на 250 г. сл. Хр.

Брой на монетите: 3296+Ag

Място на съхранение: 3296 в Британския музей

Най-късна монета: Хостилиан (250-251)

Трезориране: 250-251 г. (*Герасимов*)

Герасимов (1935), 8-440;
Ковачева (2005), НСЕ-2-57

Плевен-1974

През 1974 г., при изкопни работи за нов строеж в местността "Майтапа", на 9 km от Плевен, бил открит меден съд с 3032 римски денари от I-II в. Съдът бил намерен край основите на антична сграда. Цялата находка е постъпила в ИМ – Плевен. В по-късна публикация на *Ковачева* се изяснява, че общият брой на намерените монети е 3043 и те се разпределят по владетели така: Нерон – 33, Галба – 4, Вителий – 29, Отон – 8, Веспасиан – 406, Тит – 65, Домициан – 217, Нерва – 58, Траян – 597, Марциана – 2, Матидия – 2, Хадриан – 515, Елий Цезар – 5, Антонин Пий – 417, Фаустина Стара – 229, Марк Аврелий – 200, Фаустина Млада – 128, Луций Вер – 56, Луцила – 7, неопределени – 13.

Брой на монетите: 3043 Ag

Място на съхранение: ИМ – Плевен, инв. № 1453

Най-късна монета: Марк Аврелий (169-180)

Трезориране: 170-180 г. (НТ)

Ковачева (2005), НСЕ-2-57

Чомаковци-1995, общ. Червен бряг; обл. Плевен

Неизвестно кога през 90-те години на XX в. в селото е открита голяма находка от златни и сребърни елинистични монети, поставени в бронзов съд с две дръжки. Приблизителното тегло на монетите е около 25 kg, а броят им – около 1500-1600. Златните монети са предимно статери на Александър Велики, а сребърните са тетрадрахми на: Първа македонска област, Тасос, Мароней и

др. По-голямата част от находката е разпродадена, а по-малката се намира в частна колекция във Враца.

Брой на монетите: 1600 + Au и Ag

Място на съхранение: разпръсната, малка част – в ч. кол. във Враца

Най-късна монета: II в. пр. Хр.

Трезориране: около 125-100 г. пр. Хр. (*Prokopov*)

Prokopov (2012, 220)

Малък Чардак-1990, общ. Съединение; обл. Пловдив

През 1990 г. в землището на селото била открита монетна находка, съдържаща около 530 римски републикански денара, 2 тетрадрахми и сребърна гривна. Според *Paunov and Prokopov (2002)*, общият брой на намерените монети е над 600, от които 598 римски републикански денара, една тетрадрахма на Атина "нов стил" и един груб варваризат на тасоска тетрадрахма (60-40 г. пр. Хр.). По-късно на същото място иманяри откриват още над 100 монети, принадлежащи към същата находка, които са разпродадени.

Находката е публикувана от *Prokopov and Paunov (2012, 149)*. Броят на запазените монети в АМ-Пловдив е 529, от които 527 републикански денара и две тетрадрахми.

Най-ранен е един анонимен денар (189-180, "птица и TOD") – 1.

Най-късната монета е денар на Марк Антоний и Октавиан, сечен в италианско походно ателие през 40-39 г. пр. Хр. Един от денарите е т. нар. "дакийска имитация" – хибриден тип, сечен след 61 г. пр. Хр. Най-големият пик в съдържанието на находката са денари, сечени през 90 г. пр. Хр. – общо 60 екземпляра. Два по-малки пика се наблюдават през 109 (27 бр.) и 85 г. пр. Хр. (34 бр.). Притокът на денари рязко намалява след 76 г. пр. Хр. Липсват денари от времето на Юлий Цезар и неговите сподвижници. Тетрадрахмата на Атина, "нов стил" съдържа имената на магистратите ΕΠΙΓΕΝΙ-ΣΩΣΑΝΔΡΟΣ-ΚΑΛΛΙΚΡΑ и се датира около 126-125 г. пр. Хр.

Брой на монетите: 700 + Ag и накит

Място на съхранение: 529 в АМ – Пловдив, инв. № 5769/123

Най-късна монета: Марк Антоний и Октавиан (40-39)

Трезориране: 39-36 г. пр. Хр. (*Prokopov and Paunov 2012*)

Paunov and Prokopov (2002, 69); Прокопов (2011, 91);

Davis and Paunov (2012, 409); Prokopov and Paunov (2012, 149)

Скуtare-2011, обл. Пловдив

През 2011 г. в землището на с. Скуtare били открити три находки от римската епоха. Предполага се, че находките са открити край намиращия се в района екарисаж. Първата съдържа 1500 бронзови "колониални" монети. Втората се състояла от около 3200 денара и антониниана. Третата съдържа 6600 денара и антониниана. Няма по-конкретни сведения за нито една от находките,

които бързо били разпродадени. Предполага се, че в находките е имало 50-100 по-редки екземпляра. Най-вероятно укриването на монетите е свързано с превземането на Филипопол от готите през 251 г.

Брой на монетите: около 10 000 Ag и AЕ

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: Траян Деций 251 ?

Трезориране: ок. 251 г. ? (НТ)

<http://www.marica.bg>;

<http://rodopi24.blogspot.bg/2013/05/26.html>

Тополово-1940, общ. Асеновград; обл. Пловдив; **IGCH 853**

През 1940 г. трудоваци, като изравнявали нивото на една улица в селото, изровили случайно разпръснати в земята голям брой златни монети (статери) от македонските царе от IV в. пр. Хр. Намервачите и събралите се селяни разграбили тази ценна в научно отношение находка. Със съдействието на местната власт 65 монети били прибрани в музея в Пловдив. Останалите, неизвестни като брой, били прибрани от селяните. Спасените 65 монети се разпределят така: Филип II (359-336) – 5, Александър III Велики (336-323) – 53, Филип III Аридей (323-316) – 3 и Деметрий Полиоркет (306-283) – 4. Пловдивския музей отстъпил на Народния музей в София една монета на Филип II, 4 на Александър Велики, по една на Филип III и Деметрий Полиоркет. След известно време на софийския антикварен пазар от същата находка се появили: един статер на Селевк I, два на Деметрий Полиоркет и 11 на Александър Велики. Така общият брой на известните статери става 79, от които: 5 на Филип II, 64 на Александър Велики, 3 на Филип III, 6 на Деметрий Полиоркет и един на Селевк I. От частни съобщения проф. Герасимов разбрал, че на сарафите и златарите в Пловдив били предложени за продаване още няколко статера на Александър Велики. Неуточнен брой монети от тази находка са разпродадени по външи аукциони. Според съобщението в IGCH, общият брой на монетите е над 96.

Повечето намерени монети са били с полуизтрита повърхност. Няколкото редки екземпляри от монетите на Селевк I, Деметрий Полиоркет и Филип III са били с отлично запазена повърхност. Това може да послужи като указание за времето на заравяне на находката, което вероятно е около 280 г. пр. Хр.

Брой на монетите: 96 + Au

Място на съхранение: 7 в НАИМ-София, 58 в ИМ-Пловдив

Най-късна монета: начало на III в. пр. Хр.

Трезориране: около 285-275 г. пр. Хр. (IGCH)

Герасимов (1943), 14-283

Абритус-1971; обл. Разград

През м. май 1971 г., при археологически разкопки и разчистване на източната стена на античния град Абритус (2 km източно от гр. Разград), е открита голяма

находка от 835 златни солида (около 4 kg). Съкровището е открито на дълбочина 30-40 cm, засипано с опожарен пласт от срутила се сграда. Най-вероятно монетите са били поставени в торбичка, защото съд не е намерен. Монетите са сечени по времето на следните императори: Теодосий II (402-450) – 5; Марциан (450-457) – 56; Пулхерия, съпруга на Марциан – 1; Лъв I (457-474) – 296; Верина, съпруга на Лъв I – 4; Зенон (474-491) – 437; Василиск (475-476) – 24; Василиск със сина си Марций – 10; Юлий Непот (474-475) – 1; Леонтий (484-488) – 1. Монетите на Верина, Василиск, Василиск с Марций, Леонтий и особено на Юлий Непот са изключително редки. Всички монети са отлично запазени, което говори, че са изтеглени от монетното обръщение, почти веднага след отсичането им. обстоятелствата, при които е намерена находката указват, че монетите са били притежание на някой богат жител на гр. Абритус, който е заровил съкровището бързо и на малка дълбочина с надежда да се върне скоро и да си я придобие отново. Съкровището е трезорирано вероятно в края на V в., когато Абритус е нападат от готите и други варварски племена и подложен на опожаряване и плячкосване. Според *Владиминова-Аладжова*, най-късната монета е на Леонтий (484-488). В такъв случай укриването на съкровището може да е станало вследствие на грабителските походи на готите през 486-487 г. Основната част от монетите са натрупани по време на управлението на Лъв I, между 457 и 474 г.

Животът в Абритус продължава и след тези събития. За това говорят намерените монети от VI в.: бронзови монети от императорите Анастасий (491-518) и Юстин I (518-565), бронзови и златни монети от Юстиниан I (527-565), златен солид от Маврикий Тиберий (582-602) и др. Абритус прекратява съществуването си в края на VI в., когато аварите го унищожават и той е обезлюден. От VII до X в. на територията на античния град възниква старобългарско селище с неизвестно име. От този период е намерена златна монета от император Василий I (867-888). Източната част на крепостта, където е било заровено съкровището, обаче остава необитавана. След X в. останките от античния Абритус са превърнати в кариера за извличане на обработени каменни блокове за строителство на обществени и частни сгради във възникналия в непосредствена близост Разград. За щастие никой не е попаднал на съкровището и то остава в земята недокоснато в продължение на 15 века.

Брой на монетите: 835 Au

Място на съхранение: РИМ – Разград

Най-късна монета: Зенон (474-491) или Леонтий (484-488)

Трезориране: 486-487 г. (*Владиминова-Аладжова*)

Владиминова-Аладжова (2003), HE-1-90

Дряновец-1952, общ. Разград

През 1952 г., при оране на една нива, където няма археологически останки, в местността "Полето", южно от с. Дряновец, е намерено гърне с около 30 златни римски монети и над 600 денара и антониниана от II-III в. (*Герасимов* публикува две съобщения в т. XX от 1956 г., но те се отнасят до една и съща

находка). От тази голяма находка в ИМ – Разград постъпват 18 ауреуса на император Траян Деций и 539 денара и антониниана на владетелите от Септимий Север (193-211) до Траян Деций (249-251), съпругата му Херения Етрусцила и синовете му Херений Етруск (250-251) и Хостилиан като цезар (251). Освен това, на д-р Хараланов от Шумен били показани по един ауреус от Гордиан III, Траян Деций и Херения Етрусцила, произхождащи от тази находка (*Дзанев 2003*). Запазените в музея ауреуси на Траян Деций са със следните реверси: Victoria Avg. – 5 бр., Adventus Avg. – 2, Vberitas Avg. – 4, Genius exerc. illiriciani – 6, Panoniae – 1. Ауреусите са с неправилна форма и със силно вариращо тегло: от 3,74 до 6,69 g. Този факт води до предположението, че голяма част от монетите, включително и златните, са сечени в мобилна монетарница, движеща се с армията на Траян Деций.

Сребърните монети се разпределят както следва (*Дзанев 2014*):

денари (31): Септимий Север – 10, Юлия Домна – 4, Каракала – 2 (1 като цезар), Плаутила – 1, Елагабал – 8, Север Александър – 4, Юлия Меза – 1, Гордиан III – 1;

антониниани (508): Гордиан III – 43, Филип I Араб – 43, Отацилия Севера – 6, Филип II син – 6 (2 като цезар), Траян Деций – 191, Херения Етрусцила – 205, Херений Етруск (251 г.) – 7, Хостилиан като цезар (251 г.) – 7. Значителен брой от монетите представляват фурета – посребрени бронзови ядра.

Според *Radoslavova, Dzanev and Nikolov*, голямата битка между армията на Траян Деций и готите през 251 г. е станала на около 2 km югоизточно от сегашното село Дряновец в местност, наречена "Бююк гьол" (Голямо блато), близо до р. Бели Лом. От историческите хроники е известно, че император Траян Деций и синът му Херений Етруск са затънали в едно блато и така са загинали или са убити. Находките от римски монети, намерени край Дряновец и близките села, са укрити вероятно от римски офицери непосредствено преди битката или, когато са бягали от мястото на сражението.

Брой на монетите: 630 + (около 30 Au, 600 + Ag)

Място на съхранение: 557 (18 Au и 539 Ag) в РИМ – Разград

Най-късна монета: Хостилиан (251)

Трезориране: 251 г. (*Radoslavova et al.*)

Герасимов (1956), 20-604;

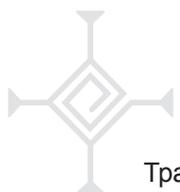
Герасимов (1956), 20-606; Дзанев (2003, 138);

Radoslavova, Dzanev and Nikolov (2011), АВ-3-31;

Дзанев (2014), ИМРА-1-359

Осенец-1997, общ. Разград

През лятото на 1997 г. в землището на селото, в район без археологически останки, е открита находка, съдържаща около 20 римски ауреуса и 700-800 денара и антониниана от II-III в с. Хр. Находката е разпродадена изцяло. Според по-късната публикация (*Radoslavova et al.*), ауреусите са били 30, като на тях са били представени следните владетели: Максимин I, Гордиан III, Филип I Араб,

Траян Деций, Херения Етрусцила и Херений Етруск. Сребърните монети били денари и антониниани от първата половина на III в. до Траян Деций, включително жена му Херения Етрусцила и синовете им Херений Етруск и Хостилиан като цезар. Съдържанието на тази находка е много подобно на **Дряновец-1952** (*Дзанев*). Тя е укрита или непосредствено преди или след разгрома на римските войски при тяхното отстъпление.

Брой на монетите: около 800 (около 30 Au и 700-800 Ag)

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: Траян Деций (249-251)

Трезориране: 251 г. (*Radoslavova et al.*) *Дзанев* (2003, 138);
Radoslavova, Dzanev and Nikolov (2011), **AB-3-32**

Пиргово-1978, общ. Иваново; обл. Русе

През 1978 г., при изкопна работа в околностите на селото, е намерено фрагментирано керамично съдче с дебели стени, работено на ръка. Около него са открити разпръснати голям брой сребърни монети. От тях 418 броя са събрани и предадени на ИМ – Русе. Тези монети се разпределят така: имитации на тетрадрахми на Филип II – 401, имитации на тетрадрахми на Филип III Аридей – 14, тетрадрахми на Тасос, II период – 3. Друга находка с подобно съдържание от същия район е **Русе-1975** (*Юрукова*). Според *Dzanev and Prokopov*, имитативните монети на Филип III се датират през II-I в. пр. Хр. Находката е публикувана само частично.

Брой на монетите: 418 + Ag

Място на съхранение: 418 в РИМ – Русе

Най-късна монета: имит., Филип III, II-I в. пр. Хр.

Трезориране: II-I в. пр. Хр. (HT)
Prokopov (2006, 250); *Dzanev and Prokopov* (2007, 73)

Русе-1996

През 1996 г. при строителни работи на ул. Аксаков е открит керамичен съд, съдържащ над 7000 сребърни римски монети. От тях 5689 денара и антониниана постъпват в ИМ – Русе. Разпределението на монетите по владетели е следното:

Септимий Север – 1, Юлия Домна – 2, Каракала – 12, Макрин – 1, Елагабал – 76, Юлия Меза – 8, Север Александър – 2, Гордиан II – 1, Балбин – 5, Пупиен – 3, Гордиан III – 2589, Филип I Араб – 1567, Отацилия Севера – 320, Филип II син – 333, Траян Деций – 583, Херения Етрусцила – 185.

Брой на монетите: 7000 + Ag

Място на съхранение: 5689 в РИМ – Русе, инв. № 4054-4238

Най-късна монета: Траян Деций (249-251)

Трезориране: 249-251 г. (HT)

Върбанов (2014), **ИМРА-1-348**

Раздел-1958, общ. Дулово; обл. Силистра; **IGCH 810**

През пролетта на 1958 г., при оране с трактор край селото, били намерени един златен статер на Филип II Македонски със знак кантарос (гр. Пела) и 161 сребърни статери на гр. Истрос. От тях 4 броя са с буква **A**, 39 с **B**, 34 с **G**, 57 с **Δ** и монограм с буквите **X** и **P**; 24 с **E** и монограм от буквите **A**, **H** и **T**, 2 с **V** и 1 с **O**. При три от екземплярите името на града било изписано като *ιστρυιι*.

Брой на монетите: 1 Au, 161 Ag

Място на съхранение: РИМ – Шумен ? (бивша ч. кол. В. Хараланов ?)

Най-късна монета: Истрос (350-323)

Трезориране: 320-300 г. пр. Хр.

(*IGCH*) Герасимов (1962), 25-228

Събрано-1936, общ. Нова Загора; обл. Сливен; **IGCH 965**

През 1936 г. при риголване на нива за лозе намерили в едно купче около 600 сребърни тетрадрахми на остров Тасос. В находката имало и много имитации на тасоски тетрадрахми. Находката е била веднага разграбена. За музея в Нова Загора са били придобити само няколко екземпляра от двата вида монети. Според *Prokopov*, в ИМ – Нова Загора са съхранени 35 тетрадрахми от тази находка, повечето от които са оригинални монети на Тасос и няколко от тасоски тип. Тетрадрахмите са идентифицирани чрез монетните печати.

Според едно не много ясно съобщение на *Койчев*, южно от с. Събрано била открита находка, съдържаща около 800 тетрадрахми. Повечето били на Маронея, останалите тасоски тетрадрахми и техни имитации. Предполагаме, че става дума за същата находка, описана по-горе.

Брой на монетите: 600 + Ag

Място на съхранение: 35 в ИМ – Нова Загора, инв. № 1402

Най-късна монета: Тасос, II-I в. пр. Хр.

Трезориране: 100-80 г. пр. Хр. (*IGCH*)

Койчев (1997, 358, 452); Prokopov (2006, 255)

Живково-1905, общ. Ихтиман; обл. София; **IGCH 714**

През 1905 г. Тоше Илчев от с. Живково, като пасял говеда в местността "Топ Курия" в землището на същото село, намерил 40 статера и едно хекте (1/6 статер) от електрон на гр. Кизик. От тази находка той дал два статера на един учител в селото, шест продал на един еврей в гр. Ихтиман, който от своя страна ги препродал на сарафин в Пловдив. Двадесет и четири броя взел Христо Басмаджиев, адвокат в Ихтиман, който впоследствие станал градоначалник на София. От тази находка, с посредничеството на Хр. Басмаджиев 31 статера били купени от цар Фердинанд I. От тях той отделил и подарил шест статера и едно хекте на своя брат принц Филип, известен колекционер на стари монети. Сбирката от монети на принц Филип, заедно със седемте монети от находката

при Живково била продадена на търг през 1928 г. Останалите 24 статера са дарени от цар Фердинанд за нумизматичната сбирка на Народния музей в София. Но поради недоразумение, предизвикано от тогавашния директор на музея В. Добруски, височайшият дарител оттеглил своето дарение и към 1943 г. въпросните монети с изключение на три екземпляра, подарени впоследствие на италианския крал, се съхранявали в частната сбирка на цар Фердинанд в Кобург.

За съдбата на останалите десет статера от находката от Живково, няма положителни сведения. Сарафинът Р. Бенароя от Пловдив твърдял, че са му продадени не шест, а 18 статера, които той продал също на двореца. Тези 10 (или 18) статера не се намират в сбирката на цар Фердинанд. Възможно е осемте статера в повече да са отливки от оригиналите, направени междуременно в Ихтиман или другаде и после продадени на сарафите, заедно с оригиналните монети.

Цар Фердинанд дал разрешение да се обнародват статерите от неговата сбирка, като изпратил на *Герасимов* снимки от тях.

Всички екземпляри от тази находка се отличават с много добре запазена повърхност. От съдържанието на находката, което е еднородно и се състои изключително от статери на Кизик, може да се предполага, че е принадлежала на някой търговец, който по неизвестни причини е загубил или заровил монетите. Един статер на Кизик тежи около 16,4 g, едно хекте – около 2,7 g. *Герасимов* класифицира статерите от Живково, като използва хронологичната система на Н. v. Fritze от 1912 г. Според тази система, статерите от тази находка се определят като принадлежащи към II и III хронологична група и се датират между 550 и 410 г. пр. Хр. Според *Герасимов*, съкровището от Живково е заровено в земята след 410 г. пр. Хр.

Брой на монетите: 41 Е1

Място на съхранение: в частни колекции

Най-късна монета: статер на Кизик, V-IV в. пр. Хр.

Трезориране: 410-400 г. пр. Хр. (*Герасимов*)

Герасимов (1943), Г-7-75

София-2015

През м. август 2015 г., при редовни археологически разкопки на площад "Св. Неделя" в центъра на София, в ъгъла на едно от помещението на разкрита антична сграда, е открито керамично гърне съдържащо 2976 римски денара от I-II в. Местоположението на находката е засечено с металотърсач. Върху гърнето с остър предмет е изписано името на Селвий Калист, който е вероятен притежател на монетите. Предварителните сведения за монетите са дадени от доц. д-р Владимирова-Аладжова: най-ранната е на Вителий от 69 г., а най-късната – на Марк Аврелий и Комод от времето на съвместното им управление през 180 г. Представени са почти всички владетели в рамките на този период: Веспасиан, Нерва, Траян, Хадриан, Сабина, Антонин Пий, Фаустина Стара, Марк Аврелий, Фаустина Млада, Комод, Криспина и Луцила.

Особеното в случая е, че гърнето с монетите е намерено на неголяма дълбочина, в късноантични пластове, отговарящи на III, IV и дори V в. Този факт донякъде усложнява определянето на времето на укриване на монетите. Възможно е вторично трезориране на съкровището през IV-V в., като първичното му укриване е станало около 235-240 г., т.е. 150-200 години по-рано. Почти изключено е през IV-V в. да се въведат в повторно обръщение монети от високопробно сребро, каквито са намерените екземпляри. Възможно е някой да е намерил гърнето през IV-V в. и да го е укривал повторно, след което се е поминал или загинал. На този етап, като най-късни, приемаме монетите на Север Александър (222-235).

Брой на монетите: 2979 (2974 Ag, 5 АЕ)

Място на съхранение: Музей за история на София

Най-късна монета: Север Александър (222-235) ?

Трезориране: първично: ок. 235-240 г., вторично (?): ок. IV-V в. (НТ)

Кацарова, Горянова и Станев (2016), АОР-2015-550

Маца-1954, общ. Раднево; обл. Стара Загора; **IGCH 921**

През 1954 г. в землището на селото при оране е намерено гърне с 520 сребърни антични монети. Според сведенията на уредника на музея в Нова Загора Н. Койчев, от тази находка музеят закупил 411 тасоски тетрадрахми, 22 тетрадрахми подражания на Лизимах, 24 тетрадрахми и 30 драхми подражания на Александър Велики и една на Първа македонска област. Останалите са разпродадени от намервачите. Според *Йорданов* находката съдържа една тетрадрахма на Първа македонска област и една тетрадрахма на Маронея от т. нар. II период. Според *Прокопов (2012, находка № 82)*, в ИМ – Нова Загора няма монета на Първа македонска област.

Брой на монетите: 520 Ag

Място на съхранение: 488 в ИМ – Нова Загора

Най-късна монета: Тасос, края на II в. пр. Хр. ?

Трезориране: около 125-100 г. пр. Хр. (*IGCH*)

Юркуова (1973), Н-2-1; Йорданов (1974), Н-3-1;

Койчев (1997, 358); Прокопов (2006, 240); Прокопов (2012, 224)

Трояново-1961, общ. Раднево; обл. Стара Загора; **IGCH 753**

През 1961 г. в местността "Чифлика" до ТЕЦ "Марица-изток" е намерена случайно находка, съдържаща 441 хемидрахми от Тракийски Херсонес и 111 хемидрахми от гр. Парион. Находката е постъпила в Старозагорския музей.

Брой на монетите: 552 Ag

Място на съхранение: РИМ – Стара Загора

Най-късна монета: IV в. пр. Хр.

Трезориране: 330-320 г. пр. Хр. (*IGCH*)

Садина-1923, общ. Попово; обл. Търговище

На 16 март 1923 г. работници, които риголвали лозето на Георги Карабаев в местността "Трапа", на дълбочина около 60 см изкопали гърне с монети. Те строшили гърнето и разграбили монетите. Според сведенията на Й. Господинов, училищен инспектор в Шумен, находката се е състояла от около 2000 сребърни римски монети. От тази находка в музея в София се получили за преглеждане около 170 екземпляра от следните императори: Траян – 1; Хадриан – 1, Антонин Пий – 1; Фаустина Стара – 2; Марк Аврелий – 3; Фаустина Млада – 1; Луций Вер – 1; Комод – 3, Луцила – 1, Септимий Север – 19, Юлия Домна – 11, Каракала – 17, Гета – 6, Макрин – 1, Елагабал – 2, Север Александър – 2, Юлия Мамея – 3, Пупиен – 1, Гордиан III – 35, Филип I Араб – 49, Отацилия Севера – 5, Херения Етрусцила – 1 (*Мушмов*). Съхранените монети в музея не са публикувани.

Брой на монетите: 2000 Ag

Място на съхранение: 170 в НАИМ – София ?

Най-късна монета: Херения Етрусцила (249-250)

Трезориране: 249-250 г. (НТ)

Мушмов (1924), 2-229

Славяново-1967, общ. Попово; обл. Търговище

През 1967 г. при оране край селото било изровено гърне, съдържащо около 5 kg (1032 броя) бронзови "колониални" монети от градовете: Марцианопол, Никополис ад Иструм, Анхиало и др. (*Стойков*). В ИМ – Търговище са прибрани 894 монети от тази находка от Луцила до Гордиан III (*Върбанов*). Находката не е публикувана.

Брой на монетите: 1032 Æ

Място на съхранение: 894 в РИМ – Търговище, инв. № 201

Най-късна монета: Гордиан III (238-244) ?

Трезориране: 240-245 г. ? (*Стойков*)

Стойков (2002/2003), НС-9-78; Върбанов (2009, 29)

Пет могили-1953, общ. Никола Козлево; обл. Шумен; **IGCH 856**

През 1953 г., при оране на една нива край селото в местността "Арманкъса", били намерени над 1000 тетрадрахми Александров тип. От тази находка чрез МВР са изпратени в музея в София само 27 екз.: 26 с името на Александър Велики и 1 с това на Селевк I Никатор. Всички са разсечени с острие в единия край. Подробен коментар на находката е направен от *Русева (1986)*. Монетите са сечени са в следните монетарници: **Александър III**: Амфипол (около 325 г пр. Хр.) – 10, Коринт (Пелопонес, 301-290) – 3, Сиде (Памфилия, 326-323) – 1,

Тарзос (Киликия, 327-324) – 1, Антигонейя на Оронт (Сирия, 306-301) – 1, Ако/Тир (Финикия, 310-309) – 1; неизвестни монетарници: Тарзос ? (Киликия, 315-300) – 1, Северна Сирия – 2, Суза – 2; варварски подражания Александров тип: Амфипол – 1, Йония (?) – 1; **Селевк I** – Лаодикея ад маре (295-280) – 1. По-голямата част от монетите са добре запазени.

Брой на монетите: 1000 + Ag

Място на съхранение: 27 в НАИМ – София, инв. № ССХХХХVIII-1953

Най-късна монета: началото на III в. пр. Хр.

Трезориране: 275-270 г. пр. Хр. (IGCH)

Русева (1986), Н-1-11

Троица-1946, общ. Велики Преслав; обл. Шумен; IGCH 797

През 1946 г. двама овчари от селото изкопали случайно в една падина керамично гърненце с 30 златни статера на македонските царе Филип II, Александър Велики и Филип III Аридей, както и два двойни статера на последния владетел. От тази находка Герасимов прегледал 15 статера: десет от Филип II, 4 от Александър Велики и един от Филип III у един търговец на старини в София. Д-р Хараланов видял от същата находка три статера на Александър Велики при сарафите в Шумен. Прегледаните екземпляри били с много добре запазена повърхност.

Брой на монетите: 32 Au

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: Филип III Аридей (323-316)

Трезориране: около 315-300 г. пр. Хр. (IGCH)

Герасимов (1950), 17-318

Роза-1988, общ. Тунджа; обл. Ямбол

През 1988 г. в района на селото е открита находка, съдържаща около 3000 диобола на Месамбрия и Аполония Понтика. Находката е разпръсната. От нея 6 диобола на Месамбрия и 4 на Аполония са продадени на търг в Западна Европа и САЩ, от които *Карайотов* е получил снимки. Монетите на Месамбрия са от типа "Коринтски шлем насреща / МЕТА в колело". Теглото на тези екземпляри е между 1,15 и 1,25 g, но монетната сплав е с ниско съдържание на сребро – около 45 %, за разлика от подобните находки: **Вратарите-1985** (Добрич) и **Медовец-1991** (Варна), в които съдържанието на сребро е около 95 %. Според *Карайотов* (1994), монетите на Месамбрия от тази находка са сечени в края на IV и в началото на III в. пр. Хр.

Брой на монетите: 3000 + Ag

Място на съхранение: 10 в чужди ч. кол.

Най-късна монета: Месамбрия, края на IV в. пр. Хр.

Трезориране: около 300 г. пр. Хр. (*Карайотов* 1994)

Карайотов (1992, 11); *Карайотов* (1994, 27)

БИБЛИОГРАФИЯ

Авдев, С. (2012) Монетосеченето на цар Йоан Асен II. София, 2012.

Бънов, П. (2008) Съкровище от антониниани и фолиси на фона на колективни находки от Плевенско. – В: Юбилеен сборник – Сто години от рождението на д-р Васил Хараланов. Шумен, Рег. ист. музей, 2008, с. 333-342.

Владкова, П. (2011) Античен производствен център при Павликени (Долна Мизия). Велико Търново, Дар-РХ, 2011.

Владкова, П. (2014) Животът в римската вила при Павликени (по археологически данни). – В: Юбилеен сборник Павликени, В. Търново, Фабер, 2014, 13-46.

Върбанов, В. (2009) Колективни монетни находки от II-III век от Търговищка област. Известия на историческия музей – Търговище. Том II, Търговище, 2009, с. 19-32.

Върбанов, В. (2014) Находки от римски монети (III век) от фонда на Районния исторически музей – Ямбол. – В: Проблеми и изследвания на тракийската култура. Т. 7, Казанлък, Музей "Искра", 2014, 254-281.

Гущераклиев, Р. (2002) Монети на Никополис ад Иструм в находка Малиново и в находките от Северна България. – В: Римският и късноантичният град. С., 2002, с. 123-127.

Гущераклиев, Р. (2008) Монетите на Анхиало в находки от Ловешко и от Северна България. – В: Юбилеен сборник – Сто години от рождението на д-р Васил Хараланов. Шумен, Рег. ист. музей, 2008, с. 315-331.

Делев, П. (2014) История на племената в югозападна Тракия през I хил. пр. Хр. София, УИ "Св. Климент Охридски", 2014.

Дзанев, г. (2003) Монетно обръщение в Abritus и неговия регион. – В: Римски и ранновизантийски селища в България. Ред. Румен Иванов, Т. II, София, Иврай, 2003, с. 137-148.

Дякович, Б. (1900) Бележки по археологията на Дунавска България. – В: Сб. НУНК, кн. XVI и XVII, 1900, 147-178.

Карайотов, И. (1982) Съкровище от тракийски и късноелинистически тертрадрахми от Несебър. – В: Нумизматични публикации. С., БНД, 1982, 33-35.

Карайотов, И. (1992) Монетосеченето на Месамбрия. Бургас, Спектър-АЛ, 1992.

Карайотов, И. (2011) Древни и средновековни селища в Бургас и Бургаския залив. – В: История на Бургас. Бургас, 2011, 7-52.

Карайотов, И. (2012) Постумните сребърни и златни монети на Месамбрия и Одесос през III-I в. пр. Хр. – В: Изследвания в чест на Иля Прокопов от приятелите и учениците му по случай неговата 60-годишнина. Велико Търново, ФАБЕР, 2012, 261-285.

Койчев, А. (2008) Препечатани сребърни монети на Сараток и Котис, сечени в Маронея. – В: Юбилеен сборник – Сто години от рождението на д-р Васил Хараланов. Шумен, Рег. ист. музей, 2008, 285-304.

Койчев, Н. (1997) История на Нова Загора. Новозагорско през вековете. Стара Загора, Артграфикс, 1997.

Прокопов, И. (2011) Атинските тетрадрахми от "нов стил" в монетната циркуляция в Тракия, II-I в. пр. Хр. – В: Историкии, том 4, Шумен, УИ "Еп. К. Преславски, 2011, 81-99.

Цочев, М. (1998) Монети и монетна циркуляция в античните керамични центрове Павликени и Бутово. В. Търново, 1998.

Юркова, Й. (1992) Монетни съкровища от българските земи. Том първи: Монетите на тракийските племена и владетели. София, Петър Берон, 1992.

Davis, P., Paunov, E. (2012) Imitations of Republican Denarii from Moesia and Thracia. - In: *Studia in Honorem Ilae Prokopov sexagenario ab amicis et discipulis dedicate*. Veliko Tarnovo, 2012, 389-413.

Draganov, D. (2007) *The Coinage of Deultum*. Sofia, Bobokov Bros. Foundation, 2007.

Dzanev, G., Prokopov, I. (2007) *Numismatic Collection of the Historical Museum Razgrad (Anc. Abritus)*. Sofia, 2007.

Filipova, S., Prokopov, I., Paunov, E. (2009) *The Numismatic Collection of the Historical Museum at Kyustendil (Ancient Ulpia Pautalia)*. Sofia, General Editor: Ilya S. Prokopov, 2009.

Karayotov, I. (1994) *The Coinage of Mesambria, Vol. I, Silver and Gold Coins of Mesambria*. Thracia Pontica Series VI, Sozopol, 1994.

Karayotov, I. (1994a) *Λα Χώρα de Mesambria Pontika d'après les données archeologiques et numismatique*. In: *Settlement Life in Ancient Thrace*. Jambol, 1994, 283-292.

Karayotov, I. (2009) *The Coinage of Mesambria, Vol. II, Bronze coins of Mesambria*. Centre for Maritime History, Sozopol, 2009.

Mouchmov, N. (1934) *Le trésor numismatique de Réka-Devnia (Marcianopolis)*. Sofia, Imprim. de L'Etat, 1934. 139 с. с 5 табл.

Paunov, E. and Prokopov, I. (2002) *An Inventory of Roman Republican Coin Hoards and Coins from Bulgaria*. Milano, Edizioni ennerre S.r.l., 2002.

Prokopov, I. (2006) *Die Silberpägung der Insel Thasos und die Tetradrachmen des "thrasischen Tips" vom 2.-1. Jahrhundert v. Chr.* Berlin, Akademie Verlage GmbH, 2006.

Prokopov, I. and Paunov, E. (2012) *Malak Chardak'1990 near Plovdiv: An Unpublished Late Roman Republican Hoard from Thrace*. – В: Василка Герасимова-Томова, In *Memoriam*. София, НАИМ-БАН, 2012, 149-165.

Paunov, E., Filipova, S. and Prokopov, I. (2014) *The Region of Blagoevgrad and its Numismatic Patrimonium*. – In: *Numismatic Collections of the Regional Historical Museum at Blagoevgrad (Ancient Skaptopara)*. (Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria, Vol. IV). Sofia, 2014, 7-27.

Prokopov, I., Filipova, S. and Tenchova A. (2015) *Numismatic Collections of the Regional Historical Museum at Pazardzhik*. (Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria, Vol. V). Sofia, 2015.

Pechekhonov, V. (2016) *The Hemi-hektai of the Island of Thassos of the Type "Silenos / Krater" – "Domestic" Money in Southwestern Thrace*. – In: *Numismatic Collections of the Museums at Sandanski (Ancient Medius-Particopolis), Petrich (Ancient Heraclea Sintica/Strimonica) and Gotse Delchev (Ancient Nikopolis ad*

Nestum) (Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria, Vol. VI). Sofia, 2016, 25-32.

Прокопов, I. (2012) The Silver Coinage of the Macedonian Regions, 2nd – 1st Century BC. Moneta, Wetteren, 2012.

БИБЛИОГРАФСКИ СЪКРАЩЕНИЯ

Всички имена, дадени с *курсивен текст*, включително и удебелен, без четирите основни показатели в края на всяко описание, имат характер на **цитати**.

Римска цифра-XXX = ИБАД-том-страница

(ИБАД = Известия на Българското археологическо дружество)

Арабска цифра-XXX = ИБАИ или БАИ-том-страница

(ИБАИ = Известия на Българския археологически институт)

A-Y-ZZ = сп. "Археология"-книжка-страница

AOP-XXXX-ZZ = поредица "Археологически открития и разкопки"-година-страница, издание на НАИМ-София

B-X-ZZ = Известия на историческия музей в Бургас-том-страница

G-Y-ZZ = Годишник на Народния археологически музей-книга-страница

ГМСБ-X-ZZ = Годишник на музеите от Северна България-том-страница

ИМЛ--X-ZZ = Известия на Историческия музей Ловеч-том-страница

ИМРА-X-ZZ = Известия на Регионалния исторически музей в Разград-том-страница

ИМСЗБ-X-ZZ = Известия на музеите от Северозападна България-том-страница

ИМТ-X-ZZ = Известия на Историческия музей във Велико Търново-том-страница

МПК-X-ZZ = сп. "Музеи и паметници на културата"-книжка-страница

H-X-ZZ = сп. "Нумизматика"-книжка-страница

HE-X-ZZ = сп. "Нумизматика и епиграфика"-книжка-страница

HC-X-ZZ = сп. "Нумизматика и сфагистика"-том-страница

HCE-X-ZZ = сп. "Нумизматика, сфагистика и епиграфика"-том-страница

AB-X-ZZ = "Archaeologia Bulgarica" - книжка-страница

AMV-X-ZZ = Acta Musei Varnaensis-том-страница

IGCH = An Inventory of Greek Coin Hoards, 1973

NIM-X-ZZ = Известия на Нац. исторически музей-том-страница

Rv-X-ZZ = списание "Реверс"- брой-страница

РАЗДЕЛ „ИСТОРИЯ И ОБРАЗОВАНИЕ“

ОБРАЗЪТ НА КАН ТЕРВЕЛ И НА БЪЛГАРСКИТЕ ВЛАДЕТЕЛИ В УЧЕБНИЦИТЕ ПО "ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИЯ" ЗА VI-ТИ КЛАС

Автор: Магдалена Денчева

„Живеем във време на стремително скъсяваща се памет.“

Кончаловски

*„Образованието не е просто в заучаването на факти,
а в тренирането на ума да мисли.“*

Айнщайн

През миналата година се навършиха 1 300 години от победата, извоювана от кан Тервел (701-721 г.) край стените на Константинопол през 718 г., срещу масираното арабско нашествие към Европа. Тази негова военна и политическа победа е спасила християнска Европа от огромна опасност – нашествието на Арабския халифат.

Академик Антон Дончев, един от съвременните класици на българската литература, с респект споделя: „Как е възможно тогавашна България и кан Тервел да победят арабите? Аз още не съм го разбрал. 200 000 души араби са докарани пред Цариград, 1400 кораба. Ромеите не са излезли нито един път вън от стените на крепостта. Тази армия се стопява, връщат се пет кораба обратно и никога повече арабите не достигат до Цариград“.

Може би, обаче, ще бъде интересно да надникнем и разлистим и страниците на учебниците на българските деца по „История и цивилизация“, за да видим как изглежда образът на кан Тервел и на другите български владетели от средновековието. Защото написаното в историческите анали, изследвания, научни монографии от видните ни учени и интелектуалци в техните книги е от изключителна важност, но *многократно по-голяма е значимостта на това Какво и Как е описано и представено на децата ни в техните учебници. Те са прозорецът, през който нашите деца гледат към света.* Панорамата, която им се показва чрез учебниците оставя завинаги траен отпечатък в ума и сърцето им. Този панорамен взор може да ги вдъхнови, но може и да ги отегчи, принизи или обезкуражи, а може и да ги обърка.

Как са представени българските владетели и историческата съдба на народа ни в учебниците по „История и цивилизация“ от гледна точка на исконното чувство на всеки човек, наречено родолюбие и национална гордост?

Особено важна е рамката, зададена от Министерството на образованието и науката (МОН) в *учебния план и учебните програми* и наложените маркери, към които трябва стриктно да се придържат авторските колективи, съобразно новата образователна парадигма, подчинена на глобализацията, мултикултурното и поликоректното говорене. Разбира се, трябва да се осветлят и реалните резултатите от обучението по история на учениците, т.е. доколко те са позитивни или негативни.

Неслучайно германският канцлер Ото фон Бисмарк, визирайки духа на образованието и възпитанието в едно общество, някога е подчертал: „Всички войни и всички победи се губят или печелят зад ученическите чинове!“

През 2016 г. бе приет новият училищен закон за предучилищно и училищно образование. МОН декларира публично и с огромна доза самочувствие и претенция, че в учебниците по „История и цивилизация“ са намерили място *само факти, без да се допуска оценъчна интерпретация.*

Но има факти и факти и техният подбор е от съществено значение, което обаче не се коментира! Тази позиция, вероятно се възприема от тях като връх на професионално, обективно и компетентно виждане и трактовка на исторически събития и процеси, като същност на историческото знание и историческото образование. Доколко това е така?

Думата „история“ означава освен „изследване, проучване“ и още „разказ за станали случки в миналото“. Този разказ трябва да даде отговор на въпросите: „какво?“, „кога?“, „къде е станало?“, „защо?“ и „какви са последиците?“ от определено събитие или случка. Ако разказът дава отговор само на първите три въпроса, без да засяга въпросите *защо* нещо се е случило и *какви* са последициите от това, се превръща в проста хронология. Интересният исторически разказ се превръща в безкрайно скучни съобщителни изречения в телеграфен стил, т.е. историята като такава се видоизменя в нещо съвсем друго, което има само бледа допирна точка с живия увлекателен разказ за героични събития, извършени от доблестни личности.

Учебниците по история днес не съдържат разказ, не предават емоция, не въздействат на децата, не са в състояние да мотивират интерес и позитивно отношение към българското минало и огромен цивилизационен принос, не се докосват до чувства като национална гордост и родолюбие. Те не дават нито знания, нито ценностно отношение на учениците към миналото на предците ни.

От години вече е достатъчно в учебниците да се споменат само три-четири изречения за цяла епоха и преломни събития, за да смятаме, че сме дали исторически знания на децата за тях. За отношение не говорим, защото то не е изразено по никакъв начин в или между редовете.

Децата в училище вече не се интересуват от историята, за тях тя е безинтересна и скучна материя, която изисква неимоверни усилия да бъде запомнена и възпроизведена. Остава им само зазубрянето! Наблюденията на учителите са показателни: само 5% от децата имат афинитет и положително отношение към историята! [15]

Ако съдим по резултатите от Националното външно оценяване (НВО) по обществени науки след VII-ми клас и по-точно от резултатите на раздел „Ис-

тория и цивилизация", отговорът несъмнено е негативен. Поради трагичните и стряскащо слаби резултати (често стигащи до абсурд), през 2016 г. МОН взе кардиналното решение за премахването на НВО по тези предмети, за да не се скандализира повече обществеността и да се избегне широката публична реакция срещу политиката, реформите и качеството на образованието, които провежда и утвърждава МОН.

Политиката си позволява да трансформира историята в свой инструмент за въздействие и управление на обществото и политическите процеси. *Политиката безпардонно манипулира и фалшифицира историческата и обществена памет.* По думите на Волтер "Историята е като Мисисипи от лъжи!", а Наполеон, един от любимците на европейската история, обобщава: „Историята е низ от общоприети лъжи.“

„Който владее миналото, той владее и бъдещето. Който владее настоящето, владее миналото“, казвал Джордж Оруел.

По същата причина и днес не се пише и говори в учебниците на децата ни за истинската българска древност и цивилизационен принос, за внушителният, величав и често трагичен образ на българския владетел, а историческата ни съдба се представя крайно компресирано, схематично и напълно безлично.

По същата причина бяха извършвани едни непрекъснати реформи в българското образование, които доведоха то да изпадне от толкова престижното пето място в световната класация през 1988-89 г., до тридесето място днес и които направиха 48 % от българските деца функционално неграмотни, т.е. неразбиращи прочетеното.

Постоянно е в действие реструктуриране на учебния материал под знака на тази нова философия; безразсъдно и с лекота се сваля материал от X-ти в VII-ми клас, от VII –ми клас в V-ти, без да се държи сметка какво губи ученикът заради тези времеви еквилибристики.

С всяка нова учебна програма и нови учебници по история, резултатите стават все по-катастрофални и абсурдни, но това въобще не е повод за тревога и преосмисляне на избрания път за историческо образование за нашите деца и ученици. Всеки заинтересован и средно интелигентен българин, ако си даде труда да съпостави учебниците дори от 2006 и 2016 г., ще се убеди в това и в целта, която се преследва!

Особено важен етап от образованието и възпитанието на децата е началното и основно образование, когато се формира личността и ценностната система на човека. Затова нека се фокусираме върху това как е представена българската история на децата в тази възраст.

В учебника „Човек и общество“ на издателство "Булвест 2000", на страница 18, създаването на българската държава е предадено така: "Първият владетел на България бил хан Аспарух. За столица била избрана Плиска." И следващото изречение: "По времето на хан Крум били създадени първите писани закони."

Нито дума за кан Тервел – спасителят на Европа! Нима не можеха да добавят: „Кан Тервел, синът на Аспарух, бил отличен дипломат и пълководец. Той разширил територията на България с мирни средства и разгромил арабите, когато обкръжили Константинопол. Така спасил християнска Европа от чуж-

дите нашественици. Векове след това в цяла Западна Европа се говорело за неговия подвиг."

„Историци алармират обществеността за скандални примери от учебниците за III клас по „Човек и общество“ [12; 13], съдържащи чудовищни лъжи за историята на България“, пише „Петел“, цитиран от „Блиц“. „В урока за цар Симеон Велики, на 48 страница ще научите, че „Цар Симеон водил продължителни войни с Византия, но те не оставили трайни следи в българското минало“. Защо в такъв случай са го наричали Симеон Велики?

Последният български цар на Второто българско царство – Иван Шишман – въобще не е споменат дори и с една дума. /Прочети още в: https://www.actualno.com/education/skandalen-uchebnik-po-istorija-shtastlivo-tursko-robstvo-policija-za-levski-news_47395.html.

Можем да видим образа на българския владетел единствено в учебниците по „История и цивилизация“ за VI клас в прогимназиалния етап. Българско средновековие се изучава отново след четири учебни години, чак в XI клас. Явно факторът „памет“ (или по-скоро загуба на памет) при децата, особено за нещо, което са преминали и учили само за 26 учебни часа, както и не-малкия процент ученици, които не продължават образованието си след VIII клас, не е бил особено съществен при изработването на учебния план.

Първото, което разбираме от заглавията на темите и уроците е, че Аспарух владее не държава, а „ханство“ или „царство“. Изразът „българска държава“ и думата „народ“ се използват крайно предпазливо и само там, където не е възможно тяхното заместване със синоним. За специалистите това може и да е коректно, но за децата по-достъпно и разбираемо е да се каже „държава“. Учениците трябва да си изградят представа за съществуването на древната българска държавност.

Що се отнася до титлата на предводителя на древните българи, тя е „кан“ само в един учебник [3] – този на професор Пламен Павлов и колектив, – останалите предпочитат титлата „хан“, която навява определни асоциации с ордите на авари, хазари, монголи и тюрки.

Второ, липсва равнопоставеност по отношение на титуловането на нашите владетели, когато са споменати синхронно с византийските. В болшинството от случаите за българския владетел се говори без титла, т.е. без уважение и респект – просто Аспарух, Тервел, Крум, Самуил и т.н.

Трето, за най-важните исторически и преломни периоди и велики български владетели се отделят не повече от един-два абзаца, т.е. това, което децата трябва да чуят и запомнят е казано най-много с четири-пет, до шест изречения!

Не са редки случаите, когато исторически период, през който са управлявали няколко владетеля се представя с едно изречение.

Освен това в някои учебници липсват цели периоди от българската история (напр. на изд. „Просвета плюс“ за 2017 г.; на изд. „Булвест 2000“ за 2016 г.; на изд. „Архимед и Диоген“ за 2017 г.), като например периодът от средата до края на XIII век, отнасящ се до татарското нашествие, междусобните борби, възстанието и възкачването на Ивайло (1277-1280 г.) на българския престол.

След управлението на цар Иван-Асен II (1218-1241 г.), в учебниците следва директно темата „Завладяване на България и Балканите от османците"! Цял век българска история е заличена от българските автори на учебници. Ако направим аналогия, това е все едно френските деца да не научат за съществуването на Жана Д` Арк!

Наблюдава се изменение на съотношението исторически текст и илюстрация, в полза на илюстрациите, на база дори последните 15-20 години. Това прави учебниците по-атрактивни, но по-елементарни, при чувствителното намаляване на съдържателния и оттам – на емоционалния аспект на повествованието. Идеята за олекотяване на текста откъм количество, влияе като страничен ефект и върху четивните умения на учениците, и въобще върху желанието им да четат текст по-голям от няколко абзаца. Според МОН, поднесената в учебниците информация (знания) за миналото на народа ни, е напълно достатъчна за подрастващите българи.

И все пак, какъв точно е образът на българския владетел, такъв, какъвто го виждаме от страниците на учебниците по история? Има ли за него конкретна и ясна визия? Пълнокръвен и емоционално обогрел ли е този образ, или е схематично скициран и осакатен?

За жалост отговорът на тези съществени въпроси е еднозначен и категорично негативен.

В учебниците владетелите ни се споменават бегло, те са просто една мимолетна сянка, описана с няколко думи, без следа от индивидуализация и затова еднотипни и неразпознаваеми. Историческите образи са напълно заличени, сякаш банда вандали са вилняли в храма на Знанието и са изчегъртали чертите на великите личности до пълна неузнаваемост! Изчезнали са уникалното им присъствие, героизмът и величието, а понякога слабостите и трагизма – налице е само името, титлата и годините на управление, което при това не се оценява като успешно или неуспешно!

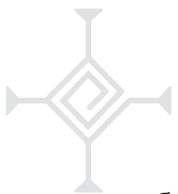
Разбира се тук се спазва един от новите, „модерни“ принципи на МОН за организация на съдържанието: „Само факти без оценъчна интерпретация!"

А какво се случи с обективния и хармоничен отбор на историческите факти, гарантиращ възпроизвеждането на правдива историческа картина?

Чудно ли е тогава, че учениците в огромното си болшинство не могат да отличават един владетел от друг, че в тяхното съзнание това са само имена, и е все едно дали ще ги попитате за Тервел, Омуртаг, Крум или Симеон! Отговорите им звучат еднакво объркано и несигурно, знаят че са чували за тях, но какво точно – не са в състояние да си спомнят. В най-общия случай, ако успеят да ги идентифицират с някое характерно за тях деяние, това е трудно постижимият връх на учителските очаквания: Аспарух – основателят; Омуртаг – строителят; Крум – законодателят; Симеон – „черноризец храбър“ (т.е. книжовникът)! [15]

А кан Тервел? Колко от учениците биха го споменали като „спасителя на Европа от арабите", при положение, че в голяма част от учебниците той не е определен като такъв?!

И така, нека надзърнем в учебниците за VI клас относно създадения в тях образ на българския кан Тервел.

Всички авторски колективи са коректни при излагането на основните факти от неговото управление. Той укрепил българското ханство (?); заради военната помощ, която оказал на прогонения от Константинопол император Юстиниан II да си върне престола, бил удостоен с високата титла „кесар“, носена само от престолонаследника на Византия; постигнал мирно териториално разширение като придобил областта Загоре на юг от Стара планина; подписал изгоден мирен договор; символ на мощта му е изсичането на Мадарският конник и спасяването на Константинопол от арабската обсада. Това е, може би, българският владетел, който е описан подробно в най-светли и позитивни краски.

Единствено в учебника на издателство "Булвест 2000", в темата „Създаване и укрепване на Българската държава“, т. 4. от урока е озаглавена „Тервел – победителят на арабите“.

В останалите случаи се използват формулировките: "Утвърждаване/укрепване на България при хан (?) Тервел" (издателства "Просвета 1945" и „Просвета плюс“); „Териториално разширение" (издателство "Архимед"); „Ранна история на Дунавска България" /издателство "Анубис"/ и „България при Тервел" /издателство "Рива"/.

Повечето от тях просто отбелязват:

„По време на арабската обсада на ромейската столица през 717-718 г. българските войски се притекли на помощ на императора. С тяхна подкрепа арабите били отблъснати, а Константинопол спасен." (издателство "Рива").

„През 717-718 г. българската армия, заедно с ромеите, разгромили арабите при Константинопол. Управлението на хан (?) Тервел утвърдило България като независима европейска държава." (издателство "Просвета плюс").

„Тервел оказал помощ на Византия да отблъсне арабите от Константинопол, и така дал своя принос за спасяването на християнска Европа." /издателство "Просвета 1945"/.

„... Малко по-късно ханът (?) отново се притекъл на помощ на империята, когато нейната столица Цариград била обсадена от арабите. С решаващата помощ на българите през 718 г. ислямските нашественици били прогонени." И под черта, като обобщение: „Хан Тервел направил своето име и това на България известни по целия тогавашен свят." /издателство "Архимед и Диоген"/ [5].

Издателство „Анубис" [6] също е лаконично: "Войските на Тервел участват в разгрома на арабската армия, обсаждаща Константинопол и така България изиграва решаваща роля за спасяването на Европа от арабското нашествие."

Но през 2010 г. [10], същата тема „Създаване и укрепване на средновековна България“, същото издателство, с автори Хр. Матанов и г. Рангелова, отделя от два до три пъти повече повествователен текст, придружен от извори като „Именник на българските князе" и цитати за кан Тервел и законите на Крум из лексикона „Свидас“, X в.: „При император Юстиниан Носоотрязания предводителят на българите Тервел бил на върха на благополучието. И самият Юстиниан, и Константин, синът на Ираклий, били негови данъкоплатци. Той поставял обърнат щита си, който носел във време на война, и своя камшик, с който ши-

бал коня си, и слагал пари, докато покрие и единия и другия. Поставял копието си на земята и до краищата му и на голям куб натрупвали копринени дрехи. Като напълвал сандъчетата със златни и сребърни пари, раздавал ги на войниците, пръскайки с дясната си ръка злато, а с лявата – сребро."

В изданието от 2017 г. този текст е включен вече в отделно помагало с обем 70 страници, което обаче отделя на средновековната ни история точно четири теми от създаването до гибелта на България през XIV век., т.е. за нея започва да се говори от с. 52 до с. 66 или всичко 14 страници! Представено като относителна тежест: на националната ни история са отделени 20% от съдържанието, а на Общата европейска история – 80%! Показателно съотношение, като всеки може да си направи сам извода.

Изключително силното свидетелство на „Свидас“ за кан Тервел фигурира през 2017 г., преразказано само на страниците на един учебник по история – този на издателство "Архимед и Диоген" [5, с. 31]. На същата страница като исторически извор е цитиран и откъс из „Хроника“ на Михаил Сирийски (XII в.), който не е използван в другите учебници: „Българите нападнали арабите и ги посичали; тези последните [арабите] повече се бояли от българите, отколкото от обсадените ромеи. Дошла зимата, но арабите се бояли да се оттеглят: първо от техния цар, второ, от морето, и трето, от българите." Тази информация, с емоционалната си окраска, е значително по-лесна за възприемане и запаметяване от децата.

За отбелязване е, че разказът за това епохално историческо събитие от европейски мащаб малко по изчерпателно и емоционално, и затова запомнящо се, е предаден в учебника по история на „Булвест 2000" [1]: „Само три десетилетия след създаването на Дунавска България тя изиграла решаваща роля за историята на източна Европа. През 717 г. арабите обсадили византийската столица. Превземането на града щяло да изправи Европа пред голяма опасност. Стъпили веднъж на Балканите, арабите можели по-лесно да предприемат военни походи към вътрешността на континента. През 718 г. хан (?) Тервел се притекъл на помощ на Византия. Българите разгромили арабите край византийската столица. Двадесет хиляди от тях паднали на бойното поле. Константинопол бил спасен, а напредването на арабите в Европа спряно."

Посочените примери илюстрират също така проблема за „богатството" на езика и стила, в който са написани учебниците по „История и цивилизация", учебници предназначени за българските, т.е. за нашите деца и внуци!

Стотици са трезвите гласове, които реагират на случващото се от години в българското училище и историческо образование, но тези гласове съзнателно се negliжират и заглушават.

По повод на разнообразните процеси, които се развиват в обществото и по-специално в образованието, Георги Е. Андреев [14], пише: "Соросоидите непрекъснато атакуват българските литература и история. Дразни ги присъствието в учебните програми на Христо Ботев, Иван Вазов, Христо Смирненски, Никола Вапцаров и респектът, който имат българите към своето минало и национални герои. Непрекъснато пренаписват историята, за да се постигне денационализация на българите и превръщането им в аморфна маса."

Донка Радева, старши преподавател по история от гр. Пловдив, обявена за учител на годината през 2015 г., казва: „Учебниците по история станаха фактография, а не тълкуване на събитията. Те са невъзможни за усвояване, във вида, в който са и в момента, повече от 15 години. Предметът се изучава по един невъобразим хаотичен насипен набор от факти. Затова е много важно да се направят нови учебници по история. Въпросът е, че липсва политическа воля. Ние убиваме историята в училище! Историята е дух, тя не може да бъде телефонен указател, а нашите учебници са телефонни указатели." /U4avplovdiv.com/.

Стигна се до там, че историкът Костадин Костадинов, директор на Регионалния исторически музей в гр. Добрич, издаде през 2016 г. под своя редакция *един стар учебник* по „Отечествознание“ („Родинознание“) [11] отпреди Втората световна война! За него съвсем не може да се каже, че отразява направените през последните три десетилетия интердисциплинарни проучвания и изводи за българската древност, както и резултатите от генетичните изследвания на българите и приключилия геномен проект, но за ужас на МОН, той предизвика невероятен обществен интерес, адмирации, достигащи до еуфория сред широката общественост. Основната причина за това бе не познатата ни вече историческа фактология, а усещането за български дух, самочувствие и гордост, които лъхат от неговите страници. Той високо оповести стаеното усещане в хиляди обикновени българи: „Историята не се учи и не се преподава, тя трябва да е такава, която да кара децата да се гордеят от факта, че са българи и да изпитват гордост, че са наследници на един от най-великите и специални народи в Европа“.

Изводите, които могат да се открият, са няколко:

Първо. *Историческият текст в съвременния учебник не представлява разказ. Той е направен като план-тезис на определен исторически период* и няма нищо общо с разказ за исторически събития. В него липсва образът на българския владетел и народ. Един план-тезис може ли да мотивира и развълнува възрастен или дете?! Той може да се явява само опорна точка и нищо повече.

Второ. Ако направите проучване и сравнителен анализ на старите и нови учебни планове и програми до и след 2016 г. по „История и цивилизация“, ще се види *логиката на промяната и тенденцията, която се прокарява и утвърждава*.

Старият учебен план предвиждаше изучаването на История на България в две последователни години: в V клас от „Възникване на българската държава“ до „Средновековие“ и в VI клас от „Българско възрождение“ до началото на XX в. В VII клас: „Античност и първи цивилизации“, а в VIII клас: „Общо Средновековие V-XV в.“

Новият учебен план „обърна хастара“, *залагайки на хронологичния принцип, а не на ценностния*, съобразен с психологическите възможности и потребности на децата и възпитанието им в ценности като родолюбие и национална гордост. А децата в тази своя най-активна в интелектуално отношение възраст трябва приоритетно да изучават своята родна история, да търсят и на-

мират своите корени и своите национални характеристики, даващи им повод за самочувствие и идентичност. Така вече в V клас се изучава „Античност и първи цивилизации“; в VI клас – „Общо европейско и българско средновековие“, в съотношение 50 : 50; в VII клас – „История на България от началото на Възраждането през XVIII век до началото на XXI век“ и в VIII клас – „Обща европейска история от XVI-XIX век до навечерието на Първата световна война“.

От пръв поглед се вижда *драстичното намаляване на часовете за изучаване на националната ни история*. Цяла една година в V клас децата изучават антична история, при което са отделени в различните учебници само от 2 до 6 учебни часа за изучаването на траките и тракийската цивилизация, чиито ген и наследственост носим ние. Има ли друг народ, който да подложи на геноцид собствената си антична история?

Подобна логика е приложена обаче и в VI клас, като съотношението тук е: 50% Общо средновековие, 50% Българско средновековие. Историята на Българската средновековна държава се изучава в VI клас изключително *компресирано, непълно и непредставително* на фона на Общата европейска история.

За 26 учебни часа децата преминават посредством метода „бръснещ полет“ цялата средновековна история на България от нейното създаване до XIV век, когато е погребана под османския ятаган. Министерството на образованието, заедно с всичките ползвани от него „експерти“ от многобройните партньорски неправителствени организации, е твърдо убедено, че тези *миксирани и компресирани до невъзможност за усвояване знания на събития и исторически личности са напълно достатъчни по обем и предложени по методика, осигуряваща трайното им запамятаване*. Но резултатите от обучението по история през всичките години на „реформи“ опровергават това мнение по категоричен начин.

Недобре подредената мозайка от огромно множество понятия, исторически събития, личности, военни действия, променящи се в географското пространство държавни образувания и др., е *лош модел на един фактологичен лабиринт, изкуствено натрупан извън логиката на историческия контекст*, в който лесно може да се изгуби не само тинейджър на 13-15 години, но и неговите родители със средно и дори висше образование.

Трето. *Несъобразеният с възрастовите особености на децата стил и език*, на който са написани учебниците, *сухо поднесеният сложен и обемист понятиен апарат*, при още недостатъчно изградена и развита ценностна система, логично предопределят негативния резултат от образователния процес по история: загуба на любопитство и интерес към славното ни минало и историческите ни корени у младото поколение.

Четвърто. През годините на демократичния преход, от 1989 г. до днес, след външно изследване на българските учебни програми и учебници, *системата на българското образование е оценена като място, в което се използват традиционни стереотипи, национални предразсъдъци и дискриминационни практики*.

Такива са заключенията на национално представително изследване на Комисията по дискриминация, направени съвместно с института „Отворено об-

щество", Министерството на труда и социалните грижи, както и експерти от други НПО и МОН. Финансирането идва по европейска програма за заетост и социална солидарност „Прогрес“ (2007-2013 г.) на Европейската общност.

Изведените констатации и изводи са, че *българското образование, програми и учебници на този етап представляват форма на скрити дискриминационни внушения и практики и че са нужни конкретно разписани изисквания и маркери към авторите и издателствата на учебници, за да се преодолеят традиционните стереотипи.*

Като традиционни предразсъдъци и стереотипи на българите се вменияват: тяхното героично минало и национални герои; самочувствието им по повод на това, че „и ний сме дали нещо на света и на вси словени книга да четат“; че нашите възрожденци Раковски, Левски, Ботев и героите от Априлската епопея са светли и достойни личности; че кановете и царете от Първото и Второто българско царство, са се проявили като благородни и велики владетели, управлявали достоен народ и могъща държава, която се е възраждала многократно от външна агресия или „присъствие“, подобно на птицата феникс от пепелта. Предразсъдък е също така, че сме потомци на първите европейски цивилизации – прототракийската и Варненската, както и на антична Тракия, в които са възникнали началата на европейската и световната култура.

Споменатият по-горе Костадин Костадинов, заяви в публичното пространство: „Идеята с подмяната на българската история е да бъде променено националното самосъзнание на българите, а децата, които влизат в училище, да излизат оттам като една аморфна маса без национално самосъзнание, възпитание и без изграден национален български дух. Това продължава повече от 26 години. Очевидно е, че след още 10 години, когато във всички български училища българите станем малцинство, трябва да има нови учебници, които да бъдат съобразени с новите демографски и етнически реалности в нашата страна. Това е процес, който очевидно върви към своя край и затова се случва по-видимо и по-рязко това, което наричат подмяна, и не само това, но и фалшификация на българската история. Аз бих нарекъл това антибългарско съдържание.“

Да си припомним думите на Ото фон Бисмарк: „Всички войни и победи се печелят или губят зад ученическите чинове.“

Какво ще остане от българската история, бит и култура, когато се изтръгне нейният български дух, нейната цивилизационна роля и принос, нейната хилядолетна традиция? Празна обвивка – безжизнена, безцветна, безхарактерна, безинтересна и оттам – незабележима и лесна за пренебрегване и забвение. А нейният носител – българският народ – ще бъде подготвен за етническо претопяване и поглъщане.

Как да си обясним подобно отношение, в условията на съвременното демократично общество, на някои европейски структури към България, когато същевременно се пропагандира идеята за съхраняване на националните ценности, традиции и своеобразие на страните-членки на Европейския съюз?

Видно е, че днешното българско историческо образование е попаднало в плен на мислене, говорене и реформи в условията на налагана ни глобализа-

ция и мултикултура. Но имаме ли ние човешко достойнство и чувство за чест и дълг, за да се противопоставим открито на такива анормални посегателства?

За да отстоим бъдещето си като народ и държава, съвсем не е достатъчно формалното отношение към миналото на нашите предци и чиновническо „отбелязване“ на кръгли годишнини, белязали историческата ни съдба! Нуждаем се от нещо исконно, а именно: „От любовта към родината, която превъзходи всички световни добрини!“ (Георги Стойков Раковски). *Тази любов се възпитава както в семейството, така и чрез историческото образование, което дава училището!*

Налице е реален политически, образователен и морален проблем, който изисква познаване и респект към всички исторически епохи: праистория, античност, средновековие и съвременност! Крайно време е този проблем от жизнено значение за бъдещето на нацията ни да бъде решен по категоричен и достоен начин от българските политици и професионални учени, с участието на учителското съсловие!

Защото българският народ има право на своето минало, а чрез младите българи – и на своето бъдеще!

[1] **В. Арnaudов, Цв. Цветански, Г. Якимов, Н. Васева.** История и цивилизация за VI клас. С., Изд. „Булвест 2000“, 2017, с. 34.

[2] **Ек. Михайлова, Цв. Георгиева, М. Каймакамова, Т. Борисова-Петрова, Н. Дюлгерев.** История и цивилизация за VI клас. С., Изд. „Просвета плюс“, 2017, с. 44;

[3] **Пл. Павлов, Ал. Николов, Р. Гаврилова, М. Босева-Георгиева.** История и цивилизация за VI клас. С., Изд. „Просвета 1945“, 2017, с. 32.

[4] **Хр. Матанов, Т. Димитров, Г. Иванова.** История и цивилизация за VI клас. С., Изд. „Анубис“, 2017, с. 25.

[5] **Г. Николов, Ив. Попова, В. Обрешков, Кр. Кръстев.** История и цивилизация за VI клас. С., Изд. „Архимед и Диоген“, 2017, с. 30-31.

[6] **Кр. Гагова, А. Александър, К. Мишкова.** История и цивилизация за VI клас. С., Изд. „Рива“, 2017, с. 32.

[7] **Р. Гаврилова, Пл. Павлов, Р. Кушева.** История и цивилизация за V клас. С., Изд. „Просвета 1945“, 2006; второ издание 2014.

[8] **Р. Гаврилова, М. Радева, Евг. Калинова-Яйджжиева.** История и цивилизация за VI клас. С., Изд. „Просвета 1945“, 2007; второ издание 2014, с. 30.

[9] **В. Мутафчиева, Хр. Матанов, Ил. Илиев, Ц. Каснакова-Иванова.** История и цивилизация. С., Изд. „Анубис“, 2006, с. 33.

[10] **Хр. Матанов, Г. Рангелова.** История и цивилизация за VIII клас, С., Изд. „Анубис“, 2010, с. 33.

[11] **Ив. Георгиев, Д. Лазов, Св. Димитров.** Учебник по отечествознание/ родинознание от I до IV клас. Редактор К. Костадинов, 2016.

[12] **Р. Кушева, Р. Пенин.** Човек и общество за III клас. С., Изд. „Булвест 2000“, 2004; второ издание 2014.

[13] **Р. Пенин, Р. Кушева.** Човек и общество за III клас. С., Изд. „Булвест 2000“, 2011.

[14] **Г. Андреев.** Демонтаж на народа. – в. „Нова зора“, бр. 23/13 юни 2017, с. 2.

[15] **Кр. Иванов.** Децата си гледат селфито, а не кой цар е бил на власт. – в. "Телеграф", 24.01.2018.

[16] **Хр. Матанов, Г. Николова.** Помагало по обща средновековна история. С., Изд. "Анубис", 2016, с. 52-66.

РАЗДЕЛ „ЛИТЕРАТУРА И ИЗКУСТВО“

НЕБЕНА

Валентина Маринова

Когато се завърна преди година от Франкфурт, това кафене на Шишман му стана любимо. Обичаше да седи на това място дълго. Знаеше, че има смисъл да наблюдава галерията на човешкия живот, с неговите смели и понякога тъжни експозиции. Тук идваха най-вече млади хора и не „рисуваха“ да го видят някои от „оцелелите“ приятели от Академията. В онези години разбра, че най-близкият му приятел, син на един от влиятелните художници по онова време, е писал доноси срещу него и ако не бе тръгнал в онзи септемврийски ден с Берти, щеше да има сериозни неприятности с властта. Съдбата го размина с това минало чрез своите малки чудеса. Като най-вироглав, тогава имаше неблагодарумието да направи шаржове на двама негодници, за които се знаеше, че доносничат, но по-лошото в случая бе, че ги даде за печат в студентския вестник. Не ги отпечатаха, разбира се, но го принудиха да прекъсне следването си и му приписаха утежняващи ситуацията деяния.

В онова шеметно лято, в любимия Созопол, при него – студента, който правеше портрети на улицата, – дойде семейство немскоговорящи. Жената му показа снимка на майка си и поиска да и направи портрет. Кой знае защо му даде една пожълтяла снимка на жена около трийсетте. Вероятно фотографията беше правена преди повече от четиридесет години. Докато прерисуваше, а той вече го правеше доста механично, с рутина, която започваше да го терзае, сега неусетно потъваше в очите, косите и устните на жената от снимката. Впечатляваше се от гладката и лъскава коса, от линията на шията, която му говореше много. Почти колкото замечания, унесен и сенчест поглед. Знаеше, че вече е виждал някъде тази жена.

Точно като един обезумял Пигмалион завърши портрета още на следващия ден. Но не бързаше да го изложи. Осъзнаваше, че ще му е трудно да се раздели със сенчестия и меланхолен поглед, който го отнасяше далеч, към нещо по-познато и свое. Имаше я тази далечност. И тогава реши да направи втория портрет за себе си.

Сезонът в Созопол беше в стихията си. Главната улица беше превзета от десетки хиляди сърца, които трептяха на различни вълни. Енергията на тълпата го засмукваше, но той не се чувстваше гост в този град. Смуглите тела на жените властваха в изящната си голота. Дрехите по-скоро разкриваха и приютяваха ухаеща на море и пясък плът. Имаше предчувствие за нощни приключения, за изненади, страст. Влезе в пощата да пусне запис до София. И тогава,

както бързаше потънал в тълпата на главната улица, погледна към морето. Усети слабост някъде в гърдите. Разбра някак, усети, че няма да вижда това море дълго. Че ще бъде далече от любимия летен град. Че улиците му ще бъдат пълни и без него, и всичко ще е същото, само той няма да е тук. Да се разтваря в соления му бриз, от който сутрин очите сълзят. И Созопол ще осъмва и заспива без никой да подозира за неговата липса.

Жената от портрета може би е с тези меланхолни очи, защото боледува от някаква раздяла. Беше сигурен в това. Прочете го ясно в погледа си в огледалото. Такъв е този поглед и не можеше да се обърка.

Берти беше красива и луда, а той – последна година в академията, щастливо женен с дъщеря на пет. И още по-щастливо влюбен в бабата на Берта, чийто портрет трябваше да нарисува. За няколко месеца влезе в такъв водовъртеж, че се усъмни генерално във възможността да проектира живота си. Дори и в кратки срокове.

Тя, Берти дойде да вземе портрета. Позна я веднага. Беше я рисувал вече. Не. Беше рисувал всъщност баба ѝ, но всичко си беше на мястото – и меката линия на шията, фините коси, и меланхолните очи. Беше дошъл краят на август. С Берта не искаха и не можеха да бъдат разделени. Най-тежко му беше за Невена и детето. Не разбра как, но когато реши да ѝ каже, Невена сякаш знаеше. Имаха много общи приятели, явно някой вече я беше информирал. Разводът мина технически безпрепятствено и много мъчително емоционално за двамата. Трудните решения боляха, но имаше неизбежност в тях. Като лечение, което трябва да ти възвърне здравето.

Художникът отдъхваше, както обикновено, в любимото си кафене на Шишман и се взираше в лицата на младите момичета, насядали наоколо. В подобни моменти влизаше в ролята на воайор. Очакваше да разпознае някого, с когото никога досега не беше успял да се види. Осъзнаваше, че дори и да не си признава, мисълта за това го терзае. Не беше виждал дъщеря си приблизително от осемнайсет години. Знаеше, че има и внучка. За раждането на внучката Невена беше разбрал от приятели, а не от дъщеря си, която живееше в Париж. Знаеше също, че всяко лято прекарват по два месеца в София. Дали ще разпознае внучка си сред другите момичета? Ще му подсказе ли нещо – дали интуицията ще раздвижи кръвта му, паметта на клетките или нещо друго, че ето, това момиче, е неговата внучка. Преди седмица му се стори, че на улицата се размина с момиче, което напомняше на дъщеря му, с която се беше виждал няколко пъти в чужбина. Имаше енергична, почти мъжка походка и дълги, фини коси. Когато се разминаха, му се стори, че в погледа и извивката на шията на момичето има някаква смущаваща познатост и близост. Добре, че то не забеляза любопитството му.

„Вие ли сте художникът Румен Серафимов?“ – светлокосо и тънко девойче, с особен акцент, виолетов поглед и трапчинки на бузите се беше приближило незабелязано до него. Че е Румен Серафимов – да. Но защо ще се интересува това дете от него? Сигурно е от Художествената академия. Всъщност от него ли се интересуваше или от друг, чието име беше същото? Имаше странното чувство, че е излязъл от аза си и витае като ненужно допълнение към него.

Изведнъж добре познатите предмети му се сториха променени, столът беше прекалено нисък спрямо масата и едва сега видя, че ъглите и са охлузени. Ръцете му стискаха безвкусна порцеланова чаша с излишно силно кафе.

„Мисля, че имате право. С голямо удоволствие Румен, Румен Серафимов, художник.“ – подаде на девойката ръка. Сега вече му се стори странно. Потвърди, че е художник, но не беше сигурен дали казва истината към настоящия момент. Освен няколко рисунки, от година не беше създавал нищо. Драматично отхвърляше покани за изложби. След това се каеше по цели седмици, но нямаше вдъхновение за работа. Не вярваше в миналата слава, миналото не му принадлежеше. Беше на едно друго същество, много по-всеядно и безкритично. Един обременен човек, който дори за цвета на залеза се допитваше до някой от големите. Не можеше да допусне разрива с всичко научено. Имаше панически страх да се покаже, да го видят и да го разберат. Въпреки натрупванията, въпреки влиянията, да видят него самия и Нещото, което правеше работите му различни. То не беше много, едва се прокрадваше. Той знаеше, че е отговорен за това Нещо. Публиката го харесваше, приятелите, дори изкуствоведите от чужбина пишеха за таланта му. Но той се терзаше, че годините и работата не можаха да го сблизат с него самия.

„Да...приятно ми е, Румен Серафимов, художник.“ – чу се да повтаря.

„Знаете ли, моята баба ми е говорила много за Вас. Даже имаме Ваши картини у дома, тук в София. Виждала съм Ви в едни каталози, които намерих у нея и направих връзка с картините Ви. Вие се познавате с нея. Баба се казва Невена. И тя е художничка – Невена Узунова. И аз съм Невена.“

Усети особено олекване в горната част на тялото и в същото време някаква слабост в гърдите, която учестваше дишането. „Знае за мене от баба си. И нищо повече.“

„А вие сигурно учите в Академията, щом се интересувате от картини? Признавам, не ми се случва често студенти да искат да си поговорят с мен.“ Не искаше да предизвиква комплименти, но се получи точно така. Знаеше, че няма нищо общо с Академията, защото българският очевидно не ѝ беше силен. А и на години беше около седемнайсет.

„Отдавна Ви наблюдавам, но ето днес реших да се представя.“ Винаги беше гледал с хладна ирония за подобни срещи по филмите и със сигурност губеше чувството за реалност в момента. Беше чел за жена си, знаеше за изложбите ѝ, следеше информацията в Мрежата.

„Аз много добре познавам баба Ви, Невена.“ Приличаше на Невена в походката, а и в някои мимики, начина, по който примигваше, когато задаваше въпрос. И странно, отново се появи чувството, че излиза от себе си, че е друг, млад, че част от него е останала другаде.

„Тогава, ако имате време, можем да идем до ателието, съвсем наблизо е. Помагам и по два часа на ден. Не уча в Академията, с мама живеем в Париж и с баба се виждаме само през лятото. Тя подготвя изложба след месец, но засега се пази все още в тайна“ – усмихна трапчинките си Невена.

Беше мислил за тази среща, за срещата си с Невена, с внучката, която никога не беше виждал, за дъщеря си. Какво ли не бе мислил през годините.

С Берти не можах да имат деца и сега тази лавина на пропуснатото време с близките му предизвикваше радост и тревога едновременно, изпълваха го нежност и вина. Той, творецът, осъзнаваше, че въпреки всички свои светове, имаше център вътре него, към който се завръща.

Влязоха в тесен, тъмен коридор, стълби с гипсови скулптури по тях. Видя името на звънеца. Невена позвъни, другата Невена извика отвътре:

„Влизай, отворено е!“

„Бабо, не съм сама, водя някой!“

Видя я до статива. Беше все още с гръб към тях. По стените и по пода имаше огромни платна. На сива, метална етажерка бяха наредени портрети и снимки. Видя свои снимки, които Берти му беше правила, когато пътуваха по света – Израел, Египет. Видя снимка на Берти, на друга снимка бяха Невена и Берти. Една на дъщеря си, на малката Невена. Как е възможно тези снимки да са тук? За секунди превъртя лентата назад. Усети смазващо сърцебиене, биеше и в слепоочията. Още веднъж преживя загубата на Берти. Не беше успяла да му каже. Или просто не е искала, не е открила начина. Невена също.

Тя беше оставила платното и вече беше до него, хвана го за ръката. Малката стоеше стъписана и не знаеше какво да каже.

„Ти?! Как се намерихте с Невена?“ Беше се смалила, толкова крехка, но лицето ѝ беше ведро и все още гладко; коса на кок, която преди носеше пусната.

„С Берта се познавахме от деца, нямаше как да знаеш.“ каза тихо Невена.

Погледна към внучката, после към Невена. Думите му убягваха...